บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

โดย

พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนศึกษา

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

โดย
พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนศึกษา
ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2552
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

THE ROLES OF MUSEUM IN COMMUNITY DEVELOPMENT : A MULTI-CASE STUDY OF FOLK MUSEUMS IN NAKHON CHAI SI DISTRICT,NAKHON PATHOM PROVINCE

By
Phrapalad prapoj Yusamran

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
MASTER OF EDUCATION
Department of Education Foundations
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2009

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง " บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม " เสนอโดย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา

……..
(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม
2. อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน
3. อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ วิษณุ เอมประณีตร์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ)
...../...../.....

48260307 : สาขาวิชาพัฒนศึกษา
คำสำคัญ : บทบาท / พัฒนาชุมชน / พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ : บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน: พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม , อ.ดร.ลุยง วีระนาวิน และ อ.ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมย์เลิศ. 326 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและรูปแบบในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน 2) ศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในการพัฒนาที่มีต่อชุมชน 3) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางการพัฒนาสังคมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จำนวน 3 แห่ง ที่ดำเนินการโดยวัด บ้านและโรงเรียน ระเบียบวิธีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย บุคลากรในพิพิธภัณฑ์ ผู้นำท้องถิ่นหรือปราชญ์ชาวบ้าน บุคลากรในสถานศึกษา บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มชาวบ้านในชุมชน จำนวน 141 คน การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research/Analysis) การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation) และวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) แบบเป็นทางการ (Formal Interview) และไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยมีผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิจัย สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) ผลการวิจัยพบว่า

1. ศึกษาแนวคิดและรูปแบบในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในเขตอำเภอนครชัยศรี เกิดจากความต้องการของชุมชน และชุมชนเป็นผู้ริเริ่มดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ โดยมีหน่วยงานภายนอก เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ ชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม เป็นพี่เลี้ยงและที่ปรึกษาในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ โดยนำเสนอเรื่องราวของชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน การทำมาหากิน ศาสนา ความเชื่อ ตลอดถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชนเป็นสำคัญ ผ่านการจัดแสดงโบราณวัตถุหรือวัตถุเสมือนที่เกี่ยวข้องด้วยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

2. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ดังนี้ *ในด้านการศึกษา* พิพิธภัณฑ์ทั้ง 3 แห่ง จัดตั้งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต กระบวนการของการดำเนินชีวิตท้องถิ่นในอดีต เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณี ค่านิยมของท้องถิ่น ซึ่งถ่ายทอดผ่านวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน รวมถึงการสาธิตวิธีการใช้งานของวัตถุที่จัดแสดงนั้น เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวันตามวิถีของชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม และด้านนาฏศิลป์ *ในด้านสังคม* พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นศูนย์กลางในการสืบสานความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลาน เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดกิจกรรมต่างๆ *ในด้านศาสนาวัฒนธรรม ประเพณี* พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางที่สอดคล้องและเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อของคนในชุมชน ในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์มักมีการสอดแทรกการละเล่นต่างๆ ที่เห็นสมควรจะได้รับการอนุรักษ์เข้าในการจัดกิจกรรมของชุมชนด้วย และ*ในด้านเศรษฐกิจ* การจัดพิพิธภัณฑ์ทำให้เกิดการสร้างงาน และนำมาซึ่งการเพิ่มรายได้ให้ชุมชน ทั้งจากการขายผลิตภัณฑ์ต่างๆ และจากการเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์

3. เมื่อเปรียบเทียบบทบาททางการพัฒนาสังคมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยวัด บ้านและโรงเรียน พบว่ามีความแตกต่างกันที่กระบวนการในการนำเสนอและการจัดกิจกรรมต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ แต่ในภาพรวมยังมีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริม การเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อสะท้อนความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ และคงไว้ให้ลูกหลานในชุมชนได้เรียนรู้ หวงแหน อนุรักษ์ และสามารถสืบสานต่อเจตนารมณ์ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านต่อไป

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2552

ลายมือชื่อนักศึกษา .....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 1. ..... 2. ..... 3. .....

48260307 : MAJOR : DEVELOPMENT OF EDUCATION
KEY WORDS : ROLE / COMMUNITY DEVELOPMENT / FOLK MUSEUM

PHRAPALAD PRAPOJ YUSAMRAN: THE ROLES OF MUSEUM IN COMMUNITY DEVELOPMENT: A MULTI-CASE STUDY OF FOLK MUSEUMS IN NAKHON CHAI SI DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE. THESIS ADVISORS: ASST. PROF. MANEEWAN PEWNIM, Ph.D. LUYONG VERANAVIN, Ph.D. AND THIRASAK UNAROMLERT, Ph.D. 326 pp.

The objectives of this research are: 1) To study the concepts and display formats of the folk museums under study; 2) To study the roles of folk museums in community development; 3) To conduct a comparative study of the community development roles of three museums. The research methodology employed are: qualitative research conducted among a total of 141 key informants -- museum personnel, local leaders, learned villagers, school personnel, Tambon Administrative Organization officials and villagers; documentary research/analysis; participant observation; and interview (formal as well as informal interview) . The researcher is the major tool of this research. Documentary analysis, inductive analysis and constant comparison were used in analyzing data. The research findings are as follow:

1. The concepts and display formats of the three folk museums in Nakornchaisri district were initiated by each community to meet its own requirements. External agencies, such as the Prapathom Jadee National Museum and the Friends of Nakhon Pathom Museums Group, provide operation guidance and advice for all museums. The museums' display formats focus on a presentation of local history, livelihood, religious beliefs as well as community relations. These features are presented through local relics and replicas of items that depict local lifestyles.

2. The folk museums under study play the following roles in community development. *Educational Roles*: All three museums were established to promote the study of local history, lifestyles, and past ways of life. They are centers for the study of local traditions, customs and values through various displays and demonstration of how the displayed items are put to use. Such displays and activities provide museum visitors with concrete experiences that can be applied to their everyday life agricultural, art, painting, sculpturing, handicraft and performing art activities. *Social Roles:* all three folk museums are centers for the transmission of community pride of the ancestors to the present generation as well as centers for moral unity and local cooperation. *Religious, Cultural and Customary Roles*: the museums have direct link and association with each community's customs, culture, ceremonies and beliefs. Local folk plays, deemed to be worth preserving, are usually included in museum and community activities. *Economic Roles*: All three museums generate local employment and income from sale of local products and work as museum guides.

3. In comparing the roles of community development performed by folk museums operated by the temple, house and school, it was found that although the museums differ in terms of display formats and activities, they share similar goals of preserving and promoting local lifestyles and local wisdom that reflect the ancestors' ways of life. These invaluable local wisdoms should be preserved for future generations to learn, appreciate, preserve, and transmit.

Department of Education Foundations Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2009
Student's signature .....
Thesis Advisors'signature 1. ..... 2. ..... 3. .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลงได้ด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณอย่างยิ่งต่อ พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ เจ้าคณะอำเภอนครชัยศรี และผู้ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาทุกท่าน

ขอขอบคุณ รองศาตราจารย์ ดร.คณิต เขียววิชัย ประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ อาจารย์ ดร.ลุยง วีระนาวิน อาจารย์ ดร.ธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ ผู้ช่วยศาตราจารย์ ดร.มณีวรรณ ผิวนิ่ม อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และอาจารย์วิษณุ เอมประณีตร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านพิพิธภัณฑ์ ผู้ให้ความอนุเคราะห์ให้คำปรึกษา แนะแนวทาง และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์ ด้วยความเอาใจใส่เป็นอย่างดี

ขอบคุณผู้อำนวยการและเจ้าหน้าที่ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ รวมถึงผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนชุมชนตำบลวัดสำโรง ตำบลวัดละมุด และตำบลโคกพระเจดีย์ ที่ให้ความสะดวกในการสัมภาษณ์และการเก็บข้อมูลเพื่อทำวิทยานิพนธ์

ท้ายสุดนี้ ขอขอบคุณ สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ และบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร รวมถึงคณาจารย์ทุกท่านที่ได้แนะนำสั่งสอนตลอดมา จนสำเร็จการศึกษา และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำวิทยานิพนธ์ทุกท่าน ในทุกๆ ขั้นตอน หากบุคคลใดที่มิได้เอ่ยนาม ผู้วิจัยขออภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ
กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ
สารบัญรูปภาพ ..... ฌ

บทที่

1 บทนำ 1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4
ขอบเขตในการศึกษาวิจัย 4
นิยามศัพท์เฉพาะ 5
ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย 6
2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 7
แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน 7
แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน 15
แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ 23
บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีต่อชุมชนและสังคม 56
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 66
กรอบแนวคิดการวิจัย 86
3 วิธีดำเนินการวิจัย 87
ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย 89
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย 90
วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 90
การจัดทำข้อมูล 92
การลดทอนข้อมูล 93
การตรวจสอบข้อมูล 93
การวิเคราะห์ข้อมูล 93

บทที่ หน้า
4 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล 95
ตอนที่ 1 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง....95
ตอนที่ 2 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม 127
ตอนที่ 3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียน วัดโคกพระเจดีย์ 152
ตอนที่ 4 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี 176
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ....197
สรุปผลการวิจัย....197
อภิปรายผล 207
ข้อเสนอแนะ....225
บรรณานุกรม....227
ภาคผนวก 233
ภาคผนวก ก ข้อมูลทั่วไปของอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม....233
ภาคผนวก ข พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง....238
ภาคผนวก ค พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม 265
ภาคผนวก ง พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 279
ภาคผนวก จ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย....302
ภาคผนวก ฉ รายชื่อผู้ให้ข้อมูลประกอบการวิจัย....305
ภาคผนวก ช หนังสือขอเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย 312
ประวัติผู้วิจัย....326

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพที่		หน้า
1	แผนภูมิภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย	60
2	แผนภูมิภาพที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล	66
3	แผนที่จังหวัดนครปฐม	234
4	แผนที่อำเภอนครชัยศรี	236
5	ส่วนแสดงที่ 1 ครัวโบราณ	255
6	ส่วนแสดงที่ 2 หัตถกรรมพื้นบ้าน	255
7	ส่วนแสดงที่ 3 อุปกรณ์ตวงข้าว	256
8	ส่วนแสดงที่ 4 เครื่องมือการทำนา	256
9	ส่วนแสดงที่ 5 เครื่องมือจับสัตว์น้ำ	257
10	ส่วนแสดงที่ 6 เครื่องมือเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด	257
11	รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง	258
12	รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง	258
13	รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง	259
14	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	259
15	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	259
16	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	260
17	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	260
18	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	260
19	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	261
20	นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม	261

รูปภาพที่ หน้า

21 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม 261

22 การจัดกิจกรรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย ร่วมกับสภาวัฒนธรรมตำบล-สภาวัฒนธรรมอำเภอ 262

23 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชนของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 262

24 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชนของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 262

25 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชนของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 263

26 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชนของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 263

27 กิจกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในวันจันทร์ พุธ ศุกร์ บริเวณลานหน้าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 263

28 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มองค์กรในชุมชน ในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง 264

29 กิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นการละเล่นพื้นบ้านในกิจกรรมงานวันสงกรานต์เป็นประจำทุกปี 264

30 อบรมให้ความรู้แก่นักเรียนสถานศึกษาต่างๆ ที่มาเข้าค่ายลูกเสือ ณ ค่ายลูกเสือทิวไผ่งาม ในเรื่องของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการละเล่นเด็กไทย 264

31 แผนที่บ้านลานแหลม 265

32 อาชีพของประชากรบ้านลานแหลม 267

33 พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม 268

34 เรือนไทยเครื่องผูกโบราณ 268

35 อาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย 269

36 จัดแสดงกลุ่มเครื่องมือทำนา 269

37 จัดแสดงเครื่องใช้สอยในครัวเรือน 269

38 จัดแสดงเครื่องใช้สอยในครัวเรือน 270

39 จัดแสดงเครื่องมือช่างไม้ 270

รูปภาพที่ หน้า

40 จัดแสดงเครื่องมือช่างไม้ 270
41 สาธิตการไถนา 271
42 สาธิตการดำนา 271
43 สาธิตการเกี่ยวข้าว 271
44 สาธิตการซ้อมข้าว 272
45 ทดลองซ้อมข้าว 272
46 ทางขึ้นชั้นบนของพิพิธภัณฑ์ 272
47 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ 273
48 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ 273
49 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ 273
50 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ 274
51 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ 274
52 บ้านพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง 274
53 สาธิตการดำนา 275
54 รวงข้าวรอการเกี่ยว 275
55 สาธิตการลงแขกเกี่ยวข้าว 275
56 สาธิตการหาบข้าว 276
57 หาบข้าวมาถึงพิพิธภัณฑ์ 276
58 สาธิตการกองข้าว 276
59 สาธิตการฝัดข้าว นวดข้าว 277
60 สาธิตการสีข้าว 277
61 สาธิตการหุงข้าวแบบโบราณ 277
62 การจักสานผลิตภัณฑ์ผักตบชวา 278
63 การสร้างงานสร้างอาชีพจากผลิตภัณฑ์ผักตบชวา 278
64 ลูกลาน-ลูกตาล ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของบ้านลานแหลม 278
65 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 285
66 อาคารประกอบด้วยไม้เนื้อแข็ง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา 286
67 อาจารย์สถาพร จำรัสพงษ์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ 286
68 มุมจัดแสดงเอกสารเพื่อการค้นคว้า 289

รูปภาพที่ หน้า

69 ทำเนียบครูภูมิปัญญาท้องถิ่น 289
70 หุ่นจำลองวิถีชีวิต 290
71 การทำประมงจากอดีตถึงปัจจุบัน 290
72 หุ่นจำลองประเพณีชุมชน 290
73 หุ่นจำลองประเพณีลอยกระทง 291
74 แผนที่ชุมชน 291
75 แผนที่จังหวัดนครปฐม 291
76 การทำพวงมะโหด 292
77 มุมครัวโบราณ 292
78 มุมการละเล่นเด็ก 293
79 มุมการบวชนาค 293
80 มุมร้านขายกาแฟโบราณ 293
81 แพทย์โบราณ หมอชาวบ้าน 294
82 จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ประจำวัน 294
83 จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้โบราณ 294
84 จัดแสดงเครื่องมือทำนา 295
85 จัดแสดงนาฬิกาลูกตุ้ม 295
86 จัดแสดงเครื่องจักรยนต์ 295
87 การลงทะเบียนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ 296
88 การลงทะเบียนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์ 296
89 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต 296
90 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต 297
91 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต 297
92 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต 297
93 อนุรักษ์เรือโบราณ 298
94 คอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิคส์ 298
95 การจัดบอร์ดนิทรรศการตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา 298
96 กิจกรรมการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์ 299
97 กิจกรรมการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์ 299

รูปภาพที่ หน้า

98 ส่งเสริมอนุรักษ์เพลงลูกทุ่งไทย 299
99 ฝึกหัดการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์จากกาบมะพร้าว 300
100 ผลงานประดิษฐ์ของนักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์ 300
101 ดอกไม้จากก้านกล้วย 300
102 ผลิตภัณฑ์จักสานจากผักตบชวา 301
103 กระทงประยุกต์จากวัสดุเหลือใช้ 301
104 ด้านในกระทงประยุกต์จากวัสดุเหลือใช้ 301
105 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล 310
106 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล 310
107 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับบุคลากรในพิพิธภัณฑ์ 311
108 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับนักเรียน 311
109 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับปราชญ์ชาวบ้าน 311
110 ผู้วิจัย 326

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากภายในท้องถิ่น จัดโดยคนในท้องถิ่น ใช้ของในท้องถิ่น และกำลังทรัพย์ของท้องถิ่น เป็นคลังสะสมภูมิปัญญาที่บรรพชนได้สร้างสรรค์ไว้ให้คนรุ่นหลัง โดยมีเป้าหมายให้คนในท้องถิ่นได้รู้จักตัวเองเป็นสำคัญ สิ่งที่ต้องการแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไม่ใช่วัตถุ แต่เป็นความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุนั้น ดังนั้นวัตถุที่แสดงจึงไม่จำเป็นต้องเป็นของมีค่าหรือมีความเก่า แต่เป็นของที่มีความหมายสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่นนั้น ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะไม่จำเป็นต้องเน้นวัตถุทางโบราณคดี อาจจะเป็น เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ไม่ได้มีความสวยงามแต่ต้องมีความหมาย เช่น คนสำคัญสร้างขึ้นหรือเป็นผลของเหตุการณ์สำคัญในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ต้องการเน้นวัตถุทางชาติพันธุ์มากกว่าวัตถุทางโบราณคดี เพราะวัตถุทางชาติพันธุ์นั้นเปรียบประดุจเป็น "ประจุของภูมิปัญญา" เช่น เครื่องดักสัตว์บางอย่าง ทำอย่างไร ใช้อย่างไร พืชที่เป็นยารักษาโรคมีอะไรบ้าง ทั้งนี้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านยังเน้นในเรื่องของคนกับสภาพ แวดล้อมที่อยู่อาศัยซึ่งก็คือภูมิปัญญาท้องถิ่นนั่นเอง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นแหล่งรวบรวมประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่มีความหมายให้ชุมชนได้ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และถ่ายทอดสู่ลูกหลานอย่างภาคภูมิใจ ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล ผู้อำนวยการศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร กล่าวในงานพิพิธภัณฑ์เสวนาครั้งที่ 6 เรื่องสถานภาพพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทยว่า "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นมากกว่าสถานที่ที่เก็บสิ่งของหรือวัตถุ แต่เป็นขบวนการทางสังคม คือ ความคิดอะไรบางอย่างเกี่ยวกับสังคมและการเปลี่ยนแปลง แล้วเกิดรูปแบบของการปฏิบัติต่างๆ ความคิดอันนี้ทำให้เกิดการมองพิพิธภัณฑ์ด้วยความหมายอีกแบบหนึ่ง คือมองว่าพิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการที่จะสนองต่อสิ่งที่ต้องการ ทำให้คนในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเกิดความสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของรากเหง้าของตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตัวเอง เพราะฉะนั้นการทำพิพิธภัณฑ์แบบนี้ไม่ใช่เพื่อที่จะแสดงให้คนอื่นเห็นอย่างเดียว แต่ทำเพื่อกระตุ้นความเข้าใจตัวเอง กระตุ้นความสำนึกบางอย่างเกี่ยวกับตัวเอง" (ดร.ปริตตา เฉลิมเผ่า กออนันตกูล 2548)

การสร้างความรู้ท้องถิ่นต้องมองในแง่ของความสัมพันธ์ ชีวิต วัฒนธรรม บริบทของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ จึงเกิดรูปแบบวัฒนธรรมที่หลากหลายและเป็นเอกลักษณ์ และควรใช้ศิลปวัฒนธรรมนั้นๆ อย่างรู้คุณค่าและถูกกาลเทศะ การมองอย่างรู้และเข้าใจ ทำให้ได้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นประวัติศาสตร์มีชีวิต อันจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยเฉพาะการพัฒนาชนบท ที่ท้องถิ่นสามารถนำความรู้ที่ได้มาสร้างรายได้ เนื่องจากข้อมูลประวัติศาสตร์นั้น เป็นฐานสำคัญที่จะนำไปใช้ในการสร้างหรือปรับปรุงการบริหารต่างๆ และเป็นการใช้ประโยชน์ที่ได้รับการยอมรับจากคนในทุกระดับ โดยเฉพาะเจ้าของพื้นที่เจ้าของประวัติศาสตร์ในระดับรากหญ้า ทั้งนี้ เพื่อการใช้ประโยชน์จากความรู้ที่ได้อย่างยั่งยืนจึงควรจะมีศูนย์กลางในการรวบรวม เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่มีความหมายต่อคนในท้องที่ให้ได้เรียนรู้ความหมายจากประวัติศาสตร์เหล่านั้น ให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่เขาได้เรียนรู้รู้จักตนเอง อีกทั้งยังมีการสืบต่อด้วยการใช้ความรู้เหล่านั้นนำไปสู่การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นที่มีคุณภาพ เพื่อให้ลูกหลาน เยาวชนได้เรียนทั้งภายในท้องถิ่นและข้ามชุมชน เพราะในความเป็นท้องถิ่น วิถีชีวิตของวัฒนธรรมชุมชนนั้นมีความหลากหลาย และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงในหลายมิติ

เมื่อภูมิปัญญาเป็นสิ่งสะท้อนความเป็นตัวตนของท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงเกิดขึ้นเพื่อเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านยังเป็นการสร้างความสมานฉันท์ในท้องถิ่น เพราะไม่ว่าคนจนหรือคนรวย คนทุกระดับทุกอาชีพที่อยู่ในท้องถิ่นจะเข้ามามีกิจกรรมที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ผ่านมามักเกิดจากพระสงฆ์ เพราะวัดคือสถาบันของชุมชน พระสงฆ์มักจะเป็นผู้เก็บสะสมของหายาก หรือบางครั้งหากไม่ใช่พระสงฆ์ ก็อาจเป็นคหบดีในท้องถิ่นนั้นๆ หรือชาวบ้าน คนในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจทำพิพิธภัณฑ์ให้เกิดขึ้นมา สามารถทำให้คนในท้องถิ่นทั้งที่เป็นรุ่นใหม่และรุ่นเก่ามีความภาคภูมิใจ และมีความพร้อมที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้

การขยายตัวของชุมชนในบริบทต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการและการปรับตัวของผู้คนในชุมชน ซึ่งข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อการใช้เป็นฐานข้อมูลในการพัฒนาท้องถิ่นของตนในอนาคตด้วย รศ.ศรีศักร วัลลิโภดม นักประวัติศาสตร์อาวุโส กล่าวว่า ปัญหาของการพัฒนาประเทศไทยขณะนี้คือการศึกษาที่มุ่งเน้นให้เด็กเรียนรู้โลกภายนอกมากเกินไป ขาดการเรียนรู้ที่จะสร้างให้เกิดสำนึกรักแผ่นดินเกิดและความเป็นชาติ ซึ่งต้องเร่งสร้างให้เกิดขึ้น โดยการสร้างและใช้ความรู้ท้องถิ่นที่มองอย่างเข้าใจในแง่มุมของชีวิต วัฒนธรรมของผู้คนที่มีความหลากหลายแต่สัมพันธ์กันอย่างเป็นเครือข่ายและเชื่อมโยง

ไม่ใช่การมอง “ท้องถิ่น”ในด้านพื้นที่การบริหารที่ก่อให้เกิดระบบโครงสร้างการบริหารที่ซ้อนทับ ซึ่งกำลังเป็นปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาประเทศขณะนี้

กฤษณ์ ฤทธิ์เดชา ครูภูมิปัญญาไทยด้านศิลปกรรม (การสืบสานศิลปศาสตร์การต่อสู้ประจำชาติไทย) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวว่า "วัฒนธรรมของชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นสมบัติของชาติ ถ้ารักษาไว้ไม่ได้ก็ไม่ต่างอะไรกับคนขายชาติ ไทยเรามีเอกราชมายาวนานเป็นเพราะว่าเรามีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของเราเอง สิ่งนี้เป็นเครื่องยืนยันทำให้เราเชิดหน้าชูตาเป็นที่ยอมรับจากต่างประเทศได้" (กฤษณ์ ฤทธิ์เดชา 2548)

การศึกษาในปัจจุบันสอนเด็กให้รู้จักแต่สิ่งไกลตัวทั้งสิ้น เช่น รู้ว่านายกรัฐมนตรีชื่ออะไร พระที่นั่ง อนันตสมาคมอยู่ที่ไหน ฯลฯ ครั้นพอถามถึงเรื่องบ้านเกิดของตัวเองก็กลับไม่รู้จัก กล่าวคือ สอนให้นั่งท่องจำกันเป็นนกแก้วนกขุนทอง แต่พอให้คิดเองแล้วก็กลับคิดไม่เป็น ในเมื่อคิดไม่เป็น สติปัญญาก็ไม่เกิด สิ่งเหล่านี้ คือ ความล้าหลังของเมืองไทยมาโดยตลอด โลกภายนอกเวลานี้เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงรวดเร็วมาก ดังนั้นคนในท้องถิ่นต้องรู้จักตัวเอง ต้องเข้มแข็ง คิดเป็น จึงจะต้านสิ่งที่มาจากภายนอกได้ ความสำนึกในเรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นเรื่อง จำเป็น ซึ่งปัจจุบันสังคมไทยรับเอาวัฒนธรรมตะวันตกมาโดยตลอด คนไทยจึงเลียนแบบฝรั่ง และเชื่อตามว่านั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง กระบวนการดังกล่าว ได้ทำลายสิ่งที่บรรพบุรุษได้สะสมมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ บทบาทของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจึงเริ่มโดดเด่นในฐานะที่เป็นกลไกที่สำคัญเพื่อการศึกษานอกระบบที่ทำให้คนคิดเป็น ควบคู่ไปกับการปลูกจิตสำนึกความรักในมาตุภูมิหรือท้องถิ่น ที่ทำให้เห็นถึงภูมิปัญญาในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในที่ต่างๆ ความรู้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแต่ละแห่งนั้น อาจนำมาพัฒนาให้คนคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่เหมาะสมกับท้องถิ่นขึ้นมา แล้วก็จะช่วยให้คนในท้องถิ่นนั้นมีอาชีพด้วย คือ สนับสนุนให้เกิดการผลิตขึ้นมานั่นเองอีกด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม 2543:3)

รัฐบาลทุกชุดมองท้องถิ่นด้วยสายตาของผู้ปกครองจากบนลงล่างเหมือนกันทั้งสิ้น แต่ในความเป็นจริงก็คือ สภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ของแต่ละแห่งนั้นมีความแตกต่างกัน โดยเฉพาะที่รัฐบาลระดมบรรดานักวิชาการต่างๆ มาร่วมกันร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 1-8 นั้น หาได้มีความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมแต่อย่างใดไม่ ล้วนแล้วแต่ไปคิดแทนชาวบ้านทั้งสิ้น ที่ผ่านมาจึงเหมือนกับว่าบ้านเมืองเราได้ดำเนินแผนพัฒนาไปโดยทำลายท้องถิ่นโดยแท้ สังคมอุตสาหกรรมทำให้คนต้องจากท้องถิ่นไปทำงานในที่ห่างไกลจากมาตุภูมิโดยเฉพาะภาคอีสาน ซึ่งปัจจุบันอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาดอย่างไม่มีทางแก้

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นนักศึกษาสาขาวิชาพัฒนศึกษา (Development Education) ซึ่งเป็นการใช้การศึกษาเพื่อมุ่งการการพัฒนา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ทุกคนในสังคมได้มีความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนา พร้อมกับมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยการบูรณาการ (Integration)

องค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์ ในด้านการเมือง เศรษฐกิจ การปกครอง การศึกษา กฎหมาย วัฒนธรรม เป็นต้น มาเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้ชุมชนเกิดการพัฒนา โดยเฉพาะองค์ความรู้ในหลายสาขาวิชาด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ถ่ายทอดผ่านวัตถุและเรื่องราวที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตปัจจุบัน อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาในด้านต่างๆ ของชุมชน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงเป็นมากกว่าสถานที่ที่เก็บสิ่งของ วัตถุ แต่เป็นขบวนการทางสังคม คือความคิดบางอย่างเกี่ยวกับสังคมและการเปลี่ยนแปลง มีรูปแบบของการปฏิบัติต่างๆ เป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และร่วมกันดำเนิน กิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเอง ทำให้เกิดการมองพิพิธภัณฑ์ด้วยความหมายอีกแบบหนึ่ง คือ มองว่าพิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการที่จะสนองต่อสิ่งที่ต้องการ ทำให้คนในชุมชนใดชุมชนหนึ่งเกิดความสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ของรากเหง้าของตัวเอง เพื่อให้เกิดความเข้าใจตัวเอง และนำทุนทางสังคมที่มีนำมาเป็นแนวคิดในการพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดและรูปแบบในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน
2. ศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในการพัฒนาชุมชน เขตอำเภอนครชัยศรี
3. ศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางการพัฒนาชุมชนของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่ดำเนินการโดยวัด บ้าน โรงเรียน

ขอบเขตในการศึกษาวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษา “บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน: พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” โดยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อแสวงหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ ที่จะทำให้สามารถอธิบายบริบท และแนวคิดได้อย่างครอบคลุมทุกๆ มิติของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแนวคิด รูปแบบการดำเนินการ และบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับการพัฒนาชุมชนใน 4 มิติ คือ

1.1 ด้านการศึกษา (Education)

1.2 ด้านสังคม (Social)

1.3 ด้านศาสนาและวัฒนธรรม (Religious & Culture)

1.4 ด้านเศรษฐกิจ (Economic)

2. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งมีบริบทในด้านต่างๆ ทั้งรูปแบบและการจัดแสดงที่คล้ายคลึงกัน มีภูมิหลังในการจัดตั้งเหมือนกันโดยใช้กรณีศึกษา 3 แห่ง คือ

2.1 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

2.2 พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

2.3 พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

นิยามศัพท์เฉพาะ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน (Folk Museum) หมายถึง สถานที่รวบรวมข้าวของเครื่องใช้พื้นเมือง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ เน้นหนักไปทางวัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ มุ่งให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับกระบวนการดำรงชีวิตของมนุษย์ในระดับชาวบ้าน ที่สืบกันมาแต่อดีต ทั้งในส่วนที่เป็น “วัตถุกรรม และ มโนกรรม”

บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หมายถึง การมีหน้าที่ที่พึงมี หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนด และไม่ได้กำหนด หรือคาดหมาย การปฏิสัมพันธ์กับชุมชนของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในฐานะสถาบันทางสังคม รวมถึงบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่พิพิธภัณฑ์นั้นตั้งอยู่ 4 ด้าน คือ

1. บทบาทด้านการศึกษา คือ เป็นแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นองค์ความรู้ซึ่งได้ถ่ายทอดในสาขาวิชาต่างๆ เช่น สาขาเกษตรกรรม สาขาคหกรรม สาขาศิลปกรรม สาขาสาธารณสุข เป็นต้น

2. บทบาทด้านสังคม คือ เป็นสถานที่ส่วนรวม ให้สมาชิกในสังคมได้ภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเอง และพิพิธภัณฑ์ยังเปิดโอกาสให้แก่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัครร่วมกิจกรรมโครงการต่างๆ

3. บทบาทด้านศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี คือ การอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม อันหมายถึง จารีตประเพณี มรดกแห่งสังคม ที่เป็นผลรวมแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ของกลุ่มชนในอดีตถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมดังกล่าวยังแสดงออกผสมผสานกับศาสนาความเชื่อ ที่มนุษย์ต้องการหาที่พึ่งทางจิต เพื่อปัดเป่าความกลัวของตนให้เกิดความเชื่อมั่น ด้วยคุณธรรม จริยธรรมตามหลักและระเบียบวิธีของศาสนา

4. บทบาทด้านเศรษฐกิจ คือ ด้านการย้อนอดีตสภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมือง ชนบทและการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องในปัจจุบัน การเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเปิดโอกาสให้มีการจ้างงานในตัวพิพิธภัณฑ์ การสินค้า ของที่ระลึก รวมทั้งการบริการด้านอื่นๆ ชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมการฝึกอบรมที่จัดให้สำหรับบุคลากรจากหน่วยงานอื่น การประชุมสัมมนา การบรรยาย ที่พิพิธภัณฑ์จัดขึ้น

การพัฒนาชุมชน หมายถึง การดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ทางสังคม ซึ่งประชาชนในชุมชนร่วมกันจัดวางแผนและลงมือปฏิบัติการด้วยตนเอง ประชาชนในชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความต้องการหรือมีปัญหาร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาเหล่านั้นโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้นให้มากที่สุด แล้วเสริมด้วยบริการและวัสดุจากองค์การหรือหน่วยงาน ภาครัฐบาลและภาคเอกชนที่อยู่นอกชุมชน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยบ้าน หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน

ประโยชน์ที่ได้รับจากงานวิจัย

1. เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาแนวคิดและรูปแบบการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในอนาคต
2. เพื่อทราบถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในการพัฒนาชุมชน โดยการเปรียบเทียบหน่วยงานจัดการพิพิธภัณฑ์ที่ต่างกัน
3. เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ในการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินการให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น ชุมชน สังคมสืบไป

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับการพัฒนาชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่ได้เป็นเพียงที่เก็บรักษาหรืออนุรักษ์ (Conservation) แต่มีภารกิจในการเผยแพร่องค์ความรู้ในวัตถุทางวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาชุมชนและสังคม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และแนวทฤษฎีแบ่งเป็นหัวข้อดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์
4. บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีต่อชุมชนและสังคม
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ชุมชน (Community) มนุษย์เป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เพื่อความอยู่รอดในสภาพแวดล้อม การรวมตัวเป็นกลุ่มนี้ทำกันในพื้นที่ หรืออาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่ง อาจจะเป็นหมู่บ้าน เมือง นคร หรือ มหานคร ซึ่งอาจใช้คำกลางๆ ว่า “ชุมชน” กล่าวโดยสั้น ๆ ชุมชน หมายถึงสถานที่ซึ่งคนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ทำมาหากิน เลี้ยงดูบุตรหลาน และกระทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ในชีวิต มนุษย์ ก่อตั้งชุมชนขึ้นมาตามสภาพของสัตว์สังคมทั่วไป จากความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์นี้เอง ชุมชนจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากอย่างหนึ่งของการดำเนินชีวิต การก่อตั้งชุมชนของมนุษย์นั้นมีวิวัฒนาการที่ยาวนานมาก นักมานุษยวิทยา พบว่า ชุมชนมนุษย์ในยุคแรก ๆ นั้น มีมาตั้งแต่สมัยที่มนุษย์รูปร่างหน้าตาส่วนใหญ่คล้ายๆ ลิง (Apes Man) ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีหัวหน้าทำหน้าที่ดูแลสมาชิกในกลุ่มให้อยู่รวมกันอย่างมีความสุข ปลอดภัยจากสัตว์ร้ายต่าง ๆ ช่วยกันหาอาหาร ตลอดจนสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นในขณะนั้น แล้วค่อย ๆ พัฒนาทางสรีระความเป็นอยู่ในชุมชนร่วมกัน จนมีลักษณะ ชุมชนเหมือนปัจจุบันทั่วไป ในระยะแรกของการมีชุมชนของมนุษย์จะอยู่รวมกันอย่างง่าย ๆ ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในการดำรงชีพ เช่น การช่วยกันล่าสัตว์ การเก็บ

ของป่าเป็นอาหาร การปรับปรุงที่อยู่อาศัย การสร้างเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับอำนวยความสะดวกสบายของสมาชิก ตลอดจนการสร้างอาวุธไว้ล่าสัตว์และป้องกันภัยต่าง ๆ จากธรรมชาติหรือจากการรุกรานของมนุษย์ต่างเผ่าชุมชนจึงเป็นศูนย์รวมของมนุษย์หลาย ๆ ครอบครัว ในพื้นที่หนึ่งสมาชิกส่วนใหญ่จะปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน มีรูปแบบการดำเนินชีวิตใกล้เคียงกัน ชุมชนบางชุมชนจึงมีขนาดไม่ใหญ่นักประกอบด้วยครอบครัวไม่กี่ครอบครัว มีสมาชิกหลายเพศ หลายวัย หลายอาชีพ แม้ว่าอาชีพส่วนใหญ่จะเหมือนกันหรือคล้ายกันก็ตาม ในขณะที่ชุมชนบางชุมชนมีขนาดใหญ่มาก มีครอบครัวหลายร้อยหลายพันครอบครัวมีสมาชิกในชุมชนจำนวนแสนจำนวนล้านคน เช่น กรุงเทพมหานคร มหานครลอนดอน มหานครนิวยอร์ก เป็นต้น

ชุมชนทุกชุมชนมักจะมีศูนย์กลางสำหรับทำกิจกรรมของสมาชิก บุคคลใดอยู่ใกล้ชิดกับศูนย์กลางกับของชุมชนใด ก็ถือว่าเป็นสมาชิกของชุมชนนั้น ชุมชนจึงเป็นหน่วยที่กว้างขวางพอที่จะควบคุมสถาบันต่างๆ ในชุมชน สถานภาพและผลประโยชน์ของสมาชิกในชุมชน ชุมชนจึงเป็นกลุ่มที่ค่อนข้างสมบูรณ์ในตัวเอง

ฮอบส์ (Thomas Hobbes) (อ้างถึงใน Berns Laurence 1987: 396-420) กล่าวว่า ก่อนที่มนุษย์จะรวมกันในสังคม มนุษย์มีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นสภาพปราศจากสังคม ไม่มีกฎหมาย ฮอบส์ มีความเห็นว่ามนุษย์ตามธรรมชาติมีความต้องการ (Desire) และเหตุผล (Reason) แต่มีความต้องการมากกว่าเหตุผล ดังนั้นการใช้พละกำลังจึงเป็นเครื่องมืออันเดียว ที่จะควบคุมสิทธิของมนุษย์ตามธรรมชาติ มนุษย์ตามธรรมชาติจึงโหดร้ายและเห็นแก่ตัวเพื่อขจัดความชั่วร้ายดังกล่าว มนุษย์จึงสัญญาที่จะอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา โดยทิ้งสภาพทางธรรมชาติที่เลวร้ายเหล่านั้นเสีย ทั้งนี้โดยมีเหตุผลที่จะได้รับการพิทักษ์รักษาตัวเอง

ล็อค (John Locke) (อ้างถึงใน ณรงค์ เส็งประชา 2538: 23)มีความเชื่อว่า แต่เดิมมนุษย์มีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติปราศจากสังคม เช่นเดียวกับฮอบส์ แต่มีความเห็นแตกต่างตรงที่ว่า สภาพธรรมชาติเต็มไปด้วยสันติภาพ มีเมตตาธรรม อุปการะซึ่งกันและกันเขามีความเห็นว่าสภาพธรรมชาติไม่ได้ขาดกฎหมาย เพราะมนุษย์อยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ (Law of Nature) อยู่แล้ว ย่อมมีสิทธิต่างๆ ตามธรรมชาติ (Natural Right) แต่อย่างไรก็ดี เนื่องจากความยุ่งยากสับสนในการตีความเกี่ยวกับธรรมชาติ และความ ยุ่งเหยิงในการควบคุมมนุษย์จึงต้องอาศัยสังคม อยู่รวมกันในชุมชนสร้างสัญญาประชาคม (Social Contract) ขึ้นมาเพื่อความสงบเรียบร้อยและอยู่รวมกันในสังคมนั้นได้

รุสโซ (Jean Jacgues Rousseau) (อ้างถึงใน ณรงค์ เส็งประชา 2538: 23) มีความเห็นว่าสภาพธรรมชาติเต็มไปด้วยความสุขอันสูงสุด มนุษย์ตามสภาพธรรมชาติ มีความเป็นอยู่อย่างง่ายๆ และมีความสะดวกสบาย ไม่ต้อง ดิ้นรนต่อสู้หรือเกิดความยุ่งยากใดๆ แต่มีปัจจัย 2 ประการ ที่

กระตุ้นให้มนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคม ก่อตั้งชุมชนขึ้นมา คือ มนุษย์มีจำนวนมากขึ้น มีวัฒนธรรมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าใหม่ๆ ขึ้นมา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดการขดขี่ ข่มเหง และเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ดังนั้นมนุษย์จึงถูกบังคับให้ละทิ้งสภาพที่อุดมสมบูรณ์นั้นเสีย มาร่วมกันทำสัญญาประชาคมขึ้น เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความยุติธรรม

ความหมายของชุมชน

"ชุมชน" เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษว่า "Community" ในภาษาไทยใช้อีกคำหนึ่งว่า "ประชาชน" แต่ไม่ได้รับความนิยมเท่ากับคำว่า "ชุมชน" ความหมายของชุมชนอาจจำแนกเป็นความหมายตามสามัญสำนึก ความหมายโดยรูปศัพท์ และความหมายทางวิชาการ ดังนี้

ความหมายโดยสามัญสำนึก

พัทยา สายหู (2534: 53) โดยสามัญสำนึกแล้ว "ชุมชน" หมายถึง ครอบครัวหลายๆ ครอบครัวมาอยู่ร่วมกันในบริเวณเดียวกัน มีลักษณะเป็นเพื่อนบ้านกัน ซึ่งอาจเป็นญาติพี่น้องกันหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านเรือนหรือครอบครัวเดียวกัน จึงไม่ใช่ชุมชนในความหมายนี้ เพราะโดยสามัญสำนึกหรือความรู้สึกแล้ว คนที่อยู่ร่วมกันในบ้านหลังเดียวกัน ถึงจะมีอาณาบริเวณเป็นภูมิลำเนาร่วมกัน ก็เรียกว่าเป็น "ครอบครัว" หรือ "ครัวเรือน" ไม่เป็น "ชุมชน" เพราะความรู้สึกที่ว่า "ชุมชน" ต้องประกอบด้วยหลายๆ ครัวเรือนที่อยู่ใกล้เคียงกัน ซึ่งทุกคนยอมรับว่าอยู่ร่วมในบริเวณเดียวกันนั่นเอง ซึ่งแตกต่างไปจากความหมายโดยรูปศัพท์และความหมายทางวิชาการ

ความหมายโดยรูปศัพท์

"ชุมชน" เป็นคำที่บัญญัติไว้เป็นครั้งแรกในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2526: 272) โดยให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง หมู่ชน กลุ่มคนที่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524: 72) ได้อธิบายไว้ว่า "ชุมชน" เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ประชาคม" หมายถึง

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคมแต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้น ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า และความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคล ให้ร่วมเข้าเป็นกลุ่ม ความหมายของชุมชนโดยรูปศัพท์ จึงมีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายโดยสามัญสำนึก แต่ที่แตกต่างออกไปบ้าง คือ การเป็นสังคมขนาดเล็กและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ส่วนคำว่า “สังคม” นั้น พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2526: 890-891) ให้ความหมายไว้ว่า การคบค้าสมาคมกัน หมู่คนที่เจริญแล้วร่วมคบค้าสมาคมกัน หรือการพบปะ และพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2538: 817) ได้ให้ความหมายไว้ว่า คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชั้นสูง ดังนั้น “ชุมชน” ในความหมายโดยรากศัพท์ จึงเป็นสังคมขนาดเล็ก คือเป็นกลุ่มคนที่มีการคบค้าสมาคมกัน มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์และมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ถ้าหากเป็นเพียงหมู่ชนที่รวมกันอยู่หนาแน่น หรือรวมกันมากๆ ในบริเวณเดียวกันโดยไม่มีการคบค้าสมาคมกันและไม่มีผลประโยชน์ร่วมกัน แล้วจะหมายถึงชุมนุมชนไม่ใช่ชุมชน (พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 2526: 273) ดังนั้นถ้าพิจารณาจากความหมายโดยรูปศัพท์แล้ว ครอบครัวซึ่งเป็นสังคมที่มีขนาดเล็กที่สุด ก็มีลักษณะเป็นชุมชนด้วย

ความหมายทางวิชาการ

เดวิส (Kingsley Davis) (อ้างถึงใน ประสาท หลักศิลา 2513: 1) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชนหมายถึงกลุ่มคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณและกลุ่มเล็กที่สุดที่จะสามารถดำรงชีวิตทางสังคมไนด้านต่างๆ ได้ทั้งหมด”

พจนานุกรม Webster’s New Dictionary of the American Language (อ้างถึงใน บุญเทียน ทองประสาน 2531: 91) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน หมายถึง กลุ่มชนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกัน มีอาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน ชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่รวมกันและมีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้ายกัน”

แซนเดอร์ส (Irvin T.Sanders) (1957: 189) (อ้างถึงใน จีรพรรณ กาญจนจิตรา 2522: 10) กล่าวว่า "ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตพื้นที่เดียวกัน มีการจัดระบบต่างๆ ในชุมชน ทำให้สมาชิกมีการติดต่อสัมพันธ์กันสะดวก ทั่วถึง มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการต่าง ๆ ร่วมกัน มีความรู้สึกต่อชุมชนร่วมกัน และมีความรู้สึกผูกพันต่อชุมชนนั้นร่วมกัน"

ดันแฮม (Arthur Dunham) (1958: 7) (อ้างถึงใน จีรพรรณ กาญจนจิตรา 2522: 10) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชนคือกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกันและมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่วๆ ไป อย่างเดียวกัน เช่น มารยาทขนบธรรมเนียมประเพณีและแบบแห่งการพูด"

บลูม (Henrik Blum) (อ้างถึงใน จีรพรรณ กาญจนจิตรา 2522: 10) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน คือกลุ่มที่อยู่รวมกันและสมาชิกทุกคนได้ให้ความสนใจร่วมกันในเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มคนนั้น ไม่ใช่ให้ความสนใจ อย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้ความสนใจโดยทั่ว ๆ ไป ซึ่งมีขอบเขตมากพอที่จะอยู่ร่วมกันในชีวิตประจำวัน"

แมคไอเวอร์ (Robert M. Maciver) (อ้างถึงใน ประสาท หลักศิลา 2513: 1) "ชุมชนหมายถึง กลุ่มคนซึ่งอยู่ร่วมกันมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ดังนั้นคนเหล่านี้จึงมีความสนใจร่วมกันซึ่งไม่ใช่ความสนใจเฉพาะอย่างหนึ่งอย่างใด แต่เป็นความสนใจหลายๆ อย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อน ซึ่งกว้างขวางและมากพอจนครอบคลุมไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ของพวกตน"

บาร์ด โพสต์ และมาฮาน (Baird, L. S., Post, J. E. and Mahan, J. F.) (1990: 83) ได้สรุปความหมายไว้ว่า “ชุมชนคือระบบสังคมหนึ่งซึ่งประกอบด้วยคนที่อยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันและสมาชิกกระทำกิจกรรมเพื่อบำบัดความต้องการที่จำเป็นร่วมกัน”

วอร์แรน (Roland Warran) (1963: 9) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชนเป็นกลุ่มบุคคลหลายๆ กลุ่มมารวมกันอยู่ในอาณาเขตและภายใต้กฎหมายหรือข้อบังคับอันเดียวกัน มีการสังสรรค์กัน มีความสนใจร่วมกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน และมีพฤติกรรมอย่างเดียวกัน”

โอลเซน (Marvin E. Olsen) (1968: 91) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชนเป็นองค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งสมาชิกทั้งมวลสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้”

ฮอฟเฟอร์ (Charles Hoffer) อ้างถึงใน บุญเทียน ทองประสาน 2531: 94) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชนเป็นคนที่อยู่รวมกันในอาณาบริเวณที่ติดต่อกันและคนในอาณาบริเวณเดียวกันนี้มีความสนใจอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอยู่รวมกันในท้องที่แห่งเดียวกัน”

กรมพัฒนาชุมชน (2526: 77) ให้ความหมายว่า “ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่มีความคิดไปในแนวทางเดียวกัน และสามารถร่วมกำลังดำเนินงานกิจกรรมใด ๆ เพื่อประโยชน์ร่วมกันได้

ประดิษฐ์ มัชฌิมา (2522: 42) ให้ความหมายว่า “ชุมชนหมายถึงกลุ่มชนซึ่งรวมตัวกันเป็นกลุ่ม ๆ โดยมีความรู้สึกผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยอาศัยหลักผูกพันในทางเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนาเดียวกันก็ตามที่ทำให้แต่ละบุคคลมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ๆ”

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2524: 112) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหรือประชาคม คือ

1. กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะของสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง พื้นที่ ระดับความคุ้นเคยและการ

ติดต่อระหว่างบุคคล ตลอดพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

2. ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม

พัฒน์ บุณยรัตพันธุ์ (2517 : 91)กล่าวว่า "ชุมชน มีปัจจัยอันเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น 3 ประการ คือ บริเวณชุมชน ประชาชน และระบบความสัมพันธ์ของประชาชน"

พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ (2525: 4) ให้ความหมายว่า “ชุมชน หมายถึง ดินแดนทั่วไป มีคนจำนวนมากกว่า 2 คนขึ้นไปที่ได้รวมกันด้วยทรรศนะอย่างเดียวกัน คือมีความคิดความเห็นพ้องต้องกันรวมตัวกันที่จะทำอะไรร่วมกัน และก็หวังที่จะไปสู่ผลสำเร็จนั้นอย่างเดียวกัน”

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2506: 91) ได้ให้ความหมายของชุมชนว่า หมายถึง "กลุ่มบุคคลที่ตั้งอยู่เป็นที่เป็นทางมีขอบเขตอันเดียวกัน และผู้คนเหล่านั้นมีการพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการติดต่อซึ่งกันและกัน มีความสนใจร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ความรักชาติ รักมาตุภูมิ มีแนวพฤติกรรมเป็นอย่างเดียวกัน เช่น การกินอยู่หลับนอน ภาษาพูด การแต่งงาน การใช้เครื่องมือ เป็นต้น"

ประสาท หลักศิลา (2513: 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง กลุ่มคน พวกหนึ่งซึ่งครอบครองบริเวณที่มีอาณาเขตแน่นอน โดยถือว่าตนมีความผูกพันอยู่กับอาณาบริเวณแห่งหนึ่ง และมีความยึดเหนี่ยวกันเป็นปึกแผ่นมั่นคง

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (2548: 117) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” เป็นการรวมกันอยู่เป็นกลุ่ม ตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น หมู่บ้าน ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ หรือหมายถึง อาณาบริเวณท้องถิ่นหนึ่ง ๆ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นนั้นมีภาษาพูดเดียวกัน มีจารีตประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกแบบเดียวกัน และมีพฤติกรรมไปตามเจตคติ ซึ่งเป็นไปในทำนองเดียวกัน

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526: 6) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง องค์การทางสังคมอย่างหนึ่งที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่งที่ปวงสมาชิกสามารถบรรลุถึงความต้องการพื้นฐานส่วนใหญ่ และสามารถแก้ไขปัญหาส่วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 3) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง พื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของคน และหมายความถึงกลุ่มของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่นั้น โดยมีความสนใจ มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจุดหมายในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526: 13) ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การทีคนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

จะเห็นได้ว่า นักวิชาการได้ให้ความหมายชุมชนแตกต่างกันออกไป โดยอาจแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ

1. ชุมชน หมายถึง กลุ่มทางสังคม ที่มีความสัมพันธ์กันตามบรรทัดฐานทางสังคม มีความผูกพันกันและมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับความหมายโดยรูปศัพท์ และอาจหมายถึงกลุ่มบุคคลที่มีสายสัมพันธ์เดียวกัน เช่น ครอบครัว เผ่าชนต่าง ๆ ด้วย

2. ชุมชน หมายถึง พื้นที่หรือบริเวณทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคน เช่น ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด เป็นต้น

3. ชุมชน หมายถึง องค์การทางสังคม ที่มีวัตถุประสงค์แน่ชัด และรวมกันในระยะเวลาที่นานพอสมควร จนเกิดระบบความสัมพันธ์และความผูกพันกันขึ้น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล พรรคการเมือง กลุ่มอาชีพต่าง ๆ เป็นต้น

จากความหมายข้างต้นที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะสรุปได้ว่า ชุมชน หมายถึง การมาอยู่รวมกันของมนุษย์เป็นกลุ่มๆ ตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็กไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ ภายในอาณาบริเวณที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือที่มนุษย์สร้างขึ้น และมนุษย์ที่มาอยู่รวมกันในชุมชนนั้นมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีผลประโยชน์ มีความสนใจ และประเพณีบางประการร่วมกัน หรือ หมายถึง “กลุ่มทางสังคมที่อยู่อาศัยร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เช่น ครอบครัว ละแวกบ้าน หมู่บ้าน ตำบล หรือเรียกเป็นอย่างอื่นมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกัน มีความผูกพันเอื้ออาทรกันภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน”

ลักษณะของความเป็นชุมชน

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 26) แบ่งความเป็นชุมชน 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ชุมชนหมู่บ้าน

ในฐานะหน่วยพื้นฐานแห่งการพึ่งตนเอง ชุมชนไม่ได้อยู่อย่างเอกเทศ โดยไม่มีความสัมพันธ์กับหน่วยอื่น ชุมชนจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ของผู้คนที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิด มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นร่วมกัน และมีกิจกรรมเพื่อการดำรงชีวิต ระบบความสัมพันธ์เป็นแบบครอบครัว เครือญาติ มีการแลกเปลี่ยน การพึ่งพา รวมทั้งความขัดแย้ง

ชุมชนหมู่บ้านในฐานะหน่วยทางการปกครอง เป็นการกระจุกตัวของบ้านหลายๆ บ้าน หรือหลายครัวเรือน ในพื้นที่แห่งหนึ่งหรือในระบบนิเวศแห่งหนึ่งและเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุด ที่ทางราชการกำหนดให้เป็น “หมู่บ้าน” ซึ่งมีความหมายเป็นหน่วยทางการปกครองของราชการ ในความจริงความเป็นชุมชนอาจจะไม่มีในหมู่บ้าน หรือดำรงซ้อนอยู่ทั้งหมด หรือบางส่วนของหมู่บ้านก็ได้

2. ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม (Social Movement)

เกิดจากการวิพากษ์ระบบของภาครัฐ และภาคธุรกิจเอกชนที่มีบทบาทชี้นำหรือครอบงำความคิด และทิศทางการพัฒนาของสังคม โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในทิศทาง และกิจกรรมสาธารณะค่อนข้างน้อย จึงเกิดการเรียกร้องและหรือต้องการอุดช่องว่าง ด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วม และเสริมพลังอำนาจให้กับภาคประชาชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบาย ทิศทางการพัฒนา ในฐานะผู้กระทำ

การรวมตัวของกลุ่มคน โดยการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางเพื่อสร้างพลังในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสาระสำคัญอยู่ที่สำนึกเชิงอุดมการณ์ และกระบวนการในการจัดการเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน

ชุมชนในฐานะขบวนการทางสังคม เป็นอุดมการณ์เชิงอำนาจที่เกิดจากความสำนึกของคนในสังคมต่อปัญหาสาธารณะ หรือปัญหาที่ตนเองร่วมเผชิญอยู่โดยตรง จึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มหรือองค์กร และเครือข่ายประกอบด้วยสมาชิกที่หลากหลาย โดยสมาชิกชุมชนไม่จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีคุณลักษณะที่คล้ายกันหรือมีความเป็นแบบเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง การติดต่อสื่อสารมีหลายรูปแบบ

3. ชุมชนแนวมนุษยนิยม (Humanism)

เป็นแนวคิดของชุมชนในเชิงอุดมคติ ซึ่งมีความคิดว่า ชุมชนต้องก่อเกิดมิตรภาพ ความเอื้ออาทร ความมั่นคงและความผูกพัน มีวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (ซึ่งเชื่อว่าเกิดโดยธรรมชาติอยู่แล้ว) โดยรัฐไม่ค่อยเข้ามายุ่งเกี่ยวกับสมาชิกของชุมชนมากนัก

ที่มาของแนวคิดมาจากตะวันตกที่มองว่าสังคมสมัยใหม่ ทำให้เกิดการสูญเสียความเป็นชุมชน (Sense of Community) เงื่อนไขของสังคมสมัยใหม่ไม่สามารถตอบสนองให้ปัจเจกบุคคลเกิดความมั่นคง เพราะมีขนาดใหญ่ ซับซ้อนเป็นทางการเกินไป รัฐจะเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงคราม หรือการค้าระหว่างประเทศ

ทางเลือกที่นักคิดแนวนี้เสนอ คือ เรียกร้องให้ชุมชนมีขนาดเล็ก มีโครงสร้างที่แน่นเหนียว เพราะชุมชนขนาดเล็กเท่านั้น จะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบ

ต่อหน่วยที่เล็กที่สุด ชุมชนขนาดเล็กเน้นการกระทำที่เต็มไปด้วยความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่คนรู้จักกันอย่างใกล้ชิดสนิทสนม

4. ชุมชนในรูปแบบใหม่ หรือชุมชนเสมือนจริง (Virtual Community)

เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาเทคโนโลยี และปัญหาของสังคมสมัยใหม่ ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงขึ้น การพิจารณาปัญหาและแนวทางแก้ปัญหา ไม่อาจจำกัดอยู่ในปริมณฑลของชุมชนที่มีอาณาเขตทางภูมิศาสตร์เล็ก ๆ ได้เพียงลำพัง

ชุมชนแบบใหม่ มีลักษณะเป็นชุมชนไร้พรมแดน (Borderless) สมาชิกหรือผู้สนใจสามารถเข้าร่วมได้ โดยไม่จำกัดแหล่งที่อยู่ ตราบที่ข่ายเทคโนโลยีทางการสื่อสารครอบคลุมถึง อาจเป็นลักษณะชุมชนทางอากาศ เช่น รายการวิทยุชุมชน ชุมชนเครือข่ายทางอินเตอร์เน็ต สมาชิกไม่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เดียวกัน

ลักษณะความเป็นชุมชนคือสายใยหรือข่าย (WEB) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีพลังความยึดโยงสนับสนุนเกื้อกูลกัน โดยมีข่ายทางเทคโนโลยี (Internet) เป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่างๆ โดยมีสมาชิกไม่จำกัดเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา ฐานะทางเศรษฐกิจ ฯลฯ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน

ความหมายของการพัฒนา

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2526:5) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกำหนดทิศทาง (directed change) หรือการเปลี่ยนแปลงที่ได้วางแผนไว้แน่นอนล่วงหน้า (planned change)

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526:1) ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึงการกระทำให้เกิดขึ้น คือ เปลี่ยนจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่ดีกว่า

อมร รักษาสัตย์ และ ขัตติยา กรรณสูต (2515:2-8) ได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนาว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในตัวระบบที่ทำการ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านคุณภาพ (qualitative changes) ส่วนการแปลงรูป (transformation) เป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของตัวกระทำการ (environmental changes) ซึ่งนอกเหนือจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านคุณภาพและปริมาณ เช่น การคมนาคมของประเทศไทยเมื่อเริ่มแรกได้มีการใช้รถเทียมม้า แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นโดยใช้เครื่องจักรไอน้ำมาทำรถไฟ และค่อยๆ ปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้นๆ

เร็วยิ่งขึ้นๆ การเปลี่ยนแปลงจากรถม้ามาเป็นรถไฟหรือเป็นรถยนต์ หรือเครื่องบิน จนเป็นจรวดก็ดี นับได้ว่าเป็นการพัฒนา

สนธยา พลศรี (2533:187-189) ได้อธิบายการพัฒนาไว้ว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ต้องการและได้กำหนดทิศทางและมุ่งที่จะควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงด้วยสภาวะการพัฒนาเป็นสภาวะสมาชิกของสังคมได้ใช้ความรู้ความสามารถของตนได้เต็มที่โดยไม่มีสภาวะครอบงำ เช่น ความบีบคั้นทางการเมือง ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ หรือความไม่สมบูรณ์ในอนามัย ทุกคนสามารถที่จะนำเอาศักยภาพของตนออกมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น การเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรของไทยไม่สามารถจะใช้รถแทรกเตอร์แบบอเมริกาได้ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ เทวกุล ได้ประดิษฐ์ “ควายเหล็ก” ขึ้นมาใช้ไถนาในสภาพแวดล้อมของสังคมไทย

วิทยากร เชียงกูล (2527: 17-18) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข ความสะดวกสบาย ความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรม จิตใจและความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่างๆ ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อที่ให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า

ที.อาร์.แบ็ทเท็น (T.R.Batten) (1959: 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านพัฒนาชุมชนของอังกฤษได้ให้ความหมายของคำว่า พัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น

บรูคฟิลด์ (brookfield) (อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ 2549: 7) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาโดยเน้นด้านเศรษฐกิจว่า หมายถึง ความก้าวหน้าที่มุ่งจัดสวัสดิการ เป็นต้นว่า การลดความยากจนและลดการว่างงาน การลดความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ คำว่า พัฒนา ในความหมายของกลุ่มมาร์กซิส (Marxist) ซึ่งเน้นด้านเศรษฐกิจ มองในแง่ที่ว่า การพัฒนาของประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมยุโรปตะวันตก ในความเป็นจริงต้องอาศัยประเทศด้วยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามซึ่งในแง่นี้ประเทศโลกที่สามไม่เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะกลายเป็นประเทศบริวารที่ต้องพึ่งพาประเทศที่จะเจริญก้าวหน้ากว่าทำให้เศรษฐกิจของประเทศโลกที่สามถูกครอบงำ

คินเดิ้ลเบอร์เกอร์ (Kindleberger) (อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ 2549: 7) กล่าวถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจว่า เป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงทางเทคนิค การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การเปลี่ยนแปลงระบบสังคม การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา และการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารให้สอดคล้องกับความต้องการของ

ประเทศ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้น ใช้ค่านิยมของแต่ละสังคมเป็นตัวกำหนดแนวทางการพัฒนาว่าจะเป็นไปในทิศทางใด ตัวอย่าง เช่น คนไทยบางส่วนมีความเชื่อหรือมีค่านิยมว่าเทคโนโลยี เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญหรือแสดงว่าประเทศไทยเป็นประเทศพัฒนา ดังนั้น จึงพยายามที่จะนำเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ภายในประเทศให้มาก เป็นต้น

ฮูจเว็ลท์ (Hoogvelt) (อ้างถึงใน วิรัช วิรัชนิภาวรรณ 2549:7) เชื่อว่าการพัฒนาเป็นกระบวนการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจภายใต้การแบ่งโลกออกเป็นโลกที่พัฒนาและไม่พัฒนาซึ่งฮูจเว็ลท์ อธิบายว่า การพัฒนามีอยู่ 3 ฐานะ ได้แก่

1. การพัฒนาในฐานะที่เป็นกระบวนการ ในความหมายนี้หมายถึงกระบวนการวิวัฒนาการของความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงของสังคมมนุษย์ รวมทั้งขององค์กรทางวัฒนธรรมด้วย การพัฒนาในฐานะนี้เกี่ยวกับทฤษฎีวิวัฒนาการทั้งแนวเก่า แนวใหม่ ความแตกต่างทางสังคม การผสมผสานและการปรับตัวด้วยการดีขึ้นทำให้ขึ้น ตลอดจนขั้นตอนของวิวัฒนาการทางสังคม

2. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ ในฐานะนี้ เป็นการมองการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลง และความเจริญเติบโตของสังคมด้วยการติดต่อสัมพันธ์กับสังคมต่าง ๆ ฮูจเว็ลท์ ได้อธิบายถึงการพัฒนาของสังคมที่ด้อยพัฒนาด้วยการติดต่อสัมพันธ์ทางการค้า ระบบพาณิชย์ ระบบอาณานิคม การแพร่กระจายทัศนคติ ค่านิยม สถาบันต่างๆ ภายใต้ลัทธิอาณานิคม และการขาดตอนของกระบวนการวิวัฒนาการ

3. การพัฒนาในฐานะที่เป็นการปฏิบัติการ การพัฒนาในฐานะนี้ถือว่า การพัฒนาจะต้องมีการวางแผนอย่างรอบคอบ ตรวจสอบกระบวนการแห่งความเจริญเติบโต และการเปลี่ยนแปลงโดยมีเป้าหมายให้เลือกสำหรับการพัฒนาหลายๆ เป้าหมาย รวมทั้งรูปแบบของการพัฒนา เป็นต้น

จากความหมาย การพัฒนา ที่ยกมาข้างต้นนี้ ทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้นหรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ถ้าเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่ดี ก็ไม่เรียกว่าการพัฒนา ขณะเดียวกันการพัฒนามิได้หมายถึงการเพิ่มขึ้นปริมาณสินค้า หรือรายได้ของประชาชนเท่านั้น แต่หมายความรวมไปถึงการเพิ่มความพึงพอใจและเพิ่มความสุขของประชาชนด้วย

การพัฒนา อาจจัดแบ่งออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ ได้แก่

1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง การพัฒนาด้านการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก การแลกเปลี่ยน การลงทุนเพื่อทำให้ประชานไม่ยากจน เป็นต้น

2. การพัฒนาทางสังคม หมายถึง การพัฒนาด้านจิตใจ แบบแผน พฤติกรรม รวมตลอดทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เป็นต้น

3. การพัฒนาทางการเมือง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สร้างกระบวนการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย และประชาชนในประเทศมีสิทธิเสรีภาพตามกฎหมาย เป็นต้น พร้อมกันนั้น ยังได้จัดกลุ่มการให้ความหมายคำว่า การพัฒนา ออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่หนึ่ง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโต (Growth) อันเป็นการเพิ่มของผลผลิต (Output) ซึ่งกระทำโดยระบบสังคม (Social System) ร่วมกับสิ่งแวดล้อม (Environment) เช่น การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น การสร้างถนน สะพาน เขื่อน หรือบ้านเรือน ให้ประชาชนได้มีโอกาสใช้สิ่งเหล่านี้มากขึ้น

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบการกระทำ (Development is Change in the with Performs) เช่น มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคม ระบบการเมือง และระบบบริหาร เป็นต้น

กลุ่มที่สาม มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเน้นที่วัตถุประสงค์เป็นหลัก ถ้าเป็นการบริหารจัดการก็ต้องบริหารจัดการด้วยวัตถุประสงค์ (Management by Objectives) คือ การปฏิบัติงาน มุ่งไปที่วัตถุประสงค์นั่นเอง การพัฒนาตามความเห็นของกลุ่มนี้จึงขึ้นอยู่ที่วัตถุประสงค์ว่าผู้กำหนดวัตถุประสงค์จะได้ระบุไว้อย่างไร มีอะไรบ้างที่ต้องการ ปัญหาต่อมาก็คือ วัตถุประสงค์ที่กำหนดขึ้นนั้นมีเหตุผลหรือได้รับความเห็นชอบและการสนับสนุนจากบุคคลที่เกี่ยวข้องมากน้อยเพียงใด ซึ่งถ้าวัตถุประสงค์ของประเทศประชาชนในประเทศก็น่าจะเป็นผู้มีส่วนรับรู้สนับสนุนหรือได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นด้วย อย่างไรก็ตามวัตถุประสงค์ของประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายจะมีการกำหนดไว้กว้าง ๆ เช่น เป็นการสร้างความเจริญก้าวหน้าในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นต้น

กลุ่มที่สี่ มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลงโดยการวางแผนเพื่อนำไปใช้ในการดำเนินงาน ตามความเห็นของกลุ่มนี้เน้นว่าการพัฒนาอยู่ที่การมีแผน และการนำแผนไปดำเนินการเพื่อกำหนดหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์นั้น ๆ

กลุ่มที่ห้า มีความเห็นว่า การพัฒนา หมายความทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ โดยคุณลักษณะทั้งสองแง่นี้ไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด คือทั้งปริมาณและคุณภาพต้องควบคู่กันไปเสมอในแง่ของปริมาณ ผลของการพัฒนาสามารถมองเห็นได้เป็นวัตถุ จับต้อง และวัดผลได้ง่าย เช่น เงินเดือนเพิ่มขึ้น รายได้เพิ่มขึ้น มีถนนหนทาง โรงเรียน มหาวิทยาลัย หรือโรงพยาบาล ส่วนในแง่คุณภาพจับต้องไม่ได้วัดผลได้ยาก เช่น การพัฒนาให้ประชาชนมีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รักระเบียบวินัยและความสะอาด เป็นต้น และเป็นความจริงเสมอว่า การพัฒนาส่วนใหญ่จะเน้นในแง่ของปริมาณทั้งสิ้น เพราะสามารถที่จะวัดได้ ยิ่ง

สังคมเจริญมากขึ้นเท่าไร การพัฒนาจำต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านที่รู้เฉพาะเรื่องของสาขาที่ตนชำนาญ โดยขาดความสนใจในความเป็นมนุษย์ในวงกว้างออกไป การวัดผลการพัฒนาจึงเน้นไปที่ความสำเร็จในด้านสาขาวิชาชีพของตนเป็นส่วนใหญ่ เช่น นักเศรษฐศาสตร์จะวัดผลสำเร็จของตนด้วยการเพิ่มผลผลิต รายได้ประชาชาติ เพิ่มการส่งสินค้าออก เพิ่มการอุตสาหกรรม และเพิ่มการลงทุน เป็นต้น โดยคำนึงถึงมนุษย์น้อยมาก

การพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน (Community Development) มีที่มาจากคำว่า “การศึกษามวลชน” (Mass Education) โดยได้นำมาใช้เป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ อันเป็นผลมาจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษามวลชนในสังคมอาฟริกัน (Mass Education in African Society) หลังจากนั้นก็ได้ความนิยมอย่างแพร่หลายไปทั่วโลก เนื่องจากเหตุผลหลายประการ

1. การพัฒนาชุมชน เกิดขึ้นปี ค.ศ.1948 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพราะประเทศทั้งหลาย พยายามแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมเพื่อนำมาบริหาร และปกครองอาณาจักรของตน

2. การพัฒนาชุมชนเป็นคำกลาง ๆ ที่ทุกประเทศสามารถนำไปใช้ได้ไม่ว่าประเทศนั้นจะปกครองด้วยระบบใด และใช้เศรษฐกิจระบบใด เพราะทุกประเทศมีชุมชน และการพัฒนาชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนา

3. ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นักเศรษฐศาสตร์ได้กำหนดคำว่า “การพัฒนา” ขึ้นใช้ และได้รับความนิยมแพร่หลายในระดับหนึ่ง

4. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศอาณานิคมที่ถูกปกครองโดยประเทศอื่นเกิดความตื่นตัวในเรื่องอิสรภาพจึงเกิดประเทศเอกราชใหม่ ๆ ประเทศเหล่านี้ยังด้อยพัฒนา จึงนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้ในการพัฒนาประเทศ

5. องค์การสหประชาชาติยอมรับและให้การสนับสนุนประเทศต่าง ๆ หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ประสบปัญหาจากภัยของสงครามด้วยการนำวิธีการพัฒนาชุมชนไปใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ทำให้การพัฒนาชุมชนมีความหมายเป็นสากล

6. หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่าง ๆ ในโลกแบ่งตามอุดมการณ์ และลัทธิทางการเมือง และเศรษฐกิจออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีประชาธิปไตย กับกลุ่มสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ทั้งสองกลุ่มแข่งขันกันพัฒนาประเทศจึงเป็นผลให้แนวคิดการพัฒนาชมชนแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์ (2521: 51) ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาชุมชน ไว้ดังนี้

1. การปรับปรุงส่งเสริมให้ชุมชนใดชุมชนหนึ่งดีขึ้น หรือมีวิวัฒนาการดีขึ้น

2. การส่งเสริมให้ชุมชนนั้นๆ มีวิวัฒนาการดีขึ้น คือ เจริญทางด้านเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม

3. การพัฒนาชุมชนนั้น จะต้องพัฒนาทางด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ

3.1 การพัฒนาด้านวัตถุ คือ การสร้างความเจริญให้แก่ชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดมีหรือเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เราเห็นโดยแจ้งชัด เช่น การส่งเสริมด้วยการผลิตผล การส่งเสริมระบบขนส่ง การคมนาคม การชลประทาน ฯลฯ

3.2 การพัฒนาด้านจิตใจ คือ การสร้างความเจริญ โดยมุ่งจะให้การศึกษาอบรมประชาชนซึ่งรวมทั้งการให้การศึกษาตามโรงเรียน มหาวิทยาลัยตามโครงการของกระทรวงศึกษาธิการและการศึกษานอกระบบโรงเรียนให้ได้รับการศึกษาอย่างดี

4. การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการที่มุ่งส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ทั้งนี้โดยประชาชนเข้าร่วมมือและริเริ่มดำเนินการเอง

อาร์เธอร์ ดันฮัม (Arthur Dunham) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่นและดำเนินการไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยความร่วมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเองและร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยราชการหรือองค์การอาสาสมัครอื่น ๆ

การพัฒนาชุมชนมีความหมายที่เป็นได้ทั้งขบวนการ โครงการ วิธีการ และกระบวนการ ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน อธิบายได้ดังนี้

1. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นขบวนการ (Movement) หมายถึง “การรณรงค์ (Campaign) หรือรวมตัวกันเรียกร้อง (Rally) ของมวลชนหรือประชาชน” เพื่อดำเนินการหรือเรียกร้องให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนหรือชุมชน เช่น ความยากจน การถูกกดขี่ข่มเหงเอารัดเอาเปรียบ และการด้วยโอกาส ให้ดีขึ้น โดยผู้เข้าร่วมขบวนการเกิดความไม่พอใจอย่างมากหรือรุนแรง ผู้เข้าร่วมขบวนการจะได้รับการกระตุ้น เร่งเร้า หรือปลูกฝังด้านจิตใจ เพื่อเกิดความรู้สึกนึกคิด ในลักษณะที่ต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นกว่าเดิม การพัฒนาชุมชนในฐานะนี้จึงให้ความสำคัญกับจิตใจ โดยเฉพาะอุดมการณ์ และจิตวิญญาณเพื่อส่วนรวม โดยผู้เข้าร่วมขบวนการจะเชื่อมั่น และศรัทธาว่าการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่สมควรกระทำอย่างยิ่ง ตัวอย่างเช่น การรณรงค์ต่อต้านการทุจริต การรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด และการรณรงค์เพื่อละ ลด เลิกอบายมุข เป็นต้น

2. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นโครงการ (Program) การพัฒนาชุมชนในฐานะนี้ ถือว่ารัฐเป็นผู้จัดเตรียมและให้บริการสาธารณะต่างๆ แก่ประชาชนหรือชุมชนในรูปของ “โครงการพัฒนา

ต่าง ๆ" เป็นต้นว่า โครงการสร้างงานในชนบท และโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความต้องการ ในอันที่จะนำบริการเหล่านั้นไปตอบสนองความต้องการของชุมชน

3. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นวิธีการ (Method) มุ่งให้ความสำคัญกับ "วิธีการปฏิบัติงานพัฒนา" เป็นหลัก เช่น ถ้ากิจกรรมพัฒนาทั้งหลายสั่งการหรือดำเนินงานโดยกลไกของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งหมด โดยที่ประชาชนไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมด้วย กิจกรรมพัฒนานั้นก็ไม่ถือว่าเป็นกิจกรรมพัฒนาตามวิธีการพัฒนาชุมชน ตัวอย่างเช่น การทำกิจกรรมที่สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานพัฒนาทุกขั้นตอน

4. การพัฒนาชุมชนในฐานะที่เป็นกระบวนการ (Process) หมายถึง การพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงที่ให้ความสำคัญกับ "การดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานผ่านทางกิจกรรมพัฒนาที่ประกอบด้วยหลายขั้นตอนที่สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบ" กระบวนการพัฒนาชุมชนยังต้องเป็นกระบวนการต่อเนื่องอีกด้วย กล่าวคือ หลังจากดำเนินงานหรือปฏิบัติงานผ่านทางกิจกรรมพัฒนาหนึ่งไปแล้ว ก็จะนำไปสู่การเริ่มดำเนินงานหรือปฏิบัติงานผ่านทางกิจกรรมพัฒนาอื่นต่อ ๆ ไปอีก

ได้มีผู้รู้หลายคนพยายามเขียนทฤษฎีการพัฒนาชุมชนขึ้น และมีจำนวนไม่น้อยเข้าใจว่าการพัฒนาชุมชนก็คือการพัฒนาโดยทั่วไป จึงได้มีการนำเอาทฤษฎีการพัฒนาโดยทั่วไป เช่น ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism Theory) ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ (Structural Functionalism Theory) ทฤษฎีการแพร่กระจาย (Diffusion Theory) ทฤษฎีความล้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag Theory) ทฤษฎีทวิภาค (Dualism Theory) ทฤษฎีการพึ่งพา (Dependency Theory) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolution Theory) และทฤษฎีความทันสมัย (Modernization Theory) เป็นต้น

ขอบเขตของการพัฒนาชุมชน ในฐานะที่เป็นกระบวนการนั้น เช่น

1. เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนหรือตั้งใจจงไว้ก่อน เช่น มีเป้าหมาย ทิศทาง ระยะเวลา และขั้นตอนการดำเนินงาน เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้ปฏิบัติงานพัฒนา และ/หรือประชาชนเป็นผู้วางแผนนั้น

2. เป็นกระบวนการพัฒนาให้ประชาชนในชุมชน มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งด้านวัตถุและจิตใจ หรือทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

3. เป็นกระบวนการที่นำทรัพยากรธรรมชาติ และประชาชนในชุมชนมาใช้ประโยชน์และสร้างประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

4. เป็นกระบวนการให้การศึกษาแก่ประชาชน โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนะและแนวคิดให้ถูกทิศทาง

5. เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับขีดความสามารถของประชาชน และแนวนโยบายของรัฐ

6. เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชน รู้จักวิธีช่วยตนเอง โดยใช้พลังกลุ่มเป็นสำคัญ

7. เป็นกระบวนการที่อาศัยความร่วมมือ ระหว่างประชาชนกับประชาชน และประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ และภาคเอกชน

8. เป็นกระบวนการที่อาศัยความช่วยเหลือทางวัสดุอุปกรณ์และวิชาการจากภาครัฐและภาคเอกชนภายนอกชุมชนเมื่อจำเป็นหรือเกิดขีดกำลังความสามารถของชุมชน

9. เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชน มีความคิดริเริ่มในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

10. เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต้องพิจารณาถึงสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทำการพัฒนา

11. เป็นกระบวนการพัฒนาที่ใช้หลักการ และแนวทางของการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเป็นพื้นฐานในการดำเนินงาน

12. เป็นกระบวนการ ที่ผสมผสานความรู้ความสามารถของบุคคลหลายสาขาเข้าด้วยกัน อันมิใช่เป็นงานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ

13. ผลประโยชน์ของการพัฒนาที่เกิดขึ้น ต้องตกแก่ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนนั้น

จากความหมาย และทฤษฎีของการพัฒนาชุมชนข้างต้นนั้น การพัฒนาชุมชนเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนหรือชุมชนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ หรืออาจจัดแบ่งเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ให้ดีขึ้นโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน พร้อมกับสนับสนุนให้ประชาชนมีความคิดริเริ่มและร่วมมือกันช่วยเหลือตัวเอง โดยหลักการที่สำคัญ ๆ ในการปฏิบัติการพัฒนาชุมชน คือ หลักการแบบช่วยให้เกิดความคิด (Non Directive Approach) หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วม (People Participation) และหลักช่วยตนเอง (Self-Help) หลักการแบบช่วยให้เกิดความคิด (Non Directive Approach) หลักนี้จะตรงกันข้ามกับหลักแบบสั่งการ (Directive Approach) ซึ่งหลักการแบบสั่งการนี้เจ้าหน้าที่ของรัฐหรือขององค์กรเอกชนซึ่งเป็นบุคคลภายนอกชุมชน เป็นผู้กำหนดกิจกรรมหรือโครงการให้ประชาชนเป็นผู้กระทำ ประชาชนมิได้มีโอกาสตัดสินใจว่าควรจะทำอะไรที่จะแก้ปัญหาชุมชนของเขา หรือเป็นการที่ให้ชุมชนของเขาดีขึ้น การที่ประชาชนไม่มีโอกาสคิดนี่เอง ทำให้เขาหมดโอกาส หรือมีโอกาสน้อยที่จะพัฒนาตนเอง การดำเนินการแบบสั่งการจะให้ผลดีในการพัฒนา “วัตถุ” ขณะที่การดำเนินการแบบช่วยให้เกิดความคิด จะให้ผลดีในการพัฒนา “คน” ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนกับประชาชนแบบช่วยให้เกิดความคิดนี้ กิจกรรมทุกกิจกรรมจะต้องให้ประชาชนได้มีโอกาสคิด ตัดสินใจ วางแผน และการดำเนินการด้วยตนเอง สิ่งเจาะจงไว้ล่วงหน้า และให้อำนาจในการตัดสินใจครั้งสุดท้ายต่อการที่จะดำเนินกิจกรรมพัฒนาใดๆ ก็ตามแก่ประชาชน

การพัฒนาชุมชนมีฐานะเป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติงานพัฒนา หรือประชาชนนำไปใช้เป็นกลยุทธ์ (Strategy) หรือมรรควิธี (Means) หรือแนวทางในการดำเนินงานผ่านทางกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ อย่างมีขั้นตอนมีแนวคิดที่ต้องการให้ประชาชนช่วยเหลือตัวเอง และปกครองตนเอง โดยรัฐคอยให้ความช่วยเหลือด้านวิชาการ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ วางแผน ลงมือปฏิบัติ ด้วยตนเอง ดำเนินงานพัฒนาชุมชนโดยการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ที่ยึดหลักชุมชนเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Approach) และหลักการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในการคิด ตัดสินใจ วางแผนแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนเพื่อให้ชุมชนเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

3. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์

ความสำคัญและความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

"พิพิธภัณฑ์" เป็นคำที่แปลมาจากภาษาอังกฤษจากคำว่า "Museum" รากศัพท์เป็นคำในภาษากรีก หมายถึง วิหารของมิวเซส ซึ่งมิวเซส (Muses) คือเทพธิดาทั้งเก้าของเทพเจ้าจูปีเตอร์ (Zeus) กับเทพีนีโมซีน (Mnemosyne) เทพธิดาทั้งเก้าองค์ประทับรวมกันในเทวาลัยที่เรียกว่า มูเซออน Mouseion (Temple of the Muses) โดยแต่ละองค์จะทรงคุณวุฒิในสรรพวิทยาการต่างๆ ที่ศึกษาเล่าเรียนกันอยู่ในสมัยกรีก ประกอบด้วย (อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 7-8)

1. คลีโอ (Clio) เทพธิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์
2. ยูเทอเป (Euterpe) เทพธิดาแห่งกวีนิพนธ์และทำนองเสนาะ
3. ธาเลีย (Thalia) เทพธิดาแห่งกวีนิพนธ์ร้อยกรองและสุขนาฏกรรม
4. เมลโพมีน (Melpomene) เทพธิดาแห่งโศกนาฏรรม
5. เทรพซิคอร์ (Terpsichore) เทพธิดาแห่งการเต้นรำขับร้อง
6. อิราโต (Erato) เทพธิดาแห่งกวีนิพนธ์เรื่องรักใคร่และการล้อเลียนท่าทาง
7. โพลิไฮม์เนีย (Polyhymmia) เทพธิดาแห่งเพลงศักดิ์สิทธิ์
8. ยูราเนีย (Urania) เทพธิดาแห่งวิชาดาราศาสตร์
9. คอลลิโอเป (Calliope) เทพธิดาแห่งวิชาสุนทรพจน์ กวีนิพนธ์

ความหมายของเทวาลัยอันเป็นที่มาของคำว่าพิพิธภัณฑสถานประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ที่เป็นประเด็นพื้นฐานในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถาน คือ (อารีย์ อัศวนุภาพ 2532:8)

1. เทวาลัยของเทพธิดาเป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของและรวบรวมศิลปวิทยาต่าง ๆ อันเป็นสถานที่ซึ่งผู้สนใจใฝ่รู้วิชาได้มาเล่าเรียนศึกษาหาความรู้กัน

2. การที่ผู้สนใจศึกษาเล่าเรียนมาสู่เทวาลัยนั้นย่อมได้รับแรงบันดาลใจจากวิชาความรู้ใหม่ได้รับสัมผัสกับความบันเทิงใจจากกิจกรรมทั้งทางศิลปะ (Art) กวีนิพนธ์ (Poetry) และวิทยาศาสตร์ (Science) ที่มีสอนกันอยู่ในสถานที่นั้น

ความหมายของพิพิธภัณฑ์

คำว่า "พิพิธภัณฑ์" ที่ไทยบัญญัติขึ้นโดยรัชกาลที่ 4 ปรากฏคำนี้ในครั้งแรกเป็นส่วนหนึ่งในชื่อของ "พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์" ซึ่งเป็นพระที่นั่งองค์หนึ่งในหมู่พระอภิเนาว์นิเวศน์ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใน พ.ศ.2400 ให้เป็นสถานที่เก็บและจัดแสดงสิ่งของ โดยที่คำว่า "พิพิธภัณฑ์" สมารถแยกตามรูปคำและความหมายของคำได้ดังนี้ (อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 5)

พิพิธ เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่า ต่าง ๆ กัน

ภัณฑ์ แปลว่า สิ่งของ เครื่องใช้

พิพิธภัณฑ์ จึงแปลรวมความได้ว่า สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ นานา ที่เก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาชื่นชมและศึกษาหาความรู้ เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

สถาน หมายถึง แหล่ง ที่ตั้ง ปราการ เป็นคำเติมท้ายสถานที่สำคัญเป็นการเฉพาะแห่ง

อย่างไรก็ดีคำว่า "พิพิธภัณฑ์" ที่ปรากฏในหลักฐานบันทึกสมัยรัชกาลที่ 5-6 นั้น หลายครั้งจะหมายถึงการจัดนิทรรศการ หรืองานมหกรรมสินค้า อาทิ คำว่า "ตั้งมิวเซียม" ในสมัยรัชกาลที่ 5 หมายถึงการจัดนิทรรศการชั่วคราว เช่น การตั้งมิวเซียมที่ท้องสนามหลวงในงานสมโภช 100 ปี พระนคร ซึ่งจัดเป็น "การแสดงพิพิธภัณฑ์ของชาติไทย" หรือ "ในการเฉลิมพระชนมพรรษาปีต่อๆ มาจึงโปรดฯ ให้จัดตั้งมิวเซียมขึ้นอีก โดยมีประกาศให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการนำของต่างๆ มาตั้งที่หอมิวเซียม" (ชำนาญ ภูมลี 2542: 28-31) ส่วนคำว่า "พิพิธภัณฑ์" ที่ปรากฏในหลักฐานสมัยรัชการที่ 6 นั้นมักจะหมายถึงงานมหกรรมสินค้าหรือนิทรรศการขนาดใหญ่ เช่น งานสยามรัฐพิพิธภัณฑ์ พ.ศ. 2468 ก็คืองานมหกรรมสินค้าสยาม และนอกจากนั้นคำว่าพิพิธภัณฑ์ในสมัยรัชกาลที่ 6 นี้ยังใช้เป็นคำสรรพนามเรียกงานการจัดแสดงต่าง ๆ อีกด้วย อาทิ ใช้เรียกแทนชื่องานกสิกรรมและพาณิชยการเป็นต้น (ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร 2545: 45-153)

พิพิธภัณฑ์ หมายถึง สิ่งของต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษา เช่น โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เป็นต้น

พิพิธภัณฑสถาน หมายถึง สถาบันถาวรที่เก็บรวบรวมและแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมหรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ

สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museum หรือ ICOM ได้บัญญัติความหมายของพิพิธภัณฑสถานขึ้นหลังจากการประชุมสมัชชาทั่วไป ในปี พ.ศ. 2517 ไว้ตามคำจำกัดความ “พิพิธภัณฑสถานเป็นสถาบันถาวรที่ตั้งขึ้นเพื่อบริการและพัฒนาสังคม และเปิดบริการแก่สาธารณชนทั่วไป โดยไม่หวังผลกำไร ทำหน้าที่รวบรวมสงวนรักษา วิจัย จัดแสดงเพื่อประโยชน์ในการศึกษา และความเพลิดเพลินในเรื่องของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม” (นิคม มูสิกะคามะ และคนอื่น ๆ 2521: 2-3) ซึ่งครอบคลุมรายละเอียดในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นสถาบันที่รวบรวมสงวนรักษา จัดแสดงนิทรรศการ โดยมีบริการห้องสมุดและศูนย์เก็บเอกสารและสิ่งสำคัญ

2. สงวนรักษาและจัดกิจกรรมบริการในด้านธรรมชาติ โบราณคดี ชาติพันธุ์วิทยา และประวัติศาสตร์ ตลอดจนแหล่งหรือสถานที่ที่มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ในตัวเองโดยธรรมชาติ

3. เป็นสถาบันที่จัดแสดงตัวอย่างสิ่งที่มีชีวิต เช่น สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์ พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำ สถานอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ ฯลฯ

4. สถานสงวนรักษาธรรมชาติ

5. ศูนย์วิทยาศาสตร์และท้องฟ้าจำลอง

นอกจากความหมายตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ยังมีผู้ให้ความหมายของพิพิธภัณฑสถานอีกหลายความหมายที่มีความแปลกแตกต่างกันบ้างตามความคาดหวัง และความใกล้ชิดกับพิพิธภัณฑสถานแต่ละประเภท ดังนี้

คณะกรรมการพิเศษแห่งสมาคมพิพิธภัณฑสถานอเมริกัน (อ้างถึงใน ธวัชชัย ผลเพิ่ม 2523: 21-22) ให้ความหมายว่า เป็นสถาบันที่มุ่งให้บริการด้านความรู้และสนองตอบความพอใจและความสนุกสนานของผู้เข้าชมด้วยในขณะเดียวกัน

นิเชต สุนทรพิทักษ์ (อ้างถึงใน ธวัชชัย ผลเพิ่ม 2523: 22) กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ นั้น เป็นเสมือนสถานศึกษาเปิดเฉพาะสาขาวิชา ที่จัดกิจกรรมและเรื่องราวที่น่าสนใจ น่ารู้ น่าศึกษาไว้ให้ผู้สนใจทั้งหลายได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามใจปรารถนา ธรรมชาติของพิพิธภัณฑ์นั้นต้องจัดเป็นสถานบันการศึกษาที่เปิดโอกาสอันเท่าเทียมกันอย่างยิ่งให้แก่คนทุกเพศทุกวัย ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดชีวิตโดยอิสระ

นิคม มูสิกะคามะ และคณะ (2521: 3) สรุปความหมายของพิพิธภัณฑสถาน ตาม คำจำกัดความของ ICOM ว่า พิพิธภัณฑสถาน คือ สถาบันที่ตั้งขึ้นเพื่อรวบรวมสงวนรักษาและจัดแสดงวัตถุอันมีความสำคัญทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้าและความเพลิดเพลิน

เอ็น เจ ฟลานาแกน (N.J. Flanagan) ประธานกรรมการแห่งชาติ ว่าด้วยสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ ประเทศออสเตรเลีย (อ้างถึงใน อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 6) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันถาวรที่รวบรวม รักษา ค้นคว้าวิจัยและจัดแสดงหลักฐานวัตถุสิ่งของที่แสดงถึงประชาชนและสิ่งแวดล้อมนั้น พิพิธภัณฑ์มีจุดประสงค์ที่ศึกษา พัฒนา และบริการความรู้ความบันเทิงให้แก่สังคม

Paul Chang กรรมการไอคอมแห่งมาเลเซีย (อ้างถึงใน อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 25) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์สื่อการศึกษา การสอน ซึ่งไม่ควรเป็นแต่ผู้รักษาการสืบทอดทางวัฒนธรรม แต่ควรอยู่ในฐานะเป็นสถาบันที่เชื่อมระหว่างอดีต และอนาคตให้เข้ากับปัจจุบัน

Philippe Assogba (อ้างถึงใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ 2543: 13) ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์และสถานที่ประวัติศาสตร์แห่งอโบเม ประเทศเบนิน กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์มีความหมายมากกว่าโรงเรียนในการเป็นผู้นำความเคลื่อนไหวใหม่ๆ ในสังคม ในอนาคตพิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างรูปแบบเยาวชนของชาติ

Encyclopedia Americana (อ้างถึงใน ศันสนีย์ อินทรประสิทธิ์ 2512: 1) ให้คำจำกัดความไว้ว่า “Museums” หมายถึงสถาบันที่มีหน้าที่ 3 ประการคือ เก็บรวบรวม สงวนรักษาและแสดงถึงสิ่งต่าง ๆ บรรดาสิ่งเหล่านี้อาจจะเป็นวัตถุธรรมชาติที่เกี่ยวกับภูมิวิทยา ดาราศาสตร์หรือชีววิทยาหรือแสดงเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ในประวัติศาสตร์ ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์ วัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์อาจจะมุ่งเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 ประการดังกล่าวแล้วข้างต้น หรือแสดงออกซึ่งปรัชญาและวิถีทางดำเนินชีวิต นอกจากนั้นเช่นเดียวกับสถาบันอื่น ๆ ซึ่งย่อมจะแสดงออกซึ่งความนิยมชมชอบความมุ่งหวัง ตลอดจนทีท่าของชุมนุมชนนั้น ๆ ก็ได้

Encyclopedia Britannica (อ้างถึงใน สะอาด ปายะนันท์ 2507: 1) ให้คำจำกัดความไว้ว่า Museums หรือ Galleries หมายถึงสถานที่เก็บรวบรวมบรรดาวัตถุต่างๆ เพื่อตั้งแสดง โดยมีจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ พิพิธภัณฑ์บางแห่งอาจจะมีวัตถุประสงค์หลายประการก็ได้ เช่น เกี่ยวกับศิลปะ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์และอุตสาหกรรม เป็นต้น

คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น (สมลักษณ์ เจริญพจน์ และคณะ 2548: 5-6) ให้ความหมายของคำว่า "พิพิธภัณฑ์" และคำว่า "พิพิธภัณฑสถาน" ปรากฏใช้อยู่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2525 ซึ่งประกาศใช้มาตั้งแต่เดือนมิถุนายน พุทธศักราช 2525 จนกระทั่งได้มีการปรับปรุงพจนานุกรมฉบับนี้ขึ้นเวลาต่อมา ซึ่งเมื่อมีการจัดพิมพ์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปรับปรุงออกมาเผยแพร่ ในพุทธศักราช 2542 ทั้งคำว่า "พิพิธภัณฑ์" และ "พิพิธภัณฑสถาน" ที่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมฉบับนี้ กลับถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นคำที่มีความหมายเดียวกันคือ ความหมายเดียวของคำว่า "พิพิธภัณฑสถาน" เท่านั้น

ทั้งนี้คงจะเป็นการปรับปรุงเพื่อสอดคล้องกับวิวัฒนาการของภาษาปัจจุบัน เนื่องจากในสองทศวรรคที่ผ่านมาเมื่อมีการกล่าวถึง พิพิธภัณฑสถาน มักนิยมเรียกว่า "พิพิธภัณฑ์" ในภาษาพูด จนคำที่ถูกต้องคือคำว่า"พิพิธภัณฑสถาน" นั้นกลายเป็นคำที่ไม่ติดปาก ประกอบกับในระยะแรก กิจการพิพิธภัณฑสถาน จำกัดอยู่แต่กิจการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เท่านั้น คำว่า "พิพิธภัณฑสถาน" จึงถูกมองว่า เป็นเสมือนชื่อเฉพาะสถาบันประเภทนี้ที่เป็นของกรมศิลปากร

เมื่อกิจการนี้ได้แพร่หลายมากขึ้น ในเวลาต่อมา มีหน่อยงานต่างๆ ทั้งที่เป็นหน่วยงานของรัฐหน่วยอื่น ๆ และของเอกชน ได้จัดตั้งสถาบันประเภทนี้เพิ่มมากขึ้น ทุกหน่วยงานจึงหลีกเลี่ยง ที่จะใช้คำเรียกที่เหมือนกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และไปยึดคำที่ใช้อยู่ในภาษาพูด คือคำว่า "พิพิธภัณฑ์" มาเรียกหน่วยงานของตนแทน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเห็นว่า คำว่า "พิพิธภัณฑ์" อ่านง่ายกว่า และหากแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ ก็อาจเรียกความสนใจได้มากกว่าในแง่ของการตลาด เพราะภาพลักษณ์ของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นภาพที่มีแต่ของเก่า ๆ มารวบรวมไว้ ในขณะที่หลายแห่งมิได้มีแต่ของเก่าเท่านั้นก็เป็นได้

อนึ่งเมื่อมีการใช้คำว่า "พิพิธภัณฑ์" มาเป็นคำเรียกสถานที่มากขึ้น โดยขาดความเข้าใจรากศัพท์เดิม คำว่า "พิพิธภัณฑ์" ที่มีความหมายว่า สิ่งของต่าง ๆ ที่มารวบรวมไว้ ก็พลอยหายไปจากการใช้งานด้วย กลับมีคำว่าวัตถุพิพิธภัณฑ์ เข้ามาแทนที่ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ดูอย่างถ่องแท้แล้ว การคิดคำศัพท์ของภาษาไทยในสมัยเดิมนั้น ดูจะมีความลึกซึ้งในการใช้ภาษา ประกอบกับความเข้าใจในความหมายที่ชัดเจนกว่าปัจจุบัน อย่างไรก็ดีวิวัฒนาการภาษานั้น ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมของสังคมเป็นหลักด้วย ฉะนั้นการปรับเปลี่ยนคำที่ใช้เรียก สถาบันถาวรที่เก็บรวบรวม และแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม หรือด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษาเล่าเรียนและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินใจ เป็นคำใหม่ว่า "พิพิธภัณฑ์" นี้ อาจเป็นผลจากความต้องการของสังคม ที่ยังเข้าใจความหมายของคำทั้งสองคลาดเคลื่อนไป หรืออาจเพื่อเป็นการตอบรับวิวัฒนาการของภาษาในสังคมปัจจุบันก็ได้

อย่างไรก็ดี ความหมายของคำว่า "พิพิธภัณฑ์" ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น เป็นความหมายของคำศัพท์ในภาษาไทยซึ่งยังไม่มีการอรรถาธิบายอย่างละเอียดชัดเจน เพื่อให้จำแนกได้ว่าสถานที่ใดจะจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ ดังนั้นจึงขอนำคำจำกัดความ ซึ่งกำหนดโดยสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (International Council of Museums) ซึ่งเป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นโดยองค์กร UNESCO เพื่อเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ระหว่างผู้ดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ทั่วโลกมาแสดงให้เห็นคำจำกัดความ ที่ยอมรับกันในสากล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

"พิพิธภัณฑ์" หรือ "Museum" นั้น เป็นสถาบันบริการและพัฒนาสังคม ที่ตั้งขึ้นอย่างถาวร โดยไม่แสวงหากำไรเปิดกว้างสำหรับสาธารณะ โดยทำหน้าที่แสวงหารวบรวม อนุรักษ์ วิจัย

สื่อสาร และจัดแสดงวัตถุที่เป็นหลักฐานของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เพื่อจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ ให้การศึกษาและเพื่อเพลิดเพลิน ความหมายตามคำจำกัดความข้างต้น สามารถนำไปใช้ได้ โดยไม่มีข้อจำกัดรูปแบบขององค์กร ลักษณะของพื้นที่หรืออาณาเขต โครงสร้างของประโยชน์ใช้สอย หรือแม้แต่วิธีการอธิบายความเกี่ยวกับวัตถุพิพิธภัณฑ์ของสถานนั้น ๆ

เพื่อให้เข้าใจถึงหน่วยงานภายใต้คำจำกัดความนี้ชัดเจนขึ้น อาจแสดงให้เห็นหน่วยงานที่มีคุณสมบัติสามารถเป็นพิพิธภัณฑ์ ได้ความหมายข้างต้นมีดังนี้ คือ โบราณสถานแห่งชาติ โบราณคดี และชาติพันธุ์วิทยา แหล่งและโบราณสถานทางประวัติศาสตร์ และสถานที่ที่มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ ซึ่งแสวงหา รวบรวม และสื่อสารเรื่องราวจากหลักฐานที่เป็นวัตถุที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม สถาบันที่รวบรวม และจัดแสดงวัตถุตัวอย่างพืชและสัตว์ เช่น สวนพฤกษศาสตร์ และสวนสัตว์ สถาบันสัตว์น้ำ และสวนสัตว์ในอาคาร ศูนย์วิทยาศาสตร์ท้องฟ้าจำลอง หอศิลปะที่ไม่แสวงหากำไร สถาบันการอนุรักษ์และสถานจัดแสดงที่จัดตั้งอย่างถาวร ที่อยู่ในความดูแลของห้องสมุด และศูนย์จดหมายเหตุ สถานที่สงวนทางธรรมชาติ องค์กรพิพิธภัณฑ์ระดับนานาชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น กระทรวง กรม หรือ องค์กรสาธารณะที่รับผิดชอบงานพิพิธภัณฑ์ตามคำจำกัดความข้างต้น สถาบันหรือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไร ที่ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ วิจัย ให้การศึกษา ฝึกอบรม รวบรวมข้อมูลเป็นเอกสาร และทำกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพิพิธภัณฑ์และพิพิธภัณฑสถานวิทยา ศูนย์วัฒนธรรม และหน่วยงานอื่นที่มีการดำเนินงานด้านอนุรักษ์ สืบทอดและบริหารจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้ (มรดกที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน และกิจกรรมที่เป็นผลจากการสร้างสรรค์ โดยระบบดิจิตอล) สถาบันอื่นใดที่คณะกรรมการบริหารของสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างประเทศ ภายใต้คำแนะนำของคณะกรรมการที่ปรึกษา พิจารณาว่ามีคุณลักษณะของพิพิธภัณฑ์ หรือองค์กรร่วมของพิพิธภัณฑ์ และบุคลากรทางวิชาชีพพิพิธภัณฑ์ ที่ผ่านการศึกษาวิจัยและฝึกอบรมด้านพิพิธภัณฑสถานวิทยา

ภายใต้คำจำกัดความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า คำว่า “พิพิธภัณฑ์” นั้น เป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก สถาบันใดที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการรวบรวม สงวนรักษาวัตถุที่เป็นหลักฐานของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และนำมาศึกษาวิเคราะห์วิจัย เพื่อนำผลการศึกษามาเผยแพร่เป็นความรู้แก่สังคมแล้ว สถาบันนั้นถือว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ทั้งสิ้น ทั้งนี้โดยมีหลักว่า ต้องเป็นองค์กรที่ไม่ได้จัดตั้งขึ้นมาโดยคิดถึงเรื่องของผลกำไรเป็นสำคัญ

ด้วยเหตุนี้ พิพิธภัณฑ์จึงมีความแตกต่างกันทั้งในด้านเนื้อหาทางวิชาการ ที่ปัจจุบันมีอยู่มากมายหลายสาขา แต่ละสาขาจะมีวัตถุพิพิธภัณฑ์ที่สะสมต่างกันออกไป อย่างไรก็ดี วัตถุพิพิธภัณฑ์ทุกชนิด ล้วนแต่เป็นหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม และล้วนแต่จะเป็นความรู้สู่สังคมทั้งสิ้น

จากความหมายของ “พิพิธภัณฑ์” ดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้นสรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันเปิดที่มุ่งให้บริการการศึกษา และความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่สาธารณชนทั่วไป ในเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ของภูมิปัญญา ศิลปะพื้นบ้าน เป็นองค์ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่สั่งสมสืบทอดกันมา อันเป็นความสามารถและศักยภาพในเชิงแก้ปัญหา การปรับตัวเรียนรู้และสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อการดำรงอยู่รอดของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เผ่าพันธุ์หรือเป็นวิถีของชาวบ้าน โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งสามารถที่จะเลือกให้ความรู้และบริการเพียงด้านหนึ่งด้านใดก็ได้ และไม่จำเป็นจะต้องให้บริการครบทุกด้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจ โดยมีการจัดเตรียมสิ่งของจัดแสดง ให้อยู่ในรูปที่เอื้ออำนวยให้ผู้ชมสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองเป็นสำคัญ พร้อมกันกับจัดให้มีการบริการเพิ่มเติมแก่ผู้ชมที่สนใจเป็นพิเศษ เช่น การจัดพิมพ์เอกสารความรู้ การจัดวิทยากรนำชม เป็นต้น

รูปแบบของพิพิธภัณฑ์

ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 24 เมื่อความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแพร่กระจายออกไปถึงชนบทของยุโรป ส่งผลให้วิถีชีวิตและข้าวของเครื่องใช้ดั้งเดิมเริ่มเปลี่ยนแปลงสูญหาย มนุษย์เริ่มคิดคำนึงถึงอดีต และตระหนักว่ามรดกพื้นบ้านอาจจะไม่เหลือไว้ให้ลูกหลานได้เห็น จึงได้เร่งเก็บรวบรวมวัตถุสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้าน ตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา (Museum of Ethnology) พิพิธภัณฑ์ชาติวงศ์วรรณา (Museum of Ethnography) พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน (Folk Museum) ขึ้นเพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มชนต่าง ๆ ไว้ บางแห่งได้มีการจัดเป็นแบบหมู่บ้านชนบทจริง บ้างก็จัดแสดงแบบกลางแจ้ง (Open Air Museum) และในยุคนี้ก็ยังมีการจัดพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเป็นที่เก็บรักษาผลประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เช่น พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งลอนดอน

ในพุทธศตวรรษที่ 25 พิพิธภัณฑ์ได้มีการปรับบทบาทหน้าที่ภายใต้อิทธิพลของสังคมและการศึกษา ยังผลให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชน และขยายงานไปสู่สถาบันการศึกษา ในราว พ.ศ. 2443-2473 ได้มีการพัฒนาบทบาทด้านการศึกษา มีการตีพิมพ์ตำราและจัดรายการการศึกษาในพิพิธภัณฑ์โดยทั่วไป นอกจากนั้นยังหันมาให้ความสนใจกับเยาวชนมากขึ้น จนทำให้เกิดมีพิพิธภัณฑ์เด็ก พร้อมกับได้พัฒนารูปแบบกิจการและบริการให้เหมาะสมสำหรับเด็กหลังจากที่วงการพิพิธภัณฑ์ได้ละเลยมาตลอด

ด้วยเหตุที่ภารกิจและวัตถุประสงค์ของแต่ละพิพิธภัณฑ์ อาจจะแตกต่างกันออกไปความเหมือนกันในแนวคิดจึงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายที่ไม่เหมือนกันเสมอไป ดังนั้น จึงได้มีการแบ่งพิพิธภัณฑ์ให้เห็นความชัดเจน ทั้งในด้านภาพลักษณ์ เนื้อหา และประเภทวัตถุที่อยู่ในความดูแล

เพื่อให้ผู้เข้ารับบริการสามารถเลือกสรรได้ตามความสนใจ ในขณะเดียวกันยังทำให้ผู้ปฏิบัติงานและผู้ที่อยู่ในแวดวงพิพิธภัณฑ์เอง สามารถมองเห็นแนวทางการพัฒนา ที่จะมีบริบทแตกต่างกันตามประเภทพิพิธภัณฑ์นั้นๆ และยังทำให้เกิดกลุ่มก้อนแห่งการสร้างโยงใยเครือข่ายในความร่วมมือต่อไปในอนาคตด้วย (สมลักษณ์ เจริญพจน์ และคณะ 2548: 7-9)

การแบ่งประเภทของพิพิธภัณฑ์ แบ่งได้ 2 ทาง คือ

1. แบ่งตามลักษณะการบริหาร

การแบ่งประเภทพิพิธภัณฑ์โดยลักษณะการบริหารนี้ เป็นการแบ่งตามสถานะของผู้เป็นเจ้าของเป็นหลัก บางพิพิธภัณฑ์จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาลกลาง บางพิพิธภัณฑ์จัดตั้งโดยหน่วยงานเฉพาะ เช่น พิพิธภัณฑ์ของสถานศึกษา เป็นต้น ในขณะที่บางแห่งเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล แต่ละพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้น ในลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานที่ต่างกันออกไป พิพิธภัณฑ์ที่สามารถจัดอยู่ใต้กลุ่มการบริหารนี้อาจแบ่งย่อย ๆ ได้ดังนี้

1.1 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับสาธารณชนที่เกิดขึ้นในสมัยแรกในแต่ละประเทศ ส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์ที่พัฒนามาจากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระมหากษัตริย์ ที่ตกทอดมาเป็นของรัฐบาลกลาง เช่นเดียวกับพิพิธภัณฑสถานของไทย “พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” หมายถึง พิพิธภัณฑ์ที่ประกาศจัดตั้งอยู่ในราชกิจจานุเบกษา รัฐบาลกลางจัดสรร และสนับสนุนงบประมาณ บริหารจัดการโดยกรมศิลปากร มีหน้าที่รวบรวม สงวนรักษาโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช 2504 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2535 ก่อนที่จะนำศึกษาวิจัยและเผยแพร่ให้คนไทยได้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นไทยในทุกแง่มุม ดังนั้นจึงต้องมีศักยภาพในการเป็นสถาบันเพื่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ ที่มีระบบการบริหารจัดการที่เป็นมาตรฐานสากล อันประกอบด้วย

1 การศึกษา ค้นคว้า วิจัย

2 การจำแนกประเภท

3 การจัดทำ และตรวจสอบทะเบียน

4 การจัดระบบคลัง

5 การสงวนรักษาวัตถุ

6 การบริการการศึกษา

7 การจัดนิทรรศการชั่วคราว / ถาวร

8 การรักษาความปลอดภัย

และด้วยภารกิจในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทุกด้านของชาติ จึงเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ประกอบด้วยองค์ความรู้ ด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ มานุษยวิทยา ชาติพันธุ์วิทยา และวัฒนธรรม ที่มีการดำเนินงานโดยยึดหลักวิชาการด้านพิพิธภัณฑสถานวิทยา และเทคนิคพิพิธภัณฑ์ เป็นสถาบันที่เป็นแหล่งความรู้ตลอดชีวิตของคนในชาติ และนานาชาติ และยังต้องเป็นสถาบันที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของธรรมชาติ นอกจากนี้ยังต้องทำหน้าที่ในการให้คำแนะนำในการจัดตั้งและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานอื่น ๆ ได้ด้วย

1.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งขึ้นและบริหารจัดการโดยองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เพื่อการประชาสัมพันธ์เรื่องราวของท้องถิ่น หรือเรื่องราวที่ท้องถิ่นนั้น ๆ สนใจ และยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมด้านต่างๆ ของท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์เมือง เป็นต้น ปัจจุบันเมื่อกิจการพิพิธภัณฑ์ โดยรัฐบาลกลางได้วางรากฐานในการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติได้เข้มแข็งขึ้น ความสนใจ และแนวคิดในการอนุรักษ์สะสม สืบสาน และสืบทอดในภูมิปัญญาไทย จึงขยายไปสู่คนไทยทั่วไปมากขึ้น จึงทำให้เกิดมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ลักษณะนี้มากขึ้น โดยคนหรือหน่วยงานในท้องถิ่นนั่นเอง

1.3 พิพิธภัณฑ์ของหน่วยงาน เป็นพิพิธภัณฑ์ที่บริหารจัดการโดยหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นมา เพื่อการประชาสัมพันธ์เรื่องราวของหน่วยงาน ซึ่งทำให้ลักษณะเนื้อหาวิชาการจะเป็นเฉพาะเรื่อง เช่น พิพิธภัณฑ์สถานศึกษา พิพิธภัณฑ์กระทรวง เป็นต้น

1.4 พิพิธภัณฑ์ของเอกชน เป็นพิพิธภัณฑ์ที่บริหารการจัดการโดยภาคเอกชน หรือส่วนบุคคล ที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อประชาสัมพันธ์เรื่องราวของหน่วยงานเอกชน หรือวิชาการเฉพาะเรื่องที่บุคคลนั้น ๆ ให้ความสนใจ เช่น พิพิธภัณฑ์วัด พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล เป็นต้น

2. แบ่งตามประเภทของวัตถุที่รวบรวม หรือตามสาระวิชา

นอกเหนือจากการจัดแบ่งประเภทโดยลักษณะการบริหารแล้ว พิพิธภัณฑ์ยังสามารถจัดแบ่งประเภทออกได้ตามลักษณะเนื้อหาทางวิชาการ และประเภทของวัตถุที่รวบรวม ซึ่งในสมัยแรกเริ่มนั้น พิพิธภัณฑ์ส่วนใหญ่จะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เก็บรวบรวมวัตถุหลากหลายประเภท เนื่องจากพัฒนาการในด้านการศึกษายังไม่ก้าวหน้าแตกแขนงไปมากเช่นในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้จึงมีการแบ่งพิพิธภัณฑ์ตามลักษณะของวัตถุที่รวบรวม และสาระทางวิชาการด้วย ซึ่งการแบ่งประเภทโดยวิธีการนี้ หากจะกล่าวไป อาจนึกถึงระบบการศึกษาที่แบ่งไปตามประเภทของศาสตร์ที่มีศึกษากันอยู่ทั่วโลก คือ สายศิลปะ และสายวิทยาศาสตร์ แต่เมื่อมีการแตกแขนงในแต่ละสายมากขึ้นตามบริบททางวิชาการ กิจการพิพิธภัณฑ์ก็แตกแขนงของประเภทตามไปด้วย ประเภทของพิพิธภัณฑ์ตามลักษณะวิชาการที่สำคัญมีดังนี้

2.1 ประเภททั่วไป

2.2 ประเภทโบราณคดี

2.3 ประเภทประวัติศาสตร์

2.4 ประเภทประวัติศาสตร์ศิลปะ

2.5 ประเภทมานุษยวิทยา / ชาติพันธุ์วิทยา / พื้นบ้าน

2.6 ประเภทศิลปะร่วมสมัย / สมัยใหม่

2.7 ประเภทเฉพาะเรื่อง ฯลฯ

ซึ่งแต่ละประเภทก็จะมุ่งเน้นในการเก็บ รวบรวม สงวนรักษา ศึกษา ค้นคว้า วัตถุที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่พิพิธภัณฑ์นั้นสนใจ และมีวัตถุประสงค์หลักที่จะเป็นพิพิธภัณฑ์ในศาสตร์นั้น ๆ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ปัจจุบันมีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นก็เพื่อประโยชน์ในหลายๆ ด้านทั้งเพื่อเป็นสถานที่จัดแสดงและรวบรวมเรื่องราวน่ารู้ทุกด้าน และในการจัดแสดงให้ครอบคลุมข้อมูลเรื่องราวของสถานที่ดังกล่าวทั้งด้วยภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรณี โบราณคดี บุคคลสำคัญ วิถีชีวิต ศิลปหัตถกรรมและขบธรรมเนียมประเพณีต่างๆโดยภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านส่วนใหญ่จะจัดเป็นห้องแสดงต่างๆไว้อย่างเป็นสัดส่วนเพื่อเป็นทั้งห้องจัดแสดง ห้องบรรยาย และห้องเก็บชิ้นงานที่จะจัดแสดงในโอกาสต่างๆ ไว้อย่างเป็นระบบ มีการลงบันทึกข้อมูลของชิ้นงานและผู้ที่เกี่ยวข้องไว้อย่างครบถ้วนทั้งรายละเอียด วันที่ได้มา หรือรายนามผู้บริจาค เป็นต้น อาทิ ส่วนของการจัดแสดงวิถีชีวิตของเกษตรกร ประกอบด้วย ส่วนของการทำนาข้าว ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เครื่องไม้เครื่องมือที่เกษตรกรต้องใช้ในการทำนาข้าว หรือการจัดแสดงข้าวพันธุ์ต่าง ๆ อันเป็นแหล่งเรียนรู้ทางภูมิปัญญาและมีเจตนาอันแน่วแน่ที่จะเผยแพร่ความรู้แก่บุคคลทุกระดับฐานะให้กว้างไกล และเร่งรีบขยายแนวคิด สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมก่อนที่จะถูกลืมเลือน ซึ่งสิ่งเหล่านี้นับเป็นการนำเสนอสิ่งที่เป็น “รากเหง้า” ของสังคมไทยและให้คนรุ่นหลังได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกำลังเป็นกระแสความคิดแนวใหม่ในประเทศไทย แม้ปัจจุบันจะมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตามจังหวัดต่างๆ แต่กระนั้นก็ยังเป็นส่วนน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนชุมชนและท้องถิ่นในประเทศไทยที่ยังขาดแคลนขุมแคลนขุมคลังภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้ลูกหลานได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาท้องถิ่นของตน และนอกจากพิพิธภัณฑ์จะเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว ยังได้กลายเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุน

การรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดร่วมตัดสินใจและร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีพัฒนาการมาโดยสำนึกทั่วไปเมื่อสมัย 40 หรือ 50 ปีพร้อมๆ กับการเกิดพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โดยที่ท้องถิ่นต่างก็มีสำนึกทางพิพิธภัณฑ์อยู่แล้ว พระสงฆ์ ครู ผู้นำในชุมชนมีการรวบรวมวัตถุทางวัฒนธรรมไว้และต้องการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้น หากแต่ไม่รู้ถึงวิธีการและไม่มีกำลังพอ จำเป็นต้องพึ่งทางรัฐบาลให้เข้ามาจัดทำระบบและวิธีการซึ่งก็ช่วยได้เป็นบางจุดเท่านั้น มีข้อสังเกตบางประการถึงช่วงก่อนผู้นำประเทศ จอมพล ป.พิบูลสงครามจะมีพิพิธภัณฑ์อยู่เพียงแค่กรุงเทพฯ อยุธยา และลพบุรีเท่านั้น ส่วนในที่อื่นๆ จะฝากวัดบ้าง ที่จังหวัดบ้าง ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามีความสนใจในเรื่องนี้ว่ามีมานานแล้ว แต่กลับถูกทำลายวัตถุทางวัฒนธรรมมากที่สุด และเป็นปัญหาที่ต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างกันเพื่อเป็นการปกป้องคุณค่าที่อาจสูญหายไปกับแนวคิดดังกล่าว และในขณะเดียวกันที่พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นราวดอกเห็ดมากมายแต่ยังขาดการเชื่อมโยงและการสร้างเครือข่ายตรงนี้เองที่เป็นหน้าที่ที่ต้องเน้นให้พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันจะต้องพยายามสร้างเครือข่ายให้กว้างขวางซึ่งถ้าสามารถพบปะแลกเปลี่ยนแนวความคิดเห็น ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็จะมีความหมายและมีความสำคัญต่อการศึกษาของคนในบ้านเมือง “คิดเป็น” คือการจากสิ่งที่ใกล้ตัวและมีความสำนึกในมาตุภูมิและมีสำนึกในชุมชน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า หัวใจในการรู้จักตนเองหรือท้องถิ่นนั้นต้องมองจากการเปรียบเทียบท้องถิ่นอื่นๆ อาทิ ท้องถิ่นโคราชจะรู้จักตัวเองดีคงไม่มองตัวเองเพียงอย่างเดียว ต้องเปรียบเทียบตัวเองกับที่อื่นๆ ด้วย แล้วจะทำให้รู้ว่าทำไมแต่ละท้องถิ่นจึงมีประเพณีที่แตกต่างกันออกไป และพิพิธภัณฑ์ก็จะเป็นส่วนช่วยที่จะทำให้เกิดความเข้าใจว่าวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นนั้นไม่มีของใครดีเด่นกว่ากันอันเป็นการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการลดความเห็นแก่ตัวแบ่งแยกว่าเป็นกลุ่มออกไป นำไปสู่การรวมกันเป็นชาติและความเข้าใจตรงนี้ยังจะนำไปสู่การสร้างสำนึกในท้องถิ่นในลำดับต่อไป และความเป็นไปได้ของกำเนิดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านนี้น่าจะเกิดขึ้นจากความคิดที่ว่า “การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลกันระหว่างวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์” อันจะทำให้เกิดการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ที่ให้ความรู้อย่างหลากหลาย

ปัจจุบันจะเห็นได้ว่ามีการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ขึ้นมากมายในระดับท้องถิ่นเพื่อตอบรับนโยบายการกระจายอำนาจจากส่วนกลางลงสู่ท้องถิ่น และในขณะเดียวกันกระแสของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีการเน้นเนื้อหาหรือกำหนดเนื้อหาในการจัดแสดง โดยใช้เนื้อหาทางวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนด โดยวัตถุประสงค์หลักเป็นการปลุกสำนึกให้คนในท้องถิ่นรู้จักตนเอง สร้างสำนึกร่วมในชุมชนให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นของตน ซึ่งจะทำให้พิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นเป็นส่วนร่วมของคนในชุมชนทุกรุ่นทุกสมัย เริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางและแพร่ขยายไปยัง

ชุมชนต่างๆ มากขึ้นแต่อย่างไรก็ตามการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการด้วยกัน และในที่สุดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่เกิดขึ้นมาบางแห่งต้องล้มเลิกไป ดังนั้นรูปแบบของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนหรือหาแนวทางในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้คงอยู่คู่ชุมชนและมีความยั่งยืนดังแนวความคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่ผู้รู้และนักวิชาการได้นำเสนอไว้ ดังนี้

ชีวสิทธิ์ บุณยเกียรติ นักมานุษยวิทยา แปล และเก็บความจาก “Museum Anthropology” (Kaplan, 1996 : 813-816) บทความนี้เป็นการกล่าวถึง นิยาม ความหมาย และพัฒนาการมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถาน โดยผู้เขียนได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับงานมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศาสตร์สาขาวิชานี้ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางบริบทการเมืองและเศรษฐกิจในระดับโลก ซึ่งผู้เขียนได้นิยาม ความหมายมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถานว่าหมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎี หรือแนวคิดที่อธิบายสื่อความหมายทางวัฒนธรรมของวัตถุต่าง ๆ ฉะนั้นบทบาทของนักมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถาน คือ ผู้ที่ปฏิบัติงานภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งนอกจากจะทำหน้าที่ในการเก็บรักษาวัตถุ และยังทำหน้าที่วิเคราะห์การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่แสดงออกทางวัตถุ

งานพิพิธภัณฑสถาน เป็นที่สนใจของนักมานุษยวิทยาในช่วงศตวรรษที่ 15 เนื่องจากในช่วงเวลานั้นเป็นยุคแห่งการสำรวจ การค้า การประดิษฐ์คิดค้น และการพิมพ์ ความต้องการรับรู้ความรู้จากที่ต่างๆ ทำให้เกิดการรวบรวมวัตถุ และวิเคราะห์หาความหมายจากวัตถุนั้น และเป้าประสงค์ของงานมานุษยวิทยานี้เป็นไปเพื่อจุดประสงค์ทางการเมือง กล่าวคือ เป็นสถาบันที่ผลิตความรู้ และข้อมูลพื้นฐานเพื่อยึดครองอาณานิคมในพื้นที่ต่างๆ และในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 บริบทของสังคมโลกอยู่ในช่วงกระแสลัทธิทุนนิยมอันเชี่ยวกราด ซึ่งสถานการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การวิพากย์พิพิธภัณฑ์ และมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑสถานภายใต้แนวคิด “การแก้ไขความผิดพลาดทางการเมือง” อันถือว่าเป็นการโต้ตอบแนวคิดชาติพันธุ์และลัทธิการล่าเมืองขึ้น ทำให้เกิดการขยายตัวของงานพิพิธภัณฑ์ในอเมริกาเป็นอย่างมาก

และในช่วงศตวรรษที่ 20 ความเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์การเมืองเป็นเชื้อให้เกิดการทบทวนบทบาทของนักมานุษยวิทยา และการนำเนอภาพแทนของ “ผู้อื่น”ที่หลากหลายในพิพิธภัณฑ์(ทั้งประเด็นเชื้อชาติ ชนชั้น สำนึกทางชาติพันธ์ กลุ่ม เพศ และสภาวะ) แนวทางการศึกษาเหล่านี้ ทำให้มานุษยวิทยาของพิพิธภัณฑสถานในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม และวัฒนธรรมเติบโตมาในสังคมตะวันตก มีการตื่นตัวมากขึ้น พิพิธภัณฑ์ศึกษา และพิพิธภัณฑ์วิทยา กลายเป็นสาขาใหม่ หรือเป็นสาขาย่อยของสังคมศาสตร์ หรือมานุษยวิทยา เช่น มานุษยวิทยา (พิพิธภัณฑ์

ศาสตร์) สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ นอกจากนี้ยังเป็นสะพานเชื่อมระหว่างสาขาวิชาต่างๆ อย่างที่ปรากฏในมหาวิทยาลัย และพิพิธภัณฑ์

จากข้างต้นจะเห็นว่าบทความนี้ได้ให้ นิยาม ความหมาย และบทบาทหน้าที่ของนักมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ที่สัมพันธ์อยู่กับบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของโลกในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญมานุษยวิทยาพิพิธภัณฑ์ที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทั้งนี้มีเงื่อนไขอยู่ที่ความต้องการรับรู้ในองค์ความรู้ต่างๆของมนุษย์ในแต่ละช่วงเวลา ตามที่สภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ หรือ ICOM (International Council of museums) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “พิพิธภัณฑ์” คือหน่วยงานที่ไม่หวังผลกำไรเป็นสภาบันในการรวบรวม สงวนรักษา ศึกษาวิจัย สื่อสาร และจักแสดงนิทรรศการให้บริการแก่สังคมเพื่อการพัฒนา โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการค้นคว้าการศึกษา และความเพลิดเพลิน โดยแสดงหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์และสภาพแวดล้อม สิ่งซึ่งสงวนรักษา และจัดแสดงนั้นไม่ใช่วัตถุ แต่ได้รวมถึงสิ่งที่มีชีวิตด้วยโดยรวมไปถึงสวนสัตว์ สวนพฤกษชาติ วินอทาน สถานที่อันจัดเป็นเขตสงวนอื่นๆ รวมทั้งโบราณสถานและแหล่งอนุสรณ์สถาน ศูนย์วิทยาศาสตร์ และท้องฟ้าจำลอง

ศรีศักร วิลลิโภดม ได้กล่าวไว้ในบทความ “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการเลื่อนไหลของความหมาย” (อ้างถึงใน ทม เกตุวงศา และคณะ 2551: 5-17) ได้วิพากย์การจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในอดีตที่ผ่านมาว่าเกิดความไม่ยั่งยืนในด้านการดำเนินการ เนื่องจากเกิดจากการดำเนินงาน โดยคนภายนอกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมักจะตีกรอบ และกำหนดนิยาม ความหมายพิพิธภัณฑ์ว่าหมายถึงการจัดแสดงวัตถุ สิ่งของ และนิทรรศการไว้ภายในอาคารจัดแสดง ซึ่งทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแต่ละแห่งเหมือนคลังเก็บสิ่งของ และคนในชุมชนท้องถิ่นไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร การจัดการพิพิธภัณฑ์จึงไม่มีการดำเนินงานอย่างสืบเนื่อง ฉะนั้นควรมีการกำหนดนิยาม ความหมายของพิพิธภัณฑ์ใหม่เพื่อให้การดำเนินงาน ของท้องถิ่นเกิดความยั่งยืนนั่นคือการให้ความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในลักษณะที่เป็นนามธรรม โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของคนภายในท้องถิ่นในการรวบรวมหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมทั้งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมมาสร้างเป็นองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ แล้วทำการถ่ายทอดให้คนในชุมชนทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ได้รับรู้ ทั้งนี้ในความเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องหมายถึงอาคารที่จัดแสดงเรื่องราวของคนในท้องถิ่นเท่านั้น หากแต่อาจกำหนดบริเวณ หรือสถานที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของของชุมชนให้เป็นแหล่งอนุรักษ์เพื่อการเรียนรู้ และแสดงกิจกรรมทางวัฒนธรรมเช่น การอนุรักษ์บ้านเก่า สถานที่ราชการ วัด พระเจดีย์ ศาลา หรือพื้นที่ธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับตัวแทนแห่งความเชื่อของผู้คนในท้องถิ่นให้เป็นสถานที่ซึ่งผู้คนภายในทั้งเด็ก และผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ และขณะเดียวกันก็เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และธรรมชาติให้กับผู้คนที่มาจากภายนอก

ความหมาย และความรู้เกี่ยวกับสถานที่ทางวัฒนธรรมดังกล่าวนี้คือสิ่งที่จะนำไปเชื่อมโยงกับความรู้ที่เป็นองค์รวมทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของท้องถิ่น อีกทั้งเป็นสิ่งที่จะต้องอบรมถ่ายทอดให้พวกเด็กๆ โดยเฉพาะเด็กนักเรียนได้เรียนรู้ พร้อมกับสนับสนุนให้เด็กๆเหล่านี้เป็นมัคคุเทศก์ที่จะทำหน้าที่นำชม และอธิบายให้นักท่องเที่ยว และผู้ที่มาจากภายนอกได้รู้จัก และเรียนรู้ เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเวียงป่าเป่าที่ได้มีการกำหนดพื้นที่ป่าชุมชนบริเวณ โดยรอบวัดป่าศรีสุทธาวาสที่มีจำนวน 43 ไร่ ให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน โดยชุมชนมีการศึกษาชนิด และสรรพคุณของพันธุ์ไม้ที่มีอยู่ในป่า และจัดทำป้ายบอกรายละเอียดของพันธุ์ไม้แต่ละชนิด พร้อมทั้งจัดเส้นทางให้สามารถเดินชมได้โดยรอบ นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูพันธุ์ไม้หายาก เช่น ต้นเปล้าซึ่งในอดีตมีอย่างบริบูรณ์ในพื้นที่จนเมืองนี้ได้รับการขนานนามว่า “เวียงป่าเป้า” และนอกจากนั้นยังมีการปรับเปลี่ยนบริเวณพื้นที่บางแห่งให้เป็นลานพิธีกรรม เพื่อประกอบพิธีกรรม งานชุมนุม และงานประเพณีของท้องถิ่น ฉะนั้นป่ารอบวัดจึงเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งที่นำเสนอเรื่องราวของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นให้โลดแล่นอยู่ในบริเวณนั้น

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าการนำเสนอประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมชุมชน โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวของสถานที่สำคัญในชุมชน เป็นการจัดการพิพิธภัณฑ์โดยอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ของชุมชนซึ่งเป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึงตัวตน และรากเหง้าของตนเอง นอกจากนี้การที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดขึ้นจากความร่วมมือของหลายฝ่ายจะทำให้การบริหาร และการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์เกิดความยั่งยืน ซึ่งเป็นตัวชี้วัดศักยภาพของท้องถิ่นอีกประการหนึ่ง

ศรีวงศ์ หะวานนท์ (อ้างถึงใน ทม เกตุวงศา และคณะ 2551: 5-17) ได้ให้ข้อเสนอในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่า ควรจะจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งหมู่บ้าน สถานที่ในการจัดแสดงวัตถุหรือนิทรรศการควรมีบรรยากาศของวัฒนธรรมดั้งเดิมเหลืออยู่ ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายคือการสร้างจิตสำนึกร่วมให้เกิดขึ้นในหมู่ผู้คนในท้องถิ่น โดยผ่านการบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของคนในชุมชน คนทั้งชุมชนต้องร่วมมือกันอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเองไว้ และต้องรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมใช้ในการจัดการพิพิธภัณฑ์ เช่น การนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการอนุรักษ์โบราณให้คงสภาพ นำเทคโนโลยีสื่อสารมาใช้ในการนำเสนอข้อมูลให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

นอกจากการนำเสนอแนวคิดในการจักการพิพิธภัณฑ์แล้ว ศรีวงศ์ยังได้ยกตัวอย่างพิพิธภัณฑ์บ้านยี่สารที่มีความประสบผลสำเร็จในด้านการจัดการ และการบริหารงานพิพิธภัณฑ์ กล่าวคือ ที่ชุมชนแห่งนี้มีการรักษาสิ่งแวดล้อมทางด้านกายภาพเพื่อแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับสภาพธรรมชาติ เช่น การทำอาหาร การทำขนม การทยา

รักษาโรคจากสมุนไพร หรือ การทำถ่านจากวัตถุดิบที่มีมากในชุมชน นอกจากนี้ที่ชุมชนยี่สารยังมีการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม และนำเสนอความหมายของวัตถุในมิติทางสังคม และวัฒนธรรมให้กับผู้ที่มาเที่ยวชมได้รับรู้ ดังจะเห็นได้จากการที่วัดประจำชุมชนได้อนุรักษ์หน้าบันพระอุโบสถที่เป็นรูปไก่ไว้ และได้อธิบายว่าในครั้งหนึ่งได้มีการนำเอาพันธุ์ไก่จากเมืองจีนมาแพร่พันธ์ในบริเวณนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในอดีตชุมชนแห่งนี้เป็นเส้นทางสัญจรของบรรดาเรือสินค้า พ่อค้าจากเมืองจีนจึงนำพันธุ์ไก่เข้ามา

นอกจากการจัดการพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่มีชีวิตแล้ว ยังมีการศึกษาประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของคนในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยพันธุ์ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวได้ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ถึงภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมอันมีขีดจำกัดของคนในอดีต ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาที่เป็นเทคโนโลยีที่ช่วยให้ผู้คนที่อยู่ในบริเวณนี้ดำรงตนสืบเนื่องมาได้จนถึงรุ่นปัจจุบัน ฉะนั้นการจัดการพิพิธภัณฑ์ที่มีความยั่งยืนจึงต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้คนในชุมชนได้รับรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนควบคู่ไปด้วย จึงจะเกิดความภาพภูมิใจ รัก และหวงแหนมาตุภูมิของตนเอง

ปราณี วงษ์เทศ (2553:88-90) กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรเน้นความเรียบง่ายไม่ต้องใหญ่โตหรือสวยงาม สถานที่ในการจัดแสดงอาจเป็นบ้านเก่าๆ อาคาร ตึกหรือห้องแถวที่เลิกใช้แล้ว ห้องเรียนในโรงเรียน ฯลฯ แต่จุดที่สำคัญที่สุด คือวัด เพราะวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนและเป็นแหล่งรวบรวมศิลปะโบราณวัตถุและเครื่องมือเครื่องใช้ประจำท้องถิ่น สิ่งของที่นำไปจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าสูงแต่ควรเป็นของที่อยู่ภายในท้องถิ่นนั้น

ชัชชัย ขันติยาภิรักษ์ และชัชวาล พรหมจารีย์ (2534) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของ โครงการศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้าน จังหวัดแม่ฮ่องสอนพบว่า ลักษณะของอาคารพิพิธภัณฑ์ควรมีการพัฒนาการใช้วัสดุและโครงสร้างให้สอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ ควรคำนึงถึงทัศนคติของผู้เข้าชมและความเป็นศูนย์วัฒนธรรมที่จะต้องสะท้อนคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมให้เด่นชัด

ราเชน อินทวงศ์และอภิชาต สิงห์สุริยะกุล (2535) ได้ศึกษาการออกแบบทางสถาปัตยกรรมของโครงการพิพิธภัณฑ์ผ้าล้านนา พบว่าควรให้ความสำคัญในเรื่องระบบของจราจรและที่จอดรถรวมไปถึงการจัดตำแหน่งของอาคารแต่ละหลังการใช้แนวต้นไม้และสระน้ำจะทำให้เกิดความร่วรื่นการออกแบบอาคารควรคำนึงถึงระบบการถ่ายเทอากาศ โดยเน้นการประหยัดพลังงาน

ธีรศักดิ์ วิเศษชัยนุสรณ์ (2538) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่น ในระดับมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งจาก

การศึกษาพบว่า หน้าที่ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดกำแพงเพชร โดยเฉพาะในระดับมัธยมศึกษามิได้มีบทบาทที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนมากนัก ทั้งๆ ที่ผู้บริหารให้ความสนใจงานการศึกษามาก เพราะมีปัจจัยในด้านแนวคิดที่ไม่ให้ความสำคัญระดับการศึกษามากนัก ปัจจัยในเรื่องแนวคิดที่ยังไม่ให้ความสำคัญระดับการศึกษาไม่เท่าเทียมกัน ยังไม่ให้ความสนในเรื่องการสื่อสารระหว่างพิพิธภัณฑ์สถานและโรงเรียนและที่สำคัญไม่ได้เป็นแหล่งข้อมูลด้านประวัติของท้องถิ่นทีครูผู้สอนจะนำเนื้อหาไปสอนนักเรียน

ในส่วนของโรงเรียนนั้นมีปัญหาเรื่องการเดินทางในการนำนักเรียนเข้าชมพิพิธภัณฑ์สถานประกอบบทเรียนในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติของท้องถิ่นทั้งๆ ที่ครูผู้สอนเห็นว่าพิพิธภัณฑ์สถานมีส่วนในการเสริมความรู้มาก นอกจากน้ยังมีปัญหาเรื่องทัศนคติระหว่างหน่วยงานหรือครูผู้สอนต่อเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์และครูไม่สามารถหาข้อมูลเรื่องของท้องถิ่นจากพิพิธภัณฑ์สถานมาเขียนในตำราเรียนได้ให้ครูผู้สอนบางท่านไม่แนะนำให้นักเรียนมาหาข้อมูลประกอบบทเรียนด้วย(2539:4-25) ได้กล่าวถึงปัจจัยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นและขั้นตอนการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีองค์ประกอบ คือ

1.1คณะทำงานซึ่งประกอบไปด้วย ชาวบ้าน ฝ่ายวิชาการ ภัณฑารักษ์

1.2งบประมาณในการดำเนินงาน

1.3 เนื้อหาที่นำเสนอ เป็นเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชนภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม ตำนาน ความเชื่อ ประเพณี การละเล่น ประวัติบุคคลสำคัญ การทำมาหากินของคนในอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนภายในท้องถิ่นรวมทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอก

1.4 สิ่งของที่จักแสดง ควรเป็นสิ่งของที่มีในท้องถิ่นและมีความหมายต่อคนในท้องถิ่นหรือเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น

2. นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงขั้นตอนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ไว้ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเกิดจากความกระตือรือร้นของชาวบ้านที่ต้องการจะมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในชุมชนของตน นำไปสู่ความร่วมมือและผลักดันให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเกิดเป็นจริงขึ้นมา

2.2 ศึกษาวิจัยข้อมูลในท้องถิ่นมีเรื่องที่น่าสนใจอยู่มากมาย ดังนั้นควรมีการกำหนดหัวข้อเรื่องและขอบเขตเรื่องที่ต้องการศึกษา ซึ่งต้องเป็นเรื่องที่ให้ความรู้ความเข้าใจท้องถิ่นแก่ผู้ชมได้เป็นอย่างดี

2.3 มีการจัดทำทะเบียนและหมวดหมู่ของวัตถุโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

2.4 กำหนดเนื้อหาและทำการบรรยายเรื่องราวให้พิจารณาจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยประกอบกับวัตถุที่มีอยู่ว่าอะไร คือ ลักษณะสำคัญที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ภายในท้องถิ่นเพื่อนำเสนอเป็นจุดเด่นของพิพิธภัณฑ์

2.5 การเลือกสิ่งของที่นำมาจัดแสดงตามเนื้อหากำหนด ต้องเลือกวัตถุที่มีความหมายต่อท้องถิ่นและเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นหลัก

2.6 การจัดแสดง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นต้องให้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินการจัดแสดงจึงต้องมีความน่าสนใจ

2.7 การจัดการ/การดำเนินงาน ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการของชุมชนในการดำเนินกิจการพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการบริหารจัดการ ด้านงบประมาณ เป็นต้น

บุรี บุรวัฒน์ (2543) ศึกษารูปแบบของการดำเนินงานและปัญหาของการดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบของการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์นั้นมีห้องจัดแสดง 10 ห้อง เน้นการจัดแสดงแบบประวัติศาสตร์โบราณคดี โดยการนำศิลปวัตถุที่เป็นของจริงมาตั้งแสดงบนแท่นภายในตู้กระจก ในส่วนของการดำเนินงานภายในพิพิธภัณฑ์แบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายทะเบียนและคลังพิพิธภัณฑ์ งานรักษาความปลอดภัยและงานธุรการปัญหาในการดำเนินงานที่พบก็คือ ไม่สามารถระดมบุคคลในท้องถิ่นเข้ามาร่วมงานได้ ทำให้เกิดปัญหาด้านวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการค้นคว้าวิจัยการจัดนิทรรศการพิเศษและชั่วคราวการลงทะเบียนวัตถุ และคลังพิพิธภัณฑ์

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2544) ศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลจากการศึกษาจึงได้ข้อสรุปดังนี้คือ นักท่องเที่ยวต้องการรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพิพิธภัณฑ์แบบผสมผสานระหว่างศิลปะท้องถิ่นและแบบสมัยใหม่ และนักท่องเที่ยวต้องการที่จะเข้าชมพิพิธภัณฑ์ 3 อันดับได้แก่ พิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและพิพิธภัณฑ์ชาติพันธุ์วิทยา โดยนักท่องเที่ยวต้องการพิพิธภัณฑ์ที่มีเนื้อหาในการจัดแสดงที่หลากหลาย ต้องการที่จะให้มีผู้นำชมบรรยายและสาธิตรวมทั้งให้มีการนำเสนอเนื้อหากว้างๆ และง่ายต่อการเข้าใจ ส่วนกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสนใจให้มีการจัดขึ้นภายในพิพิธภัณฑ์คือ นิทรรศการตามเทศกาลหรือช่วงเวลาที่สำคัญกับกิจกรรมทุ่มชนมีส่วนร่วมในการจัดนิทรรศการหมุนเวียนและมีกาแสดงและการละเล่น

ในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ พบว่านักท่องเที่ยวต้องการห้องน้ำที่สะอาด มีบริเวณจอดรถที่ปลอดภัย มีร้านค้าร้านอาหาร มีสวนหรือบริเวณพักผ่อนที่ร่มรื่นและมีที่ทิ้งขยะตามจุดต่างๆ ในด้านความสะอาดในการเข้าถึงพิพิธภัณฑ์นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่

ต้องการให้พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่ในเขตชุมชนเมืองหรือในหมู่บ้าน และวันเวลาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่พอใจที่จะเข้าชมพิพิธภัณฑ์ คือ วันหยุดเสาร์ – อาทิตย์ เวลา 13.00 -17.00 น.

ศรีศักร วัลลิโภดม (2545 :10-11) ได้เสนอทัศนะของการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นว่าอพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นของคนในท้องถิ่น สิ่งที่จะนำมาจัดแสดงก็คือ เนื้อหาที่เป็นชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นและเมื่อเกิดขึ้นมาแล้วคนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ทำหน้าที่ดูแลกันเองรวมทั้งการอธิบายและการนำชมซึ่งการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นที่ผ่านมาสามารถวิเคราะห์ได้เป็น 2 อย่างคือ เป็นการจัดพิพิธภัณฑ์โดยคนภายนอกที่มีความรู้เรื่องการจัดพิพิธภัณฑ์ ว่า “ท้องถิ่น” หมายถึง พื้นที่ไม่ใช่คนผู้รับผิดชอบ เช่น จากหน่วยงานราชการก็จะไปรวบรวมเอาโบราณวัตถุทั้งทางด้านโบราณคดี และชาติพันธุ์ภายในพื้นที่ของท้องถิ่นมาตั้งแสดง ผู้จัดนอกจากจัดตั้งสิ่งของภายในการจัดแสดงแล้ว ยังกำหนดเนื้อหาที่ตนได้ตีความจากบรรดาวัตถุเหล่านั้นโดยไม่เชื่อมโยงไปถึงสภาพและความเป็นไปของสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นแม้แต่น้อย เป็นการดำเนินการของคนในท้องถิ่นเองอย่างเช่นพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นตามวัดอันเนื่องมาจากการที่พระภิกษุสงฆ์รวบรวมสิ่งของไว้ แล้วอาศัยลูกศิษย์ลูกหาจัดสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้นนำสิ่งของที่เก็บรวบรวมไว้มาตั้งแสดง พิพิธภัณฑ์แบบนี้เป็นเพียงแต่การนำวัตถุที่เก็บไว้มาตั้งแสดงเท่านั้นหาได้แสดงสื่อเจ้าของความหมายและเนื้อหาของสังคมวัฒนธรรมแต่อย่างใดไม่ หลายๆ แห่งภายในพิพิธภัณฑ์ชั้นแรกมีความน่าสนใจ แต่พอนานเข้าจึงเกิดการเป็นภาพสถิตที่ทำให้การดูบ่อยๆ ก็เบื่อ และเมื่อไม่มีความเปลี่ยนแปลงในไม่ช้าก็ปล่อยไปตามยถากรรม ซึ่งถ้าถูกปล่อยปละละเลยแล้วพิพิธภัณฑ์เหล่านั้นก็มีสภาพเป็นโกดังเก็บของไป

ดังนั้น การที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นมานั้นสิ่งที่จะนำมาจัดแสดงและให้ความสำคัญหาใช่รูปแบบของตัวอาคารพิพิธภัณฑ์และบรรดาโบราณวัตถุแต่เพียงอย่างเดียวไม่ หากจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่างๆ ในพื้นที่หรือท้องถิ่นเดียวกัน ทั้งนี้เรื่องราวประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคมและชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น จะเป็นตัวตั้งหรือตัวกำหนดว่าจะเอาโบราณวัตถุประเภทใดมาจัดแสดง แต่ถ้าไม่มีก็จำเป็นต้องหามาด้วยวิธีอื่น อาจแสดงจากภาพเขียน หรือสื่อๆ เป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางและหัวข้อในการจัดแสดงลักษณะเฉพาะ หรืออีกนัยหนึ่ง เอกลักษณ์ของท้องถิ่นซึ่งจะนำไปสู่การแลเห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

นวลพรรณ บุญธรรม (2546) ทำการศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นของบ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านมะขามล้มร่วมกับชุมชน โดยกระบวนการที่ใช้ในการ

ดำเนินการศึกษาในครั้งนี้คือการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเริ่มต้นจากการค้นหาผู้ที่สามารถเป็นแกนนำในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ กระบวนการจัดสนทนากลุ่มเพื่อให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมเพื่อแสดงความคิดเห็นและให้ข้อมูลของชุมชน จากการศึกษาจึงพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมกันคิดร่วมกันทำและร่วมกันตัดสินใจสามารถกำหนดแนวทางการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโดยมีคณะทำงาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม กำนัน ครูท้องถิ่น ผู้รู้ท้องถิ่น ชาวบ้านและเยาวชนร่วมดำเนินการจัดตั้ง เนื้อหาที่จะนำเสนอได้แก่ 1) ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน 2)สังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น 3)วิถีชีวิตชาวบ้าน 4) ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5)คนดีบ้านมะขามล้ม 6)บ้านมะขามล้มกับการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลง

แต่ละหัวข้อที่จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สามารถนำวัตถุที่หาได้ภายในท้องถิ่นและวัตถุที่หมู่บ้านได้เก็บรวบรวมไว้ตั้งแต่ พ.ศ. 2530 มาจัดแสดง และเห็นชอบให้ปรับใช้อาคารที่ทำการเดิมขององค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม เป็นอาคารจัดแสดง แนวทางการบริหารงานจะดำเนินการโดยองค์การบริหารส่วนตำบลมะขามล้ม จัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน เพื่อให้ชาวบ้านและเยาวชนเข้ามาร่วมสืบสานวัฒนธรรมชาวพวนและอาจจัดตั้งคณะกรรมการจากหน่วยงานในท้องถิ่นขึ้นมาเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนกิจการของพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ

สายันต์ ไพรชาญจิตร์ (2547:75-77) การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น มีแนวคิดมุ่งเน้นให้พิพิธภัณฑ์มีลักษณะเป็น “ศูนย์รวม” (center) ของทรัพยการวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นโดยวิธีการจัดการแบบรวมศูนย์อำนาจ (centralized management) มากกว่าการจัดการให้มีกระจายไปตามสภาพความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งแนวคิดและวิธีการกังกล่าวอาจจะไม่สอดคล้องกับหลักการพัฒนาชุมชนและเป้าประสงค์ที่มุ่งพัฒนาความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแบพึ่งตนเองเห็นได้จากขั้นตอนและวิธีการพัฒนาหรือสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่งในประเทศไทยที่นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม หรือนักวิชาการสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องเข้าไปศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลและวัตถุสิ่งของในชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ที่กำหนดเป็นท้องถิ่น ซึ่งอาจจะครอบคลุมลุ่มน้ำ หลายหมู่บ้าน หลายตำบลแล้วรวบรวมเอาทั้งวัตถุสิ่งของไปรวมไว้ ณ ที่ใดที่หนึ่งในพื้นที่ที่กำหนดให้เป็นท้องถิ่นนั้น จากนั้นก็อาจจะบูรณะปรับปรุงอาคารเก่าแห่งใดแห่งหนึ่งขึ้นมาเป็นอาคารจัดแสดงหรือถ้ามีงบประมาณมากก็จะสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ทั้งหมดแล้วจัดแสดงวัตถุสิ่งของพร้อมทั้งจัดนิทรรศการความรู้ไว้ในพิพิธภัณฑ์นั้นมีความพยายามจัดการให้ชาวบ้านหรือผู้นำในชุมชนท้องถิ่นนั้นเข้าไปมีบทบาทในการจัดการพิพิธภัณฑ์ ซึ่งในทางปฏิบัติก็อาจจะเกิดผลสัมฤทธิ์ทางด้านการสร้างและจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ในระยะสั้น แต่ในระยะยาวอาจจะมีปัญญาเรื่องการจัดการและกระบวนการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ อาจจะมีปัญหาเรื่องขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชาวบ้านใน

ชุมชนท้องถิ่นนั้น เพราะกิจกรรมส่วนใหญ่ที่ดำเนินการกันมาในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหลายแห่งมักจะดำเนินการโดยนักวิชาการ และผู้ชำนาญการทางวิชาชีพที่เป็นคนนอกชุมชน โดยที่คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมน้อยมากทำให้ขาดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญคนในชุมชนท้องถิ่นส่วนมากไม่สามารถเข้าถึงพิพิธภัณฑ์ได้ เนื่องจากอยู่ไกลตัว ไกลหมู่บ้านคงจะมีเฉพาะคนที่อยู่ในพื้นที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ได้เข้าไปมีส่วนร่วมเพียงส่วนน้อยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการจัดการหลังจากก่อสร้างพิพิธภัณฑ์เสร็จแล้วและเปิดให้บริการแก่ประชาสังคม คนที่อยู่ไกลจากตัวพิพิธภัณฑ์แทบจำไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมเลย ทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ได้เป็นเจ้าของร่วมกัน ซึ่งเป็นประเด็นที่ใสอดคล้องกับหลักการพัฒนาหลักชุมชน และไม่สอดคล้องหลักการที่ให้ความสำคัญต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของกลุ่มคนที่มีอยู่

ในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้เกิดผลได้ทางการพัฒนาชุมชนอย่างทั่วถึงและยั่งยืน ผู้เขียนมีความเห็นว่า ต้องให้ความสำคัญกับแนวคิดและการปฏิบัติในเรื่อง การกระจายอำนาจที่นำไปสู่ การฟื้นฟูพลัง (Decentralization towards empowerment) มากกว่าแนวคิดเรื่อง การรวมศูนย์อำนาจแต่สลายพลัง (Centralization but empowerment) เพื่อประโยชน์ในการเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในการมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการของคนหมู่มากในชุมชนท้องถิ่นนั้น และควรจะต้องกำหนดขอบเขตของความเป็นชุมชนท้องถิ่นให้หลากหลายไปตามสภาพความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อยๆ ด้วย

ดังนั้นรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นจึงมีไม่จำกัด ขึ้นอยู่กับประเภทของทรัพยากรวัฒนธรรม วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งที่ต้องการแสดงนั้นเป็นอะไร ทีสำคัญก็คือ มีอะไรอยู่ที่ไหนก็พัฒนาให้เกิดพิพิธภัณฑ์ ณ ที่นั้น ไม่ควรคัดเลือกเอาเฉพาะสิ่งของที่โดดเด่น สวยงามหรือทรงคุณค่าเป็นพิเศษแยกเอาไปจัดแสดงที่อื่น เพราะจะทำให้คนในชุมชนท้องถิ่นไม่ใส่ใจและละทิ้งทรัพยากรวัฒนธรรมส่วนย่อยๆ หรือ ส่วนที่เหลืออยู่ซึ่งอาจจะไม่สวยงาม หรือไม่โดดเด่นตามมาตรฐานของนักวิชาการ

พิพิธภัณฑ์ชุมชนในท้องถิ่นหนึ่งๆ อาจจะมีอยู่ทุกหมู่บ้าน หรืออาจจะมีอยู่หลายแห่งในหมู่บ้านหนึ่งๆ ก็ได้ ไม่จำเป็นว่าจะต้องมีเพียงแห่งเดียว ยิ่งมีมากเท่าใด ก็จะเป็นเครื่องมือพัฒนาคนในท้องถิ่นให้มีความรู้ความคิดไปในทิศทางเดียวกันมากยิ่งขึ้นเท่านั้น คือ มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน รักถิ่นฐานบ้านเกิดรู้และเข้าใจระบบนิเวศวัฒนธรรมของตนอย่างลึกซึ้ง ซึ่งยิ่งมีคนคิดเหมือนกัน ทำคล้ายๆ กัน แต่ไม่แข่งขันกันมากเท่าใด ก็จะทำให้กระบวนการกลุ่มเกิดขึ้นเร็วและทำให้ชุมชนแข็งแรงมากขึ้นเท่านั้น

การพัฒนาพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นในลักษณะเช่นนี้เป็นวิธีการสำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างความสามารถ ฟื้นฟูพลังและอำนาจในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้คนในชุมชน

ท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึงและยั่งยืน เพราะคนที่เข้ามามีส่วนร่วมจัดการพิพิธภัณฑ์จะทำในสิ่งที่ตัวเองมีความรู้จริง เข้าใจจริงๆ เป็นการจัดการไปตามธรรมชาติที่คุ้นเคย ใช้ทรัพยากร อุปกรณ์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่นของตนไม่ต้องการเทคโนโลยีซับซ้อนหรือมีราคาแพงที่จะต้องมีภาระลงทุนซื้อหาและสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายเพื่อทำนุบำรุงในภายหลัง ทั้งยังจะช่วยให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีความมั่นใจในการคิดแก้ปัญหาอื่นๆ หรือสร้างสรรค์สิ่งดีงามสำหรับพัฒนาคนและพัฒนาชุมชนเป็นกระบวนการสืบเนื่อง

ธัญญาภรณ์ กุนาง (2548) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ โดยมีการศึกษาวิจัยในหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1) ศึกษาปัญหาในการพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2) สร้างรูปแบบการพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอย่างมีส่วนร่วมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประเมินทบทวนรูปแบบในการพัฒนารูปแบบยุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านแบบมีส่วนร่วมท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ซึ่งจากการศึกษาจึงได้แนวคิดดังนี้ คือการที่จะทำงานให้ประสบผลสำเร็จนอกจากจะมีระบบและมีขั้นตอนในการทำงานที่ดีแล้ว จะต้องมีผู้ปฏิบัติที่มีความรู้ความเข้าใจ ซึ่งในการนี้ผู้วิจัยได้สร้างความตระหนักให้กับทีมพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับความรู้ทั่วไปในการพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การให้ความรู้ความเข้าใจ ทักษะด้านวิชาการ เจตคติที่ดีต่อมัคคุเทศก์เรียนรู้อย่างมีความสุขและสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรม และยังพบว่าการที่ทีมพัฒนายุวมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ ร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกันแก้ไข ยอมรับและลงมือปฏิบัติตามขั้นตอนกระบวนการของระบบ จะนำไปสู่การทำงานที่ทำให้เกิดคุณภาพและเกิดประสิทธิผล

ความสำคัญของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์ประเภทต่างๆ เป็นเสมือนสถานศึกษาเฉพาะวิชา ที่จัดกิจกรรม และเรื่องราวที่น่าสนใจ น่ารู้ น่าศึกษา ไว้ให้ผู้สนใจทั้งหลาย ได้เข้าไปศึกษาหาความรู้ตามความต้องการ ลักษณะของพิพิธภัณฑ์นั้นจะต้องจัดว่าเป็นสถานศึกษาที่เปิดโอกาสอันเท่าเทียมกันอย่างยิ่งแก่ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองตลอดชีวิตโดยอิสระ(คระกรรมการแห่งชาติว่าด้วยสภาการพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ (อ้างถึงใน อารีย์ อัศวนุภาพ,2532) ได้กล่าวความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ดังนี้

1. เป็นสถาบัน ซึ่งอนุรักษ์มรดกศิลปวัฒนธรรมทุกประการของชาติไว้ ไม่ให้เสื่อมสูญ และจัดแสดงให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้

2. เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารได้ทุกสาขาของศิลปะวิชา เช่นโบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ชาติพันธุ์วิทยา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรม เป็นต้น แหล่งข้อมูลข่าวสารนี้ สามารถบริการการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง

3. เป็นแหล่งของการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนและเป็นแหล่งที่มาของการจัดสื่อการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ เพื่อสนองความต้องการของสถานศึกษา หรือ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ได้เข้ามาใช้สื่อเหล่านั้นได้อย่างทัดเทียมกัน ยังสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในรูปแบบต่างๆกัน เช่น กิจกรรมวิทยาศาสตร์นอกระบบโรงเรียน กิจกรรมค่ายทางวิชาการ เพื่อฝึกฝนความมีวินัย ความสามัคคี ความรักสภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากร และการรักษาสิ่งแวดล้อมให้สมดุลเป็นต้น

4. สามารถจัดให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ของประชาชนทุกเพศทุกวัยได้อย่างเหมาะสมโดยจัดสื่อการเรียนรู้ให้น่าสนใจ และเกิดความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ จัดสวนและสภาพแวดล้อมให้สวยงามร่มรื่น และให้บริการเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับสวนสาธารณะทั่วไป

5. สามารถจัดให้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างวัฒนธรรมให้เข้ามาชื่นชมกับมรดกวัฒนธรรมและทรัพยากรของประเทศไทยไม่ด้อยไปกว่าสถานเริงรมย์จ่างๆ ซึ่งภาคเอกชนได้จัดไว้เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่แล้วนั้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หรือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ที่ประดิษฐ์มาใช้ในท้องถิ่นนั้นๆ ตลอดจนศิลปกรรมต่างๆในประเทศไทยที่ได้รวบรวมสิ่งของไว้หลายประเภท เช่น พิพิธภัณฑ์เรือพื้นบ้าน จังหวัดลพบุรี พิพิธภัณฑ์โกมลผ้าโบราณ อำเภอลอง จังหวัดแพร่ พิพิธภัณฑ์บ้านโบราณอีสาน จังหวัดมหาสารคาม พิพิธภัณฑ์หนังตะลุง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2540:87-106)

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมิใช่สถานที่รวบรวมศิลปวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ควรมีจุดมุ่งหมายหรือหน้าที่สำคัญในการจัดแสดงให้เห็นการพัฒนาการทางสังคมในสังคมไทย และแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นต่างๆด้วย พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นควรจัดตั้งเพื่อช่วยให้คนไทยเข้าใจพัฒนาการทางสังคมในระดับท้องถิ่นได้สมบูรณ์ขึ้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน กำลังเป็นกระแสความคิดแนวใหม่ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย แม้ปัจจุบันจะมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตามจังหวัดต่างๆแต่ก็ยังเป็นส่วนน้อยเมื่อ

เปรียบเทียบกับจำนวนชุมชนและท้องถิ่นเป็นจำนวนมากในประเทศไทยที่ขาดแคลนขุมคลังภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ให้ลูกหลานได้ ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และการพัฒนาท้องถิ่นของตน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร 2540:123)

นอกจากพิพิธภัณฑ์ในท้องถิ่นจะเป็นสถานที่ให้ความรู้แก่คนในท้องถิ่นแล้ว พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านยังเป็นกลไกที่ช่วยสนับสนุนการรวมตัวของคนในชุมชนเพื่อร่วมกันคิดร่วมกันตัดสินใจและร่วมทำกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่นเอง ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐบาลที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแก่ชุมชน อันเป็นแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

สำงานเลขาสภาการศึกษา (2548:59) ได้ทำวิจัยทางด้านการจัดการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์นั้น ได้ศึกษาวิสัยทัศน์ของพิพิธภัณฑ์ต่างๆรวมถึงพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไว้ว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและภูมิปัญญาชาวบ้านเปิดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัยที่เข้ามาศึกษา เป็นแหล่งข้อมูล แหล่งการศึกษา แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ และเป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพัฒนาปรับปรุงให้ทันสมัยอยู่เสมอ เพื่อให้ผู้ชมได้รับความประทับใจ ตลอดจนปลูกฝังเยาวชนรุ่นหลังได้รู้ถึงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ในส่วนของอนุสรณ์สถานที่จัดขึ้นเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติ มุ่งพัฒนาการจัดกิจกรรมให้ได้มาตรฐาน ให้ผู้รับบริการพึงพอใจมากที่สุด และบุคคลภายในพิพิธภัณฑ์มีความสุขอีกทั้งได้ศึกษาวิจัยหรือนำความรู้เผยแพร่สู่สาธารณะ

องค์ประกอบในการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ศูนย์มานุษยสิรินธร(2540:123-124) กล่าวถึงองค์ประกอบในการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ว่า

1. คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งอาจเรียงตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้

1.1 คณะทำงาน การจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอย่างแท้จริง ให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญ ชาวบ้านมีความสำคัญมากที่สุดทั้งในแง่เป็นแหล่งข้อมูล และที่มาของการจัดแสดงวัตถุที่จัดแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกลุ่มที่จะต้องดูแลรักษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านให้คงอยู่ต่อไป

1.2 ฝ่ายวิชาการ ทำหน้าที่ให้การศึกษาวิจัยท้องถิ่น เพื่อให้เป็นเนื้อหาที่จัดแสดง คำบรรยายประกอบเรื่องราว ตลอดจนการกำหนดกิจกรรมเผยแพร่ ประกอบด้วย ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดี ได้แก่ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ หรือ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาภายในท้องถิ่น

1.3 ภัณฑารักษ์ ทำหน้าที่จัดทำทะเบียนวัตถุ ทำความสะอาดวัตถุ ซ่อมแซมวัตถุที่เสียหาย ตลอดจนคัดเลือกวัตถุที่จะจัดแสดงโดยประสานงานกับฝ่ายวิชาการ ในส่วนของงาน

ภัณฑารักษ์นี้อาจอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานในท้องถิ่นที่มีความรู้เรื่องนี้ เช่น ภาควิชาศิลปะของสถาบันราชภัฏในแต่ละจังหวัด เป็นต้น

2. งบประมาณ มาใช่อุปสรรคที่สำคัญในการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ควรพิจารณาและดำเนินไปตามสภาพ แต่จะต้องค่อยๆพัฒนา อาจเริ่มต้นจากห้องเล็กๆแล้วค่อยๆขยายไปไม่ควรมองว่าจะให้สมบูรณ์แบบเลยทีเดียว สิ่งสำคัญคือ การสร้างความเข้าใจแก่คนในท้องถิ่นให้ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ที่มีต่อท้องถิ่น

3. เนื้อหาที่นำเสนอ เป็นเรื่องราวความเป็นมาของท้องถิ่นในด้านต่างๆ ได้แก่ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สิ่งแวดล้อม นิทาน หรือตำนานโบราณคดี ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี การละเล่น ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น การทำมาหากินของผู้คนในอดีต และปัจจุบันความสัมพันธ์คนในท้องถิ่น รวมทั้งความสำพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมกับสังคมภายนอก จากการที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้รวบรวมความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นไว้มากมาย จนกลายเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆที่เกี่ยวกับท้องถิ่น

4. สิ่งของที่จัดแสดง สิ่งของที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน คือสิ่งของที่มีอยู่ในชุมชน หรือท้องถิ่นนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นของที่มีค่า เพราะสิ่งสำคัญคือ ความหมายที่อยู่เบื้องหลังวัตถุ ไม่ใช่ตัววัตถุ เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วงจัดแสดงสิ่งของที่เป็นสมบัติของวัดตั้งแต่โบราณ เช่น ธรรมาสน์ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจารคัมภีร์ใบลาน ผ้าห่อใบลาน ต้นฉบับหนังสือ และตำราต่างๆตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ ศิลปวัตถุที่พบในบริเวณลุ่มแม่น้ำแม่กลอง อาทิ ขวานหิน ขวานสำริด กำไล ลูกปัด เครื่องปั้น และเครื่องเคลือบดินเผา เป็นต้น

5. สถานที่จัดแสดง อาจจะเป็นตึก บ้าน โกดังเก่าๆ ห้องเรียน วิหาร ศาลาการเปรียญ หรือศาลาวัด เพราะนอกจากวัดเป็นสถานอบรมให้การศึกษาในอดีต และเป็นศูนย์กลางของชุมชนแล้ว วัดยังเป็นศูนย์รวมของศิลปวัตถุตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ของชุมชน ที่ชาวบ้านในอดีตมีความศรัทธานำไปถวายวัดเพื่อเป็นพุทธบูชามากกว่าจะเก็บสะสมไว้กับบ้าน กรณีที่มีงบประมาณในการสร้างอาคารพิพิธภัณฑ์โดยเฉพาะ ให้ออกแบบตัวอาคารโดยคำนึงการใช้ประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก เช่น กิจกรรม ผู้ชม อาคารพิพิธภัณฑ์ที่ดีควรสนองความต้องการในการใช้สอยได้อย่างเต็มที่

หน้าที่ของพิพิธภัณฑ์

ยูเนสโกได้ตีพิมพ์บทความ The museum and its functions ของ Dr. Douglas A Allan ในหนังสือ The Organization of Museum: Practical Advice ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2503 ซึ่งมีการจำแนกหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานไว้ 8 ประการ (นิคม มูสิกะคามะ และคณะ 2521: 4) ประกอบด้วย

1. การรวบรวมวัตถุ (Collecting) พิพิธภัณฑสถานมีพัฒนาการมาจากการเก็บรวบรวมวัตถุซึ่งมีที่มาของวัตถุจากหลายทาง ได้แก่

1.1 การรับบริจาค บางแห่งจะเลือกสิ่งของที่จะรับบริจาคตามประเภทของตน ในขณะที่พิพิธภัณฑสถานประเภททั่วไป (General Museum) มักจะรับบริจาคสิ่งของทุกประเภท

1.2 ผลจากการขุดค้นทางโบราณคดี การปฏิบัติงานสนามของนักมานุษยวิทยา หรือผลงานประดิษฐ์ของนักวิทยาศาสตร์

1.3 การแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างพิพิธภัณฑสถาน โดยการประเมินคุณค่าสิ่งของให้ใกล้เคียงกัน และสิ่งของที่จะแลกเปลี่ยนกันนั้นมักจะเป็นสิ่งของที่พิพิธภัณฑสถานแห่งนั้นมีจำนวนหลายชิ้น

2. ตรวจสอบ จำแนกแยกประเภทและศึกษาวิจัย (Identifying, Classifying, Research) เมื่อพิพิธภัณฑสถาน ได้รับวัตถุไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด จะต้องมีการตรวจสอบ แยกประเภท กำหนดอายุแบบสมัย ที่มา ฯลฯ หน้าที่นี้นอกจากจะตรวจสอบสิ่งของที่จะนำเข้าแล้ว ยังต้องทำหน้าที่บริการแก่ประชาชนที่นำวัตถุมาขอรับการตรวจสอบ การให้บริการตรวจสอบนี้สำคัญมากที่ผลให้พิพิธภัณฑสถานกลายเป็นสถาบันทางวิชาการ งานการศึกษาวิจัยเป็นอีกหน้าที่ของภัณฑารักษ์ ซึ่งสามารถเผยแพร่ให้ความรู้และสนับสนุนการเป็นสถาบันทางวิชาการของพิพิธภัณฑสถาน

3. การทำบันทึกหลักฐาน (Recording) การจัดทำทะเบียนวัตถุทุกชิ้นที่เก็บรวบรวมในพิพิธภัณฑสถานเป็นงานสำคัญยิ่ง เนื่องจากจะต้องใช้เป็นหลักฐานไม่ให้เกิดการสูญหายหรือทุจริตของเจ้าหน้าที่แล้วยังเป็นทะเบียนประวัติเพื่อความสะดวกในการค้นคว้ารายละเอียดแล้วการอ้างอิง

4. ซ่อมสงวนรักษาวัตถุ (Conservation and Preservation) วัตถุทุกชิ้นที่จะนำเข้าเก็บรักษาในคลังหรือจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานจะต้องมีการตรวจสภาพ การทำความสะอาด ปฏิบัติการป้องกันการเสื่อมสภาพโดยนักวิทยาศาสตร์เฉพาะทาง

5. รักษาความปลอดภัย (Museum Security) พิพิธภัณฑสถานมีหน้าที่ปกป้องสงวนรักษาวัตถุให้ปลอดภัย ทั้งจากการเสื่อมชำรุดตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม โจรภัย อัคคีภัยและภัยอื่น

6. การจัดแสดง (Exhibition) ประชาชนไปพิพิธภัณฑสถานก็เพื่อชมการจัดแสดง พิพิธภัณฑสถานแห่งใดจัดแสดงได้ดีตรงกับความสนใจของประชาชน สามารถให้ได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลินก็จะสามารถดึงดูดให้มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมาก

การจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานประกอบด้วย การจัดแสดงนิทรรศการประจำ (Permanent Exhibition) และนิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) ซึ่งนิทรรศการประจำนั้นก็ไม่ได้หมายความว่าจัดแสดงอย่างถาวร หากแต่จะต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอยู่เป็นประจำเพื่อเรียกความสนใจของผู้ชมนั่นเอง นอกจากนิทรรศการทั้งสองประเภทที่จัดภายในอาคาร

พิพิธภัณฑสถานแล้วยังสามารถจัดนิทรรศการแบบเคลื่อนที่ (Traveling Exhibition) โดยการจัดนิทรรศการในยานพาหนะเคลื่อนย้ายไปจัดแสดงและบริการในชุมชนต่าง ๆ

7. หน้าที่ให้การศึกษา (Museum Education) เป็นหน้าที่ที่พิพิธภัณฑสถาน ที่พึ่งจะตื่นตัวหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พิพิธภัณฑสถานในสมัยก่อนหน้านั้นจะมีลักษณะเป็นสถาบันค้นคว้าวิจัย (Research Institution) ที่มีวัตถุเป็นหลักฐาน พิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันจะต้องจัดให้มีกิจกรรมและบริการด้านการศึกษาแก่คนทุกเพศทุกวัยทุกระดับความรู้ ซึ่งรวมถึงบุคคลกลุ่มพิเศษ เช่น คนพิการ หูหนวก ตาบอด และนอกจากการบริการในพิพิธภัณฑสถานแล้วยังจัดกิจกรรมนำวัตถุออกไปจัดแสดงให้ความรู้ความเพลิดเพลินแก่ชุมชนในชนบทห่างไกลอีกด้วย

พิพิธภัณฑสถานสามารถจัดบริการการศึกษาได้หลายรูปแบบ เช่น

7.1 การจัดนิทรรศการ ซึ่งเป็นวิธีหลักของพิพิธภัณฑสถานโดยทั่วไป

7.2 การบริการนำชมพิพิธภัณฑ์

7.3 การบริการนำเที่ยวโบราณสถาน หรือสถานที่น่าสนใจ

7.4 การจัดบรรยาย อภิปราย สัมมนา

7.5.จัดตั้งศูนย์โสตทัศนศึกษา ควบคุมดูแล ดำเนินการและรับผิดชอบห้องบรรยาย การควบคุม บริการอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ การผลิตสื่อเผยแพร่ความรู้

7.6 ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร บริการความรู้สู่ประชาชน เก็บรวบรวมเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เพื่อเป็น สมบัติของชาติและใช้จัดแสดงกิจกรรมเพื่อการศึกษาแก่ประชาชน

7.7 จัดพิมพ์เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

7.8 จัดรายการเผยแพร่ความรู้สู่สื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ

7.9 จัดสอนพิเศษ อบรมวิชาเฉพาะ

7.10 ให้ยืมศิลปวัตถุ

7.11 บริการการสอนในระบบโรงเรียน โดยการจัดเป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ

7.12 ร่วมร่างหลักสูตรการเรียน จัดทำบทเรียนเฉพาะเรื่อง เป็นการเน้นเนื้อหารายละเอียดตามหลักสูตรการเรียนการสอน

8. หน้าที่ทางสังคม (Social Function) หน้าที่นี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับงานด้านการศึกษาเมื่อกล่าวว่าพิพิธภัณฑสถาน มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคมนั่นหมายความว่าพิพิธภัณฑสถานต้องเป็นสถาบันที่เปลี่ยนแปลง ปรับตัวไปตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม ดำเนินกิจการตามความต้องการของสังคม จัดบริการแก่ชุมชน และสามารถเป็นศูนย์ของชุมชน (community center)

พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบัน ได้พยายามพัฒนาบริการความสะดวกสบายแก่ผู้เข้าชม บรรยากาศให้ผู้เข้าชมรู้สึกว่าได้รับการต้อนรับ มีความสบายกายใจเพลิดเพลินอยู่ตลอดเวลา มีห้องจำหน่ายอาหาร เครื่องดื่ม ร้านจำหน่ายหนังสือและของที่ระลึก จัดบริการสาธารณะ เช่น โทรศัพท์ไปรษณีย์ มีห้องสุขาสะอาดและเพียงพอ ห้องนั่งพักผ่อน ห้องสมุดสำหรับการค้นคว้า

การจัดกิจกรรมเสริมอื่น ๆ ก็นับว่ามีความสำคัญในการบริการ เช่น จัดการบรรเลงดนตรี จัดแสดงละคร จัดเป็นศูนย์วัฒนธรรมชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง (Open-Air Museum) ที่มักจัดการละเล่นตามเทศกาลจัดงานมหกรรมพื้นเมืองเพื่อดึงดูดผู้ชมให้เข้าชมได้เป็นจำนวนมาก

การประชาสัมพันธ์ข่าวคราวของพิพิธภัณฑ์ เผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ จะเป็นการประสานความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับประชาชน โดยพิพิธภัณฑสถานจัดให้มีแผนกประชาสัมพันธ์ (Public Relation) ที่คอยทำหน้าที่ให้ความร่วมมือช่วยเหลือให้ประชาชนเกิดความเป็นกันเองใกล้ชิด และรู้สึกว่าพิพิธภัณฑสถานนั้นเป็นของประชาชนที่จะมาใช้บริการได้ทุกโอกาส

การจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์ สามารถจัดให้สอดคล้องกับปัญหาของสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การจัดนิทรรศการดังกล่าวต้องบนปรัชญาของการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์นั้นว่าไม่ใช่สถานที่โฆษณา หากแต่เป็นสถานที่ให้ความรู้และข้อเท็จจริงแก่ประชาชนและสังคมอย่างถูกต้อง

พิพิธภัณฑ์ในปัจจุบันมีแนวคิด และหลักการพื้นฐานที่เปลี่ยนแปลงแตกต่างจากการจัดพิพิธภัณฑ์ในยุคต้น ๆ อยู่หลายประการ ขณะเดียวกันหลักการเดิมบางประการก็ยังคงอยู่ซึ่งสามารถสรุปหลักการและแนวคิดพื้นฐานของการจัดพิพิธภัณฑ์ ดังนี้ (นิคม มูสิกะคามะ และคณะ 2521: 4)

1. เพื่อรวบรวม เก็บรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมทุกประเภทของชาติไว้มิให้เสื่อมสูญ และจัดแสดงให้ประชาชนได้ศึกษา ค้นคว้า หาความรู้

2. เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารทุกสาขาของศิลปวิทยา เช่น โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ชาติพันธุ์วิทยา เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ เป็นต้น โดยแหล่งข้อมูลเหล่านี้สามารถให้บริการการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวางด้วย

3. เพื่อเป็นแหล่งการศึกษานอกระบบ สำหรับผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียน และเพื่อเป็นแหล่งที่สามารถจัดสื่อการเรียนที่มีคุณภาพ และเหมาะสมเพื่อสนองความต้องการ ของสถานศึกษา นักเรียนและนักศึกษา ให้เข้ามาใช้สื่อเหล่านั้นได้อย่างเสมอภาคกัน ทั้งยังสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมทางวิทยาศาสตร์นอกระบบโรงเรียน กิจกรรมค่ายวิชาการเพื่อฝึกฝนความมีระเบียบวินัย ความรักสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรและการรักษาสิ่งแวดล้อมให้สมดุล

4. เพื่อเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ ให้ความเพลิดเพลินแก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย ขณะเดียวกันก็ช่วยให้เกิดการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยจัดสื่อการเรียนรู้ให้น่าสนใจ และเกิดความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ ตลอดจนจัดสวนและสภาพแวดล้อมให้สวยงามร่มรื่น และให้บริการเพื่อการพักผ่อนเช่นเดียวกับสวนสาธารณะทั่วไป

5. เพื่อจัดให้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศซึ่งสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งจากภายในประเทศและจากต่างประเทศ ให้เข้ามาศึกษาชื่นชมกับมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

6. เพื่อมุ่งส่งเสริมให้เป็นสถาบันการศึกษาเปิดอย่างแท้จริง ที่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้ามาแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลาอย่างเท่าเทียมกัน

จิรา จงกล (2525: 32-46) กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของ พิพิธภัณฑ์โดยอ้างถึงบทความ The Museum and its Functions ของ Dr. Douglas A Allan ว่าพิพิธภัณฑ์มีหน้าที่ 8 ประการ ได้แก่ การรวบรวมวัตถุ (Collecting) การตรวจพิสูจน์ (Identifying) การทำหลักฐาน (Recording) การสงวนรักษา (Preservation) การจัดแสดง (Exhibition) การให้การศึกษา (Education) และหน้าที่ต่อประชาชน (Social function) โดยงานทั้งหมดนั้นสามารถแยกเป็นหน้าที่หลังฉาก คือ งาน 5 ประการแรก และงานหน้าฉากที่จะต้องติดต่อพบปะสัมพันธ์กับประชาชน โดยที่ประชาชนที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์นั้นมีหลากหลายพื้นฐานและมีความต้องการ ในการชมที่แตกต่างกันซึ่งพิพิธภัณฑ์จะต้องมีความพร้อมต่อความหลากหลายเหล่านี้

นิคม มูสิกะคามะ และคณะ (2536: 21-29) กล่าวว่าหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานที่ง่ายที่สุดก็คือการสร้างอาคารสำหรับเก็บรวบรวมวัตถุต่าง ๆ เพื่อดูแลรักษา เพื่อการศึกษาและเพื่อความเพลิดเพลิน วัตถุเหล่านั้นอาจจะได้มาจากการขุดค้นในที่ต่าง ๆ ห่างไกลรอบโลก วัตถุเหล่านี้อาจจะเป็น สิ่งของในปัจจุบัน หรือเป็นของโบราณจากอดีตหรือเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือมนุษย์เราทำขึ้นก็ได้ ล้วนเป็นวัตถุของพิพิธภัณฑสถานได้ ด้วยเหตุดังกล่าว พิพิธภัณฑสถานจึงเป็นสถานที่รวบรวมสิ่งของนานาชนิด ซึ่งระยะแรกอาจจะมีเพียงอาคารเพียงหลังเดียว ครั้นเมื่อรวบรวมวัตถุได้มากขึ้นก็ขยับขยายออกตามเวลาและสถานที่ หน้าที่ประการแรกของพิพิธภัณฑสถานก็คือต้องค้นคว้าหาวัตถุพร้อมจัดหาคำอธิบายวัตถุเหล่านั้น การเขียนบัตรประจำวัตถุซึ่งเป็นงานขั้นแรก ที่นำประชาชนไปสู่ความเข้าใจทางการศึกษา เพราะทำให้ผู้ชมได้เข้าใจเรื่องราววัตถุอย่างลึกซึ้ง พิพิธภัณฑสถานต้องจัดแสดงสิ่งของที่รวบรวมมาได้ในรูปแบบที่ทำให้ผู้ชมได้รับความเพลิดเพลินและเกี่ยวกับการศึกษา เพื่อว่าเมื่อผู้ใดได้เข้ามา ในสถานที่จัดแสดงจะได้พอใจและดูด้วยความพินิจพิจารณาทั้งยังต้องหันกลับมาดูอีกครั้งหนึ่ง เพราะความอยากรู้อยากเห็นนั้นกระตุ้นให้หยุดและพิจารณาสิ่งของ และคิดอย่างละเอียดถี่ถ้วนเพื่อนำไปพิจารณาศึกษาต่อไป หน้าที่ของพิพิธภัณฑสถานแบ่งออกเป็น 6 หมวดใหญ่ ๆ ได้แก่ การรวบรวม

วัตถุ (Collection) การวิเคราะห์และจำแนกประเภทวัตถุ (Identifying) การบันทึกหลักฐาน (Recording) การสงวนรักษา (Preservation) การจัดแสดง (Exhibition) และการบริการทางการศึกษา (Education Service)

ธวัชชัย ผลเพิ่ม (2523) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑสถาน จากรากศัพท์คำว่า “Museum” หมายถึง “Temple of the Muses” เป็นสถานที่รวมของสรรพวิทยาการต่าง ๆ ที่ศึกษากันในสมัยกรีก โดยพิพิธภัณฑสถานเป็นสถาบันการศึกษาตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับอุดมศึกษา เพราะในสมัยนั้นยังไม่มีโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย พิพิธภัณฑสถานเป็นศูนย์กลางของการเก็บรวมรวมวัตถุและสิ่งของตัวอย่าง เป็นศูนย์กลางของการวิจัยค้นคว้า และเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนให้แก่ชุมชน ในยุคต่อมาเมื่อมีแหล่งวิทยาการมากขึ้น สภาพและสถานะของพิพิธภัณฑสถานได้กลายเป็นสถาบันวิชาการเพื่อการศึกษาวิจัยระดับสูง เป็นสถานที่สำหรับผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาครั้นถึงปัจจุบันที่การศึกษาขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับอัตราการเพิ่มของประชากรที่มากขึ้นทำให้การจัดบริการการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถกระทำได้อย่างทั่วถึง ต้องมีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน พิพิธภัณฑสถานจึงเปลี่ยนบทบาทให้สนองการบริการการศึกษาแก่สังคมและประชาชนทั่วไปในรูปของการศึกษานอกโรงเรียน โดยไม่มีการจำกัดเวลาการศึกษา ไม่จำกัดพื้นความรู้ ไม่จำกัดเพศและวัย กล่าวคือเป็นสถาบันการศึกษาเปิดสำหรับบุคคลทุกเพศทุกวัยเพื่อการแสวงหาความรู้ได้ตามความสนใจ ตามเอกัตภาพของแต่ละบุคคล สิ่งที่พิพิธภัณฑสถานนำมาเป็นตัวกลางก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้แก่ สื่อการศึกษา ซึ่งอาจจะเป็นวัตถุสิ่งของ ตัวอย่าง หุ่นจำลอง วัสดุอุปกรณ์และวิธีการต่างๆ อันจะนำไปสู่การเรียนรู้ของผู้ศึกษาด้วยตนเอง นอกจากนั้นอาจจัดให้มีบริการการศึกษาหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การบริการนำชม การบริการนำเที่ยว โบราณสถานหรือสถานที่น่าสนใจ การบรรยาย อภิปราย สัมมนาในและนอกสถานที่ การฉายภาพยนตร์ จัดพิมพ์เอกสารเผยแพร่ จัดการศึกษาทางสื่อสารมวลชน จัดนิทรรศการเคลื่อนที่ จัดนิเทศการใช้บริการพิพิธภัณฑ์แก่สถานศึกษา การให้บริการการสอนในระบบโรงเรียน (ร่วมร่างหลักสูตรสอนพิเศษ ให้ยืมวัสดุอุปกรณ์ จัดอบรมนักเรียนให้เป็นอาสาสมัครทำงานในพิพิธภัณฑสถานและร่วมมือกับทางโรงเรียนและผู้ปกครองในการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน)

คณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยสภาการพิพิธภัณฑ์ระหว่างชาติ (อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 2-3) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ว่าประกอบด้วย

1. เป็นสถาบันซึ่งอนุรักษ์มรดำศิลปวัฒนธรรมทุกประการของชาติไว้ไม่ให้เสื่อมสูญและจัดแสดงให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้

2. เป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารได้ทุกสาขาของศิลปวิทยา เช่น โบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ชาติพันธ์วิทยา วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ เป็นต้น แหล่งข้อมูลข่าวสารเช่นนี้สามารถบริการการศึกษาแก่ประชาชนได้อย่างกว้างขวาง

3. เป็นแหล่งของการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ไม่มีโอกาสศึกษาในระบบโรงเรียนและเป็นแหล่งที่สามารถจัดสื่อการเรียนที่มีคุณภาพ เพื่อสนองความต้องการของสถานศึกษาหรือนักเรียน นักศึกษา ได้เข้ามาใช้สื่อเหล่านั้นอย่างทัดเทียมกัน ทั้งยังสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาเยาวชนในรูปแบบต่างๆ เช่น กิจกรรมวิทยาศาสตร์นอกระบบโรงเรียน กิจกรรมค่ายทางวิชาการ เพื่อฝึกฝนความมีวินัย ความสามัคคี ความรักสภาพธรรมชาติ การอนุรักษ์ทรัพยากรและการรักษาสิ่งแวดล้อมให้สมดุล เป็นต้น

4. สามารถจัดให้เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชนทุกเพศทุกวัยได้อย่างเหมาะสม โดยจัดสื่อการเรียนรู้ให้น่าสนใจและเกิดความเพลิดเพลินในการเรียนรู้ จัดสวนและสภาพสิ่งแวดล้อมให้สวยงามร่มรื่นและให้บริการเพื่อการพักผ่อนตามธรรมชาติเช่นเดียวกับสวนสาธารณะทั่วไป

5. สามารถจัดให้เป็นแหล่งส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติต่างวัฒนธรรมให้เข้ามาชื่นชมกับมรดกวัฒนธรรมและทรัพยากรของประเทศไทยไม่น้อยไปกว่าสถานเริงรมย์ต่างๆ ซึ่งภาคเอกชนได้จัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอยู่แล้วนั้น

Paul Chang (อารีย์ อัศวนุภาพ 2532: 25) กล่าวว่า พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์สื่อการศึกษา การสอน ซึ่งไม่ควรเป็นแต่ผู้รักษาการสืบทอดทางวัฒนธรรม แต่ควรอยู่ในฐานะเป็นสถาบันที่เชื่อมระหว่างอดีตและอนาคตให้เข้ากับปัจจุบัน

อารีย์ อัศวนุภาพ (2532: 23-26) แยกบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ว่าประกอบด้วย

1. หน้าที่กำหนดบทบาทของตนเอง ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม งบประมาณ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์อย่างถูกกาลเทศะ

2. การรวบรวมวัตถุ มีหลายวิธี เช่น การรับบริจาค การแสวงหาเก็บมาเอง จัดซื้อ การขุดค้นทางโบราณคดี การแลกเปลี่ยน การประดิษฐ์ การจำลอง เป็นต้น

3. การจำแนกประเภทวัตถุ

4. การทำบันทึกหลักฐาน

5. การจัดแสดงและนิทรรศการ ประกอบด้วย

5.1 นิทรรศการถาวร มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในเวลาอันพอสมควรเพื่อไม่ให้ผู้ชมเบื่อหน่าย

5.2 นิทรรศการชั่วคราว เพื่อชักจูงความสนใจให้ประชาชนมาชมนิทรรศการถาวร

5.3 นิทรรศการเคลื่อนที่ เพื่อขยายบริการความรู้แก่ชุมชนห่างไกล

6 การศึกษา พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันการศึกษาแบบหนึ่งที่ให้การศึกษานอกระบบ สามารถจัดบริการการศึกษาหลายรูปแบบ เช่น

6.1 การจัดนิทรรศการ เป็นวิธีให้การศึกษาหลักของพิพิธภัณฑ์ทั่วไป

6.2 การบริการนำชมพิพิธภัณฑ์

6.3 บริการนำเที่ยวโบราณสถานหรือสถานที่น่าสนใจ

6.4 การจัดบรรยาย อภิปราย สัมมนา

6.5 จัดตั้งศูนย์โสตทัศนศึกษา ควบคุมดูแล ดำเนินการและรับผิดชอบห้องบรรยาย การควบคุมบริการอุปกรณ์การศึกษาต่าง ๆ การผลิตสื่อเพื่อเผยแพร่ความรู้

6.6 ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร บริการความรู้แก่ประชาชน และรวบรวมเก็บเอกสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ เพื่อเป็นสมบัติของชาติและใช้จัดแสดงกิจกรรมเพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน

6.7 พิมพ์เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

6.8 จัดรายการเผยแพร่ความรู้ทางสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์

6.9 จัดสอนพิเศษอบรมวิชาเฉพาะ

6.10 ให้ยืมศิลปวัตถุ หรือสื่อการสอน แก่สถาบันการศึกษาและหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

6.11 บริการการสอนในระบบโรงเรียน โดยจัดวิทยากรบรรยายพิเศษ

6.12 ร่วมร่างหลักสูตรการเรียน จัดทำบทเรียนเฉพาะเรื่อง สำหรับให้นักเรียน นิสิตนักศึกษามาชมเป็นพิเศษ เป็นการเน้นเนื้อหารายละเอียดตามหลักสูตรการเรียนการสอน

7. การสงวนรักษา เป็นการป้องกันวัตถุมิให้ถูกทำลายทั้งทางฟิสิกส์ ความเสื่อมทางเคมี หรือการคุกคามโดยอินทรีย์สารและแมลง

8. การรักษาความปลอดภัย คุ้มครองวัตถุให้ปลอดภัย

9. ความสัมพันธ์กับชุมชน พิพิธภัณฑสถานจะเจริญก้าวหน้าได้ ต้องได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากประชาชนที่อาศัยอยู่โดยรอบ

การดำเนินกิจการพิพิธภัณฑสถานต้องคำนึงถึงหน้าที่ (Museum Functions) ที่ต้องเป็นสถาบันของประชาชน เป็นศูนย์ชุมชนและบริการชุมชนซึ่งประกอบด้วยประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เป็นสถาบันที่ซึ่งสามารถให้ความรู้ ความสนุกเพลิดเพลินบันเทิงใจ และยิ่งกว่านั้น ยังจะต้องนำพิพิธภัณฑสถานไปสู่ชุมชนทุกแห่งหนที่อยู่ห่างไกลอย่างทั่วถึง และมีการพัฒนาบริการหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคม (จิรา จงกล 2525: 32)ไม่ว่าผู้เข้าชมจะเป็นนักเรียน นักศึกษา เด็ก ผู้ใหญ่ นักท่องเที่ยว หรือนักวิชาการ หากพิพิธภัณฑสถานดำเนินการไปในแนวทางที่

สังคมไม่ให้ความสนใจ ผลการดำเนินงานก็มักจะซบเซาและมีผู้เข้าชมในจำนวนที่ไม่มากนัก Dr. Douglas A Allen ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสก็อตแลนด์ และ Mrs.Cart ภัณฑารักษ์แผนกการศึกษาของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติลูฟวร์ ประเทศฝรั่งเศส ต่างก็มีความเห็นร่วมกันและสอดคล้องกับคำกล่าวข้างต้น “ประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่พิพิธภัณฑสถานจะต้องคำนึงถึงเป็นประการแรก เพราะเมื่อพิพิธภัณฑสถานไม่แยแสต่อปฏิกิริยาของการศึกษาในพิพิธภัณฑสถานก็ดีย่อมประสบแต่อุปสรรค ถ้ายิ่งเป็นพิพิธภัณฑสถานทางชาติพันธุ์วิทยาแล้ว ความหายนะจะเกิดขึ้นต่อกิจการพิพิธภัณฑสถานนั้นทันที” (ชำนาญ ภูมลี 2542: 127)

ประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (2540:129) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านโดยสรุปได้ดังนี้

1. เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษานอกระบบ ที่ให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่น ในขณะที่การศึกษาในระบบหรือการศึกษาของรัฐ ศึกษาสิ่งที่ห่างไกลจากชีวิตประจำวัน ดำรงอยู่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงช่วยให้เกิดความสมดุลทางการศึกษาอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชนและประเทศ

2. อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยช่วยอนุรักษ์สิ่งของที่มีความหมายทางวัฒนธรรมไม่ให้กระจัดกระจายหรือสูญหาย เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้

3. กระตุ้นให้เกิดสติปัญญาในการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่สืบทอดและสั่งสมมานานตลอดจนความรู้เกี่ยวกับชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่คนในท้องถิ่นควรเรียนรู่ เพื่อให้รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นหรือสังคม

4. เปิดโอกาสให้เรียนรู้และทำความเข้าใจวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความเคารพในความแตกต่างภายในสังคม

5. ปลุกจิตสำนึกท้องถิ่น ความรักในมาตุภูมิ และปลูกฝังให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองรู้ว่าตัวเองมีรากเหง้ามาอย่างไร ตลอดจนเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของตน

6. ก่อให้เกิดความเข้าใจความหมายของวัฒนธรรม ที่เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน โดยทำให้เห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตประจำวัติ คือสิ่งที่ต้องสงวนรักษา และนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์

7. เกิดความร่วมมือ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวของชุมชน อันนำไปสู่ชุมชนที่เข็มแข็ง มีศักยภาพที่จะดูแลตนเอง ดูแลสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการร่วมกันดูแลรักษาวัฒนธรรม

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชุมชนไม่ให้ถูกทำลายหรือแตกสลาย อันเป็นความหมายของการอนุรักษ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืน

8. เป็นรากฐานของการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเป็นผลพลอยได้ที่เกิดพิพิธภัณฑ์ซึ่งช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้ อันเป็นการช่วยลดสภาวะการย้ายถิ่นของชุมชน

โดยสรุป ลักษณะ รูปแบบ และบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ย่อมเป็นไปตามลักษณะของบริบทของชุมชนที่พิพิธภัณฑ์นั้นตั้งอยู่ อาจแตกต่างในหลายแง่มุม เช่น ด้านวัตถุประสงค์ในการจัดพิพิธภัณฑ์ ด้านวัตถุการแสดง รวมถึงเป้าหมายของผู้มาชมด้วย แต่บทบาทที่เหมือนกัน คือ การจัดเก็บ การสงวนรักษา จัดแสดง และการให้บริการต่างๆ เพื่อให้ผู้ชมนำเอาความรู้ที่ได้จากพิพิธภัณฑ์ไปใช้ในชีวิตประจำวัน และเป็นสถาบันที่ซึ่งสามารถให้ความสนุกเพลิดเพลินบันเทิงใจ โดยมีสาระความรู้ในด้านสภาพแวดล้อมธรรมชาติของท้องถิ่น หรือภูมิภาคอันเป็นเรื่องทางธรรมชาติวิทยา ความรู้ทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นซึ่งอาจจัดแสดงตามสมัยเวลา ความรู้ทางชาติพันธุ์วรรณาของท้องถิ่นหรือภูมิภาค เพื่อให้ทราบถึงกลุ่มชนที่อยู่ในปัจจุบันว่ามีความเป็นมาอย่างไร รวมถึงความรู้ด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมเพื่อแสดงถึงเอกลักษณ์ตัวตนของท้องถิ่น

โดยในปัจจุบันภาครัฐ และภาคเอกชนหันมาสนใจจัดทำพิพิธภัณฑ์มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากโครงการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกรุงเทพมหานคร ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอันเนื่องมาจากสภาวะโลกไร้พรมแดนทำให้กระแสวัฒนธรรมตะวันตก และกระแสเทคโนโลยีหลั่งไหลเข้ามาสู่สังคมไทยอย่างรวดเร็วและเป็นจำนวนมาก ในขณะที่คนไทยยังขาดจุดยึดเหนี่ยวทางค่านิยม และเอกลักษณ์ของตนเอง พร้อมที่จะเปิดรับอารยธรรมใหม่ๆ โดยขาดการปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคม และวิถีชีวิตของตน การชื่นชมยินดีกับนวัตกรรมใหม่ตามแบบชาวต่างชาติ ทำให้คนไทยขาดสำนึกของความเป็นคนไทยขาดความภาคภูมิใจในค่านิยมไทย และที่สำคัญทำให้ขาดความเชื่อถือในภูมิปัญญาตามวิถีไทย เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในปัจจุบันและอนาคต จึงเป็นแหล่งรวบรวม และเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เผยแพร่แก่ประชาชน นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ในรูปแบบใหม่ที่คนในท้องถิ่นเป็นเจ้าของดูแลบริหารจัดการ โดยนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง รวมถึงเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของท้องถิ่น และภูมิกำเนิดของตนเอง ทำให้กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม เชื่อมโยงจากฐานรากของสังคมประชาชนเรียนรู้ กลั่นกรองเพื่อปรับใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม รวมถึงการส่งเสริมการศึกษา การถ่ายทอดภูมิปัญญา การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น และกระจายรายได้

สู่ท้องถิ่น ทำให้การพัฒนาทางสังคมเป็นไปอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นสังคมที่อุดมด้วยเอกลักษณ์ของตนเองในที่สุด

4. บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีต่อชุมชนและสังคม

ความหมายของบทบาท

สุพัตรา สุภาพ (2540: 30) ได้ให้ความหมายของคำว่า บทบาท (Role) คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีตำแหน่งเป็นพ่อ บทบาท คือ ต้องเลี้ยงลูก เป็นคนไข้ บทบาทคือ ปฏิบัติตามหมอสั่ง

โกวิทย์ พวงงาม และคณะ (2550: 73) ได้อธิบายความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสภาพต่าง ๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร (Role Expectation) เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคมเพื่อทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้ เช่น ผู้มีตำแหน่งเป็นพ่อ จะได้รับการคาดหวังจากสังคมให้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ต่าง ๆ ของพ่อ เช่น เลี้ยงดูลูก ส่งเสียให้เล่าเรียน เป็นต้น ตำแหน่งอื่น ๆ ก็เช่นกัน ต่างก็มีบทบาทที่คาดหวังจะต้องทำในฐานะครองตำแหน่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่

แนวคิดเรื่องบทบาท

แนวคิดในเรื่องบทบาท สามารถพิจารณาเป็น 3 แนวคิด คือ แนวคิดในทัศนะของนักจิตวิทยา นักมานุษยวิทยา นักสังคมวิทยา ซึ่งมีทัศนะที่แตกต่างกัน ดังนี้

แนวคิด “บทบาท” ในทัศนะของนักจิตวิทยา

นักจิตวิทยาสังคมยอมรับว่า ฐานะตำแหน่งและบทบาทเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วก่อนที่ตัวคนจะเข้าไปสวมตำแหน่งนั้น และไม่มีบทบาทใดที่จะอยู่แยกเฉพาะตามลำพังได้ แต่ละบทบาทจะต้องมีคู่บทบาทซึ่งหมายถึงผู้ที่แสดงบทบาทเกี่ยวข้องเสมอ โดยคู่บทบาทนั้นอาจมีได้มากกว่าหนึ่งบทบาทก็ได้ บทบาทและคู่บทบาทนี้จะเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเป็นวงจร รวมตัวกันเป็นระบบขึ้น

การศึกษา “บทบาท” ทางจิตวิทยาเป็นการศึกษาถึงปฏิกิริยาซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง “ตัวบุคคล” กับฐานะตำแหน่งและบทบาท โดยนักจิตวิทยาถือว่าตำแหน่งเป็นเพียงระบบของการคาดหวังบทบาท พฤติกรรมของคนที่ปรากฏนั้นเป็นผลเนื่องมาจากปฏิกิริยาระหว่าง “ตัวบุคคล” กับ “บทบาท” และพฤติกรรมของคนเราจะถูกต้อง หรือไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

1. ความถูกต้องแน่นอนในการคาดหวังบทบาทซึ่งขึ้นอยู่กับการคาดการณ์ของตำแหน่งตัวเองและผู้ที่จะมีปฏิกิริยาต่อ โดยนับได้ว่าเป็นส่วนสำคัญของการแสดงบทบาทจริง

2. ความสันทัดในการดำเนินบทบาทซึ่งขึ้นอยู่กับกับประสบการณ์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในขณะที่มีปฏิกิริยา เช่นเดียวกับผู้แสดงบทบาทใดบทบาทหนึ่งแล้วย่อมจะสามารถแสดงได้ดีกว่าบทบาทที่ตนไม่เคยแสดง

3. สภาพของ “ตัวบุคคล” ของคน ๆ นั้น ซึ่งหมายถึงจิตใจ อารมณ์ ในขณะที่มีปฏิกิริยาสัมพันธ์ อันจะเป็นผลต่อการคาดหวังและความสันทัดในการดำเนินบทบาท

แนวคิด “บทบาท” ในทัศนะของนักมานุษยวิทยา

ลินตัน (Linton อ้างถึงใน ศิริพร รัตนดำรงอักษร 2544) นักมานุษยวิทยาคนแรกที่ให้แนวคิดในเรื่องฐานะตำแหน่ง และบทบาทของฐานะตำแหน่งนั้น โดยถือว่าสังคมตั้งอยู่บนรากฐานของการปฏิบัติตอบโต้ของคนในสังคมนั้น ถ้าหากคนไม่มีการกระทำตอบโต้แล้วแนวคิดในเรื่องฐานะตำแหน่งและบทบาทจะไม่เกิดขึ้น Linton เห็นว่าสถานภาพเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึง “ตำแหน่ง” ที่มีอยู่ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง จะเป็นเครื่องกำหนดบทบาทของตำแหน่งว่ามีภารกิจหน้าที่อย่างไรบ้าง ฉะนั้นเมื่อมีตำแหน่งเกิดขึ้น สิ่งที่มาคู่กับตำแหน่งคือบทบาทของตำแหน่งเปรียบเสมือนเหรียญ ถ้าด้านหนึ่งของเหรียญคือตำแหน่ง อีกด้านหนึ่งของเหรียญคือ บทบาทนั่นเอง

นาเดล (S.F. Nadel , อ้างถึงใน บุญศรี แก้วคำศรี และคณะ 2525: 16-17) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมจริงๆ ซึ่งไม่เหมือนกับสถานภาพหรือตำแหน่งที่มีลักษณะอยู่กับที่ บทบาทมีลักษณะเป็นพลวัตร หรือการปฏิบัติซึ่งเป็นไปตามบรรทัดฐาน (Norms) ของสังคม สถานภาพสามารถเพิ่มรายละเอียดต่างๆ ให้แก่บทบาท ในขณะเดียวกันบทบาทก็มีส่วนในการกำหนดสถานภาพ ซึ่งแบ่งส่วนประกอบของบทบาทออกเป็น 3 ชนิด

1. ส่วนประกอบที่อยู่ภายนอก เป็นส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท แม้จะขาดหายไปบ้างก็ไม่ทำให้บทบาทผิดไปจากที่ต้องการ คือส่วนประกอบของบทบาทสามารถจะเลือกได้

2. ส่วนประกอบที่กำหนดให้แน่นอน เป็นส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทที่จะขาดไม่ได้ เพราะขาดไปแล้วจะทำให้บทบาทนั้นผิดไปจากฐานะตำแหน่ง และจะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้องให้มีการปฏิบัติให้ถูกต้องตามบทบาท

3. ส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่กำหนดไว้ชัดเจน ถ้าบทบาทขาดส่วนประกอบนี้ จะทำให้บทบาทที่เกิดจากฐานะตำแหน่งเปลี่ยนรูปเป็นบทบาทในฐานะตำแหน่งอย่างอื่น

กล่าวโดยสรุปนักมานุษยวิทยา ถือว่าบทบาทเป็นส่วนที่แยกไม่ออกจากฐานะตำแหน่ง มีลักษณะเป็นพลวัตร ซึ่งถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และทุกสังคมยังมีวิธีการที่ใช้

บังคับสมาชิกทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติต่อกัน และแสดงบทบาทให้เป็นไปในแนวเดียวกัน

แนวคิด "บทบาท" ในทัศนะของนักสังคมวิทยา

ทัลคอตต์ พาร์สัน (Talcott Parson, อ้างถึงใน วิเชียร เจนจบเขต 2547: 28) นักสังคมวิทยามีความเห็นว่าฐานะตำแหน่ง และบทบาทของบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วบุคคลผู้อยู่ในฐานะตำแหน่งย่อมจะทำหน้าที่ ที่จะให้ฐานะตำแหน่งนั้นมีบทบาทไปตามแบบฉบับ นอกจากนั้น Parson ยังถือว่าระบบของสังคมคือ ระบบของการปฏิบัติต่อกัน และถือว่าบุคลิกภาพกับผู้มีพฤติกรรม หรือผู้กระทำทางสังคมไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เพราะบุคลิกภาพเป็นรูปแบบของพฤติกรรมของคนใดคนหนึ่งที่มีความสอดคล้องกันอยู่เสมอ ส่วนผู้กระทำทางสังคมมิได้คำนึงรูปแบบของพฤติกรรมที่สอดคล้อง นอกจากนี้ยังถือว่าบทบาท และฐานะตำแหน่ง นับเป็นเพียงนิติกรรมของพฤติกรรมของคน ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกจริงของคน

โรเบิรต เค เมอตัน (Robert K. Merton, อ้างถึงใน พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์ 2544:53) เป็นผู้เพิ่มแนวความคิดเรื่องฐานะตำแหน่ง และบทบาท โดยได้นำเอาเวลาและสถานที่เป็นตัวแปรเปลี่ยน (Variable) เข้ามาใช้ทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับชุดของเรื่องฐานะตำแหน่ง และชุดของบทบาทกล่าวคือ คน ๆ หนึ่งจะต้องมีฐานะตำแหน่งที่จะต้องเข้าดำรงเป็นชุด ส่วนจะมีมากน้อยแค่ไหนแล้วแต่คน ๆ นั้น และชนิดของสังคมที่คน ๆ นั้นเป็นสมาชิกอยู่ และเมื่อเวลาเปลี่ยนแปลงไป ฐานะตำแหน่ง และบทบาทอาจเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย จึงสรุปได้ว่าคนเราตลอดชีวิตจะมีฐานะตำแหน่งและบทบาทแตกต่างกันไปตามกาลเวลาและสังคมที่คนนั้นอยู่

วิเชียร เจนจบเขต (2547: 28) ได้สรุปสาระสำคัญของบทบาทตามแนวคิดทางสังคมวิทยาไว้ว่า

1. บทบาทมีประจำในทุกสถานภาพของสังคม

2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคม เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท

3. การที่บุคคลจะทราบบทบาทได้ ต้องทราบสังคมกรณ์ (Socialization)

จากทัศนะของนักสังคมวิทยาพอสรุปได้ว่า ฐานะตำแหน่งและบทบาทมีประจำในทุกสถานภาพของสังคม นับเป็นเพียงนิติกรรมของพฤติกรรมของตน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกจริงนอกจากนี้ฐานะตำแหน่งและบทบาทของคนเรา จะแตกต่างกันไปตามกาลเวลา และสังคมที่คนนั้นอยู่

บรูม และเซลซ์นิค (Broom and Selznick, อ้างถึงใน อุทัย หิรัญโต 2526: 8) กล่าวว่า "บทบาท" เป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสถานภาพทางสังคม ซึ่งประกอบด้วย

1. บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคมหรือบทบาทตามอุดมคติ (Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมจะกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคม

2. บทบาทความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตน คือ บุคคลแต่ละคนจะมีความเชื่อแตกต่างกัน มีการรับรู้ต่อสถานภาพต่างๆ แตกต่างกัน ภาพพจน์ที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคลก็แตกต่างกัน ดังนั้นบทบาทที่แสดงออก จึงเป็นไปในทิศทางที่อาศัยสิ่งที่ตนรับรู้เป็นพื้นฐาน

3. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติไปจริง ซึ่งบางครั้งการแสดงบทบาทก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรู้ ทั้งนี้อาจขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเฉพาะตัวและประสบการณ์ในอดีตของเขาด้วย

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527: 34-35) ได้แบ่งการแสดงบทบาทออกเป็น 3 ลักษณะที่สำคัญ คือ

1. บทบาทที่เป็นจริง (Actual Role) คือบทบาทที่เจ้าของสถานภาพได้แสดงออกมาเอง

2. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived Role) คือ บทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรจะมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ตามกฎหมายธรรมเนียมประเพณี หรือการกล่อมเกลาทางสังคม

3. บทบาทความคาดหวัง (Ideal Role) คือ บทบาทจะต้องแสดงให้เป็นไปตามที่ผู้อื่นคาดหวังไว้

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) กล่าวถึงความคาดหวังในบทบาทว่ามาจาก 4 แหล่งคือ

1. บทบาทที่สวมอยู่จริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกมาจริง

2. บทบาทในเชิงอัตตะ (Subjective Role) เป็นความคาดหวังจากผู้แสดงบทบาทว่าตัวเองจะแสดงบทบาทอย่างไร

3. บทบาทที่ถูกคาดหวังจากผู้อื่น (Expected Role) หมายถึง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังในตัวผู้แสดงบทบาท

4. บทบาทตามอุดมคติ (Ideal Role) หมายถึง บทบาทที่ถูกกำหนดจากบรรทัดฐาน (Norms) ของสังคม เช่น กฎระเบียบ ข้องบังคับ วิถีประชา จารีตประเพณี

จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะของบทบาทข้างต้น พอสรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับสถานภาพของสังคม โดยแบ่งการแสดงบทบาทได้เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคมหรือบทบาทตามอุดมคติ (Prescribed or Ideal Role) หมายถึง หน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าโดยกฎหมาย ว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นจะต้องทำอะไรบ้าง

2. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Prescribed or Subjective Role) หมายถึง บทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่า ตนควรจะมีบทบาทหน้าที่อย่างไร ซึ่งบทบาทที่แสดงออกจะเป็นไปในทิศทางที่อาศัยสิ่งที่ตนรับรู้เป็นพื้นฐาน

3. บทบาทที่ถูกคาดหวังจากผู้อื่น (Expected Role) หมายถึง บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวังในตัวผู้แสดงบทบาท

4. บทบาทที่กระทำจริง (Prescribed or Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติไปจริง

ทฤษฎีบทบาทส่วนมากเป็นทฤษฎีระดับจุลภาค (Micro Level) ทฤษฎีนี้มีวิวัฒนาการมาจากแนวความคิดทางทฤษฎีการปฏิสังสรรค์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ที่กล่าวว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรม หรือการกระทำต่อกัน ภายหลังจากการที่ตีความหมายสัญลักษณ์ทางทีท่าของผู้ที่มีปฏิสังสรรค์กัน ส่วนทฤษฎีบทบาทเน้นว่ามนุษย์จะแสดงบทบาทตามความคิดเห็นหรือความรู้สึกทัศนคติที่ได้รับผลมาจากการคาดหวังทางสังคมตามสถานภาพของบุคคลนั้นๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็น ความรู้สึก และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ให้บุคคลที่ครองสถานภาพนั้น ๆ ปฏิบัติ

บทบาทนับได้ว่ามีความสำคัญมากทั้งทางด้านจิตวิทยาและสังคม โดยทั่วไปเข้าใจกันว่า “บทบาท” นั้นมาจากคำว่า “Role” ในภาษาอังกฤษ และเริ่มนำเข้ามาใช้แพร่หลายเมื่อประมาณปี ค.ศ. 1930 และได้มีความหมายในลักษณะการแสดงบทบาทตามความคิดเห็น ความรู้สึกจากทัศนคติของตน

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2524 ได้อธิบายความหมายว่า บทบาท (Role) คือ การมีหน้าที่ หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนด และคาดหมายให้บุคคลกระทำ

Linton (อ้างถึงใน ศิริพร รัตนดำรงอักษร 2544) กล่าวว่า บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เป็นพลวัตร (Dynamic) ของสถานภาพแต่ละบุคคล ได้รับการกำหนดสถานภาพ แต่ตรวจสภาพนั้นโดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่น ๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิ และหน้าที่ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสถานภาพบุคคลนั้นกำลังกระทำบทบาท

สิทธิรัชต์ เบ้าทอง (2548: 12) ให้ความหมายว่า บทบาท หมายถึง สิทธิหน้าที่ในการประพฤติบุคคลหนึ่ง ๆ ที่มีต่อบุคคลอื่นในสังคมตามสถานภาพของตนเอง

สนธยา พลศรี (2533: 103) กล่าวว่า บทบาท คือ การประพฤติปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ซึ่งได้กำหนดไว้

Broom และ Selznick (อ้างถึงใน อุทัย หิรัญโต 2526: 36) ได้กล่าวถึงบทบาทว่าประกอบไปด้วยลักษณะต่าง ๆ สามประการ ดังนี้ คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ (The Socially Prescribed or Ideal Role) เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ตามตำแหน่งของสังคมไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (The Perceived Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนในอุดมคติ และอาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล

3. บทบาทที่กระทำจริง (The Performed Role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำไปจริง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่งๆ และยังรวมถึงบุคลิกภาพ และประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

Linton (อ้างถึงใน ศิริพร รัตนดำรงอักษร 2544) นักมนุษย์วิทยาได้ให้แนวความคิดในเรื่องทฤษฎีบทบาท (Role Theory) ไว้ว่าการที่บุคคลจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ถูกกำหนดไว้ได้ดีหรือไม่นั้นย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ

1. ลักษณะเฉพาะของสังคมหรือของชุมชน

2. วัฒนธรรม ประเพณี และความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง

3. บุคลิกภาพและความจำเป็นของเจ้าของบทบาท

องค์ประกอบที่กล่าวนี้ จะทำให้บุคคลแสดงบทบาทตามนัยสิทธิหน้าที่ตามสถานภาพของตน ซึ่ง Allport (1967) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับการแสดงบทบาทของบุคคลว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัย 4 อย่าง ดังต่อไปนี้

1. ความคาดหวังในบทบาท (Role Expectation) เป็นบทบาทตามความคาดหวังของผู้อื่นเป็นบทบาทที่สถาบันองค์การหรือกลุ่มสังคม ความคาดหวังให้บุคคลปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ที่บุคคลนั้นครองตำแหน่งอยู่

2. การรับรู้บทบาท (Role Perception) เป็นการรับรู้ในบทบาทของตนว่าควรจะมีบทบาทอย่างไรและสามารถจะมองเห็นบทบาทของตนเองได้ตามการรับรู้นั้น (Perceived Role) ซึ่งเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความต้องการของบุคคลย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล ตลอดจนเป้าหมายในชีวิตและค่านิยมของบุคคลที่สวมบทบาทนั้น

3. การยอมรับบทบาทของบุคคล (Role Acceptance) ซึ่งเกิดขึ้นได้เมื่อมีการสอดคล้องกันของบทบาทตามความคาดหวังของสังคม และบทบาทที่ตนเองรับรู้อยู่ การยอมรับบทบาทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในบทบาทและการสื่อสารระหว่างสังคมและบุคคลนั้น ทั้งนี้เพราะว่าบุคคลไม่ได้ยินยอมทุกบทเสมอไป แม้ว่าจะได้รับการคัดเลือกหรือถูกผลักดันจากสังคมให้รับตำแหน่งและมีบทบาทหน้าที่ปฏิบัติก็ตาม เพราะถ้าหากว่าบทบาทที่ได้รับนั้นทำให้ได้รับผลเสีย

หากหรือเสียผลประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขัดแย้งกับความต้องการหรือค่านิยมของบุคคลนั้น ผู้ครองตำแหน่งอยู่ก็จะพยายามหลีกเลี่ยงบทบาทนั้น ไม่ยอมรับบทบาทนั้นๆ

4. การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของบุคคล (Role Performance) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง (Actual Role) ซึ่งอาจจะเป็นการแสดงบทบาทตามที่สังคมคาดหวังหรือเป็นการแสดงบทบาทตามการรับรู้ และตามความคาดหวังของตนเอง การที่บุคคลจะปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับระดับการยอมรับบทบาทนั้นๆ ของบุคคลที่รอตำแหน่งอยู่ ซึ่งเนื่องมาจากความสอดคล้องกันของบทบาทความคาดหวังของสังคมและการรับรู้บทบาทของตนเอง

โดยสรุป บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิหน้าที่ของสถานภาพหรือตำแหน่งที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกัน แต่การกำหนดบทบาทจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสถานภาพของตน

บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

คณะกรรมการอำนวยการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี (อ้างถึงใน พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ 2543: 136) กล่าวถึงหน้าที่หลักประการหนึ่งของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน คือ การสื่อความเข้าใจในเอกลักษณ์ และความรู้สึกที่ผูกพันว่าเป็นของสถานที่หรือสังคมนั้น ๆ ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะก่อให้เกิดความเจ็บปวดในความรู้สึกในหลายๆ ประเทศพิพิธภัณฑ์สามารถเสริมสร้างความรู้สึกที่ดีและมีคุณค่าในการเชื่อมต่อระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มพฤติกรรมต่างๆ ในอนาคตได้อีกด้วย ในระดับความสำคัญที่เพิ่มขึ้นเป็นลำดับของเอกลักษณ์ระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น พิพิธภัณฑสถานสามารถที่จะทำหน้าที่ (บริการ) ต่อการสะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องทางเอกลักษณ์ คุณค่าและวิวัฒนาการของวัฒนธรรมแบบประเพณี ซึ่งหน้าที่นี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งยวดของพัฒนาการทางพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในฐานะที่เป็นแหล่งบันทึกปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม ที่มักเป็นเรื่องของอดีตกาลที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งคุณค่าของความยิ่งใหญ่นั้นมักจะเปลี่ยนแปรไปตามกาลเวลาและเงื่อนไขทางการเมืองและวิถีชีวิตในปัจจุบัน พิพิธภัณฑสถานมีบทบาทสูงทางด้านวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความเจริญมั่งคั่งของประเทศ ซึ่งจะพูดโดยรวมแล้ว วัตถุที่รวบรวมไว้นั้นจะเป็นหลักฐานข้อมูล ที่สามารถเป็นตัวแทน แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและความก้าวหน้าของชาติ ตลอดจนความเปลี่ยนแปลงของประวัติศาสตร์ที่เป็นมาได้ ดังนั้น ผู้ที่ทำงานในพิพิธภัณฑสถาน จึงต้องมีหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นพิเศษในการพิทักษ์ความทรงจำเหล่านั้น เพราะคนเราหากปราศจากความทรงจำหรืออดีตแล้ว ก็ไม่สามารถก้าวไปข้างหน้าได้

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2531: 136-139) แสดงถึงบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านต่อสังคมในมุมกว้าง รวมถึงประโยชน์ที่จะพึงมีต่อชุมชนที่พิพิธภัณฑ์นั้นตั้งอยู่ที่สำคัญ มีอยู่ 3 ประการ คือ บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม บทบาททางเศรษฐกิจและบทบาททางการเมือง

1. บทบาททางสังคมและวัฒนธรรม

เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า พิพิธภัณฑ์เป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ ทำหน้าที่สงวนรักษาซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน ให้บริการในฐานะเป็นจุดรวมทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัครร่วมงานโครงการต่าง ๆ และวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธี พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนแก่องค์กร ทางการศึกษา และอำนวยความสะดวก สำหรับการจัดงานทางวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่าพิพิธภัณฑ์สามารถพัฒนา ยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คน และมีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาความรู้สึกรับรู้ต่อเอกภาพของท้องถิ่น ชุมชนที่พิพิธภัณฑ์นั้นตั้งอยู่ อย่างไรก็ตาม ในการที่จะบรรลุถึงความสำเร็จต่อบทบาททั้งทางสังคม และวัฒนธรรมดังกล่าวได้นั้น พิพิธภัณฑ์ก็จำเป็นต้องมีการบริหาร การจัดการที่มีประสิทธิภาพ และมีทรัพยากรพร้อมมูล

2. บทบาททางเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์ สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบทได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามบทบาทดังกล่าวในหลายๆ ประเทศยังไม่สู้เป็นที่นิยมหรือเข้าใจของประชาชนนัก เมื่อเทียบกับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม ในเขตชุมชนเมืองหลายๆ แห่ง ที่มีกรณีโรงงานหัตถกรรม หรืออุตสาหกรรมแบบดั้งเดิม ที่เคยเป็นหลักเศรษฐกิจได้ถูกละเลยไปแล้ว พร้อมกับมีโรงงานอุตสาหกรรมใหม่ และการท่องเที่ยวเข้ามาแทนที่นั้น กรณีเช่นนี้ พิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ดีสำหรับในชุมชนชนบท เมื่อมีความจำเป็นต้องพัฒนาเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ เช่น เปลี่ยนจากอุตสาหกรรมการเกษตรแบบดั้งเดิมไปเป็นแบบสมัยใหม่ พิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทที่เป็นประโยชน์มากในการเป็นศูนย์กลาง ที่ช่วยอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และการสืบเนื่องในปัจจุบัน

ในท้องถิ่นที่การท่องเที่ยวมีส่วนในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งนักท่องเที่ยวดังกล่าวก็มีการใช้จ่ายเงิน ในส่วนร้านค้า ร้านอาคาร โรงแรม และตลาด ตัวพิพิธภัณฑ์เองก็มีส่วนโดยตรง ในการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่เช่นกัน เช่น การจ้างเจ้าหน้าที่ระดับและตำแหน่งต่างๆ ให้มาทำงานให้กับพิพิธภัณฑ์นั้นๆ โดยตรง กับการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำ

ธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายหนังสือ ขายของที่ระลึก รวมทั้งรับบริการทำความสะอาด ดูแลสภาพแวดล้อม และรักษาความปลอดภัยในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ กิจกรรมการฝึกอบรมที่จัดให้สำหรับบุคลากรจากหน่วยงานอื่น การประชุมสัมมนา การบรรยาย ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจัดขึ้น โดยได้รับความสนับสนุนด้านการเงินจากหน่วยงานรัฐบาลกลางหรือจากภาคเอกชน หรือจากองค์กรระหว่างประเทศ ก็นับเป็นส่วนช่วยเศรษฐกิจท้องถิ่นเช่นกัน

3. บทบาททางการเมือง

พิพิธภัณฑ์ในชุมชนที่บริหารโดยหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมและสร้างเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจ และความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของชุมชนให้เกิดขึ้นกับผู้คนท้องถิ่นรวมทั้งจรรโลงให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมดำรงคงอยู่ตลอดไป พิพิธภัณฑ์ยังสามารถแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของความเปลี่ยนแปลง และความสืบเนื่องของท้องถิ่นกับเอื้ออำนวยให้คนท้องถิ่นสามารถสืบทราบถึงเรื่องราว ต้นกำเนิดของชุมชนนั้นๆ ด้วย นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ยังมี บทบาทช่วยประชาสัมพันธ์ให้แก่หน่วยงานของรัฐบาลท้องถิ่นที่ดูแลการบริหารพิพิธภัณฑ์นั้นๆ ให้ประชาชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจากต่างแดนได้รับทราบ และให้บริการในกิจกรรมต่างๆ ที่หน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่นนั้นจัดขึ้นกับทำหน้าที่ช่วยประสานกับหน่วยงานภายนอกต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวกับผลประโยชน์หรือข้อมูลของการเมือง และเศรษฐกิจของท้องถิ่น

สุวรรณา ทัศคร (2545: 115-117) ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา วงการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านของนานาประเทศทั่วโลกต่างตื่นตัว และมีการปรับปรุงการดำเนินงานทุกด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน โดยคำนึงถึงการให้บริการแก่สังคมเป็นสำคัญพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในปัจจุบันนี้กลายเป็น “สถาบัน” ที่จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ และเอื้อประโยชน์ให้ทั่วถึงแก่บุคคลต่างๆ ในสังคม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการดำเนินงานดังกล่าว พิพิธภัณฑ์จึงต้องพัฒนาบทบาทของตนให้สมกับความเป็นสถาบันที่มีคุณค่าสถาบันหนึ่งของสังคม ในการพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านนั้น สิ่งที่พิพิธภัณฑ์ แทบทุกแห่งจะต้องตระหนักถึงคือ คุณประโยชน์ที่มีผลมาจากการพัฒนานั้น จะต้องตกอยู่กับคนในท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติ เป็นสำคัญ บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านควรปรับเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติอาจแบ่งออกได้เป็น 3 บทบาท ดังนี้คือ

1 บทบาทหน้าที่ทางสังคมและวัฒนธรรม

ในสภาวะการปัจจุบัน ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาให้สอดคล้องกับความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนต่างๆ ในสังคมอย่างมากมาย เนื่องจากความเจริญทางเศรษฐกิจยังไม่สัมพันธ์กับความเจริญทางวัฒนธรรม ประกอบกับความเจริญทางการ

สื่อสาร ทำให้ท้องถิ่นได้รับข่าวสารจากทุกสื่อ แม้จะมีผลดี คือ ทำให้ชาวบ้านรู้ข่าวคราวความเจริญด้านต่างๆ แต่ในทางกลับกัน ความรู้ “ดีกว่า-ด้อยกว่า”ที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบให้ชาวบ้านลดความภูมิใจในท้องถิ่นของตน เกิดความนิยมต่อสิ่งใหม่ที่ได้รับรู้ จึงทำให้ละเลยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา และปรับวิถีชีวิตตามค่านิยมสมัยใหม่ สภาวการณ์เช่นนี้จะทำให้มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสูญหายไปได้ในที่สุด ซึ่ง Ambrose นักวิชาการพิพิธภัณฑ์ท่านหนึ่งได้ให้ความเห็นว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านนั้นมีหน้าที่หลักในการสงวนรักษาอนุรักษ์ จัดแสดงและให้การศึกษามรดกทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว จึงน่าจะมีบทบาทสำคัญในการนำมาซึ่งความภาคภูมิใจ ความมั่นใจและสามารถสร้างกำลังให้แก่คนในท้องถิ่นสามารถพัฒนาไปได้อย่างค่อยเป็นค่อยไปตามศักยภาพของตน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงควรมีบทบาทต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 มีบทบาทในการสร้างจิตสำนึกและความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น

1.2 เป็นองค์กรที่สงวนอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.3 มีบทบาทในการเป็นศูนย์รวมทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

1.4 มีบทบาทในการให้บริการศึกษาให้แก่คนในท้องถิ่นและคนต่างถิ่น

1.5 มีบทบาทในการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตให้แก่คนในท้องถิ่น

2 บทบาททางเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์สามารถมีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของชาติทั้งในส่วนกลาง และในท้องถิ่นต่างๆ แม้ว่าบทบาทด้านเศรษฐกิจจะไม่เด่นชัดเท่าบทบาททางสังคม แต่ในการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกระทบให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น พิพิธภัณฑ์น่าจะเป็นองค์กรกลางที่สามารถอธิบายถึงความคงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี บทบาทหน้าที่พิพิธภัณฑ์น่าจะปรับให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจนั้น มีหลายอย่าง อาทิเช่น

2.1 บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม (คือการอนุรักษ์) โดยการสร้างหอสมุดดี ๆ สร้างโรงหนังโรงละคร และเวทีการแสดงต่าง ๆ เพื่อสอดรับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสร้างกิจกรรมเหล่านี้จะเป็นโอกาสที่จะขอความสนับสนุนจากองค์กรของรัฐ และ เอกชนได้

2.2 บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับธุรกิจของพิพิธภัณฑ์

2.3 บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดง เสริมกิจกรรมหลัก

2.4 บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชมนอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย

2.5 บทบาทในการสร้างงานที่เกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์สำหรับเยาวชนและคนในท้องที่

3. บทบาททางการเมือง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่น โดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาพัฒนาการของสังคมภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง “รากเหง้า” และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน

ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึก รักถิ่นและสามารถจรรโลงวัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไป และยึดคนให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อการในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่น เข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

โดยสรุปบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับชุมชนและสังคม ในฐานะเป็นแหล่งบันทึกปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์จึงมีบทบาทสูงในด้านการศึกษา สังคม ศาสนา วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ตลอดถึงความเจริญมั่งคั่งของประเทศ เป็นแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น (Local Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง เพื่อนำมาเป็นทุนของสังคมในการพัฒนาชุมชน สังคม ประเทศชาติ ซึ่งในปัจจุบันการจัดการพิพิธภัณฑ์ล้วนมีการปรับบทบาทเพื่อให้เกิดเป็นมิติใหม่ของพิพิธภัณฑ์ที่สามารถสนองตอบผู้ใช้บริการได้มากที่สุด และมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมชุมชน รวมเป็นส่วนหนึ่งของสังคมในการกระตุ้นชุมชน สังคม เพื่อให้เกิดการพัฒนาต่อไป

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธัญญา น่วมด้วง (2538: บทคัดย่อ) สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำการวิจัยเรื่อง “การนำเสนอรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จังหวัดอ่างทอง” โดยพบว่าคนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และต้องการให้มีการจัดตั้งอย่างยิ่งเพราะเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา และพัฒนาในด้านต่าง ๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อจังหวัดและประชาสัมพันธ์เพื่อรับบริจาควัตถุสิ่งของเพื่อจัดแสดง โดยเนื้อหาในการจัดแสดงต้องแสดงถึง

เอกลักษณ์ในท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยจะต้องใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นสำคัญ

วิเชียร วิไลแก้ว (2543: บทคัดย่อ) สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ทำการวิจัยเรื่อง “พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ไทย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” งานวิจัยนี้ศึกษาประวัติความเป็นมาและปัญหาในการดำเนินงานอันเป็นสาเหตุแห่งการไม่ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ในการทำหน้าที่เป็น “สถาบัน” ในสังคม โดยพบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 40 แห่ง กระจายอยู่ใน 29 จังหวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพัฒนามาจากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ในรัชกาลที่ 4 เพื่อเก็บรักษาสิ่งของที่หลากหลายรวมทั้งเครื่องราชบรรณาการ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าชม โดยใช้ระบบการจัดการแบบตะวันตก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เกิดแนวคิดเรื่องชาตินิยม ทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นสถานที่จัดแสดงเฉพาะโบราณวัตถุเพื่อยืนยันความเป็นเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์ของชาติ แนวการจัดแสดงที่ให้ความสำคัญกับโบราณวัตถุเป็นเหตุให้ผู้เข้าชมไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อีกทั้งกรมศิลปากรยังไม่ให้ความสำคัญกับวัดที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์อันเป็นภูมิปัญญาไทยด้านนี้ การทำความเข้าใจบทบาทของวัดพร้อมกับการทบทวนประวัติศาสตร์อย่างไตร่ตรอง ก็จะนำไปสู่การปรับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติให้เป็น “ให้เป็นสถาบันการศึกษานอกระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและความเพลิดเพลิน” อย่างสมบูรณ์

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2544 : บทคัดย่อ) สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ทำการวิจัยเรื่อง “พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่” โดยศึกษาถึงการจัดพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ด้านสิ่งที่ดึงดูดใจ ในการจัดแสดงที่หลากหลาย ต้องการวิธีการนำเสนอแสดงวัตถุจำลองที่สามารถหยิบจับและทดลองของที่จัดแสดงได้ เป็นต้น ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยต้องการห้องน้ำที่สะอาดเพียงพอ มีสถานที่จอดรถสะดวกปลอดภัย มีร้านอาหาร เครื่องดื่ม หรือของว่าง มีสวนให้ พักผ่อน เป็นต้น และด้านการเข้าถึง พบว่านักท่องเที่ยวต้องการให้พิพิธภัณฑ์อยู่ในตัวเมือง หรือหมู่บ้านมีป้ายบอกทางชัดเจน เป็นต้น

สุทธาสินี วัชรบูล (2544:54) สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ทำการวิจัยเรื่อง “พิพิธภัณฑ์ขุมพลังแห่งการเรียนรู้ กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ” ซึ่งจากการศึกษาพิพิธภัณฑ์ในฐานะแหล่งเรียนรู้พบว่ารัฐบาลอังกฤษมีความจริงจังในเรื่องการปฏิรูปการศึกษา โดยเน้นเรื่อง การสร้างลักษณะนิสัยการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทุกคน ประชาชนต้องเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมของชาติ การเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาในระบบเพียงถ่ายเดียวไม่สามารถทำให้ประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้รับการศึกษาได้อย่างทั่วถึง เป้าหมายของรัฐบาลมิได้

อยู่เพียงการปรับปรุงทักษะการอ่านออก เขียนได้ และการคำนวณเท่านั้น หากแต่รัฐบาลต้องดำเนินการเพื่อให้ได้การศึกษาที่กว้างไกลยืดหยุ่นและที่สำคัญมีแรงจูงใจ การศึกษาต้องตระหนักถึงความสามารถที่ต่างกันของเด็ก ๆ ทุกคน และต้องให้ผลเป็นเลิศสำหรับทุกคนด้วย คณะกรรมาธิการที่ปรึกษาแห่งชาติด้านการศึกษาเชิงสร้างสรรค์ และวัฒนธรรมค้นพบว่าองค์กรภายนอก ไม่ว่าจะเป็นพิพิธภัณฑ์ โรงละครหอศิลป์ ศูนย์วิทยาศาสตร์ นั้น สามารถเป็นผู้ให้การศึกษาได้เป็นอย่างดี มีหลายแห่งที่ดำเนินงาน และจัดตั้งโครงการทางการศึกษาและโครงการขยายโอกาสขึ้นแล้ว และองค์กรเหล่านี้พร้อมที่จะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องระดมทรัพยากร บุคลากร และงบประมาณสนับสนุนองค์กรเหล่านี้ เพื่อให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาเต็มที่ เต็มตามศักยภาพ

สุริยา ส้มจันทร์ (2545: บทคัดย่อ) สาขาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการวิจัยเรื่อง "การวิเคราะห์ส่วนผสมทางการตลาดของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก" โดยศึกษาบริบทเชิงการท่องเที่ยวของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นการนำองค์ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวมาวิเคราะห์ เพื่อทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ภายในองค์กร และสิ่งที่เป็นโอกาส สิ่งที่เป็นอุปสรรค ของปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ โดยพบว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นองค์กรภาคเอกชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทยซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการบูรณาการทางความรู้ของท้องถิ่น มีภาพลักษณ์ที่ดีเป็นที่ชื่นชมของนักท่องเที่ยว แต่ต้องได้รับการพัฒนาปรับด้านตลาด เพื่อให้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวีมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป โดยปรับปรุงส่วนผสมของพิพิธภัณฑ์ในด้านสินค้า ด้านราคา ด้านช่องทางการจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด

พิเศษ จันทนี (2546: บทคัดย่อ) สาขาสถาปัตยกรรมไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร ทำการวิจัยเรื่อง "พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นชาว ไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี" งานวิจัยนี้เป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมแนววัฒนธรรมนิยมที่มีแนวคิดว่าสถาปัตยกรรม เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงควรได้รับการสร้างสรรค์ โดยอิงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยกำหนดพื้นที่วัฒนธรรมและศึกษาถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ วิเคราะห์องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสร้างเนื้อหาองค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่กิจกรรมของชุมชน

เชิดชาติ หิรัญโร (2546: บทคัดย่อ) สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ทำการวิจัยเรื่อง "การสื่อความหมายและการรับรู้จากนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ" เน้นหนักในด้านการออกแบบนิทรรศการ และการสื่อความหมายของผู้จัดทำนิทรรศการกับผู้ชมนิทรรศการ พบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ผสมผสาน

ระหว่างหลายรูปแบบ ด้านการออกแบบนิทรรศการ และวิธีการสื่อความหมายนั้นมุ่งเน้นการนำเสนอประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมเมืองเชียงแสนเป็นหลัก และมีเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มชนในเมืองเชียงแสนเป็นส่วนเสริม โดยเน้นวิธีการสื่อความหมายผ่านโบราณศิลปวัตถุเป็นสำคัญ

สิรินยา จุรุเทียบ (2546: บทคัดย่อ) สาขาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการวิจัยเรื่อง การนำเสนอการจัดพิพิธภัณฑ์ ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน พบว่า สภาพและบทบาทงานบริหารการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ ในด้านการจัดแสดงมีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่น มีประโยชน์ในหลายด้านทั้งให้ความรู้ ความรู้สึกภูมิใจในภูมิลำเนา และสนุกสนานเมื่อเข้าชม ใช้ประโยชน์ในการสอนได้หลายวิชา ปัจจุบันยังไม่สามารถสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนได้ทั้งหมด ทั้งการบริการข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การอธิบาย การประชาสัมพันธ์ ชุมชนมีความต้องการให้มีเจ้าหน้าที่นำชม เพิ่มเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เพิ่มการบริการสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน มี 4 องค์ประกอบ คือ (1) ปัจจัยนำเข้าระบบจัดการพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา คือ สภาพแวดล้อม สถานศึกษา ชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นโยบายของรัฐ และปัจจัยการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาที่ประกอบด้วย นโยบายของพิพิธภัณฑ์ บุคลากร งบประมาณ และความต้องการของชุมชน (2) กระบวนการ ดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วย การจัดแสดงที่เน้นการให้ความรู้ของดีเมืองกาฬสินธุ์ ใช้การจัดแสดงโดยใช้เทคนิคโสตทัศนูปกรณ์ การบริการศึกษาทั้งในและนอกพิพิธภัณฑ์ (3) การศึกษาชุมชน เป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้รับข่าวสาร ความรู้ เข้าร่วมกิจกรรม เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และรักในท้องถิ่นตน เป็นต้น

ชลพงศ์ อารมย์ดี (2546: บทคัดย่อ) สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำการวิจัยเรื่อง “บทบาทพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ในฐานะพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง” ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ดในด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่าและน่าศึกษายิ่ง โดยศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในร้อยเอ็ด ฐานะพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง พบว่า พิพิธภัณฑ์ได้มุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ด ในด้านภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา บุคคลสำคัญ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศิลปะพื้นบ้าน วิถีชีวิต ประเพณี และศิลปหัตกรรมผ้าไหม ส่งผลให้พิพิธภัณฑสถาน มีบทบาทหลักในด้านการศึกษา บทบาทในการสร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของคนในท้องถิ่น และบทบาทในการจัดแสดง รวมทั้งมีบทบาทรองในด้านการเป็นแม่แบบของพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง บทบาททางด้านเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง เป็นต้น

ชาญวิทย์ ตีรประเสริฐ (2547: บทคัดย่อ) สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ทำการวิจัยเรื่อง “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงทางวัฒนธรรมและกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทย

เบิ้ง" ศึกษาการเกิดขึ้นและความเป็นไปของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ้ง โคกสลุง และความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับบริบทสังคมแวดล้อม โดยเป็นการศึกษากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในบ้านโคกสลุง ผ่านการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องมาจากเขื่อนป่าสัก บ้านโคกสลุง เป็นชุมชนไทยเบิ้งแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนป่าสัก และมีนักวิชาการเข้ามาศึกษา และมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง อันส่งผลในเวลาต่อมาให้ชาวบ้านในโคกสลุงได้เกิดมีความตระหนักในความเป็นไทยเบิ้งของตน และยังมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเลือกที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ้ง โคกสลุง ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยเบิ้งเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอีกด้วย แม้ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ้ง โคกสลุง จะได้กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยเบิ้งที่โดดเด่นในบ้านโคกสลุง หากแต่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ก็ยังคงต้องประสบกับปัญหาต่างๆ ที่ยังไม่สามารถหาทางออกได้ เช่น ปัญหาทางการเงิน ปัญหาความร่วมมือจากชาวบ้าน ปัญหาการเมืองท้องถิ่น ฯลฯ การได้รับความนิยมขึ้นมาของกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแสดงเพลงพื้นบ้าน ก็ได้กลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านใช้ในการแสดงและต่อรองความเป็นไทยเบิ้ง รวมทั้งยังกลายเป็นอีกหนทางหนึ่งในการดำรงกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรม ท่ามกลางบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้ความเป็นไทยเบิ้งที่เคยแสดงออกด้วยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านได้ก้าวข้ามมาสู่การแสดงความเป็นไทยเบิ้งในปฏิบัติการของการแสดงในสถานการณ์ที่แตกต่างหลากหลายกันไป

งานวิจัยต่างประเทศ

บอนเนอร์ (Bonner 1985) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการดูแลโครงการและสิ่งที่จัดแสดงของพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติ (Museum of Science and Natural History) สหรัฐอเมริกา กล่าวถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ว่ามีส่วนอย่างยิ่งในการช่วยเสริมการเรียนการสอนวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) ให้กับนักศึกษา โดยได้แบ่งแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ไว้เป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ประโยชน์ที่ทางพิพิธภัณฑ์สามารถช่วยเสริมการเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัย และประโยชน์ที่ตัวนักศึกษาจะได้รับเองโดยตรงจากการมาฝึกงานเป็นเจ้าหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์

ประโยชน์แบบที่หนึ่ง ฝ่ายพิพิธภัณฑ์สามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัยได้หลายทาง ได้แก่ การให้ยืมของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เพื่อให้คณาจารย์ใช้ประกอบการสอน การจัดเจ้าหน้าที่จากทางพิพิธภัณฑ์ไปให้ความรู้ถึงห้องเรียนในฐานะวิทยากร ตลอดจนการจัดสรรพื้นที่บางส่วนของพิพิธภัณฑ์เพื่อใช้ในการเรียนแบบทัศนศึกษา ซึ่งกรณีหลังนี้

ผู้สอนอาจต้องติดต่อทางพิพิธภัณฑ์ก่อน และพิจารณาว่าทางพิพิธภัณฑ์มีขนาดพื้นที่ที่จะจัดสรรให้ได้หรือไม่

ประโยชน์แบบที่สอง คือ การจัดให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรงโดยเข้าฝึกงานที่พิพิธภัณฑ์ สำหรับกรณีนี้ บอนเนอร์ให้ข้อแนะนำว่าทางมหาวิทยาลัยอาจจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรก็ได้ หรือแล้วแต่ความสมัครใจในการเลือกของนักศึกษาที่จะฝึกงานเองก็ได้ หากกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร จำเป็นต้องมีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์และการประเมินผลการฝึกงานให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น ได้แก่ ขอบเขตของงานและลักษณะงานที่ต้องทำ ระยะเวลาที่ฝึกงาน และวิธีการประเมินผล สำหรับวิธีประเมินผลนั้น บอนเนอร์เห็นว่าคะแนนประเมินที่นักศึกษาได้ควรมาจากการประเมินทั้งสองฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ของทางพิพิธภัณฑ์และครูผู้ดูแลการฝึกงานประจำวิชานั้นๆ ซึ่งการฝึกงานเช่นนี้ไม่เพียงมีประโยชน์ต่อนักศึกษาที่ได้รับความรู้ตามประสบการจริงนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน แต่ผลการฝึกงานยังสามารถระบุไว้ในประวัติส่วนตัวเพื่อใช้แสดงในการยื่นสมัครงานหรือสมัครเรียนต่อได้

มัธธิอาส (Matthias 1987) ซึ่งเป็นผู้ประสานงานในการจัดการนำเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ Snite Museum ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ด้านศิลปะ ตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยนอตเตอร์ดัม (The University of Notre Dame) ได้กล่าวถึงประโยชน์และวิธิการที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะแก่นักศึกษาผู้เข้าชม แนวทางที่เธอใช้ในการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เข้าไปด้วยนั้นเรียกว่าเป็นแบบวิธีโซแครติค (Socratic Method) กล่าวคือ ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะต้องทำหน้าที่คล้ายเป็นครูผู้สอนไปในตัว ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะต้องเข้าฟังในชั้นเรียนร่วมกับนักศึกษาก่อนอย่างน้อยหนึ่งถึงสองครั้งก่อนที่จะถึงวันพาชมพิพิธภัณฑ์จริงๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นั้นทำหน้าที่ในวันจริงได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งยังสามารถแนะนำหนังสือที่เกี่ยวข้องให้นักเรียนได้อ่านเพื่อเป็นการเตรียมตัวให้พวกเขาคุ้นเคยกับสิ่งที่กำลังจะไปศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ เมื่อถึงวันเยี่ยมชมจริง ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะไม่เพียงแต่พาเดินดูงานศิลปะชิ้นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาที่นักเรียนกำลังศึกษาอยู่ แต่จะมีการตั้งประเด็นคำถามให้นักศึกษาได้อภิปรายถกเถียงกันในระหว่างนั้น เช่น สิ่งที่เรียกว่าศิลปะชั้นสูงเป็นเช่นไร สิ่งที่เห็นตรงหน้าเป็นศิลปะชั้นสูงหรือไม่ และอะไรเป็นเกณฑ์ให้ตัดสินเช่นนั้น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พร้อมกับมีการอภิปรายประเด็นต่างๆ จะทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้เขาได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ไม่เป็นการเรียนรู้แบบเฉื่อยชาที่ผู้เรียนมักเป็นฝ่ายรับข้อมูลจากผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์แต่เพียงอย่างเดียว วิธีโซแครติคนี้ทำให้เด็กๆ จะสามารถจดจำข้อมูลได้ดีกว่า พร้อมทั้งมีความคิดที่หลากหลาย เปิดโลกทัศน์ให้เขามีมุมมองกว้างขวางขึ้น และไม่จำกัดเฉพาะการเรียนวิชาด้านสุนทรียศาสตร์ วิชาศิลปะ วิชาประวัติศาสตร์

แม้แต่วิชาภาษาต่างประเทศ เด็กๆ ก็จะได้ฝึกฝนการพูดแสดงความคิดเห็นต่องานศิลปะต่างๆ ด้วยภาษาที่กำลังเรียนอยู่ไปในตัว

ไมเคิล สตีเฟน เชพพิโร (Micheal Steven Shapiro 1990) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะชนผู้ชมพิพิธภัณฑ์ในบทความเรื่อง The public and The museum , จาก The Museum ถึงความเป็นมาของกิจการที่พิพิธภัณฑ์กับสาธารณะชนนับแต่อดีตที่ผ่านมา โดยเปลี่ยนเรื่องราวของการนำเสนอพิพิธภัณฑ์ เหมือนกับละครสอนศีลธรรมที่แบ่งเป็น 4 ช่วง คือ องค์ที่ 1 เริ่มจากช่วงกลางทศวรรษที่ 16 เมื่อมีการจัดแสดงสิ่งแปลกตาหายาก หรือการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาให้กับบุคคลที่ร่อนเร่ พเนจรทีมีอยู่ทั่วไปในยุโรป และองค์ที่ 2 เริ่มต้นเมื่อปลาย ค.ศ.ที่ 18 พร้อมกับยุคภูมิปัญญาและการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้กับสาธารณะชนด้วยความสำนึกในส่วนรวมในวัฒนธรรมของชาติ ในองค์ที่ 3 เป็นไปด้วยรูปแบบคงที่อยู่เป็นเวลานานด้วยมุมมองและทัศนะของปราชญ์ที่มาจากสถาบันการปกครอง และในช่วงองค์สุดท้ายที่ว่าด้วยแนวความคิดในการจัดการพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ที่เป็นการให้บริการกับสังคมทึกชนชั้นที่เกิดขึ้นในระหว่างทศวรรษที่ 20

วิลคอมบ์ อี วอชเบิร์น (Wilcomb E. Washburn 1990) เล่าถึงการที่พิพิธภัณฑ์ในอเมริกาและในที่ส่วนอื่น ๆ ของโลกต่างพบกับความยุ่งยาก กับการจัดแสดงโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ได้เปลี่ยนไปพร้อมวิวัฒนาการในการจัดแสดง แม้แต่การปรับตัวอาคารเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้ากับยุคแห่งความทันสมัย และเสนอว่าในปัจจุบันนี้ว่ายังขากการวิจัยเกี่ยวกับเหตุผลในการเข้าเยี่ยมชมและการจัดแสดงของสาธารณะชนอย่างจริงจัง

มาซาโอ ยามากูชิ (Masao Yamaguchi 1991) บทความ The poetics of Exhibition in Japanse Culture. จากหนังสือ The Exhibiting culture กล่าวถึงการจัดแสดงที่นอกเหนือไปจากวัตถุ เน้นที่การสร้างความหมายและจินตนาการแก่ผู้เข้าชม โดยเปรียบเทียบกับเทคนิคในการจัดแสดงของชาวญี่ปุ่น ที่ได้สร้างความหมายให้กับวัตถุและที่ว่างด้วยเทคนิคที่เรียกว่า มิตาเต (Mitate) มิตาเตเป็นเทคนิคที่เกจากความเชื่อ ตำนาน และวิถีชีวิต ที่ได้สร้างให้เห็น ความหมายที่ซ่อนเร้นทั้งที่เป็นเนื้อหาในวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น การจัดแสดง , รวมทั้งการจัดการกิจกรรมในชนิดสะท้อนให้เห็นรากฐานทางความคิดแบะวัฒนธรรม ผู้เขียนได้กล่าวเปรียบเทียบกับการจัด “ที่ว่าง” ที่เรียกว่าพิพิธภัณฑ์โดยทั่วจะให้ความสำคัญกับการจัดแสดง “วัตถุ” โดยปฏิเสธความมีชีวิตของวัตถุ การจักแสดงของพิพิธภัณฑ์ในตะวันตก นับแต่ยุคโบราณ เป็นความพยามให้ความหมายกับวัตถุให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองและสร้างให้วัตถุนั้นเป็นของสูงส่งและมีคุณค่าความงามอย่างสูงทางศิลปะ โดยปฏิเสธถึงบริบทและความมีชีวิตของวัตถุนั้นในวัฒนธรรมที่วัตถุนั้นดำรงอยู่ ในบทสรุปนั้นผู้เขียน

พยายามเสนอ ลบล้างระบบการจัดการจักแยกประเภทสิ่งของ และสร้างระบบการให้ความหมายในรูปลักษณ์ใหม่แทน

นิค เมอร์ริแมน (Nic merriman 1991) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง Beyond the glass case ได้ตั้งคำถามถึงความรู้สึกของคนทั่วไปที่มีรอยต่ออดีต และทำไมคนบางกลุ่มถึงเพิกเฉยต่อพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นสถาบันที่ผสานอดีตเข้ากับปัจจุบัน และได้พยายามที่เชื่อมโยงข้อมูลทางวิชาการ เข้ากับหลักการปฏิบัติการ โดยการสำรวจความคิดเห็น ทัศนะคติของสาธารณะชนที่มีต่ออดีตพิพิธภัณฑ์ สถาปัตยกรรมทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และโบราณวัตถุ โดยใช้ทฤษฎีที่อยู่บนพื้นฐานโลกทรรศน์ร่วมสมัยที่มีต่อการจัดแสดง และตั้งข้อสังเกตถึงความล้มเหลวนิจการพิพิธภัณฑ์และกิจการอื่นๆ ที่ดำเนินการในลักษณะใกล้เคียง ผู้เขียนได้เรียบเรียงข้อสมมุติฐานที่ตั้งข้อสังเกต และข้อสรุปทางทฤษฎีที่ได้ โดยเสนอแนวทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและยุทธวิธีใหม่ที่ทำให้เกิดความสนใจจากบุคคลภายนอกต่อกิจการพิพิธภัณฑ์

ซูซาน โฟเกล (Susan Vogel 1991) เสนอบทความเรื่อง Always true to The object , in our fashion ในหนังสือ Exhibiting culture เสนอทัศนะที่มีต่อการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์โดยยกตัวอย่าง ศิลปวัตถุจากอาฟริกา โดยผู้เขียนให้ความเห็นว่าไม่ศิลปวัตถุชิ้นใด ที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ โดยยกตัวอย่างถึงการจัดแสดงที่เกิดขึ้นเป็นความร่วมมือระหว่างภัณฑารักษ์กับศิลปินนักออกแบบ ซึ่งช่วยกันการตีความ โดยถือเอาการจัดแบ่งประเภทของวัตถุตามรูปแบบแนวความคิด ค่านิยม และทัศนะคติที่วัฒนธรรมตะวันตกมีต่อวัฒนธรรมในทวีปแอฟริกา มีผลให้การความหมายกับวัตถุ ในฐานะของศิลปะและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์จนทำให้วัตถุนั้นห่างมีความหมายห่างไกลจากบริบทและความหมายดั้งเดิมในสังคมแอฟฟริกัน ผู้เขียนได้เสนอวิธีการใหม่ในการจัดแสดงโดยการทดลองเพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับกระบวน “การจัดแสดง” เพื่อสร้างให้วัตถุนั้นสามารถแสดงความหมายในตนเอง โดยให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์และร่วมค้นหาความหมายที่แท้จริงของวัตถุที่นำมาจัดแสดง

เควิน วอลช์ (Kevin Walsh 1992) ได้มองประสบการณ์ของผู้คนในชีวิตแบบสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ว่าแต่ละคนจะรู้สึกแปลกแยก (alienation) ขาดความมั่นคงในชีวิต ทั้งต่อเศรษฐกิจ การเมือง หรือแม้แต่วัฒนธรรม ซึ่งในสภาวะดังกล่าวแต่ละคนจะต้องแสวงหาหนทางที่จะสร้างความมั่นคง ความเชื่อมั่น เพื่อมายืนยัน มาปรับตัว ตรึกตรอง (self-reflexive)ให้แต่ละคนสามารถดำเนินชีวิตประจำวันต่อไปได้ ซึ่งจากฐานคิดดังกล่าวเควินได้มองพิพิธภัณฑ์และการนำเสนอวัตถุโบราณต่างๆในพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการ “โหยหาอดีต” ที่แยกออกมาจากชีวิตประจำวัน โดยการนำเอาอดีตกลับมายืนยันต่อตัวตนของผู้คนในปัจจุบันและอดีตนั้นเป็นสิ่งที่คนในปัจจุบันจะใช้ในการกลับมาตรึกตรองต่อตนเองในภาวะสังคมสมัยใหม่

วอลซ์ เสนอว่า การริเริ่มขึ้นและพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในบริบทของสังคมตะวันตกก็เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับสภาวะสมัยใหม่และความเชื่อที่มีพัฒนาการมาจากความคิดในยุคแสงสว่าง (Enlightenment) และพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์มีมาจากความคิดเกี่ยวกับ การสะสมของมีค่าส่วนตัว (private collections) ซึ่งมักเป็นของแปลกและหายาก ที่เรียกกันว่า “cabinets of curiosities” โดยบริบทของการสะสมเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ชาวยุโรปผู้มีการศึกษาจะเรียนรู้ต่อโลกได้โดยผ่านการ “cabinets” (ห้องขนาดเล็ก ชั้นหรือหิ้งในสมัยโบราณที่นิยมใช้เป็นที่เก็บของเก่าของคนยุโรป) อันเป็นการมองโลกและวัตถุในฐานะผู้กระทำผ่านสายตาสมัยใหม่ (moderneyes) และ วอลซ์ เรียกบริบทของการสะสมนี้ว่าเป็น “พิพิธภัณฑ์ต้นแบบ(proto-museum)” ในอิทธิพลความคดทีมอง “ประวัติศาสตร์สายเดียว” ทำให้เรื่องเล่าที่ปรากฏในพิพิธภัณฑ์มีลักษณะเป็น “อดีตที่ถูกแช่แข็ง (freeze)” ในการนำเสนอเนื้อเรื่องต่างๆ โดยไม่ถูกตั้งคำถามและทำให้วัตถุต่างๆซึ่งถูกแสดงมิได้ดำรงความหมายด้วยตัวเองอย่างแท้จริง หากแต่วัตถุดังกล่าวได้รับการตีความ/เขียน/นำเสนอผ่านความคิดความเชื่อของ “ผู้ศึกษา” ในฐานะ “ผู้เชี่ยวชาญ(expert)” ต่างๆ เช่น นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักจัดแสดง หรือแม้แต่การตอบรับของผู้ชมในสังคมสมัยใหม่ผ่านปฏิบัติการของวัฒนธรรมก็เป็นการย้ำความหมายที่ถูนำเสนอในพิพิธภัณฑ์ด้วยเช่นกัน การเข้าชมพิพิธภัณฑ์ของคนในสังคมชั้นสูงจึงเป็นกระบวนการรับรู้ “ประสบการณ์สมัยใหม่ (modern experience)” อันเป็นประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับพื้นฐานของประสบการณ์ภายในชนชั้นนั้นๆของสังคม ดังจะพบว่าบริบทของพิพิธภัณฑ์ในระยะเริ่มแรกมิได้นำเสนอ/มีจุดขายหรือให้ความสำคัญต่อชนชั้นแรงงานเลย

เควิน วอลช์ (Kavin Walsh 1992) ได้เสนอความคิดไว้ในหนังสือ The Representation of the past ถึงการสถาปนาของพิพิธภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม โดยส่วนแรกได้ให้ความหมายโดยเฉพาะในส่วนของการพัฒนาและความทันสมัย ผู้เขียนได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์ที่เป็นส่วนของแนวความคิด “ความก้าวหน้า” นับแต่การถือกำเนิดของพิพิธภัณฑ์ในยุคเริ่มแรกจนถึงยุคอุตสาหกรรมและการบริโภค แนวความคิดในส่วนของเทคโนโลยี ,คณิตศาสตร์ ,วิทยาศาสตร์ และงานวิจัยเกี่ยวกับวิวัฒนาการในแบบเส้นตรง (unilinear revolution) ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการแสดงพิพิธภัณฑ์จนถึงปัจจุบัน และในส่วนท้ายผู้เขียนได้พยายามตรวจสอบถึงแนวโน้มของการพัฒนาจนไปถึงสรุปข้อขัดแย้งต่าง ๆ อันอาจจะเกิดขึ้น

พอล ดิมัคจิโน (Pual Dimaggi1994) ได้แสดงทรรศนะในบทความ Manger of the arts เกี่ยวกับบุคลากรและผู้บริหารองค์กรทางศิลปะในแขนงต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงละคร ผู้บริหารซิมโฟนี่ ตลอดจนห้องแสดงผลงานทางศิลปะ ว่าในปัจจุบันบุคลากรในองค์กรศิลปะดังกล่าวที่มาจากผู้มีประสบการณ์ทางศิลปะในแขนงนั้นๆ มีแนวโน้มจะลดน้อยลง เมื่อเทียบกับยุคเริ่มแรกของ

การก่อตั้งองค์กร ซึ่งผู้จัดการและผู้ที่บริหารจะเป็นผู้ที่บริหารจะเป็นผู้มีความรู้และเชี่ยวชาญในศิลปะแขนงนั้นๆ ทศวรรษที่ผ่านมาองค์กรทางศิลปะมีการเจริญเติบโตอย่างสูงทั้งจำนวน และโครงสร้างภายในยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการจัดสรรบุคลากร ซึ่งเน้นความสำคัญรวมกับบุคลากรฝ่ายบริหารในด้านธุรการและการจัดการมากกว่าผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะ

ในฐานะสถาบันทางการศึกษาเป็นหลักการและเป้าหมายที่สำคัญของการดำเนินกิจการของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นโดยวัตถุประสงค์ในการศึกษานับแต่การถือกำเนิดของคำว่า “MUSEAM” ซึ่งหมายถึง สถานที่รวบรวมแห่งสรรพวิทยาและความสนุกสนาน และชัดเจนที่สุดในคำกล่าวของ ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon: 1594) (อ้างถึงใน สรรเสริญ สันติวงศ์ 2553: 70-74) ที่ว่า ไม่มีผู้รับการศึกษาขัดเกลาคนใดที่ไม่มีผู้เรียนรู้จากห้องแสดง (No lenrnd gentleman should be without a “cabinet”(Walsh 1992:18) การศึกษาเหล่านี้สามารถนำไปใช้ได้ไกลถึงปัญหาของคนตามความรู้สึกทางศิลปะ ความรู้สึกนึกคิดและอุดมคติ การจัดแสดงวัตถุตัวอย่างและอธิบายซึ่งให้ประโยชน์และเป็นสอนผู้เข้าชมได้ทั้งวิชาทางวิทยาศาสตร์ และศิลปะและเป็นจุดหมายในการให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ชมจนถึงที่สุด และได้กล่าวถึงบทบาทเฉพาะที่สำคัญที่สุดของวัตถุในห้องจัดแสดงในการให้การศึกษา ที่สร้างให้เกิดความเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติ ตามคติความเชื่อในสมัยนั้น พิพิธภัณฑ์ได้ทำหน้าที่เป็นโลกเล็ก ๆ ของนักปราชญ์ นักวิชาการและผู้แสวงหาความรู้จนถึงยุคพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ หลักการณ์ที่ทางการศึกษายังคงเป็นหลักการที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ทุกแห่ง ที่ต้องให้การศึกษาแก่ชุมชน

โรเจอร์ ซิลเวอร์สโตน (Roger Silverston 1994) (อ้างถึงใน สรรเสริญ สันติวงศ์ 2543: 71) จากบทความเรื่อง The medium is the museum ; On object and logics in time and spaces จากหนังสือ Toward the museum of the future ; New European perspectives ได้กล่าวถึง พิพิธภัณฑ์ ในฐานะที่เป็นสื่อทีให้ข่าวสาร และความบันเทิงเช่นเดียวกับสื่ออื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ บทความได้วิเคราะห์ถึง ความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ที่ได้ประกอบกันขึ้นเป็นการแสดงในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่มีลักษณะในการส่งสารและความบันเทิงต่างจากสื่ออื่น ๆ โดยแบ่งความสัมพันธ์เป็นองค์ประกอบคือ

วัตถุ (Object) การสื่อสารของวัตถุต่อการรับรู้ไม่ได้จำกัดเพียงตัววัตถุแต่เพียงอย่างเดียว หากขึ้นอยู่กับจินตนาการ ประสบการณ์ของผู้รับ และความคุ้นเคยทางวัฒนธรรม ในส่วนของการจัดแสดงนั้นทำให้สามารถสร้างความหมายให้กับวัตถุเป็นไปตามแนวทางที่เสนอต้องการ

ตรรกะ (Logic) เนื้อหาที่ต้องการนำเสนอนั้นจะประกอบไปด้วยตรรกะ หรือหลักการที่ใช้ในการนำเสนอ ที่ได้กำหนดแนวทางที่จะนำผู้ชมไปสู่ความเข้าใจ ตรรกะหรือหลักการดังกล่าวจะมีความเหมาะสมกับเนื้อหา

เวลา (Times) เวลาเป็นสื่อ พิพิธภัณฑ์สามารถใช้เวลาเป็นสื่อที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นๆ ได้ในหลายมิติ ในการจัดแสดงนั้นพิพิธภัณฑ์ ได้สมมุติกรอบของช่วงเวลาที่ต้องการนำเสนอและกำหนดขอบเขตเพื่อจะนำผู้ชมไปสู่ความเข้าใจได้ในขณะเข้าชม

ที่ว่าง (Spaces) ที่ว่างที่เป็นปัจจัยในการประกอบวัตถุนั้นกับเนื้อหา ที่ว่างในพิพิธภัณฑ์ได้ถูกกำหนดขอบเขต ที่สร้างพลังและความหมายให้การจัดแสดง

อีโว มาโรวิค (lvo marroevic 1995) (อ้างถึงใน สรรเสริญ สันติวงศ์ 2543: 71) ได้เสนอแนวความคิดในบทความเรื่อง Museum message : The document and Infoemation จากหนังสือ Museum, Media,Message บทความได้ศึกษาวิเคราะห์ถึง สิ่งที่ผู้ชมได้รับจากพิพิธภัณฑ์ ข่าวสาร ข้อมูล และความบันเทิง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นสารจากพิพิธภัณฑ์ (Museum massage) ในการวิเคราะห์ได้ศึกษาระดับความหมายของวัตถุที่นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ตั้งแต่วัตถุที่อยู่ในฐานะของหลักฐาน (document) ซึ่งในตัววัตถุจะห่อหุ้มไปด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับบริบททางสังคมที่วัตถุถือกำเนิดขึ้น นำมาประกอบกันขึ้นตามกระบวนการและหลักการทางพิพิธภัณฑ์ จนเป็นวัตถุที่นำมาจักแสดงในพิพิธภัณฑ์ (Musealia) วัตถุนั้นได้ปฏิสัมพันธ์ที่ว่างสถานที่ และ วัตถุอื่น ๆ สร้างความหมายให้กับวัตถุที่นำมาจัดแสดงนั้น ๆ (museality) และนำไปสู่หารให้ข้อมูลข่าวสาร (information)

แครอล ดันแคน (Carol Duncan 1995) ได้เสนอมุมมองต่อพิพิธภัณฑ์ศิลปะซึ่งเริ่มปรากฏขึ้นมาในช่วงตอนปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ในบริบทของการศึกษา “โครงสร้างเชิงพิธีกรรม (ritual structures)” โดยการนำเสนอภาพแทนของพิพิธภัณฑ์ศิลปะในการสะสมสิ่งของภายในพื้นที่เฉพาะพิเศษได้ทำให้พิพิธภัณฑ์ศิลปะมีรูปแบบของความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างวัตถุที่แสดงกับพื้นที่แสดงทีสอดประสานออกมาเป็น “ตัวบท(script/score)” แบบที่เขาเรียกว่า”สนามแห่งการแสดงละคร(dramatic field)” และพื้นที่ทั้งหมดของพิพิธภัณฑ์ศิลปะ คือ เวทีที่ถูกจัดขึ้น(a stage setting)” เพื่อกระตุ้นต่อผู้เข้าชมให้ตอบรับและแสดง(performance)ปฏิกิริยาตอบรับออกมาไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

แนวคิดที่มองพิพิธภัณฑ์ศิลปะในฐานะของพื้นที่ของพิธีกรรมนี้ เป็นหนึ่งในกระบวนทรรศน์ของการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา และปรัชญาเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะและพิพิธภัณฑ์วิทยา โดยดันแคนได้เปรียบเทียบพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์อันมีสถานะใกล้เคียงกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เดิมในอดีต เช่น วัด วิหาร หรือวัง และด้วยความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพิพิธภัณฑ์ศิลปะนี้ ทำให้ดันแคนเปรียบเทียบการเข้าไปชมพิพิธภัณฑ์ศิลปะว่าเป็น” พิธีกรรม” โดยผู้เข้าชมจะเข้ามาอยู่ใน “สภาวะขายขอบ(liminality)”ที่ทำให้ผู้ชมได้หลุดพ้นไปจากโครงสร้างความคิดสังคมประจำวัน(anti-structure) ไปสู่สภาวะก้ำกึ่ง(betwixt-and-between) และ

เข้าสู่สภาวะใหม่ที่ผ่านพ้นพิธีกรรมมาแล้ว (ซึ่งแนวคิด “พิธีกรรมสมัยใหม่” ดังกล่าวก็สามารถใช้มองต่อกิจกกรรมอื่นๆในสังคมได้ เช่น การเข้าฟัง/ดูการแสดง ภาพยนตร์ฯลฯ) และดันแคนได้ใช้กรณีศึกษาของ พิพิธภัณฑ์ลูฟว์ (Louvre) ในปารีส และ หอศิลป์แห่งชาติ(The National Gallery) ในลอนดอน เพื่อเป็นตัวอย่างแสดงกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับพิพิธภัณฑ์ศิลปะในยุโรป จากแกลลอรี่ส่วนตัวของคนยุโรปมาสู่พิพิธภัณฑ์ศิลปะของสาธารณะกลายเป็นรูปแบบของ “พิธีกรรมสมัยใหม่” ที่ตอบรับต่ออุดมการณ์ซึ่งเด่นชัดขึ้นในความคิดเรื่องรัฐ-ชาติในชนชั้นกลางยุโรป

งานศึกษาของ ไอลีน ฮูเปอร์ กรีนฮิลล์ (Eilean Hooper-Greenhill 2000: 3) ได้เสนอว่าหนึ่งในประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจของการศึกษาพิพิธภัณฑ์ปัจจุบัน คือ การทบทวนแนวคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับผู้ชม โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งล้วนพยายามที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าชมของตน และโดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชมมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ของการให้ความรู้(education) หรือการเป็น”แหล่งเรียนรู้(pedagogy)” โดยมิใคร่ได้ให้ความสนใจกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของพิพิธภัณฑ์ที่ผ่านมาเท่าใดนัก ทั้งในแง่ของกระบวนการให้การเรียนรู้และบริบทโครงสร้างสังคมภายนอกพิพิธภัณฑ์

แต่แนวทางการศึกษาในปัจจุบันที่หลากหลายได้ทำให้เกิดความต้องการใหม่ ๆ ในความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชม ทำให้เราสามารถตั้งคำถามถึงการจัดแสดงต่างๆว่าการจัดแสดงนั้นๆ ต้องการบอกอะไรเรา หรือตั้งคำถามต่อกลวิธีที่การจัดแสดงนั้นๆ มีผลต่อเรา โดยในการศึกษาบริบทที่ของพิพิธภัณฑ์ในฐานะที่เป็นหนึ่งในกระบวนการให้ความรู้ จะสนใจว่าพิพิธภัณฑ์ได้ผลิตสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ผ่านการมองเห็น จ้องมองอันเป็นสภาพแวดล้อมซึ่งผู้ชมจะต้องแปรเรื่องราวที่ได้เห็นผ่านการยุทธวิธีการตีความ(interpretive strategies) และผ่านความรู้ที่ได้สั่งสมมา (repertoires) ของแต่ละคน ประเด็นคำถามจึงอยู่ที่ว่า อะไรเกิดขึ้น เมื่อแต่ละคนได้เข้าไปชมสิ่งของต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ หรือผู้ชมสั้นๆ จะสร้างความหมายผ่านสิ่งของต่างๆที่เห็นได้อย่างไร และอะไรเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ และใน”วัฒนธรรมการมอง (visual culture)”

ความหมายในพิพิธภัณฑ์จึงได้ถูกผลิตสร้างผ่านความสัมพันธ์ของการสะสมสิ่งของต่างๆ คำถามต่อมาจึงเกิดขึ้นว่า วัตถุสิ่งใดเป็นสิ่งที่ควรเก็บสะสม และเก็บเพื่ออะไร ซึ่งหนึ่งในประเด็นสำคัญของการวิเคราะห์การสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ ก็คือ การปรากฏ (the presence) และการไม่ปรากฏ(the absencd) ของวัตถุแต่ละชิ้น และประเด็นในเรื่องของ กรอบมุมมองในการเลือกวัตถุไปแสดง

การให้ความสนใจศึกษาความเป็นแหล่งเรียนรู้ของพิพิธภัณฑ์สามารถใช้ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง สิ่งของกับผู้ชม ในความหลากหลายของการแสดง ทั้งในแง่ของเนื้อหา(content) และรูปแบบ(style)กล่าวคือ ในแง่ของเนื้อหาการให้การศึกษา จะสนในว่าอะไรที่สิ่งของต่างๆ พูด บอก หรือประเด็นที่ต้องการจะสอนในพิพิธภัณฑ์ ผ่านการเล่าในการสร้าง collection ของการจัดแสดง และในแง่ของรูปแบบการให้การศึกษา จะสนใจแนวทางที่สิ่งของต่างๆ พูด บอก และแนวทางที่สิ่งของต่างๆถูกใช้ ตั้งวาง ถูกบรรยายผ่านคำบรรยายผ่านการนำเสนอ แสง เสียง ฯลฯ

ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและรูปแบบดังกล่าว ที่แสดงออกถึงรูปแบบของความต้องการสื่อสาร แสดงออกถึง ความคาดหวังผลตอบรับ (expected responses) หรือความเหมาะสมต่อพฤติกรรม (appropriate behaviour) ซึ่งสิ่งนี้เป็น"หลักสูตรที่ซ่อนเร้น (hidden curriculum)" ที่ได้ก่อรูปเป็นระบบคุณค่าในการรับรู้ของคน

กรรวมวัตถุมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์จึงเป็นการสร้าง "เรื่องราวที่เกิดจากการมอง (visual statements)"ที่จะนำไปสู่การสร้าง" เรื่องเล่าของการมอง(visual narratives)" วัตถุแต่ละชิ้นที่เคย ถูกทำให้เงียบเสียง " ได้ถูกให้ความหมายที่สามารถเปลี่ยนแปลง ลื่อไหลคลุมเครือ ในการตีความผ่านการจัดแสดงและการมอง ซึ่งเมื่อเรารวบรวมสิ่งของแต่ละชิ้นเข้ามาเป็นกลุ่ม ชุดของวัตถุ เรื่องราวก็จะยิ่งเพิ่มความซับซ้อนเข้าไปอีก ซึ่งความหมายที่ซับซ้อนนี้เป็นสิ่งที่อยู่นอกเหนือไปจากเนื้อหาที่บอกเล่ากันในคำบรรยายในการจัดแสดงต่างๆ (นอกเหนือจากนี้ยังมีพิพิธภัณฑ์บางประเภทที่มุ่งดำรงความคลุมเครือของความหมายให้คงอยู่ในการจัดแสดง เช่น พิพิธภัณฑ์ศิลปะ เป็นต้น)

ฮูเปอร์ กรีนฮิลล์ จึงได้ใช้สิ่งของแต่ละชิ้น(individual object) และชุดของวัตถุสิ่งของ (collection) เป็นประเด็นศึกษา โดยสนใจความซับซ้อนของการผลิตสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ผ่านการจัดแสดงวัตถุและสิ่งของสะสม ซึ่งการจัดแสดงดังกล่าวได้ถูกตีความโดยสังคมและปัจเจกชนต่างๆในสังคม ผ่านกรอบมุมมองของ เรื่องเล่า อัตลักษณ์ ความแตกต่างกระบวนการตีความ และการให้ความรู้ของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์เป็นสิ่งซึ่งเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับ"วัฒนธรรมการมองเห็น (visual culture)"อันสามารถสืบสาวย้อนกลับไปได้ถึงยุคกลางของยุโรป โดยในการศึกษาวัฒนธรรมการมองเห็นจะสนใจต่อ "ปฏิบัติการเชิงสัญญะ (signifying practices)" และ "การนำเสนอภาพแทน (representations)" ซึ่งจะไปตั้งคำถามต่อประเด็นเรื่อง วัฒนธรรม การเรียนรู้ และความรู้ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นพื้นที่ของการจ้องมองและการแสดงผ่านการจัดแสดงสิ่งของอันซับซ้อน โดยพิพิธภัณฑ์ได้จัดวางตัวตนเป็นพื้นที่ที่แสดง "ความจริงของวัตถุ"หากแต่ความหมายและความจริงของวัตถุ

ดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่ถูกผลิตสร้างขึ้นผ่านการตีความในการมองเห็น ภายในความสัมพันธ์ระหว่างการมอง ความรู้ และอำนาจ

พิพิธภัณฑ์ได้เกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับการเกิดขึ้นของภาวะสมัยใหม่ในยุคกลางของสังคมยุโรป โดยพิพิธภัณฑ์ และบริบทอื่นๆอย่างเช่น การแผนที่ การทำสำมะโนประชากร ล้วนแล้วแต่เป็น"ประดิษฐกรรม" ที่เกิดขึ้นใหม่ เพื่อใช้ในการสังเกต จัดกลถ่ม แยกแยะ ประชากรและสิ่งของต่างๆผ่านการให้คุณค่าและอำนาจ โดย ฮูเปอร์ กรีนฮิลล์ ได้เปรียบเทียบว่า หากแผนที่คือการจัดกลุ่มจักการต่อสถานที่ สำมะโนครัวก็คือการจัดกลุ่มจักการต่อประชากร และพิพิธภัณฑ์ก็คือการจัดกลุ่มจักการต่อวัตถุสิ่งของ โดยการจัดกลุ่มการเหล่านี้ล้วนแต่เป็นการสร้างความหมายของความจริงลงไปในสิ่งที่ไม่เคยมีความหมาย

สถานที่ที่ไม่เคยถูกอ้างอิงหรือมีชื่อปรากฏอยู่ในแผนที่ ก็เป็นเพียงสถานที่ที่หนึ่งที่ไม่มีความสำคัญ ไม่มีความหมาย คนที่ไม่มีรายชื่ออยู่ในสำมะโนประชากรก็จะไร้ซึ่งความเป็นพลเมืองเช่นเดียวกับวัตถุสิ่งของที่ไม่ถูกให้ความสำคัญในเรื่องราวการนำเสนอของพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ไม่ได้มีคุณค่าพิเศษพอจะเก็บรักษา(ปล่อยให้หายหรือสูญสลายไปได้) ปฏิบัติการของการแยกแยะจัดกลุ่มเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ถูกกระทำผ่านการเรียกชื่อและจินตนาการต่อเรื่องราวของมันทั้งสิ้น และกระบวนการแยกแยะจัดกลุ่มเหล่านี้ก็ไม่อาจปลอดพ้นไปจาก"การเมืองเชิงวัฒนธรรม(cultural politics)" ไปได้ ซึ่งการเมืองดังกล่าวก็จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเป็นอัตวิสัย (Subjectivity) การให้ความหมาย ความรู้ ความจริง ประวัติศาสตร์ ที่มีการปะทะ/ต่อรองภายในพื้นที่พิพิธภัณฑ์

ทิมโมธี ดับบลิว ลุค (Timothy W. Luke 2002) ที่ได้เสนอมุมมองในการทำความเข้าในพิพิธภัณฑ์ภายในวิถีชีวิตของสังคมอเมริกันปัจจุบันว่า พิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการผลิตสร้างความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ในฐานะของสถาบันทางสังคมที่เสนอมุมมองในการทำความเข้าใจผ่านการจัดแสดงอันมีผลต่อความเชื่อและวิถีปฏิบัติของอเมริกันชน

โดยลุคได้สนใจศึกษาปรากฏการณ์ของพิพิธภัณฑ์ในลักษณะ "สงครามทางวัฒนธรรม (Cultural War)" ระหว่างสถาบันทางสังคมต่างๆในอเมริกา โดยมีพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ได้มีลักษณะเป็น "ปริมณฑลของการแข่งขันช่วงชิงทางวัฒนธรรม (Site of cultural contestation)" ภายใต้รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายแปลกตาและน่าตื่นตาตื่นใจในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ได้แอบซ่อนเคลือบแฝงไปด้วยความซับซ้อนของ ความหมายเชิงสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ผ่านปฏิบัติการของอำนาจและความรู้

สถาบันทางสังคม เช่น หน่วยงานของรัฐ ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินไปของพิพิธภัณฑ์ โดยพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ได้ดำรงสถานะเป็น “เครื่องมืออันถาวร (permanent tool)” อันสำคัญอย่างหนึ่งในการที่รัฐจะให้การศึกษาหรือความรู้ต่อชุมชน ซึ่งในบางกรณีความรู้ดังกล่าวก็ได้ไปสนับสนุนเกื้อกูลต่ออุดมการณ์ทางสังคมบางอย่าง เช่นอุดมการณ์ทางการเมืองหรืออาจมีอิทธิพลต่อความเห็นส่วนรวมบางอย่างในสังคมได้

ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการจัดแสดง การสื่อสาร และอุตสาหกรรมบันเทิงต่างๆ ในสังคมอเมริกาที่ขยายมาสู่บริบทของพิพิธภัณฑ์ ได้ทำให้พิพิธภัณฑ์ได้กลายเป็นหนึ่งในธุรกิจบันเทิงที่มีกลุ่มผู้เข้าเยี่ยมชมและใช้บริโภคเป็นจำนวนมากไม่ต่างไปจาก โรงภาพยนตร์ โรงละคร หรือ สวนสนุกต่างๆ โดยพิพิธภัณฑ์ได้สร้างความจริงผ่าน “เรื่องเล่าอันมีความชอบธรรม” ทั้งต่ออดีต ปัจจุบัน และอนาคต ซึ่งทำให้พิพิธภัณฑ์ได้เกื้อหนุนต่อการตระหนักถึงความเป็นจริงของเรา โดยการบอกเราว่า สิ่งใดคือความเป็นจริง

พิพิธภัณฑ์ในบริบทของ “สงครามทางวัฒนธรรม” จึงเป็นปฏิบัติการของอำนาจและความรู้ ซึ่งทั้งสองได้เป็นปัจจัยสำคัญในการเสนอภาพแทนของความหมายต่างๆ เช่น สุนทรียะ ความงาม อัตลักษณ์ จริยธรรม ในระบบของความบันเทิงใหม่ๆ เป็นระบบซึ่งคุณค่าของความจริงแท้ได้ถูกฉาบเคลือบไปด้วยความสนุกสนานตื่นเต้น อันจะทำให้พิพิธภัณฑ์สามารถเชื่อมโยงได้กับสังคมและมหาชน โดยแอบแฝงนัยของระเบียบ คุณค่า การเมือง ได้อย่างแนบเนียน โดยมีลักษณะ “การจัดแสดงที่กำหนดความสมจริงประหนึ่งเป็นโลกจริง (Exhibition-as-a-world)” ซึ่งเกื้อหนุนความเข้าใจในสังคมและวัฒนธรรมของผู้ชม ทั้งที่ความเป็นจริงดังกล่าวเป็นเพียงส่วนหนึ่งในหลายๆส่วนของบริบทวัตถุในการนำเสนอต่อผู้ชม ซึ่งอาจจะเพื่อความน่าเชื่อถือ ความเข้าใจง่าย ความบันเทิง ฯลฯ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นพื้นที่ของการต่อสู้/ต่อรองทางวัฒนธรรม(cultural struggle)ผ่านปฏิบัติการของการเรียนรู้และความบันเทิงที่ซึ่งอำนาจในการสำเสนอและความรู้ความเห็นจริงจะมีผลในการสร้าง ดำรง เปลี่ยนแปลง สำนึกและวิถีปฏิบัติของปัจเจกชนในสังคม

นอกจากแนวคิดดังกล่าวจะส่งผลให้เกิดการตั้งคำถามต่อกระบวนการพิพิธภัณฑ์ต่างๆ แล้ว ยังมีงานศึกษาอีกหลายชิ้นที่เสนอการตั้งคำถามต่อความหมายและนัยของพิพิธภัณฑ์และพัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ในบริบทต่างๆ นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

เกรก และ ไลน์ฮาร์ดท์ (Gregg and Leinhardt 2002) ทดลองพานักศึกษาครุศาสตร์จำนวน ๔๘ คน ของมหาวิทยาลัยอาลาบามา (the University of Alabama) สหรัฐอเมริกา ไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ Birmingham Civil Rights Institute โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าการเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวกับสงครามกลางเมืองในการต่อสู้เพื่อสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำในอเมริกาจะมีส่วนกระตุ้นให้นักศึกษาครุศาสตร์กล้าคิด

กล้าพูดในเรื่องของปัญหาเหยียดเชื้อชาติบ้างหรือไม่ ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องอ่อนไหวจนหลายคนไม่กล้าแม้แต่จะปริปากพูดถึง นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักศึกษาได้ทดลองเรียนรู้ว่าจะนำความรู้ที่ได้จากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้มาวางแผนจัดการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาสำหรับเด็กเล็กอย่างไร

ในขั้นแรก เกรก และ ไลน์ฮาร์ดท์ ได้ดำเนินการวิจัยโดยให้นักศึกษาทุกคนวาดผังภูมิทางความคิด (concept map) เกี่ยวกับความรู้เรื่องการเหยียดเชื้อชาติและตอบคำถามต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาการเหยียดเชื้อชาติ จับกลุ่มย่อยเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว และทดลองออกแบบแผนการสอนในการเรียนรู้แบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์อย่างคร่าวๆ ก่อนการเดินทางไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวในวันจริง จากนั้นจึงพานักศึกษาไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ เมื่อกลับจากเยียมชมพิพิธภัณฑ์แล้ว นักศึกษาต้องกลับมาพิจารณาดูว่าหลังจากที่ตนได้ไปเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์จากพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวแล้ว ผังภูมิทางความคิดเดิม คำตอบที่ตนได้ตอบไปก่อนหน้านี้ ตลอดจนแผนการเรียนการสอนควรมีอะไรต้องปรับปรุงแก้ไขบ้างหรือไม่ รวมทั้งอภิปรายกลุ่มย่อยใหม่อีกครั้ง ผลการวิจัยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบผังภูมิทางความคิดอันเก่ากับอันใหม่ คำตอบเดิมกับคำตอบใหม่ แผนการสอนที่ถูกปรับใหม่ ตลอดจนคำพูดในการอภิปรายครั้งหลังของนักศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีความคิดและความรู้ที่ขยายขอบเขตออกไปจากเดิมมาก กล้าคิดกล้าพูดและสามารถออกแบบการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์ได้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่ามีความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างนักศึกษา เนื่องจากนักศึกษาที่เข้าร่วมในการวิจัยนี้มาจากหลักสูตรสองโปรแกรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ หลักสูตร BLOCK PROGRAM และหลักสูตร MAP PROGRAM หลักสูตรแรกนั้นเน้นการเรียนการสอนแบบบรรยายในห้องเรียน (lecture-based) โดยอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ ขณะที่หลักสูตรหลังนั้นเน้นแบบจำลองชุมชนของผู้เรียน (community-of-learners model) ซึ่งจำนวนชั่วโมงฝึกสอนน้อยกว่าและยังเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนบางวิชาจากครูผู้สอนจริงจากโรงเรียนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับเชิญให้มาบรรยายในมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาหลักสูตร MAP PROGRAM มีการแสดงออกให้เห็นว่าสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้ศึกษาจากพิพิธภัณฑ์เข้ากับการทำผังภูมิความคิดและอภิปรายปัญหาได้เป็นระบบมากกว่า ตลอดจนออกแบบการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์ได้เป็นระเบียบชัดเจนกว่านักศึกษาหลักสูตร BLOCK PROGRAM

นอกจากนั้นงานวิจัย เทอร์เทลโล (Tortello. 2002 : 792-A อ้างใน พิเนตร ดาวเรือง 2552 : 83)ได้ศึกษาการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพในที่นี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียน ที่มีต่อ

ประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑ์เป็นขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ในเชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ในหัวข้อคือ “เด็กๆ รับรู้ถึงวัฒนธรรมของเขาเอง” เด็กๆ ชาวจาไม้ก้าและประสบการณ์ของเด็กๆ ในพิพิธภัณฑ์การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ และการพัฒนาความเป็นส่วนตัว พบว่า ในปี ค.ศ.1990 วัฒนธรรมในนโยบายพัฒนาระดับชาติได้กลับมาเฟื่องฟู โดยสังเกตได้จากการประชุมด้านวัฒนธรรมได้ถูกจัดขึ้นอย่างมากมาย และเอกสารด้านนโยบายได้ถูกตีพิมพ์ขึ้น ความร่วมมือในการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นสิ่งสะท้อนหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและความชื่นชอบในวัฒนธรรม (วิถีชีวิตของชาวจาไม้ก้า)การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและระบบการศึกษา ได้ถูกเริ่มทบทวนท่ามกลางกลไกของสิ่งเร้าทางวัฒนธรรมอื่น และเหตุในการพัฒนาแบบยั่งยืนที่ขัดแย้ง งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑ์ แบบ Cross-Section ในการพิจารณาบทบาททางวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไม้ก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพนี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ ที่พิพิธภัณฑ์เป็นขั้นพื้นฐาน และการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์เชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ผู้ที่ต้องถูกตรวจสอบบทบาทได้แก่ ผู้ให้ความรู้ ผู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และผู้สร้างสังคม การทบทวนนโยบาย การสังเกตเด็กที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์ และการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบพิพิธภัณฑ์เด็ก เช่น ครู ครูใหญ่ พนักงานพิพิธภัณฑ์ สมาชิกกรรมการ และผู้กำหนดนโยบาย จะเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ของการศึกษาฉบับนี้ ทั้งยังครอบคลุมถึงบทบาท ด้านการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ที่ควรระมัดระวัง ในการพิจารณาบทบาทพิพิธภัณฑ์ต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไม้ก้า งานชิ้นนี้ยังได้เสริมมุมมองของประเทศกำลังพัฒนาและยังค้นหาว่าพิพิธภัณฑ์สามารถกระตุ้นความเป็นตัวตนและความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร โดยมุ่งเน้นประเด็นต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความยืดหยุ่นของวัฒนธรรม และทักษะวิชาชีพครู (การเพิ่มของสติปัญญา) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ทั้งหลายที่ตั้งในประเทศจาไม้ก้า และประเทศที่กำลังพัฒนา สามารถเพิ่มโอกาสด้านความก้าวหน้าในการศึกษา และมีส่วนกระตุ้นการคิดเชิงวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และความชื่นชอบต่อผู้อื่นและต่อตนเอง อย่างไรก็ตามโอกาสในความก้าวหน้าด้านการศึกษาดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ถ้าบุคคลที่มีความรับผิดชอบด้านนโยบายการศึกษา และผู้บริหารมีความสามารถในการเปลี่ยนจากภาคนโยบายสู่ภาคปฏิบัติได้ ไม่ใช่เพียงแต่มองเห็นพิพิธภัณฑ์ เป็นเพียงสถานที่เก็บวัตถุโบราณวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างที่ไร้ชีวิต การตระหนักถึงความสำคัญของผู้ชมพิพิธภัณฑ์วัยเด็กก็เป็นการแสดงการยอมรับในตัวเด็กแล้ว

แบล็ค การ์แฮม (Black Graham 2005) กล่าวไว้ในบทความ “พิพิธภัณฑ์กับการเรียนรู้ที่ยั่งยืน” ว่า กฎของพิพิธภัณฑ์ร่วมสมัยที่สำคัญมิได้เกิดขึ้นโดยทันทีทันใด มีหลายอย่างที่แสดงถึงความสำคัญที่เป็นการพัฒนาของการศึกษาเชิงพิพิธภัณฑ์ และมันเป็นที่ยอมรับเนื่องจากเป็นหน้าที่

หลักของพิพิธภัณฑ์ อะไรเป็นส่วนที่ทำให้พิพิธภัณฑ์อเมริกา สำรวจเงื่อนไขและความต้องการของพิพิธภัณฑ์อเมริกาและเป็นเรียกร้องอย่างถึงที่สุดในการยอมรับของรัฐบาล เพื่อการสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ เพื่อกฎเกณฑ์ในการให้ความรู้ และนำมาสู่ศูนย์พิพิธภัณฑ์ศิลปะในปี 1977 และเป็นการสร้างศูนย์สถาบันการพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกา (ศูนย์สถาบันการพิพิธภัณฑ์และหอสมุดในปัจจุบัน) ซึ่งเริ่มต้นด้วยเงินทุนช่วยเหลือจากรัฐบาลมากว่า 400 ล้านเหรียญสหรัฐ สำหรับการสนับสนุนการเรียนรู้ที่ยั้งยืนที่มีจุดเริ่มต้นในพิพิธภัณฑ์ การเรียนรู้ที่ไม่หยุดยั้งทำให้ความรับผิดชอบของพิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งในการตีพิมพ์เป็นบทความในปี 1992 โดยสมาคมการพิพิธภัณฑ์อเมริกัน ในหัวเรื่องความเป็นเลิศกับความถูกต้องในการศึกษา และการหาที่ติมิได้กับพิพิธภัณฑ์สาธารณะ ซึ่งเป็นการตั้งกฎของศูนย์กลางทางการศึกษาทุกๆ กิจกรรมพิพิธภัณฑ์ โดยที่สังคมของพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกาเป็นการแบ่งส่วนกันในความรับผิดชอบเป็นภาระกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่มีส่วนทำให้โอกาสทางการศึกษาดีขึ้นสำหรับตัวบุคลคลแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปสู่ความรู้แจ้งและสร้างมนุษยธรรมในสังคม

ตั้งแต่ในทศวรรษที่มีสิ่งพิมพ์ และพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกา ทำให้มีการเพิ่มขึ้นทางการศึกษาที่เป็นศูนย์กลางของกฎการบริการสาธารณะนั้นๆ ที่มีความคิดเห็นที่ผสมผสานกันไปในแต่ละภาระที่ได้รับมอบหมาย นั้นก็เป็นอีกทางหนึ่งที่เป็นการกระตุ้นให้พิพิธภัณฑ์มองเห็นได้และพัฒนาเพื่อการขยายวิสัยทัศน์ในแต่ละกฎของการบริการสาธารณะและการรับรู้ ทั้งสองอย่านี้เป็นการสนับสนุนผู้ทีศึกษาอย่างยั้งยืนและสำหรับผู้ที่ให้เป็นการศึกษาอย่างทางการ ผลการวิจัยโดยสถาบันการบริการของพิพิธภัณฑ์และหอสมุดแนะนำให้พิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันใช้งบประมาณสูงสุดประมาณ 148 ล้านเหรียญสหรัฐ ต่อปีเพื่อสนับสนุนการศึกษาของเด็กตั้งแต่ 6 ปีถึง 18 ปี

ชนชาวอเมริกันทุกหมู่เหล่า เช่น อายุ เพศ การศึกษา และทุกๆพื้นที่ในประเทศเชื่อกันว่าพิพิธภัณฑ์มีความไว้วางใจอย่างมากในแหล่งของข้อมูล มากกว่าโทรทัศน์ วิทยุหรือนิตยาสาร และมากยิ่งไปกว่านั้นคืออินเทอร์เน็ต เหล่านี้มีอิทธิพลมากขึ้นต่อการศึกษาเป็นล้านๆเท่าในแต่ละปี

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่า บทบาทของพิพิธภัณฑ์ซึ่งได้มีพัฒนาการในการจัดแสดงตามรูปแบบของพิพิธภัณฑ์แต่ละประเภท แต่ภายใต้รูปแบบนั้นยังคงผสมผสาน นอกจากบทบาทหลักในด้านการศึกษา พิพิธภัณฑ์ยังมีบทบาทในด้านภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา บุคคลสำคัญ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศิลปะพื้นบ้าน วิถีชีวิต ประเพณี และศิลปหัตกรรม บทบาทในการสร้างจิตสำนึกเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของคนในท้องถิ่น รวมทั้งบทบาททางด้านเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง เพื่อให้บทบาทของพิพิธภัณฑ์เป็น

สถาบันการศึกษานอกระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและความเพลิดเพลิน อย่างสมบูรณ์ เพื่อทำให้ได้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นประวัติศาสตร์มีชีวิต อันจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญของการพัฒนาประเทศในอนาคต โดยเฉพาะการพัฒนาชุมชน จากความรู้ในภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตน ผ่านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของคนในชุมชน

ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยชุมชนแต่ละแห่งก็มีลักษณะเฉพาะหรือเอกลักษณ์ของชุมชนที่แตกต่างกันไป บางชุมชนเป็นเมืองเก่ามาก่อน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากมาย พอที่จะทำให้คนรุ่นหลังได้ทราบถึงรากเหง้า ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเป็นมาของบรรพบุรุษได้ อีกทั้งเมื่อมีชุมชนย่อมมีประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาในท้องถิ่นเกิดขึ้น โดยสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของคนในชุมชน ว่ามีระบบเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจะมีบทบาทในการนำเสนอระบบต่างๆ ที่มีความหลากหลายในท้องถิ่น และสามารถนำมาเชื่อมโยงสู่ระบบโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชนได้รู้จักตนเองได้เป็นอย่างดี

พิพิธภัณฑ์ในอนาคตจึงเกิดขึ้นเป็นพื้นที่ใหม่แห่งการเรียนรู้ ในพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ "Discovery Museum" ซึ่งยกระดับมาตรฐานการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างรื่นรมย์และเป็นการเรียนรู้ทางเลือกให้กับเยาวชนไทย รวมถึงการสร้างแนวคิดและภาพลักษณ์ใหม่ของ "พิพิธภัณฑ์" ในสังคมไทย มุ่งให้ความสำคัญกับแหล่งเรียนรู้ภายใต้รูปแบบของพิพิธภัณฑ์ที่ทันสมัยกันแนวคิด "Discovery Museum" ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของพิพิธภัณฑ์ที่เกิดขึ้นในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยพิพิธภัณฑ์มีการนำเสนอที่กระตุ้นความสนใจ สร้างทักษะความรู้ จุดประกายความอยากรู้ อยากเห็น ต้องการหาคำตอบ และเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างนิทรรศการและผู้ชม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีศักยภาพผสมผสานทั้งด้านสื่อสารความรู้ และการสร้างทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เข้าชมทุกกลุ่มเป้าหมาย รวมถึงการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย สนุกสนานให้กับเยาวชน เพื่อกระตุ้นต่อมการเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ และเป็นการดึงดูดความสนใจของเยาวชนไทยในการเรียนรู้

ดังนั้น พิพิธภัณฑ์จึงสามารถเป็นทั้งแหล่งเรียนรู้ทางเลือกที่ใครก็ตามสามารถเข้าไปหาความรู้ได้โดยไม่มีขีดจำกัดของเพศ วัย การศึกษาหรือสถานภาพทางสังคม อีกทั้งพิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่นี้เมื่อผู้เข้าชมได้เข้าไปแล้ว จะเกิดประสบการณ์เชิงค้นหาที่น่าตื่นเต้น ชักชวนให้ตั้งคำถาม และหาคำตอบด้วยตนเอง (Open-end Content) ด้วยเทคนิคการจัดแสงที่หลากหลายและการนำเสนอเรื่องราวภายในแนวคิดจัดแสดงทั้งที่ผสมผสานและแตกต่าง ด้วยพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (Discovery Zone) พื้นที่สิ่งของจัดแสดง (Collection Zone) และแหล่งข้อมูล (Resource Zone) ที่ผู้เข้าชมสามารถสืบค้นเพิ่มเติมได้ทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ การเปิดพื้นที่ใหม่แห่งการเรียนรู้ "Discovery Museum" หรือ "พิพิธภัณฑ์การเรียนรู้" ตามนัยแห่งความคิดดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นประเด็นสำคัญที่ควรนำมา พูดคุยแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นกับผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการงานพิพิธภัณฑ์ในระดับนานาชาติ นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดเวทีแสวงหาความชัดเจน และสร้างความเข้าใจร่วมกัน โดยนำประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับเยาวชนในบ้านเรา

บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน มีความชัดเจนในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญเพื่อการศึกษานอกระบบ ที่แสดงถึงวิวัฒนาการในสังคมมนุษย์ในระดับล่างคือความเป็นประชาชน ทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ปลูกสำนึกให้กับคนในท้องถิ่น ทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรมท้องถิ่น สังคม เศรษฐกิจ เป็นต้น อย่างเป็นสหวิทยาการ พิพิธภัณฑ์จึงเป็นสถาบัน การศึกษาที่แตกต่างไปจากสถาบันการศึกษาอื่นตรงที่ใช้สิ่งของ “เป็นผู้สอน” แต่สิ่งของนั้นไม่อาจสอนใครได้หมด เนื้อหาของสิ่งที่สอนต้องมาจากความคิดของคนที่จัดแสดง การให้ความหมายและความรู้เกี่ยวกับสิ่งของนั้น ๆ อย่างตรงไปตรงมา จึงเป็นเรื่องสำคัญเพราะจะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความคิดและความภาคภูมิใจในปัญญาของบรรพบุรุษ การทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ที่คนทุกเพศ ทุกวัย สามารถเข้าไปแสวงหาความรู้ได้ไม่จำกัด เช่น ในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีพิพิธภัณฑ์ประเภทที่เป็นแหล่งเก็บสะสมโบราณวัตถุ เครื่องใช้พื้นบ้านหลายแห่ง ทั้งที่ดำเนินการแล้วและกำลังริเริ่มตั้งพิพิธภัณฑ์ล้วนมีบทบาทก่อให้เกิด ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน แสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ของชุมชน ที่มีความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมชุมชน ในท้องถิ่นของชาวบ้าน ในชุมชน อีกทั้งยังเป็นกลไกที่สนับสนุนให้คนในชุมชนร่วมกันดำเนินกิจการของท้องถิ่นเพื่อคนในท้องถิ่น ที่จะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่น โดยมีความ สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐที่ต้องการขยายการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

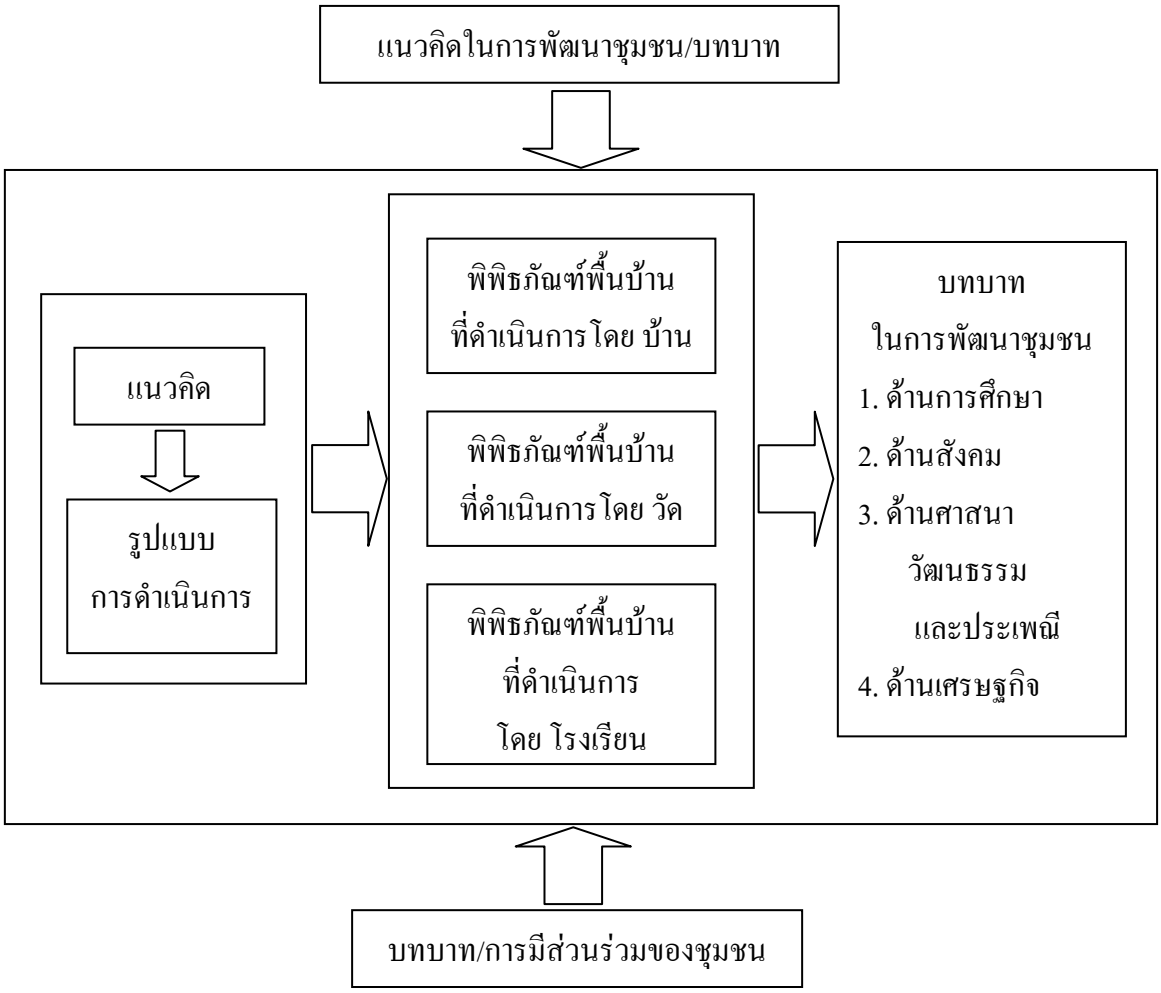

แผนภูมิภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน: พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนคปฐม” ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัย เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แสวงหาความจริงในสภาพที่เป็นอยู่โดยธรรมชาติ (Naturalistic Inquiry) ซึ่งเป็นการมองภาพรวมทุกมิติ (Holistic Perspective) ด้วยตัวผู้วิจัยเอง เพื่อหาความสัมพันธ์ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับสภาพแวดล้อมชุมชน ในบริบทของการพัฒนา โดยให้ความสำคัญกับข้อมูลที่เป็นความรู้สึกนึกคิด คุณค่าของมนุษย์ และความหมายที่มนุษย์ให้ต่อสิ่งแวดล้อมชุมชนต่าง ๆ รอบตัว เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Inductive Analysis) โดยมีการดำเนินการวิจัยดังนี้

การดำเนินการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการศึกษาแบบพหุกรณีศึกษา (Case Study) โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกกรณีศึกษา โดยศึกษาบริบทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านภายในอำเภอนครชัยศรี ซึ่งทั้ง 3 กรณีศึกษา ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ประเภท “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน” ที่ตั้งอยู่ในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม มีบริบทในด้านต่างๆ ทั้งรูปแบบ การจัดแสดงที่คล้ายคลึงกัน มีภูมิหลังในการจัดตั้งเหมือนกัน และมีกิจกรรมร่วมกับชุมชน ซึ่งดำเนินงานบริหารจัดการโดย วัด บ้าน และโรงเรียน โดยอาศัยข้อมูลพื้นฐานจากชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม และผู้วิจัยเดินทางไปสำรวจพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง ได้กรณีศึกษาประกอบด้วย

1.1 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยวัด:
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

1.2 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยบ้าน:
พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

1.3 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยโรงเรียน:

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

2. การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้สนใจในงานพิพิธภัณฑ์ เป็นกรรมการที่ปรึกษาชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม และเป็นสมาชิกสมาคมพิพิธภัณฑ์ไทย มีกิจกรรมประชุมสัมมนาทางวิชาการ การแลกเปลี่ยนวิสัยทัศน์กับพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งการเยี่ยมชมและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งสามารถมองให้เห็นมิติในชุมชน ด้านความเป็นอยู่ของชุมชน สิ่งแวดล้อม การศึกษา อาชีพ ตลอดจนวัฒนธรรมความเชื่อ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่เกี่ยวข้อง 6 กลุ่ม คือ

2.1 ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์

2.2 เจ้าหน้าที่หรือผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์

2.3 ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

2.4 สถานศึกษา รวมทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน

2.5 องค์การบริหารส่วนตำบล

2.6 ประชาชนในชุมชน

ซึ่งบุคคลทั้ง 6 กลุ่ม ถือเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ของการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งในนี้ นอกจากนี้ การวิจัยเชิงคุณภาพ ยังต้องพิจารณาถึง

3. การศึกษาในภาคสนาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษากับปรากฏการณ์ที่เป็นจริง โดยธรรมชาติ เช่น หมู่บ้าน โรงเรียน สถานที่จัดทำโครงการ ฯลฯ ซึ่งถือเป็น “สนาม” วิจัยภาคสนาม (Filed Research) หมายถึงการที่นักวิจัยเข้าไปในสถานที่ หรือ สภาพของปรากฏการณ์ (Social Setting) เพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์เชิงคุณภาพเกี่ยวกับสภาพการณ์นั้น ๆ ปรากฏการณ์ในภาคสนามประกอบด้วย “ฉาก” (Setting) ทางกายภาพที่ไม่มีชีวิต เช่น ชุมชน หมู่บ้าน โรงเรียน โรงงาน และมีชีวิต เช่น คน กลุ่มคน ซึ่งจะรวมตัวหลัก ตัวรอง หรือ ตัวประกอบ ซึ่งมีบทบาท (Role) ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และการแสดงออก กิจกรรมต่าง ๆ ในโอกาส และเหตุการณ์ที่แตกต่างกัน (Activities and Events) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในมิติต่าง ๆ ที่ต้องการเก็บรวบรวมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 6 กลุ่ม โดยผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) และแบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย

1. การศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การใช้ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง เอกสารชั้นต้นคือเอกสารที่เป็นข้อมูลหรือหลักฐานโดยตรง ถือเป็นต้นฉบับ เช่น จดหมายเหตุ บันทึก ประกาศหรือกฎหมาย ผู้วิจัยอาจนำไปใช้ตีความตามความเข้าใจของตน ส่วนเอกสารชั้นรอง คือข้อมูลหลักฐานที่ไม่ใช่ได้มาโดยตรงจากเหตุการณ์ หรือสถานการณ์หนึ่งๆ เช่น มีผู้รวบรวมไว้แล้วมาวิเคราะห์ เสนอหรืออ้างอิง การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารถือเป็นวิธีหลักของการวิจัย เพราะข้อมูลเอกสารจะให้ภาพที่มีทั้งตัวปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา และสภาพแวดล้อมหรือบริบททางสังคมที่ปรากฏการณ์นั้นเกิดขึ้น เช่น วิธีการดำเนินการพัฒนาในมิติต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ข้อด้อยของข้อมูลเอกสารมีหลายประการ คือ ข้อมูลไม่อาจถือเป็นตัวแทนของประชากร ข้อมูลขาด สภาพภววิสัย ข้อมูลขาดความตรง (Validity) แต่สามารถตรวจสอบได้จากความน่าเชื่อถือ (Credibility) และความเป็นไปได้ (Plausibility) ของข้อมูล

2. การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (Participant Observation)

เป็นการที่ผู้วิจัยทำการสังเกต เพื่อเก็บข้อมูลในสนาม โดยผู้วิจัยเข้าร่วมเป็นสมาชิกของสังคม เข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ ร่วมกิจกรรมที่แต่ละพิพิธภัณฑ์จัด เช่น การจัดฝึกอบรม การจัดโครงการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา การออกหน่วยสัญจรร่วมกับภาครัฐ การเข้าร่วมประชุมผู้บริหาร เป็นต้น ซึ่งวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่า จะสังเกตเรื่องใดบ้าง และกำหนดเรื่องจะสังเกตไว้ชัดเจน ในบางครั้งอาจใช้การสัมภาษณ์ประกอบด้วย แล้วแต่สถานการณ์ของข้อมูล

3. การสัมภาษณ์ (Interview)

การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าที่ใช้กันโดยทั่วไปในแขนงวิชาสังคมศาสตร์ เป็นรูปแบบของปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ถาม และผู้ตอบภายใต้กฎเกณฑ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูล เป็นการสนทนาอย่างมีจุดมุ่งหมายเป็นหลัก การสัมภาษณ์มีหลายประเภทโดยเฉพาะในการวิจัยเชิงสังคมศาสตร์ ซึ่งอาจใช้สัมภาษณ์เป็นรายบุคคลหรือสัมภาษณ์เป็นกลุ่มจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ เจ้าหน้าหรือผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน สถานศึกษา รวมทั้ง ครูอาจารย์ นักเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล ประชาชนในชุมชน โดยการสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured Interview or Formal Interview)

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview)

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร
2. แบบสังเกต
3. แบบสัมภาษณ์

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการหลากหลายเพื่อจะให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและรอบลึก โดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ สมุดจดบันทึก เทปบันทึกเสียง และกล้องถ่ายรูป โดยมีรายละเอียดตามการจัดลำดับ การเก็บรวบรวมข้อมูล มี 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ข้อมูลที่เป็นเอกสาร ได้แก่ ประวัติความเป็นมา และบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ข้อมูลที่เกี่ยวทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในเรื่องของบริบทการพัฒนาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่มีผลต่อชุมชน

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกต

ข้อมูลจากการสังเกต ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับบริบทและบทบาท และรับรู้ผลของบริบทและบทบาทในเรื่องนี้ แบ่งออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1 ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์

2 เจ้าหน้าที่หรือผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์

3 ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

4 สถานศึกษา รวมทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน

5 องค์การบริหารส่วนตำบล

6 ประชาชนในชุมชน

การสังเกตแบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังต่อไปนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ซึ่งผู้วิจัยวางแนวทางไว้ล่วงหน้าว่าจะสังเกตเรื่องใดบ้าง และกำหนดเรื่องที่จะสังเกตไว้ชัดเจน โดยใช้กรอบการสังเกตของ Lofland 6 ประเด็น (Lofland 1971) ในบางครั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วมนี้อาจใช้การสัมภาษณ์ประกอบด้วยตามแต่สถานการณ์ของข้อมูล ซึ่งมีแนวทางในการสังเกต ดังนี้

2.1.1 การกระทำ (Acts) คือ พฤติกรรมของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ที่เป็นมาโดยตลอด และต่อเนื่องตลอดจนถึงพฤติกรรมที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น

2.1.2 กิจกรรม (Activities) คือ การกระทำหรือพฤติกรรมที่เป็นกระบวนการ มีขั้นตอนและมีลักษณะต่อเนื่องเป็นแบบแผน เช่น การปฏิบัติกิจกรรมที่เป็นกระบวนการของชาวบ้าน การสังเกตแบบแผนพฤติกรรมการกระทำ หรือกิจกรรมซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสถานภาพ บทบาทและหน้าที่

2.1.3 ความหมาย (Meaning) คือ ความหมายของการกระทำหรือกิจกรรม โดยคำพูดที่แสดงออกของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งจะแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ทัศนคติ โลกทัศน์

2.1.4 การมีส่วนร่วม (Participation) คือ การพิจารณาดูบทบาทของผู้ให้ข้อมูลทั้ง 6 กลุ่ม ที่มีต่อบริบทต่าง ๆ

2.1.5 ความสัมพันธ์ (Relationship) คือ ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับชุมชนในมิติต่าง ๆ

2.1.6 สถานที่ (Settings) คือ รูปแบบทุกสิ่งทุกอย่างภายใต้ “สภาพที่จะศึกษา” ซึ่งถือเป็นหน่วยวิเคราะห์รวมถึงลักษณะต่าง ๆ ของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล วัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต ทัศนคติ เศรษฐกิจ ฯลฯ

2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) เป็นการสังเกตท่าทีของผู้ที่มีส่วนในการให้แนวคิด “บทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับการพัฒนาชุมชน”

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (ภาคสนาม)

3.1 การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) คือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ โดยกำหนดประเด็นคำถามสำคัญไว้ล่วงหน้า เป็นประเด็นคำถามจากบริบท 4 ด้าน ซึ่งเกี่ยวข้องกับรายละเอียดต่าง ๆ ที่ศึกษา

3.2 การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured) คือ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนาแบบมีเป้าหมาย ซึ่งทำให้ได้ข้อมูลแบบกว้าง เพราะไม่ได้จำกัดประเด็นการสนทนา ไม่จำกัดประเด็นคำตอบ และไม่มีการกำหนดเวลาสนทนาที่แน่นอน ทั้งนี้แล้วแต่ความเหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวการณ์ในการสนทนาในขณะนั้น แบบเป็นกันเอง เป็นธรรมชาติ ซึ่งเรื่องที่จะสัมภาษณ์เป็นมิติการพัฒนา 4 มิติ และประเด็นที่จะสัมภาษณ์ได้แก่ วิธีการดำเนินงานพัฒนาในมิติต่างๆ และการพัฒนาในด้านอื่นๆ ที่กำหนดไว้เป็นประเด็น ซึ่งเป็นการศึกษาใน 4 มิติ ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สำหรับการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนี้ แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ

3.2.1 แบบเปิดกว้าง ไม่จำกัดคำตอบโดยผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีอิสระที่จะอธิบายแนวความคิดของตนไปได้อย่างอิสระ มีความรู้สึกเป็นธรรมชาติ

3.2.2 แบบมีจุดสนใจเฉพาะ หรือแบบเจาะลึก (In-Depth interview) เพื่อค้นหาข้อมูลที่ผู้วิจัยมีความสนใจอยู่แล้วเป็นพิเศษ โดยไม่ปล่อยให้ผู้ให้สัมภาษณ์หันเหไปสนทนาในเรื่องอื่น ๆ

3.2.3 แบบตะล่อมกล่อมเกลา (Probe) เป็นการสัมภาษณ์ เพื่อล้วงความรู้สึกนึกคิด หรือทัศนคติที่มีต่อเรื่องที่ให้การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์กับผู้ที่เกี่ยวข้อง 6 ฝ่าย เช่นเดียวกับการเก็บข้อมูลในวิธีอื่น ๆ

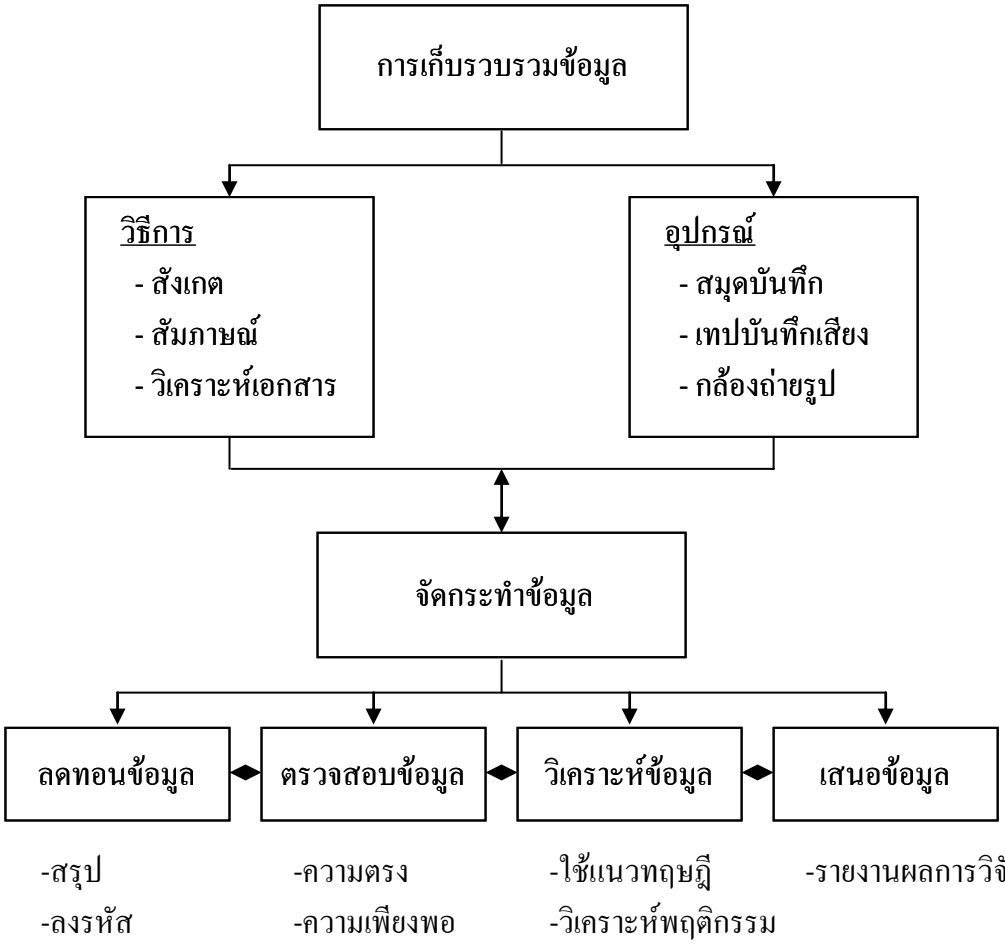

แผนภูมิภาพที่ 2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การจัดทำข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดมาจัดทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้ง 3 กระบวนการนี้จะทำควบคู่ไปกับกระบวนการใน

การเก็บรวบรวมข้อมูล และขั้นตอนสุดท้ายคือนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มานำเสนอ โดยการเขียนรายงานการวิจัย

การลดทอนข้อมูล

ผู้วิจัยนำข้อมูลบันทึกภาคสนาม (Full Field Note) มาอ่านทบทวนแล้วเลือกจุดที่น่าสนใจและเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา โดยเขียนใส่การ์ดลงหัวข้อเรื่อง (Categories) เช่น เหตุจูงใจในการร่วมมือพัฒนาชุมชน แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องการจัดกิจกรรมในชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสภาพเศรษฐกิจของชุมชน เป็นต้น จากนั้น ผู้วิจัยได้จัดแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ (Files) เพื่อง่ายต่อการสืบค้น และเป็นการตรวจสอบความเพียงพอและความตรงของข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเชื่อถือได้ (Valid and Reliable) ตรวจสอบข้อมูลแบบ 3 เส้า (Triangulation) คือ การได้ข้อมูลจากหลายฝ่าย หรือหลายวิธีในการรวบรวมข้อมูลในเรื่องเดียวกันโดยการสนทนาสอบถามข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ เจ้าหน้าหรือผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ ผู้นำท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน สถานศึกษา รวมทั้ง ครู อาจารย์ นักเรียน องค์การบริหารส่วนตำบลประชาชนในชุมชน ในเรื่องที่เป็นประเด็นเดียวกัน พร้อมกับสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ของกรณีศึกษาในชุมชน จนกระทั่งได้รับความคิดเห็นในเรื่องนั้นออกมา (Shared Subjectivity) ตามที่คนในสังคมนั้นเข้าใจและรู้สึก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้วิธีตรวจสอบข้อมูลแบบถามซ้ำ คือการพิจารณาข้อมูลที่เก็บมาได้ หากข้อมูลใดเป็นที่สนใจ ผู้วิจัยก็ตรวจสอบความตรงภายในด้วยการสอบถามอีกครั้งหนึ่ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปจากการศึกษารูปแบบหรือข้อมูลจำนวนหนึ่ง ไม่ใช้สถิติช่วย ถ้าใช้จะถือเป็นข้อมูลเสริม ผู้วิเคราะห์มีบทบาทสำคัญ เพราะต้องรอบรู้แนวคิดทฤษฎี มีความรู้เป็นสหวิทยาการ สามารถสร้างข้อสรุปเป็นแนวคิด เปลี่ยนแปลงแนวทางที่จะแปลความหมายข้อมูล โดยแบ่งเป็นเนื้อหาเป็น 2 ส่วน คือ การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุปซึ่งในงานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นข้อมูลการบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกต สัมภาษณ์แล้วจดบันทึก ส่วนที่ 2 คือ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นข้อมูลบรรยายเช่นกัน แต่ทำข้อมูลนั้นให้นับได้ มักกระทำกับข้อมูลเอกสาร ลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งของการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพคือ กระบวนการต่าง ๆ นั้น จะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ดังนั้น

ผู้วิจัยไม่ต้องรอจนกว่าจะเก็บข้อมูลเสร็จ จึงวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจึงเป็นการวิเคราะห์ไป พร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น ในขณะที่เราจดบันทึกข้อมูลต่าง ๆ นั้น เราอาจวิเคราะห์ข้อมูลในทันที การที่ผู้วิจัยมีโอกาสวิเคราะห์ข้อมูลในระหว่างกระบวนการเก็บข้อมูลนี้ เป็นการช่วยปรับปรุงแนวทางที่จะเก็บข้อมูลต่อไป ซึ่งเป็นกระบวนการประเมินต่อกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทราบว่าข้อมูลใดทราบแล้ว และข้อมูลใดควรเก็บรวบรวมเพิ่มเติม หลักจากศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจากด้านต่าง ๆ แล้วนั้น ผู้วิจัยต้องนำข้อมูลไปวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 2 แบบ ดังนี้

1. วิเคราะห์เอกสาร โดยนำข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์ วรรณกรรม งานนิพนธ์ งานวิจัย

2.วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างการสัมภาษณ์แบบลึก การบันทึกเสียง การบันทึกภาพบุคคล สถานการณ์ สถานที่ เหตุการณ์ จากข้อมูลทั้งหมดจากนั้นนำข้อมูลเหล่านี้มาจัดหมวดหมู่ และพิจารณาตีความข้อมูลที่ได้มาด้วยการบรรยายวิเคราะห์ในเชิงของความสอดคล้อง ความแตกต่างของความเห็นจากกลุ่มบุคคลที่ให้ข้อมูลงานวิจัยเรื่อง บทบาทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการพัฒนาชุมชนต่อไป

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป แบ่งออก เป็น 3 วิธี

1. การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยการตีความสร้างข้อสรุป จากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมมาได้

2. การเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) คือ การใช้วิธีเปรียบเทียบ โดยการนำข้อมูลที่ผู้วิจัยสังเกตหลายๆ เหตุการณ์ เมื่อจำแนกข้อมูลในเหตุการณ์เหล่านั้นแล้ว นำมาเปรียบเทียบ พิจารณาถึงความสัมพันธ์กับเหตุการณ์หรือเกี่ยวข้องกันในแง่ใดบ้าง เป็นต้น

3. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดของข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ ทั้งโดยวิธีที่ใช้แนวคิดทฤษฎี และไม่ใช้แนวคิดทฤษฎี

3.1 แบบใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดต่าง ๆ ในเหตุการณ์หนึ่ง ๆ แยกออกเป็น การกระทำ กิจกรรม ความหมาย ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม และสภาพสังคม หรือ สถานการณ์ เป็นแนวทางในการจำแนกสำหรับการวิเคราะห์

3.2 แบบไม่ใช้ทฤษฎี คือ การจำแนกข้อมูลที่จะวิเคราะห์ตามความเหมาะสมกับข้อมูล อาจใช้สามัญสำนึก หรือประสบการณ์ของวิจัยก็ได้

การวิเคราะห์ในภาคสนามนี้ จะเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่วันแรกที่ลงสนาม จนถึงวันสุดท้ายที่ทำการวิจัย โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาตรวจสอบเพื่อหาความตรงและความเที่ยงโดยใช้วิธีตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Method) จากนั้น จะวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีแบบสร้างข้อสรุป แล้วผู้วิจัยได้เรียบเรียงนำเสนอข้อมูลในรูปวิธีพรรณนา (Description) และพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เป็นการนำเสนอรายละเอียดและสาระสำคัญ โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 3 ตอน ดังนี้

4.1 ตอนที่ 1 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

4.1.1 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

4.1.2 ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

4.1.3 บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

4.2 ตอนที่ 2 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

4.2.1 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

4.2.2 ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

4.2.3 บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

4.3 ตอนที่ 3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

4.1.1 ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

4.1.2 ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

4.1.3 บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

4.4 ตอนที่ 4 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนวัดสำโรง เป็นชื่อที่เรียกขานตามชื่อของวัดสำโรง ปรากฏหลักฐานตามทะเบียนวัด ว่าตั้งวัดเมื่อ พ.ศ. 2343 และมีบันทึกท้ายเอกสารประวัติทะเบียนวัดสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดนครปฐม เมื่อ พ.ศ. 2527 โดยผู้มีอายุที่เกิดทันสมัย พระครูอินทรสิริชัย (ทองพูน อินทโชโต) เจ้าอาวาสรูปที่ 4 ของวัดสำโรง (พ.ศ. 2475) ประกอบด้วย นายเป้ง ศรีทองคำ

นายประสิทธิ์ ลาภลมูล ได้บันทึกไว้ สรุปความได้ว่า ในสมัยก่อนในแถบนี้มีต้นสำโรงขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากบรรยากาศร่มรื่นเงียบสงบ จึงมีพระภิกษุมาปักกลดอาศัยปฏิบัติธรรมอยู่บ่อยครั้ง ชาวบ้านแถบนี้เห็นว่าสถานที่ตั้งนี้สมควรเป็นที่ตั้งวัดจึงได้สร้างโรงเรือนขึ้นมาสามหลัง มีลักษณะเป็นอาคารไม้สร้างแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน หลังคามุงจากพื้นเป็นดินปรับเรียบ โรงเรือนสามหลังได้แก่ ศาลาดิน โรงกุฏิ โรงอุโบสถ ปู่ดำ ซึ่งเป็นเจ้าของที่จึงได้ถวายที่ตรงนี้ให้เป็นที่ตั้งวัด และชาวบ้านพร้อมใจกันไปอาราธนา พระภิกษุนุช ซึ่งอยู่วัดตรงกันข้าม คือ วัดลานตากฟ้า มาเป็นเจ้าอาวาส ปู่ดำ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ และได้ช่วยพระภิกษุนุช พัฒนาสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาดิน และอุโบสถหลังเล็กๆ พอจะใช้ในการทำสังฆกรรมได้ ชาวบ้านแถบนี้ได้ตั้งชื่อเรียกวัดนี้ว่า “วัดสามโรง” ประมาณ 10-20 ปีให้หลัง วัดสามโรง ได้เจริญขึ้นมาตามลำดับ เพราะชาวบ้านมีจิตศรัทธาเลื่อมใสต่อพระภิกษุนุชมาก และได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การอุปสมบทกุลบุตรในแถบนี้

กาลต่อมาคำว่า “วัดสามโรง” มีการกร่อนคำ โดยไม่สามารถระบุระยะเวลาได้ จึงทำให้ชื่อของวัดเปลี่ยนจาก วัดสามโรงมาเป็นวัดสำโรง และเป็นชุมชนวัดสำโรงถึงปัจจุบันนี้

จากรายงานการวิจัย เรื่องพลังประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เอี่ยม ทองดี และคณะ ได้กล่าวถึงชุมชนคลองมหาสวัสดิ์ และชุมชนคลองโยงซึ่งเชื่อมต่อมาถึงชุมชนวัดสำโรง ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับปากคลองโยง โดยในรายงานการวิจัยได้กล่าวถึงการเกิดอาณาจักรสุวรรณภูมิช่วงต้นพุทธศตวรรษจนกระทั่งถึงยุคทวารวดี ตอนต้น ประมาณ พ.ศ. 300-1100 และการสร้างเมืองนครไชยศรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้พบหลักฐานว่าสมัยพระเจ้ามหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ประมาณปี พ.ศ. 2092 มีการสร้างเมืองนครชัยศรีขึ้นและเกิดชุมชนริมแม่น้ำท่าจีนขึ้น มีการอพยพของคนจีนเข้าประเทศไทยสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา และต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ประมาณ พ.ศ. 2300-2385 พื้นที่จังหวัดนครปฐม เป็นอีกแห่งหนึ่งที่คนจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน รับจ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 คนจีนอพยพกลายเป็นแรงงานสำคัญเพื่อการผลิต เพราะคนจีนสามารถเดินทางไปเป็นกรรมกรรับจ้างได้ทั่วประเทศ ขณะที่คนไทยต้องสังกัดอยู่ในเจ้านายคนใดคนหนึ่ง ไม่สามารถเดินทางไปไหนได้

การเกิดคลองโยงซึ่งเป็นคลองที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำท่าจีน ในพื้นที่จังหวัดนครปฐมนั้น สันนิษฐานว่าคลองโยง เดิมคือหนทางบกที่ใช้สัญจรทั่วไป มีทั้งเกวียน วัว ควาย ผู้คนเดินไปมาประจำๆ แต่เมื่อนานเข้าหนทางจึงลึกลงและกว้างออก ครั้นถึงฤดูฝนมีน้ำขังเป็นช่วงๆ และพัฒนาการต่อมาจนกระทั่งต้องใช้เรือในการสัญจร แต่ถ้าเรือใหญ่หรือหนักเกินไปก็ต้องใช้ควายลากโยงไปบนตลิ่ง พอหน้าแล้งจึงกลับมาเป็นทางทางเดินได้อีก ครั้นต่อมาจึงได้รับการ

ขุดลอกเป็นคลอง แต่ไม่สามารถประมาณได้ว่าเกิดขึ้นใน พ.ศ. ใด ยุคใด และยังปรากฏหลักฐานในวรรณคดี เรื่องนิราศพระประธม กล่าวไว้ว่า สุนทรภู่ได้เคยใช้เส้นทางนี้เดินทางไปนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ โดยกล่าวถึงชาวบ้านใช้ควายโยงเรือที่ติดแห้ง จนถึงประมาณปี พ.ศ. 2490 ทางราชการเห็นความสำคัญจึงขุดลอกคลองให้ใหญ่ขึ้น ต่อมามีเรือขนส่งสินค้าผูกโยงกันหลายๆ ลำแล่นผ่านกันมาจนติดตาชาวบ้าน ชาวบ้านจึงเรียกกันติดปากว่า “บ้านคลองโยง” จนถึงทุกวันนี้

พ.ศ. 2402 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) และพระยาภาษีสมบัติบริบูรณ์เป็นแม่กองจ้างชาวจีนขุด ตั้งแต่คลองบางกรวยใกล้วัดชัยพฤกษ์มาลามาบรรจบกับแม่น้ำนครชัยศรีบริเวณศาลเจ้าสุบิน ที่ตำบลงิ้วราย อำเภอนครชัยศรี ความยาวทั้งสิ้น 28 กิโลเมตร โดยเริ่มขุดตั้งแต่วันที่ 13 กันยายน พ.ศ. 2402 ขุดเสร็จเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2403 เพื่อใช้เป็นเส้นทางหลักในการเสด็จพระราชดำเนินไปพระปฐมเจดีย์ และเป็นคลองเปิดที่ให้เป็นนาสำหรับแจกพระเจ้าลูกยาเธอ (จึงทำให้ที่ดินบริเวณสองฝั่งคลองมหาสวัสดิ์เป็นที่ของเจ้านายเชื้อพระวงศ์และที่ดินทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์) และสมัยรัชกาลที่ 5 ประมาณ พ.ศ. 2445 ทรงพระกรุณาให้จ้างแรงงานของประเทศราช ประกอบด้วย มอญ เขมร ลาว มาทำการขุดคลองบางใหญ่ (ซึ่งแยกจากคลองอ้อมนนท์) ไปจบคลองโยง และอีกหลายๆ คลอง เพื่อให้เกิดการชลประทานได้อย่างทั่วถึงอันจะเกิดประโยชน์ต่อราษฎรในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และใช้สำหรับการคมนาคมของราษฎรจึงเกิดชุมชนขึ้น

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นจึงสันนิษฐานได้ว่า ชาวตำบลวัดสำโรงส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีนที่อพยพมาตั้งรกรากกับคนในพื้นที่เดิมตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในบริเวณปากคลองโยง ริมแม่น้ำท่าจีนและแรงงานชาวมอญ เขมร ลาว ได้พระราชทานให้จับจองพื้นที่ ถัดจากปากคลองมหาสวัสดิ์ลงมา ได้แก่ชุมชนลาวเวียง ชุมชนบ้านเขมร ชุมชนแขก ชุมชนมอญ เป็นต้น

คนในชุมชนตำบลวัดสำโรงจึงเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเป็นส่วนมาก และมีลูกหลานได้อาศัยพื้นที่นี้ทำมาหากินสืบต่อๆ กันมา จนกระทั่งความเจริญทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น คนในชุมชนบางคนได้ขายที่ดินเพื่อย้ายไปอยู่ที่กรุงเทพ บางส่วนก็ขายเพื่อไปทำมาหากินที่อื่น สมาชิกชุมชนที่ย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนนี้ส่วนมากเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนจากบางมด มาซื้อที่ดินเพื่อตั้งรกรากประกอบอาชีพทำสวนส้มและสวนผัก ปฏิบัติตัวกลมกลืนกับท้องถิ่นจนกลายเป็นคนในชุมชน ต่อมาเมื่อยุคเศรษฐกิจเฟื่องฟู ประมาณ พ.ศ. 2536 การค้าขายที่ดินมีมากขึ้น ที่ดินของคนในชุมชนจึงเปลี่ยนมือมากขึ้นคนในชุมชนอื่นๆ เข้ามาอยู่มากขึ้น และไม่กี่ปีมานี้มีสถานสงเคราะห์คนชราโรงงานต่างๆ เข้ามาตั้งในตำบลวัดสำโรงและตำบลใกล้เคียงหลายแห่ง จึงทำให้ชุมชนตำบลวัดสำโรง มีสมาชิกชุมชนหลากหลายภาษา และวัฒนธรรม ได้แก่ ชาวลาว เขมร ที่มารับจ้างใน

โรงงาน และคนต่างจังหวัดทีมารับจ้างทำงานในสวน ไร่ และแต่งงานกับคนในพื้นที่ แต่อย่างไรก็ตามผู้ที่อยู่ในชุมชนแต่เดิมยังคงเป็นผู้นำในอนุรักษ์ และผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่ยังคงยึดขนบธรรมเนียมประเพณีของตนเอง และขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นไว้เป็นอย่างดี

สภาพทั่วไปของตำบล: ตำบลวัดสำโรง อยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดนครปฐม อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี ประมาณ 7 กิโลเมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำไหลผ่าน มีพื้นที่ประมาณ 2,905 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน จำนวนประชากรในเขต องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง 2,043 คน และจำนวนหลังคาเรือน 361 หลังคาเรือน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551 สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม) อาชีพหลัก ทำนา ทำสวน ทำไร่ อาชีพเสริม ค้าขาย รับจ้าง เส้นทางการคมนาคม การเดินทางเข้าสู่ตำบล เนื่องจากเป็นตำบลที่อยู่ห่างจากอำเภอนครชัยศรีเพียง 7 กิโลเมตร จึงทำให้เดินทางเข้าสู่ตำบลวัดสำโรงได้โดยสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ โดยใช้ถนนสายนครชัยศรี - ห้วยพลู หรือทางแม่น้ำท่าจีนซึ่งมีความสะดวกเท่าเทียมกัน

สภาพนิเวศของชุมชนตำบลวัดสำโรง

การตั้งบ้านเรือนของชุมชนตำบลวัดสำโรงส่วนใหญ่ยังอยู่กันเป็นกลุ่ม กระจายไปตามริมแม่น้ำและริมคลองเป็นระยะ กล่าวได้ว่าแม่น้ำลำคลองอยู่ไหน ชาวบ้านก็ปลูกบ้านสร้างเรือนอยู่ที่นั่น โดยพยายามเลือกทำเลปลูกเรือนอยู่บนโคกสูงตามสภาพของที่ดินของตน และปลูกเรือนใต้ถุนสูงเพื่อป้องกันน้ำท่วม เพราะสภาพทั่วไปตำบลวัดสำโรงอยู่ติดริมฝั่งน้ำเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง หน้าบ้านทุกบ้านหันหน้าบ้านเข้าหาคลอง (ไม่ปลูกบ้านขวางแม่น้ำหรือคลอง) หรือในปัจจุบันปลูกหันหน้าเข้าหาถนน บ้านเรือนของผู้ที่อยู่อาศัยตั้งรกรากมาแต่เดิมจะปลูกเป็นบ้านทรงไทยไม้สักหรือกะท่อมหลังคามุงจาก ตามสภาพและฐานะของแต่ละครอบครัว ส่วนครอบครัวที่ขยายออกมาหรือผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยใหม่จะปลูกส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวโครงสร้างก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้อง เน้นความสะดวกเรียบง่ายเป็นหลัก

ชาวบ้านเล่าถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำในแม่น้ำในสมัยก่อน (ประมาณ พ.ศ.2500-2540) พอถึงหน้าแล้งน้ำแห้งมากจนเห็นชายเลนตลอด ชาวบ้านลงไปจับปลาที่ค้างบนกอผักบุ้งชายเฟือย (ริมตลิ่ง) บริเวณชายเฟือยนี้มีหญ้าปล้อง (ต้นคล้ายๆ อ้อย) กับต้นเหงือกปลาหมอ ที่ชาวบ้านเอาไปทำยาต้ม มีกอสวะ ต้นลำเจียก ต้นเตยที่นำมาสานเสื่อ พวกปลาหมอชอบอยู่ตามชายเฟือยริมแม่น้ำ ริมแม่น้ำมีต้นลำพูอยู่ริมน้ำจำนวนมาก มีปลาสารพัดชนิด เช่น ปลาสวาย ปลาเทโพ ปลาบู่ ปลาตะเพียน ปลากด ปลาแขยง ปลากะมัง เป็นต้น มีปูมาเจาะรูอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง และ

ยังมีกุ้งใหญ่ชุกชุมมาก จนสามารถดำน้ำลงไปจับได้ ชาวบ้านปักซังเอกเฝือกล้อมไว้ตามริมแม่น้ำลำคลอง พอน้ำลงแห้งจึงมาจับกุ้งปลากัน บางครัวเรือนก็ยึดการหาปลาเป็นอาชีพ

ในเวลาต่อมา ความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำลดลงไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการทำการเกษตรที่ต้องใช้สารเคมีพิษต่อสัตว์น้ำ และโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ริมน้ำ ทำให้สัตว์ที่เหลืออยู่ในแม่น้ำ คงเหลืออยู่เพียงไม่กี่ชนิด ที่จะเป็นอาหารของคนในหมู่บ้าน จากกุ้ง หอย ปูปลา ที่เคยดักจับนำมาประกอบอาหารเองปัจจุบันต้องซื้อจากบ่อเลี้ยงที่นำมาขายในตลาดมาบริโภค สัตว์น้ำที่เหลืออยู่มักอยู่ในเขตอภัยทานบริเวณท่าน้ำวัดต่างๆ เท่านั้น

การคมนาคม แต่สมัยก่อนใช้การสัญจรทางรถไฟ ทางเรือ และการเดินเท้าเป็นหลัก ต่อมาเริ่มมีการตัดถนนลูกรัง และปรับปรุงมาเป็นถนนลาดยางตามลำดับ จึงเริ่มมีการใช้การสัญจรทางรถยนต์ เป็นหลัก ปัจจุบันการคมนาคมทางน้ำมีผู้ใช้น้อยมาก แต่แม่น้ำคูคลองก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการทำการเกษตรและใช้อุปโภคบริโภคของชุมชน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนตำบลวัดสำโรง

การประกอบอาชีพของชาวชุมชนตำบลวัดสำโรง ส่วนใหญ่ยังคงทำนาเป็นหลัก และมีการทำสวนส้มโอ สวนส้มเขียวหวาน ปลูกมะพร้าวแกง มะพร้าวน้ำหอมตามคันสวน และ เลี้ยงเป็ดไก่อยู่บ้าง สำหรับชาวบ้านที่อยู่ริมแม่น้ำมักมีการทำสวนตามริมแม่น้ำควบคู่กันไปด้วย

ในสมัย พ.ศ. 2536 - 2540 ประเทศไทยมีความเจริญทางเศรษฐกิจมาก มีนายทุนมาซื้อที่ดินในชุมชนเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันมีโรงงานมาตั้งที่ตำบลวัดสำโรงและตำบลใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก เช่น โรงงานประเภทปั่นทอ-ทอผ้า โรงงานทำไวน์ โรงงานชุบโครเมียม เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่หันมาประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานเป็นส่วนใหญ่ มีแต่คนรุ่นพ่อ รุ่นแม่ที่ยังคงยึดอาชีพทำการเกษตรเพื่อเป็นรายได้ของครอบครัว

วิถีการผลิตของชุมชนตำบลวัดสำโรง

อาชีพดั้งเดิมของชาวตำบลวัดสำโรง บ้านเรือนที่ตั้งอยู่ริมน้ำเป็นที่ลุ่มมีน้ำท่วมถึง หากถึงหน้าน้ำ น้ำจะท่วมเป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจึงประกอบอาชีพทำสวนปลูกพืชล้มลุก เช่น ปลูกกล้วยหอม กล้วยไข่ ปลูกเผือก ปลูกผัก ปลูกถั่วฝักยาวบ้าง พอน้ำท่วมก็หยุดการทำสวนไว้ปล่อยให้น้ำท่วมสวนหันมาประกอบอาชีพประมง จับปลาที่มีชุกชุมนำส่งแม่ค้าไปขายที่ตลาดศาลาน้ำร้อน (ธนบุรี) หรือพายเรือขายตามบ้านบ้าง พอน้ำลดจึงปรับปรุงดินทำสวนอย่างเดิมวนเวียนอยู่อย่างนี้ ส่วนในที่ลุ่มน้ำท่วมไม่ถึงอาชีพหลักคือการทำนา เนื่องจากพื้นที่เป็นที่ลุ่มปลูกข้าวได้ดี ส่วนใหญ่แต่เดิมทำนาปีละสองครั้ง นาปีทำนาดำ นาปรัง ทำนาหว่าน (ปีดำปรังหว่าน) การทำนาเริ่มขึ้นใน

เดือนที่เริ่มมีฝนตก พื้นดินแฉะพอไถได้ การไถนามีทั้งการใช้วัวและควาย ขึ้นอยู่กับว่าครอบครัวนั้นมีสัตว์ประเภทใด ถ้าเป็นวัวใช้ไถคู่ ส่วนควายเป็นไถเดี่ยว และควายสามารถไถในที่มีน้ำขังแฉะได้ดีกว่าวัว การไถนาด้วยวัว ควายต้องเริ่มกันตั้งแต่เช้ามืด หากเริ่มเมื่อสายสัตว์จะเหนื่อยและร้อนอาจจะดื้อไม่ทำงาน หรือทำงานได้น้อย และเป็นการทารุณสัตว์ ซึ่งชาวนาส่วนใหญ่มีความผูกพันกับสัตว์เลี้ยงของตน เพราะถือว่าสัตว์พวกนี้มีบุญคุณช่วยให้มีข้าวเอาไว้กินเอาไว้ขาย และวัว ควายยังเป็นทรัพย์สินที่มีค่าของชาวนาอีกด้วย สำหรับการไถดะต้องทำให้เสร็จภายในเดือนเจ็ด ช่วงการเตรียมแปลงเพื่อหว่านข้าวใช้เวลาประมาณหนึ่งเดือน แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับจำนวนพื้นที่นาของแต่ละครอบครัวว่ามีมากหรือน้อย อย่างไรก็ตาม ชาวนาที่มีที่นามากก็ต้องมีแรงงานคนในครอบครัวมากจึงสามารถทำงานได้ทันเวลา เพราะต้องเร่งไถและเตรียมแปลงให้เสร็จโดยเร็ว หากล่าไปอาจมีปัญหาฝนทิ้งช่วงทำให้เกิดความเสียหายได้ และในช่วงที่ทำงานไถยังไม่มีการเอาแรงกัน ต่างคนก็ต่างทำนาของตัวเอง สมัยก่อนจะเอาแรงกันตอนดำนาและตอนเกี่ยวข้าว ผลัดกันลงแขกทำให้เสร็จเป็นแปลงๆ ไป โดยเจ้าของนาเป็นคนเลี้ยงข้าวมื้อเที่ยงหรืออาจมีกระแช่ในตอนเลิกงานค่ำๆ บ้าง ในสมัยปัจจุบันการทำนาใช้เครื่องทุ่นแรงเป็นหลัก ตั้งแต่การการไถนามีการใช้รถไถหรือใช้รถไถใหญ่ย่ำขลุกเพื่อให้ดินเป็นตมโดยไม่ต้องไถ โดยมีผู้นายทุนเจ้าของรถเป็นผู้รับจ้างคิดอัตราจ้างไถต่อไร่ เจ้าของนามีหน้าที่ในการดูแลน้ำ ใส่ปุ๋ย ฉีดยาตามกำหนด ปัจจุบันเจ้าของนาบางแห่งให้วิธีการจ้างฉีดยา ใส่ปุ๋ยด้วย และในการเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ใช้รถรับจ้างเกี่ยวข้าว (อีอุ้ม) ซึ่งมีกระบวนการเกี่ยวข้าว นวดข้าว และบรรทุกข้าวไว้ ในรถคันเดียว ใช้ผู้ควบคุมรถสองคน เมื่อเกี่ยวแล้วสามารถซื้อขายหน้านาได้เลย โดยผู้รับเหมาเกี่ยวข้าวนำรถบรรทุกมารับซื้อส่งโรงสี และจ่ายเงินในทันที

ส่วนการทำสวนบริเวณที่ลุ่มน้ำน้ำท่วมไม่ถึงซึ่งไม่ได้ประกอบอาชีพทำนา ในสมัยก่อนเป็นสวนแบบดั้งเดิมหรือ “สวนผสม” ที่ชาวบ้านนิยมปลูกผลไม้ ไม้ยืนต้นและไม้ล้มลุกหลายชนิดคละกัน เช่น กล้วย หมาก มะพร้าว ส้มโอ ส้มตรา มะนาว พลู ขนุน ละมุด ชมพู่ ชมพู่มะเหมี่ยว มะพร้าว กระท้อน เป็นต้น ยังไม่ได้เน้นเรื่องรายได้ทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านปลูกไว้พอกิน ที่เหลือก็แลกเปลี่ยนกับผลผลิตของชุมชนอื่นที่ชาวสวนผลิตเองไม่ได้ การซื้อขายกันตรงๆ ยังมีน้อยมาก ชาวสวนผลผลิตส่วนใหญ่มีพอเพียงสำหรับการดำรงชีวิตโดยเฉพาะพืชผักสวนครัว ไม่ต้องพึ่งพาจากชุมชนภายนอกมานัก นอกจากสินค้าที่จำเป็นประเภทเครื่องนุ่งห่ม เชื้อเพลิง และเครื่องมือทางการเกษตร

ปัจจุบันวิถีชีวิตแบบเดิมยังพอมีให้เห็นบ้างในกลุ่มชาวสวนและชาวนา ส่วนคนรุ่นใหม่ที่ทำอาชีพรับจ้าง พนักงานโรงงาน เป็นวิถีชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ เน้นความสะดวกสบายเอาเงินแลก

กับสิ่งต่างๆ มีการผลิตเพื่อบริโภคเองน้อย แต่คนในชุมชนยังไม่ค่อยฟุ้งเฟ้อในด้านวัตถุมากนัก ยังมีการเก็บออมและรวมกลุ่มในชุมชนเป็นอย่างดี

สภาพวิถีชีวิตชุมชนตำบลวัดสำโรง

ชุมชนตำบลวัดสำโรงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ มีบ้านเรือนบริเวณฝั่งแม่น้ำลำคลองต่างๆ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย และดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่เอื้ออำนวยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้เกือบทุกด้าน ชาวบ้านได้รวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตน้ำดื่ม กลุ่มตุ๊กตา กลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ กลุ่มไก่ชน กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนในการพึ่งพากันในระหว่างกลุ่ม ผลิตและขายภายในชุมชน และยังมีการจัดตลาดนัดเพื่อขายผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน รวมทั้งเอื้อประโยชน์ให้แม่ค้าร้านค้าภายนอกได้นำของใช้ในชีวิตประจำวันมาขายในชุมชนทุกสัปดาห์ เป็นการลดภาระในการเดินทางของคนในชุมชนเพื่อไปซื้อของต่างๆ ในตัวเมือง

ความเป็นอยู่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับน้ำ ทั้งในแง่ของการทำมาหากิน การคมนาคม การทำกิจกรรมทางด้านสังคม และด้านประเพณีวัฒนธรรม ตลาดเป็นพื้นที่ทางสังคมอีกแห่งหนึ่งที่แสดงถึงความผูกพันกับสายน้ำ เป็นแหล่งพบปะผู้คนจากคุ้งน้ำต่างๆ และพ่อค้าจากถิ่นอื่นเพื่อนำสินค้ามาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน

ในสมัยก่อนการคมนาคมทางน้ำเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เรือเป็นพาหนะสำคัญที่ชาวบ้านใช้ในการสัญจรทุกฤดูกาล ทั้งในฤดูแล้ว และฤดูน้ำหลาก แทบทุกบ้านจึงมีเรือและมีอู่เรือ บางบ้านมีเรืออยู่หลายลำ มีทั้งเรือแจวเรือพาย รูปร่างหลายลักษณะ มีประโยชน์ในการใช้งานต่างกัน ได้แก่ เรือมาด เรืออีแปะ เรือสำปั้น เรือบด เป็นต้น ในแม่น้ำลำคลองจึงคึกคักไปด้วยผู้คน เรือพาย เรือค้าขาย เรือแท็กซี่ เรือลากจูง เรือสินค้าต่างๆ

ในปัจจุบัน วิถีชีวิตเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา บานเลื่อนริมแม่น้ำลำคลองถูกรื้อย้ายมาตั้งบ้านเรือนริมถนนแทน สภาพสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมือง การทำมาหากิน เช่นทำนา ทำสวน เป็นการผลิตเพื่อขาย แม้แต่การคมนาคมเป็นไปตามยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลง การเดินทางสัญจรจากการเดินเท้า ทางเกวียน ทางเรือ ถูกเปลี่ยนมาเป็นการสัญจรทางบก เดินทางด้วยรถยนต์ รถจักรยาน รถจักรยานยนต์ โดยทุกบ้านจะมีรถจักรยาน รถจักรยานยนต์ รถยนต์ อย่างน้อยอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพาหนะ ประจำบ้านเรือน

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นตำบลวัดสำโรง

ชาวตำบลวัดสำโรงยังคงศรัทธาเหนียวแน่นในประเพณีท้องถิ่น ที่ได้เคยปฏิบัติมาและกระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆะบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น ชาวบ้านจะร่วมกันมาทำบุญมากเป็นพิเศษ มีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และร่วมเวียนเทียนที่วัด ส่วนในวันพระจะมีอุบาสกอุบาสิกาซึ่งเป็นผู้สูงอายุในหมู่บ้านมาปฏิบัติธรรมถืออุโบสถศีลด้วย

ประเพณีของท้องถิ่นอื่นๆ เช่น วันตรุษไทย เป็นการทำบุญเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ของไทยทางจันทรคติ มีการทำบุญฟังธรรมที่วัด 4 วัน ส่วนในวันสงกรานต์ ตำบลวัดสำโรงจะจัดทำบุญวันสงกรานต์ 5 วัน เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาลนอกจากนั้นในวันสงกรานต์จะมีการละเล่นท้องถิ่นและกีฬาพื้นบ้านของกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มหนุ่มสาว กลุ่มเยาวชน กลุ่มราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพื่อเสริมสร้างความสนุกสนานก่อความสามัคคีในชุมชน ปัจจุบันได้มีการประยุกต์การละเล่นให้เหมาะกับสมัย เช่น พายกะทะ พายเรือหัวใบ้ท้ายบอด พายเรือบด ปีนเสาตกน้ำมัน ชักเย่อ วิ่งผลัด ฟุตบอลเยาวชนและกีฬาพื้นบ้านอื่นๆ

งานเทศกาลประจำปีของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานประจำปีปิดทองของวัด จะได้รับความร่วมมืออย่างดี จากทุกส่วนของชุมชน เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กลุ่มองค์กรชุมชน กำนันผู้ใหญ่บ้าน โรงเรียน และส่วนราชการอื่นๆ ภายในตำบลอย่างดี ทำให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เริ่มตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการปรึกษาหารือเพื่อจัดงาน การจัดหามหรสพ และกิจกรรมอื่นๆ ตลอดถึงดำเนินการจัดงานให้สำเร็จลุล่วงโดยไม่ต้องใช้งบประมาณจากทางวัด เช่น ผู้สูงอายุและพวกแม่บ้านก็มาช่วยกันทำกับข้าวในโรงครัว พ่อบ้านผู้นำชุมชนมาเป็น อปพร.ในงาน กลุ่มหนุ่มสาวในแต่ละหมู่ก็มีเวรผลัดกันมาเป็นเจ้าหน้าที่ขายทอง รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ สถานีอนามัยตำบลวัดสำโรง ได้จัดเจ้าหน้าที่ประจำหน่วยปฐมพยาบาล สถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารี (หลวงพ่อเปิ่นอุปถัมภ์) ก็จัดส่งผู้สูงอายุมาร่วมขาย ธูป เทียน ทอง เป็นความร่วมมือกันภายในชุมชน โดยตลอดระยะเวลาที่ดำเนินการจัดงานเทศกาลประจำปีของวัดตั้งแต่โบราณ ไม่เคยมีเรื่องทะเลาะวิวาทภายในงานวัด และที่วัดไม่อนุญาตให้จำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ หรือร้านค้าที่เข้าข่ายการพนัน เช่น หนูนาพาโชค ตักไข่ปลา วงล้อเรียงเบอร์ เป็นต้น ตลอดถึงไม่ให้มีมหรสพประเภทรุนแรง หรือดนตรีที่มีการเต้นยั่วยุ กามารมณ์ อนุญาตให้มีเฉพาะนาฏดนตรี (ลิเก) ดนตรีลูกทุ่ง ภาพยนตร์ มหรสพอื่นๆ ที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย และระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดงานวัด พ.ศ.2537

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวตำบลวัดสำโรง

ชุมชนวัดสำโรงมีแรงยึดเหนี่ยวภายในชุมชนอย่างแน่นแคว้นทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ต่างก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน แรงยึดเหนี่ยวภายในระบบครอบครัว และเครือญาติ โดยเฉพาะตระกูลเดียวกัน มีความสัมพันธ์อันดี และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี หรือกับเพื่อนบ้านก็รู้จักมักคุ้นกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความผูกพันไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอ เวลาทำกิจกรรมต่างๆ สามารถลงแขกเกณฑ์แรงงานกันได้ อย่างเช่น การลงแขกเกี่ยวกับข้าว หรือบ้านสมัยก่อนมุงหลักคาจาก พวกชาวบ้านมาช่วยกันมุงหลังคาให้เสร็จได้ภายในวันเดียว ในการปลูกบ้านมีธรรมเนียมของแรงกันปลูกบ้าน เพราะไม่ได้ปลูกกันบ่อยๆ หรือขอแรงไปรื้อบ้าน เป็นต้น

แม้ในปัจจุบันการทำกสิกรรม การทำเกษตรกรรม จะต่างคนต่างทำภายในครอบครัว ไม่มีการเอาแรงกันเหมือนแต่ก่อน คนในชุมชนก็ยังมีความสามัคคีกันหากมีงานต่างๆ ภายในชุมชนก็จะมาร่วมกันทำ เช่น การพัฒนาตำบลในช่วงวันสำคัญต่างๆ การทำบุญกลางหมู่บ้าน หรืองานที่เกี่ยวข้องกับ วัด โรงเรียน เป็นต้น

แรงยึดเหนี่ยวที่สำคัญของชุมชนอีกส่วนหนึ่ง คือ วัด ซึ่งมีบทบาทในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วย โดยกิจกรรมตามประเพณีที่ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันมากๆ ได้แก่ การมาทำบุญร่วมกัน เช่น บุญประจำปีวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และเทศกาลสำคัญๆ ที่เป็นโอกาสรวมคนมาพบปะทำบุญร่วมกัน ได้แก่ สงกรานต์ ตรุษไทย สารทไทย งานประจำปีของวัด เทศกาลเหล่านี้ชาวบ้านนิยมทำขนมข้าวต้มลูกโยน กระยาสารท และอาหารคาวอื่นๆ อย่างขนมจีนน้ำพริกน้ำยา เป็นต้น และนำอาหารสำหรับเทศกาลดังกล่าวมาทำบุญกันที่วัด หลังจากนั้นจึงแจกแลกเปลี่ยนกันกินในหมู่เครือญาติและนำเพื่อนบ้านใกล้เคียงประเพณีเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านได้มาพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์เหนียวแน่นให้แก่ชุมชน แต่ในระยะหลังๆ กิจกรรมทางศาสนา ประเพณีบางอย่างลดน้อยลงไป เพราะคนรุ่นหลังไม่ค่อยมีเวลา ต้องทำงานในบริษัท งานตามโรงงาน แต่หากเป็นวันหยุดงานคนหนุ่มสาวก็ยังคงมาร่วมทำกิจกรรมที่วัดกับพ่อแม่ ปู่ยา ตายาย ที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อๆ มา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัดโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนตั้งอยู่ภายในวัด มีพระสอนวิชาศีลธรรม จำนวน 3 รูป ตลอดทุกภาคการศึกษา และมีกิจกรรมร่วมกับวัดเป็นประจำ ครูส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่ชาวบ้านรู้จักกันดี หรือไม่ก็มาสอนอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน จนมีความสนิทสนมกับชาวบ้าน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือยกย่อง และให้ความไว้วางใจจนสามารถเป็นที่ปรึกษาหรือชี้นำชาวบ้านได้ ชาวบ้านผู้ทรงภูมิปัญญาก็มาเป็นครูสอนวิชาพิเศษให้กับ

นักเรียน ชาวบ้านเองก็ถือว่าโรงเรียนคือสมบัติของชุมชน โรงเรียนสร้างขึ้นด้วยเงินบริจาคของชาวบ้าน พ่อค้า คหบดีในชุมชน ซ่อมแซมโรงเรียนก็ด้วยแรงงานชาวบ้านร่วมมือกัน ที่โรงเรียนมักจัดทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้ปกครองนักเรียน และกลุ่มองค์กรชุมชนเป็นประจำ เช่น ทำบุญตักบาตรในวันพระ อบรมเข้าค่ายคุณธรรม วันเฉลิมพระชนมพรรษา อบรมโดยกลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ อบรมโดยสาธารณสุข อบรมโดยชมรมต่างๆ ภายในชุมชน เป็นต้น

การปกครองชุมชนตำบลวัดสำโรง

สมัยโบราณมีกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนราษฎรในการทำหน้าที่ประสานงานติดต่อราชการ และยังเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือยำเกรง สามารถอบรมตักเตือนชาวบ้านได้ สามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดในหมู่บ้าน ชาวบ้านสนิทสนมกลมเกลียวรักใคร่กัน ในปัจจุบันมีการปกครองตามระบบปัจจุบัน มีระบบองค์การบริหารส่วนตำบล ความใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านกำนันผู้ใหญ่บ้านเริ่มลดลง อันเนื่องมาจากบทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านที่ลดลงด้วย ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังสามัคคีกันดีอยู่แม้จะมีการเลือกตั้งสมาชิกหรือนายก อบต. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอาจจะแตกเป็นฝ่ายเพื่อสนับสนุนหาเสียงให้พวกของตนอย่างชัดเจน แต่พอการเลือกตั้งผ่านพ้นไป กิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวม คนในชุมชนยังให้ความร่วมมือกันตามปกติ

ความมือดังกล่าว อาจเนื่องมาจากการรวมกลุ่มและกิจกรรมของกลุ่มต่างๆ และการประสานงานระหว่างกลุ่ม เช่น กลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเลี้ยงไก่ชน กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น เพราะสมาชิกแต่ละคนสามารถเป็นสมาชิกได้หลายกลุ่ม ร่วมทำกิจกรรมหลายกลุ่มจึงเกิดความผูกพันในระหว่างกลุ่ม และอาจเนื่องด้วยในชุมชนมีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเจ้าอาวาสเป็นพระมหาเถระที่ชาวบ้านในตำบลวัดสำโรงและตำบลใกล้เคียงต่างศรัทธาให้ความเคารพนับถือ

โดยสรุป ชุมชนวัดสำโรงเป็นคนพื้นที่เดิมที่ตั้งบ้านเรือนมาแต่โบราณ บ้านเรือนใดตั้งอยู่ริมแม่น้ำลำคลอง และมีที่ดินเป็นของตนเองจะประกอบอาชีพทำการเกษตร ส่วนคนที่ไม่มีที่ดินจะประกอบอาชีพหาปลา หรือรับจ้างทั่วไป ส่วนคนที่มีบ้านอยู่ติดลำคลองห่างจากแม่น้ำจะประกอบอาชีพทำสวนและทำนาเป็นหลัก หนุ่มสาวสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะเรียนหนังสือและเมื่อเรียนจบแล้วจะทำงานในสถานประกอบการโรงงาน มีบางส่วนกลับมาประกอบทำการเกษตรกับครอบครัว ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน และสามารถนำผลผลิตมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกันที่ตลาดนัดวัดสำโรง ทำให้ไม่ต้องเดินทางหาซื้อของใช้เพื่ออุปโภคบริโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวันภายในเมือง

นอกจากนั้นชุมชนวัดสำโรงยังรวมกันตั้งเป็นกลุ่มองค์กรชุมชน ในปัจจุบันมีจำนวน 7 กลุ่ม คือ กลุ่มกสิกรรมธรรมชาติ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มน้ำดื่ม กลุ่มตุ๊กตา กลุ่มเลี้ยงไก่ชน ชมรมผู้สูงอายุ ชมรมว่าวไทย มีการประชุมผู้แทนกลุ่มเพื่อสร้างให้เป็นชุมชนเข้มแข็งเป็นประจำ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นชุมชนที่มีความขัดแย้งกันน้อยมาก

ชุมชนวัดสำโรงเป็นวิถีการดำรงชีวิตเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีสถานบันเทิง ไม่มีร้านขายอาหารกลางคืน ไม่มีแหล่งมั่วสุมต่างๆ การพบกันของวัยรุ่นและเยาวชนส่วนมากจะนัดกันเล่นฟุตบอลตอนเย็นๆ ที่วัด ชมรมผู้สูงอายุก็เช่นเดียวกัน นัดกันออกกำลังกายรำไม้พลองตอนเย็นๆ ที่สนามลานวัด ส่วนกลุ่มของสตรีก็จะนัดเต้นแอโรบิคในบริเวณลานวัด ส่วนผู้ที่ไม่ได้เล่นฟุตบอลหรือทำกิจกรรมใด จะออกกำลังกาย ณ ศูนย์ออกกำลังกายบริเวณหน้าวัด พอมืดๆ ต่างแยกย้ายพักผ่อน เพื่อตื่นขึ้นมาเริ่มกิจกรรมของวันใหม่

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

วัดทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑ์ในการเก็บรักษาโบราณวัตถุและอนุรักษ์สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีคู่กับสังคมไทยมาอย่างช้านาน ภายใต้การบริหารจัดการที่มีลักษณะสอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรมไทย โดยที่วัดจะทำหน้าที่ธำรงพระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นสถานที่สะสม จัดแสดงและให้ความรู้กับสิ่งของสะสม ไม่ว่าของสิ่งนั้นจะเป็นของดีมีค่าควรเมือง ของแปลกประหลาด หรือสิ่งของที่เชื่อว่าเป็นของไม่เป็นสิริมงคลต่างก็ถูกนำมาถวายวัด โดยผู้ถวายมักคาดหวังตามคุณค่าของสิ่งของนั้นๆ อาทิการถวายสิ่งที่ดีให้กับวัดนั้นจะเป็นการสะสมบุญ ส่วนการนำสิ่งของแปลกประหลาดและของที่ไม่เป็นสิริมงคลต่างก็มักถูกนำมาถวายวัด ด้วยเชื่อว่าบุคคลธรรมดาหากครอบครองไว้จะเกิดโทษภัย การนำไปถวายวัดซึ่งเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นทางออกเพียงทางเดียวที่จะแก้ไขเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี เมื่อวัดได้รับสิ่งของต่างๆ เหล่านั้นมาเก็บรวบรวมไว้ด้วยกัน โดยถ้าเป็นสิ่งของที่ดี เป็นต้นว่าพระพุทธรูปก็จะจัดไว้ในสถานที่อันเหมาะสมเพื่อให้คนในชุมชนได้กราบไหว้ บนบาน ตามความเชื่อและความศรัทธา แต่หากเป็นของสิ่งอื่นๆ ก็มักจะมีสถานที่อันสมควรอื่นภายในบริเวณวัด ซึ่งมีการพิจารณาจัดการตามความเหมาะสมตามเงื่อนไขของชุมชน อาจเป็นการฝังกลบ หรือจัดวางในสถานที่พิเศษ ภายหลังจากที่สิ่งของเหล่านี้มีผู้นำไปมอบถวายก็จะมีการบอกต่อประชาสัมพันธ์ จนกระทั่งบางเรื่องถึงกลับกลายเป็นตำนานนิทานท้องถิ่นก็มี

นอกจากนั้นเมื่อมีผู้สนใจสิ่งของเหล่านี้ก็จะมีพระภิกษุซึ่งเดิมมักจะเป็นคนในชุมชนอยู่แล้วเป็นผู้นำชมและร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งการเก็บของเหล่านี้วัดอาจจะเทียบได้กับการจัดแสดงของพิพิธภัณฑสถานได้ บทบาทพระที่ทำหน้าที่อธิบายเรื่องราวต่างๆ ก็ใกล้เคียงกับบทบาทของภัณฑารักษ์ที่ทำหน้าที่ในพิพิธภัณฑสถาน จึงอาจกล่าวได้ว่าวัดทำหน้าที่ การพิพิธภัณฑ์ มายาวนาน

จุดเริ่มต้นของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เกิดจากโครงการสัมมนาทางวิชาการ ถวายความรู้แก่พระสังฆาธิการจังหวัดนครปฐม เรื่อง การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์วัด โรงเรียน และชุมชน ซึ่งจัดโดยพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. 2542 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้เรื่องของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น รวมทั้งจัดตั้งชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม ในปีเดียวกัน

จาการสัมมนาครั้งนั้น พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสำโรง จึงเกิดเป็นแนวคิดในการจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เมื่อ พ.ศ. 2542 โดยมี ชาว ตำบลวัดสำโรง และตำบลใกล้เคียงร่วมกันบริจาค อุปกรณ์เครื่องมือ อันเป็นของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต อันเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต ของบรรพบุรุษในอดีต ที่ริเริ่มสร้างสรรค์ประดิษฐ์ เครื่องมืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิต องค์ประกอบเหล่านี้มีส่วนในการสร้างสรรค์และสืบทอดวัฒนธรรมให้แก่ชุมชนของตนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดเก็บเพื่อการศึกษา สร้างความรู้ ความเข้าใจ และความภาคภูมิใจในความเป็นมาของตน จึงเห็นควรให้จัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาศึกษาและสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา และข้อมูลวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป และเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้พื้นบ้านและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะเกิดความรักความเข้าใจในความเป็นชุมชนของตนแล้ว ยังจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชาวบ้านในลักษณะต่างๆ ด้วย

ส่วนประกอบของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงใช้พื้นที่บริเวณใต้ถุนศาลาการเปรียญเป็นที่ตั้งจัดแสดงวัตถุ โดยจัดแบ่งพื้นที่ด้วยผนังไม้ไผ่ขัดแตะแบบง่ายๆ

ส่วนที่ 1 แสดงครัวโบราณ จัดแสดงอุปกรณ์ในการ หุงต้ม สะท้อนให้เห็นถึงการจัดครัวไทยในอดีต อันประกอบด้วย เตาดินเผา หม้อ ดิน ประเภท ต่างๆ เช่น หม้อหูกระทะ หม้อต้ม กาดินเผา เป็นต้น และยัง ประกอบด้วยเครื่อง ใช้ในครัว เช่น ตะกร้าล้างปลา อ่างนวดแป้ง กระต่ายขูดมะพร้าว กระบวย โอ่งน้ำ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 แสดงหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นห้องจัดแสดงเครื่องจักสาน อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการ แปรรูปไม้ไผ่และ หวายเป็นเครื่องมือใช้สอย เช่น สาแหรก ตะกร้ากระบุง กระจาด กระด้ง สนับโรย ปุ้งกี๋ เป็นต้น

ส่วนที่ 3 แสดงอุปกรณ์ตวงข้าว เป็นอุปกรณ์ ชั่ง ตวง วัด ในการตวงข้าวเปลือกแบบเก่าที่บรรพบุรุษเคยใช้ ในอดีต ประกอบด้วย กระบุงปากบาน กระบุงโกย กระบุงตวง โป๊ยซัด ถังตวงข้าว (ไม้) (เหล็ก) กระทาชักข้าว กระด้งบดข้าว ไม้บดข้าว เป็นต้น.

ส่วนที่ 4 แสดงเครื่องมือการทำนา ในอดีตใช้แรงงานจากสัตว์ คือ วัว ควาย เป็นแรงงานหลัก เครื่องมือในการทำนาที่ จัดแสดงประกอบด้วย โกรกคล้องคอควายสำหรับ ลากไถ แอก คราดไถ ไม้คานหาบข้าวไม้คานหลาว คันฉายส่งฟาง ไม้สงฟาง งอบ เคียวเกี่ยวข้าว เป็นต้น

ส่วนที่ 5 แสดงเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เป็นบริเวณที่จัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการ กินอยู่อย่างไทย หาผักหาปลา พออยู่พอกิน ประกอบด้วยเครื่องมือดักสัตว์ เช่น คันหลุบ ด้วงดักหนู แร้ว กับดักต่างๆและอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ เช่น ชนาง ลอบยืน ลอบนอน ข้อง เบ็ด อวน ฉมวก สุ่ม สวก เป็นต้น

ส่วนที่ 6 แสดง เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เครื่องใช้เบ็ดเตล็ดจัดแสดงเป็นตู้แสดง 3 ชั้นบริเวณตู้ที่ 1 ตั้งแสดง เชี่ยนหมากทองเหลือง ตะเกียงลาน นมนาง กลอนประตู แว่นโรย ขนมจีน เป็นต้น ชั้นล่าง จัดแสดง เครื่องมือช่างไม้ จำพวก กบบุก กบชักร่อง กบผิว กบบังใบ เลื่อยยอก เลื่อยลันดา อีกด้านหนึ่ง จัดแสดง เครื่องทองเหลือง จำพวก ถาดทองเหลือง หม้อทองเหลือง เป็นต้น ตู้ที่ 2 จัดแสดง ตราชั่ง (กิโลคัน) ลูกคิด และของเบ็ดเตล็ดอื่นๆ ส่วนรอบ ตั้งแสดง ไห กระถางเคลือบประเภทต่างๆ

อาคาร จัดแสดง อาชีพชาวนา เป็นอาคารโถงซึ่งเดิมเป็นโรงอาหารโรงเรียนวัดสำโรง และไม่ได้ใช้งานอยู่สภาพชำรุด วัดสำโรงจึงได้ซ่อมแซม ทาสี ปรับพื้นใหม่ และนำมาเป็นอาคารจัดแสดงถึงอุปกรณ์เครื่องมือในการทำนา เช่น อุปกรณ์ในการวิดน้ำ อุปกรณ์ในการไถหว่าน อุปกรณ์ในการ ตกกล้า อุปกรณ์ในการเกี่ยวข้าว นวดข้าว อุปกรณ์ที่จัดตั้ง แสดงไว้ เช่น ระหัดชกมวย ระหัดเครื่องยนต์ แป้นตอกกล้า ไม้หาบกล้า เครื่องฝัดข้าว สีข้าว ครกตำข้าว ฯลฯ และเป็นที่จัดแสดงเรือประเภทต่าง เช่น เรือบด เรือเพรียว เรือแปะ เรือมาด เรือจ้าง ฯลฯ

บริเวณนิทรรศการ จัดแสดงเรื่องราวอันเกี่ยวกับความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและจัดแสดงสาระความรู้อื่นๆ เป็นนิทรรศการหมุนเวียนอันเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงมีพระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสำโรง เป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์โดยตำแหน่ง และมอบหมายให้พระปลัดประพจน์ สุปภาโต ซึ่งเป็นเลขานุการ เป็นผู้รับผิดชอบงานด้านพิพิธภัณฑ์ โดยไม่มีคณะกรรมการที่แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ทุกๆ คนในชุมชนจะมีส่วนในการดูแลรักษาร่วมกันกับพระสงฆ์วัดสำโรง และหากมีกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับพิพิธภัณฑ์ เช่น การจัดแสดงนิทรรศการพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ หรือกิจกรรมอื่นๆ จะมอบหมายให้คณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดสำโรงนำพิพิธภัณฑ์ไปจัดแสดงพร้อมกับนำผลงานนักเรียน ไปจัดแสดงด้วย

การประชุมเสนอแนวคิดในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์หรือกำหนดแนวทางการทำกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ ชุมชนสามารถร่วมเสนอความคิดเห็นได้ในการประชุมคณะกรรมการเพื่อจัดงานประจำปีของวัด ซึ่งจัดการประชุมอย่างเป็นทางการปีละ 2 ครั้ง

นอกจากนั้นชมรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยพิพิธภัณฑ์ เช่น ชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทยๆ (องค์กรชุมชน) ซึ่งมีพระปลัดประพจน์ สุปภาโต เป็นที่ปรึกษา เป็นองค์กรหลักที่ทำงานร่วมกับพิพิธภัณฑ์ ในด้านการบริการวิทยากรท้องถิ่น รวมถึงฝึกมัคคุเทศก์น้อยซึ่งเป็นเยาวชนในชุมชน ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากปราชญ์ท้องถิ่น และผู้ที่ชำนาญการในเรื่องต่างๆ ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เช่น การหุงข้าวด้วยเตาฟืน การจักสาน การตวงข้าว การทำนา การหาปลา การตกกุ้ง เป็นต้น เพื่อบรรยายให้ความรู้แก่ผู้ที่มาเยี่ยมชม รวมถึงประสานงานองค์กรภายในชุมชน ซึ่งจะมีการประชุมหน่วยงานและองค์กรชุมชนเป็นประจำทุกเดือน นอกจากนั้นยังทำหน้าที่ประสานงานติดต่อภายนอกชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทำกิจกรรรมร่วมกัน

สถิติผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

ประชาชนในท้องถิ่น	ประมาณ	1,200 คน
นักท่องเที่ยวทั่วไป	ประมาณ	700 คน
นักเรียนนักศึกษา	ประมาณ	600 คน
	รวม	2,500 คน

(ที่มา: สถิติที่รวบรวมโดยเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ พ.ศ. 2552)

บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

บทบาทด้านการศึกษา

ในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เน้นประโยชน์เพื่อการศึกษาเป็นสำคัญ โดยจัดแสดงวัตถุออกเป็นหมวด เพื่อให้ผู้ชมได้รับความรู้ได้บรรยากาศสามารถเข้าถึง ยุคสมัยที่วัตถุที่จัดแสดงชิ้นนั้นๆ ยังคงใช้งานอยู่ โดยวิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ท้องถิ่นซึ่งผ่านประสบการณ์ชีวิตถ่ายทอดเล่าเรื่องราวผ่านวัตถุชี้ให้เห็นถึงกระบวนการรวมถึงความอุตสาหะในการประดิษฐ์สิ่งของเริ่มตั้งแต่ในส่วนของครัวโบราณ ผู้ชมจะมองเห็นสภาพห้องครัวจำลองจัดวางของซึ่งได้รับการบริจาค เช่น เตามอญ เป็นเตาดินเผาเป็นวงกลมโค้งสวยงาม เจาะช่องตรงด้านหน้าเพื่อใส่ฟืน มีกระทะดินเผาวางด้านบน พร้อมกับอุปกรณ์เครื่องใช้ในครัว และสิ่งของอื่นๆ เพื่อแสดงให้เห็นภาพครัวโบราณสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นสมัยก่อน เช่น

ห้องจัดแสดงหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นการรวบรวมของบริจาคประเภทงานจักสาน ซึ่งแสดงให้เห็นคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์อันประณีตของคนโบราณ ในการประดิษฐ์ลวดลาย รวมทั้งกรรมวิธีในการทำชิ้นงานซึ่งประกอบด้วยภูมิปัญญา เช่น การสานชงโลง เพื่อวิดน้ำเข้านาจะต้องหาไม้ไผ่สีสุก (ตามโบราณต้องตัดไผ่สีสุกจากกอ นับจากลำนอกสุดเข้าไป 5-6 ลำจึงจะใช้ได้เพราะเป็นไม้ที่โตก่อนจะแก่ก่อน เหมาะที่จะนำมาจักสาน) ในการสานนั้นบางคนสานลานสองลายสามแล้วยังมีสุนทรีย์ในงานหัตถกรรมใส่ลายดอกพิกุลเพื่อเพิ่มคุณค่าในงานจักสานนั้น แม้วัตถุประสงค์จะเพียงแค่นำมาวิดน้ำเข้านาก็ตาม จากนั้นต้องนำมายาขี้ควายเพื่ออุดรอยรั่วในระยะหลังใช้ยาชันลงน้ำมันยาง จึงจะได้ชงโลงใช้งานวิดน้ำเข้านา จากการสอบถามคนในชุมชนหลายๆคนพบว่าทุกๆบ้านจะสามารถจักสานหรือทำงานหัตกรรมอื่นๆ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อใช้ได้เองในครอบครัวโดยไม่ต้องซื้อหา

การจัดการแสดงอุปกรณ์ตวงข้าว เป็นส่วนหนึ่งของการนำนาในสมัยโบราณซึ่งต้องมีการนวดข้าว กองข้าวบนลาน การโกยข้าว การแบกข้าว และกรรมวิธีในการตวงข้าว ซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อนมีมาตราชั่งตวงวัดตามแบบโบราณ เช่น 1 เกวียน เท่ากับ 2 บั้น (100 ถัง), 1 บั้น เท่ากับ 50 ถัง, 1 ถัง เท่ากับ 20 ลิตร เป็นต้น

ในการเรียนรู้วิทยากรนำชมจะสาธิตจากของจริงประกอบท่าทางทำให้มองเห็นถึงวิธีการตลอดถึงกระบวนการ เช่น การแบกข้าวขึ้นกอง ผู้แบกข้าวจะต้องนำกระบุงปากบานมารองรับข้าวซึ่งผ่านการโกยด้วยโป๊ยซัด เมื่อโกยข้าวเต็มกระบุงปากบานแล้วมีวิธีการส่งขึ้นบ่า และเมื่อมาถึงกองข้าวแล้วจะต้องโรยข้าวออกจากกระบุงปากบาน นอกจากวิทยากรจะสาธิตแล้วยังอนุญาตให้ผู้เข้าชมทดลองทำเพื่อเป็นประสบการณ์ด้วย แม้แต่ในการตวงข้าวสมัยโบราณผู้ที่ตวง

ข้าวนั้นจะต้องชำนาญจริงๆ ไม่สามารถตวงข้าวได้ทุกคน คนตวงข้าวจะต้องมือเบา และมีเทคนิคในการปาดข้าวจากปากถัง นอกจากนั้นยังมีระบบการนับติ้วประกอบการตวงข้าวด้วย

จากการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์ จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงเป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาเพื่อเรียนรู้ของชุมชน ผ่านเรื่องราวของโบราณวัตถุ หรือ สิ่งของต่างๆ ที่จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ ในเรื่องของความเป็นมาของวัตถุ และประโยชน์หรือหน้าที่การใช้สอย รวมถึงความสำคัญของวัตถุชิ้นนั้นๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไร ซึ่งคนในชุมชนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ว่า

> "...วัดทุกวัดควรส่งเสริมให้มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ลูกหลานได้ศึกษา พวกของเก่าๆ พวก กิโล ระหัดชกมวย ของให้เก่า ที่ยังไม่รู้จักของที่ปู่ย่าตายายผู้หลักผู้ใหญ่ได้ทำไว้ บางสิ่งเด็กก็ยังไม่รู้จัก...สิ่งใดเก่าๆ คนก็เอามาไว้ในพิพิธภัณฑ์..."
>
> (หวล ยอดศรีทอง: อาชีพทำสวน 2551)

ของทุกชิ้นในพิพิธภัณฑ์ล้วนให้การศึกษาในด้านต่างๆ สามารถหล่อหลอมให้เกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ กับความอดทนและการสร้างสรรค์อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ

> "...กว่าจะมาเป็นอุปกรณ์แต่ละชิ้นต้องใช้เวลายาวนาน อย่างเช่น โกก (สำหรับคล้องคอควายลากไถ) ต้องมีความอุตสาหะในการดัด ตั้งแต่เป็นหน่อไม้ ค่อยดัดวันละนิด จนรูปร่างตามต้องการแล้วต้องดัดทิ้งไว้จนไม้แก่ จึงจะนำมาผ่านกระบวนการลนไฟและตกแต่งจึงจะนำมาใช้ได้..."
>
> (วิจิตร ฤทธิ์คำรพ: อาชีพทำนา 2551)

> "...ของแต่ละชิ้นกว่าที่คนเก่าจะคิดทำขึ้นมาแล้วใช้ประโยชน์ได้เยอะและใช้ได้นาน ไม่เหมือนกับของปัจจุบันซึ่งมีอายุการใช้งานเพียงปี หรือสองปีก็พัง..."
>
> (ประยูร อยู่เย็น: อาชีพรับจ้าง 2551)

> "...บางคนก็ได้ยินแต่ชื่อแต่ไม่รู้จักว่าเป็นอย่างไร ยกตัวอย่าง เช่น หัวหมู คนที่ไม่เห็นก็ไม่รู้ว่าคืออะไร อยู่ตรงส่วนไหนของไถ และส่วนประกอบอื่นๆ เรียกว่าอะไร..."
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

"...เด็กๆ รุ่นหลังจะได้ดู ได้รู้ ได้เห็น เพราะปัจจุบันเด็กๆ จะลืมหมดแล้ว มีแต่จะรับเอาแต่วัฒนธรรมใหม่ๆ ของเก่าก็จะไม่ค่อยรู้แล้ว ถ้าเด็กๆ ได้เห็นของเก่าที่ปู่ย่าตายายได้ทำมาก็จะดี ว่าเริ่มต้นมา เป็นอย่างไร ทำอย่างไร เดี๋ยวนี้ถ้าไม่มีของเก่าไว้บ้างก็ไม่มีโอกาสได้รู้..."

(สุรศักดิ์ เหล็กกล้า: อาชีพทำสวน 2551)

นอกจากอุปกรณ์ต่างๆ ในการประกอบอาชีพแล้ว การประดิษฐ์อุปกรณ์เพื่อใช้ในครัวเรือน ยังมีความจำเป็น และเป็นการอำนวยความสะดวก ซึ่งแสดงถึงการนำของที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ วัตถุบางอย่างเยาวชนคนรุ่นใหม่อาจเกิดไม่ทัน หรือไม่เคยใช้มาก่อนเลย เช่น เด็กหญิงดาริกา สาธุวรรณ์ และคนอื่นๆ ได้กล่าวถึงว่า

"...เตารีดในสมัยก่อนเป็นเตารีดถ่าน ไม่ได้ใช้ไฟฟ้าเหมือนปัจจุบัน แค่เสียบปลั๊กแล้วใช้ได้เลย แต่ต้องใส่ถ่านไฟรอให้ร้อนแล้วถึงรีด พิพิธภัณฑ์ก็ยังมีของต่างๆ ที่เป็นของพื้นบ้านให้ศึกษาอีกเยอะแยะ..."

(ดาริกา สาธุวรรณ์: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...ได้รับความรู้ในเรื่องของครัวโบราณ ได้เห็นอุปกรณ์จักสาน และอีกหลายๆอย่างที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ เช่น การทำกับดักหนู การดักปลา เป็นต้น..."

(จรัสศรี รูปเลขา: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...เด็กสมัยใหม่ไม่ค่อยรู้เรื่องเก่าๆ แม้แต่ควายเด็กสมัยนี้ก็จะไม่รู้จัก ยิ่งอุปกรณ์ต่างๆ ด้วย ยิ่งไม่ค่อยรู้จัก...การทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองไม่เหมือนสมัยนี้ต้องพึ่งปุ๋ย ยา เช่น ปลูกถั่วฝักยาว ก็ต้องฉีดยาให้ยืดฝักจะได้ยาว ลำไยถ้าไม่ใส่ปุ๋ยหวาน ก็จะไม่หวานเนื้อไม่หนา มะม่วงก็ต้องฉีดยาขั้วเหนียวไม่งั้นก็ร่วงหมด...ตอนเด็กๆทุกคนต้องช่วยพ่อแม่ทำงานเก็บขี้เทือกขี้ไถ ทำงานบ้านก่อนถึงมาโรงเรียนได้ ต่างกับเด็กสมัยนี้..."

(ประดิษฐ์ ริ้วไสว: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง 2551)

"...การจะตำข้าวสมัยก่อนต้องนำมาสีด้วยสีมือ แล้วตำข้าว 3 คน 3 สาก ต้องสามัคคีกัน ไม่งั้นตีกันตาย ตำด้วยสากตะลุมพุก 300 ที ข้าวจึงขาว นำมาฝัดด้วยกระด้งแล้วนำมาหุงกินได้..."

(ทัศนีย์ แก้วใส่คู: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...ชีวิตความเป็นอยู่สมัยก่อน ปู่ย่าตามยายเคยเล่าให้ฟังว่าลำบากมาก เมื่อมาเห็นของในพิพิธภัณฑ์ถึงรู้ว่ามีความลำบากในการทำนา ในการทำกินอย่างไร..."
>
> (กาญจนา แสนยามาส: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...สมัยก่อนแถวนี้ทำนากันเป็นส่วนมา พืชไร่บ้าง ริมแม่น้ำ น้ำจะท่วมทุกปี พอน้ำลด ก็ปลูกกล้วยไข่ ปลูกมะเขือ ปลูกเผือก ปลูกมันเทศ เป็นแบบนี้มาตลอด..."
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

> "...คนรุ่นหลังจะได้รู้พื้นเพของตัวเองในด้านต่างๆ การจำสัตว์น้ำ การทำนา ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ โดยศึกษาจากสิ่งของต่างที่จัดแสดง..."
>
> (โสภัณฑ์ แก้วสุจริต: ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

การศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนผ่านพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ไม่ใช่เพียงแค่ให้เด็กๆ รู้เรื่องราวในอดีต แต่การทำให้เยาวชนในชุมชนตระหนักถึงอดีตที่อยู่รอบตัว การศึกษาที่มุ่งเน้นแต่ข้อเท็จจริงและเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์จึงถูกแทนที่ด้วยกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ที่ให้เด็กได้เรียนรู้จากสภาพแวดล้อมชุมชนโดยตรงสามารถกระตุ้นให้นักเรียนเรียนรู้ที่จะวิเคราะห์และมองย้อนกลับไปยังชุมชนตนได้ พวกเขาจะเข้าใจว่าเรื่องราวจากอดีตมีผลต่อปัจจุบันอย่างไร พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง จึงเป็นแหล่งข้อมูลการเรียนรู้ของนักเรียนได้ จึงมีกิจกรรมนอกห้องเรียนเปิดโอกาสให้เด็กๆ สัมผัสกับสภาพรอบตัว อันจะช่วยพัฒนากระบวนการคิดจากข้อเท็จจริงไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรงที่กล่าวว่า

> "...ของบางอันครูที่พาเด็กไปดูก็ยังไม่รู้จัก ก็ได้ความคิดจากปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้รู้ คอยเป็นวิทยากรให้ความรู้ซึ่งเป็นคนเก่าๆหลายๆท่าน คอยเล่าความหลัง วิถีชีวิตของบรรพบุรุษ...โรงเรียนข้างเคียง เช่น โรงเรียนวัดงิ้วราย ก็ยังมาศึกษา ภูมิปัญญาในการทำตาล ซึ่งโรงเรียนวัดงิ้วรายนำมาทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น...ครูที่โรงเรียนก็พา นักเรียนไปศึกษาตั้งแต่ชั้นอนุบาล ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 เพื่อประกอบการเรียนการสอนในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ก็จะได้ความรู้บ้างได้เห็นของจริง เช่น สีข้าว ระหัดชกมวย ระหัดถีบ เป็นการเครื่องทุ่นแรงในการทำการเกษตรจากแรงงานคน..."
>
> (โสภัณฑ์ แก้วสุจริต: ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

นอกจากนั้นนักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง ได้ให้ความเห็นว่า

"...ได้เห็นของโบราณๆหลายอย่าง เช่น ครัวสมัยก่อน เครื่องคิดเลข (ลูกคิด) ได้รู้จักของโบราณที่ไม่เคยเห็นแต่ตอนนี้สามารถเข้าไปดูได้ในพิพิธภัณฑ์ เป็นที่คุณปู่คุณย่าได้นำมาบริจาคไว้ และได้เปรียบเทียบระหว่างของโบราณกับของสมัยใหม่..."

(มริษฎา เนียมทอง: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...ในส่วนของสวนสมุนไพรครูก็พาเด็กไปดูในวิชาของวิทยาศาสตร์บ้าง ไปวาดรูป ในวิชาศิลปะบ้าง หลายๆ อย่าง ในวิชาภาษาอังกฤษก็ไปดูชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อภาษาอังกฤษที่ติดป้ายไว้ สวนสมุนไพร เป็นแหล่งเรียนรู้ภายในชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน..."

(โสภัณฑ์ แก้วสุจริต: ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...มีนักท่องเที่ยว นักศึกษามาเป็นคณะๆ พิพิธภัณฑ์ที่นี่จะมีการสาธิตวิธีการทำกับอุปกรณ์ต่างๆ เช่น การใช้กระบุงปากบาน การโกยข้าว การตวงข้าว (ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงท่าทางวิธีทำให้ดูเป็นตัวอย่าง) ได้รับความรู้จากการดูวัตถุ อย่างแท้จริง..."

(บุญสม สุขสงวน: อาชีพทำสวน 2551)

"...ยังนึกถึงกลอนประตูสมัยก่อน ถ้าคนเปิดไม่เป็นก็เปิดไม่ได้ พอใส่แล้วมีสลักอยู่ข้างใน ปิดประตูแล้วสลักหล่น คนข้างนอกจะเปิดเข้าไม่ได้ มีนักศึกษามาดูงานก็ยังสงสัยว่าทำได้อย่างไร รู้เฉพาะเจ้าของบ้านเท่านั้นที่จะเปิดได้ เป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากชาวบ้านจริงๆ...แม้แต่กับดักหนู ซึ่งทำขึ้นเองจากวัสดุที่เหลือให้ เช่น ฟ้าทับเหว และของส่วนใหญ่ที่คิดประดิษฐ์ขึ้นเอง ลอบ กระบุง ตะกร้า ซึ่งทำจากผิวไม้ไผ่ เป็น 100 ปี ก็ยังอยู่ รู้จักใช้เก็บรักษา พอถึงปีก็นำมาทำความสะอาดชโลมน้ำมันยาง..."

(พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

"...พิพิธภัณฑ์มีส่วนในการกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็น ว่าของชิ้นทำมาจากอะไร ใช้ประโยชน์อย่างไร ได้หยิบจับทดลอง และอยากที่จะกระทำ

เอง ทำให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนนอกห้องเรียน แม้แต่เด็กเล็กๆ ก็ยังมีความสนใจที่จะมีความอยากรู้อยากเห็น…”

(ทัศนีย์ แก้วใส่คู: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

การเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) อันเป็นประสบการณ์ดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ชีวิตของคนที่ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญาตกผลึกเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้น เพื่อการดำรงอยู่แห่งชีวิตอันเป็นพื้นฐานของความรู้สมัยใหม่ ที่ได้พัฒนาต่อยอดความรู้เดิมนั้น ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมให้เป็นไปตามกาลสมัยในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ดังครูโรงเรียนวัดสำโรงได้ให้ความเห็นว่า

“…ภูมิปัญญาบางอย่างไม่มีให้เห็นแล้ว เช่น ครัวโบราณในการทำแม่เตาไฟสำหรับวางเตาไฟ เป็นดินผสมขี้เถ้าปั้นด้านหน้าก็จะละเลงด้วยน้ำข้าวเพื่อให้ดินแน่นไม่ให้ดินฟุ้ง ไฟฟืนหล่นมาก็จะไม่ไหม้ แล้วก็ปั้นสามเส้าสำหรับตั้งหม้อก่อไฟด้านล่าง เป็นวิถีชีวิตแบบโบราณ…พิพิธภัณฑ์มีให้ศึกษาหลายอย่าง เด็กสมัยใหม่ไม่ค่อยเคยเห็นแล้ว…”

(ลำเจียก ขจรบุญ: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงได้สร้างบรรยากาศในการเรียนขึ้นมาใหม่ในรูปของ Play + Learn = Plearn คือการเรียนผสมผสานกับ การละเล่นอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เช่น การเรียนรู้ว่าวไทยที่เป็นการละเล่นของท้องถิ่น หานำมาประยุกต์เข้ากับการศึกษาแล้ว สามารถเรียนรู้ได้ครบทุกกลุ่มสาระของการเรียนในปัจจุบัน ดังที่คุณชนาธิป แก้วใส่คู ได้กล่าวถึงว่า

“…การเรียนรู้ในเรื่องของว่าวไทย โรงเรียนนำมาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นซึ่งสามารถเรียนรู้ครบทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สุขศึกษา และพลศึกษา ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาต่างประเทศ และยังรวมถึงวิชาลูกเสือด้วย ในเรื่องของเงื่อนต่าง นอกจากนั้นยังได้ในเรื่องของสมาธิ ในการใช้ของมีคม การเหลาไม้ การออกกำลังกาย การวางแผน การออกแบบ เป็นต้น…”

(ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

จากการสังเกต พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง พยายามสร้างสรรค์กิจกรรมเพื่อการเรียนรู้ทางสังคม โดยมุ่งเน้นการสำรวจด้วยตนเองมากกว่าการสั่งสอนให้เด็กเป็นผู้รับแต่เพียงฝ่ายเดียว ในขณะเดียวกันโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์สามารถใช้เป็นอุปกรณ์เสริมสร้างความรู้ เพราะสิ่งของเหล่านั้นคือตัวแทนความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับธรรมชาติในอดีต ซึ่งมีผู้ให้ความเห็นว่า

> "...อุปกรณ์พื้นบ้านส่วนใหญ่ที่คนโบราณนิยมใช้ คือไม้ไผ่ซึ่งมีคุณสมบัติที่คงทน อยู่ได้เป็นร้อยปี แล้วสามารถหาได้ในท้องถิ่น ที่ได้ประกอบเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ มีสถาบันการศึกษาหลายที่มาดูงาน แม้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจะมีของบางอย่างที่จะซ้ำกันบ้าง แต่ต่างสถานที่ ต่างท้องถิ่น รูปแบบต่างๆ อาจไม่เหมือนกัน เช่น ตะกร้า ตะแกรง ..."
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

การนำเครื่องมืออุปกรณ์พื้นบ้านต่าง มาใช้ประกอบการสอนในห้องเรียน สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจของเด็ก และการศึกษาสิ่งประดิษฐ์ที่เห็นอยู่ข้างหน้าเพื่อค้นหาผู้สรรค์สร้างวัตถุ ครั้งนี้เด็ก ไม่เพียงแต่สามารถจับต้องวัตถุได้เท่านั้น แต่ยังสามารถออกแบบนิทรรศการของเขาด้วยการคิดสร้างสรรค์เองในการจัดนิทรรศการที่โรงเรียนได้อีกด้วย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน คนในชุมชนวัดสำโรง ได้เรียนรู้ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่พอเพียง สามารถนำความรู้จากการดำรงชีวิตของคนรุ่นเก่า มาปรับใช้ในปัจจุบัน จากการสังเกตในหลายครอบครัว พยายามที่จะหาผักหาปลาแบบพออยู่พอกิน พยายามปลูกพืชต่าง เช่น พืชผักสวนครัว ผลไม้ ไม้ยืนต้น และไม้ดอกไม้ประดับอื่น เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน

โดยสรุป จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง พยายามที่จะอนุรักษ์วัตถุที่ใช้ดำรงชีพของคนในอดีต และวัตถุที่ทำขึ้นมาใหม่เสมือนวัตถุที่เคยใช้งานจริงในสมัยอดีต เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ในการเรียนรู้ถึงวิถีชีวิต และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต เพื่อให้เยาวชนรวมถึงคนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในอดีต และสามารถนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาปรับประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน ผ่านวิธีการนำเสนอซึ่งพิพิธภัณฑ์มีกระบวนการปรับปรุงให้เข้ากับยุคต์สมัยและสถานะของผู้เข้าชม เพื่อให้ผู้เข้าชมได้รับความเพลิดเพลิน และได้รับความรู้มากที่สุด

บทบาทด้านสังคม

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดตั้งและบริหารงานโดยวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดสำโรงจึงเป็นสถานที่กลางสำหรับการสมาคมหรือการดำเนินชีวิตทางสังคม

และเป็นศูนย์กลางของวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันกับวัด เพราะประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนนับถือพระพุทธศาสนา และมีความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากจริยาวัตร และการปฏิบัติตนแบบอย่างของคนในชุมชน ดังนั้นการดำริที่จะจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ของชุมชนขึ้นมาจึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ในการบริจาควัตถุเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเจ้าอาวาสวัดสำโรงได้กล่าวว่า

> "...ชาวบ้านที่ช่วยกันบริจาคล้วนมาด้วยความศรัทธา เพราะวัดจะไม่ค่อยเรี่ยไร พอรู้ข่าวว่าจะทำการก่อสร้างสิ่งใด ก็จะมาบริจาคหรือมาแสดงความจำนงเป็นเจ้าภาพเอง..."
>
> (พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

ซึ่งของเหล่านั้นจะเป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ และรักษาไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของคนในชุมชน ซึ่งจะนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของลูกหลานในภูมิปัญญาของชุมชนวัดสำโรง ดังที่คุณชนาธิป แก้วใส่คู และคนอื่นๆ ได้กล่าวว่า

> "...ของบางอย่างเป็นความภาคภูมิใจที่บรรพบุรุษมีความขยันพากเพียรรู้จักการสร้างสรรค์เพื่อนำมาใช้ เช่น กว่าจะได้ตะกร้ามาสักใบ ในปัจจุบันไปซื้อของพลาสติกในตลาดมาแว๊บเดียว แต่การจะทำตะกร้าจากไม้ไผ่ขึ้นมาสักอัน ต้องไปตัดไม้ไผ่ที่แก่ๆ นำมาผ่านกรรมวิธีรมควัน ต้องมานั่งเหลาจักตอก แล้วสานจนเป็นตะกร้ามาหนึ่งใบ วัดจึงได้ริเริ่มนำภูมิปัญญาเหล่านั้นมารวมจัดเป็นพิพิธภัณฑ์..."
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

> "...สิ่งของต่างๆ ที่จัดแสดงได้รับการบริจาคเพื่อให้นำมาจัดแสดงนั้นมีประโยชน์อีกด้านคือความรู้สึกผูกพันระหว่างผู้มอบของกับสิ่งของนั้น เมื่อสิ่งของนั้นมาอยู่ในพิพิธภัณฑ์ก็จะนำความผูกพันของเจ้าของมายังพิพิธภัณฑ์ด้วย..."
>
> (ทัศนีย์ แก้วใส่คู: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...ของบางอย่างหาดูไม่ได้อีกแล้ว เพราะว่าไม่มีคนที่จะประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ แต่ทุกคนก็พร้อมใจที่ได้ร่วมกันบริจาคมาด้วยความศรัทธาที่จะถวายวัด..."
>
> (ประยูร อยู่เย็น: อาชีพรับจ้าง 2551)

> "...คนที่นำมาให้ตั้งใจที่นำมาให้คนดูเพื่อมารวมกันในที่ส่วนรวม หากไว้กับบ้านก็จะผุพังไปตามกาลเวลาเหมือนเป็นของไม่มีค่า หากนำมาไว้ที่วัดคนอื่นจะได้มาดูมาศึกษา เด็กสมัยนี้จะไม่ค่อยรู้จัก แม้แต่ของกิน ผลไม้โบราณ เด็กๆ ก็จะไม่รู้จักแล้ว..."
>
> (ยุพา ริ้วไสว: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

นอกจากพิพิธภัณฑ์จะเป็นสถานที่อันบ่งบอกถึงความภาคภูมิใจของคนในชุมชนเป็นอย่างดีแล้ว กิจกรรมต่างๆ ที่จัดทำโดยวัด ยังได้รับความร่วมมืออย่างดี ทั้งส่วนราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรชุมชน และกลุ่มอาชีพต่างๆ รวมถึงผู้นำชุมชน ซึ่งแสดงถึงความสมัครสมานสามัคคี ของคนในชุมชนที่จะร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง แม้แต่เยาวชนและนักเรียนในโรงเรียนวัดสำโรงและสถานศึกษาใกล้เคียงยังมีโอกาสร่วมกันทำกิจกรรมในโครงการต่างๆ เป็นประจำ เช่น กิจกรรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทยๆ การจัดทำนิทรรศการพิพิธภัณฑ์และการจัดพิพิธภัณฑ์สัญจรในงานวิชาการของโรงเรียนต่างๆ งานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม และงานอื่นๆ โดยขอแรงชาวบ้านที่ว่างภารกิจช่วยขนย้ายของและนำมาจัดพิพิธภัณฑ์เคลื่อนที่ มีครูและนักเรียนของโรงเรียนวัดสำโรงเป็นวิทยากรประจำซุ้มนิทรรศการ มีการสอดแทรกผลงานนักเรียนในการจัดแสดงด้วย เช่น ผ้าบาติก หัตกรรมของที่ระลึก รวมถึงนำผลิตภัณฑ์ที่มีในชุมชนมาจำหน่าย เป็นรายได้พิเศษแก่นักเรียนอีกด้วย

> "...นักเรียนในโรงเรียนก็มาร่วมกันจัดพิพิธภัณฑ์จัดนิทรรศการต่างๆ เป็นประจำ มาช่วยกันทำความสะอาดพิพิธภัณฑ์ ...กลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชนก็มาช่วยกันในกิจกรรมต่างๆ ที่จัด เช่นวันสงกรานต์ เทศกาลต่างๆ งานประจำปี งานแห่เทียน งานลอยกระทง ชมชนนี้ให้ความร่วมมือกันเป็นอย่างดี ระหว่าง วัด บ้าน โรงเรียน ..."
>
> (โสภัณฑ์ แก้วสุจริต: ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...นอกจากได้เรียนรู้แล้วพิพิธภัณฑ์ยังเป็นศูนย์กลาง รวบรวมของเก่าภายในชุมชน ใครมีอะไรก็นำมารวมกันแล้วมาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน แล้วถ่ายทอดมายังผู้ที่มาเยี่ยมชม..."
>
> (ธัญวรัตน์ ทรัพย์เพิ่ม: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

การจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกิดจากความร่วมมือร่วมใจและร่วมแรงกันทำ การออกแบบจัดวางวัตถุ รวมถึงการบอกเล่าประวัติที่มาของวัตถุ ไม่มีบทบรรยายสำหรับวิทยากร องค์ความรู้ต่างๆ ที่บรรยายกับผู้ชมล้วนมาจากประสบการณ์ชีวิตที่ได้สั่งสม การถ่ายทอดความรู้ผ่านวัตถุชิ้นต่างๆ คนในชุมชนสามารถบอกเล่าได้เป็นอย่างดีแม้แต่เยาวชนในชุมชนที่ซึมซับจากคำบอกเล่าจากผู้สูงอายุ ที่มาร่วมกิจกรรม หรือมาทำบุญที่วัด ซึ่งมีเป็นประจำ เช่น งานประจำปี งานเทศกาลวันพระ หรือวันสำคัญต่างๆ เด็กนักเรียนซึ่งอยู่ในโรงเรียนวิถีพุทธจะมาร่วมทำบุญกับพุทธศาสนิกชนที่วัดทุกครั้งที่วัดจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เด็กๆ จะซึมซับประสบการณ์รวมถึงเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตจากผู้ใหญ่ ที่ได้สนทนาและทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน

> "...พิพิธภัณฑ์จัดขึ้นมาเพื่อให้คนไทยได้รู้จักของโบราณ ของพื้นบ้านในชุมชน และนักเรียนได้มาช่วยกันจัดทำนิทรรศการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หากมีคนมาถามเรื่องของพิพิธภัณฑ์ก็สามารถตอบได้ว่าพิพิธภัณฑ์ของเรามีความเป็นมาอย่างไร มีอะไรให้ดูบ้าง..."
>
> (ทาริกา เจียนจันทร์วงศ์: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...การนำเรื่องราวที่ได้รับจากพิพิธภัณฑ์ไปบอกคนที่ยังไม่รู้ให้รู้เป็นประโยชน์และยังได้แลกเปลี่ยนความรู้กัน บางทีเราไม่รู้อะไรก็ถามคนแก่ๆ เขาก็จะเล่าให้เราฟัง เราก็มาคุยกันในห้องเรียนเพื่อนๆก็มาผลัดกันเล่าเช่นเดียวกัน..."
>
> (กมลวรรณ ทับทิมทอง: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

นอกจากนั้นการใช้สถานที่ของหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน รวมถึงชุมชน ที่มาขอใช้สถานที่ศาลาบริเวณด้านหน้าพิพิธภัณฑ์เพื่อประชุมและทำกิจกรรมต่างๆ สถานที่นี้จึงเป็นแหล่งพบปะและแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันในด้านการประกอบอาชีพ ตลอดถึงคุยเรื่องทุกข์สุขต่างๆ นอกจากนั้นบริเวณนี้ยังเป็นสถานที่วางร้านค้าตลาดนัดชุมชน เป็นศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนอย่างแท้จริง

> "...ศาลาหน้าพิพิธภัณฑ์เป็นศาลาเอนกประสงค์สะดวกต่อการใช้ประโยชน์กับชุมชน เช่น การจัดอบรมที่ผ่านมามีการจัดอบรมกลุ่มแม่บ้านเป็นประจำในด้านการทำขนมปัง การแปรรูปอาหาร ทำฝรั่งแช่อิ่ม ฝรั่งแช่บ๊วย การทำน้ำยาล้างจาน จัดอบรมการตัดเย็บ เป็นต้น นอกจากนั้นยังใช้เป็นประชุม

สัมมนา หรือทำประชาคม ตลอดเป็นที่รวมกลุ่มของผู้ที่มาขอใช้สถานที่ เช่น เป็นที่รวมพลลูกเสือของค่ายทิวไผ่งาม หรือทำกิจกรรมชุมชนในงานเทศกาล แม้แต่พ่อค้าสัญจรซึ่งเดินทางค้าขายมาจากต่างจังหวัดได้เป็นที่พักอาศัยหลับนอน…”

(พระทวี อกวโส: วัดสำโรง 2551)

“…เทศกาลว่าวไทย ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทยๆ ของชุมชนวัดสำโรงเป็นกิจกรรมครอบครัวได้สามารถทำกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน ในการทำว่าว วิ่งว่าว ในลานวัด …”

(สำรวย สุวรรณเกิด: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง 2551)

ในด้านความสามัคคีกันในชุมชนสังเกตได้ว่าชุมชนแห่งนี้มีความสนิทสนมกันทั้งในชุมชนและชุมชนรอบข้าง หากมีกิจกรรม หรือมีงานบุญของคนในชุมชนบ้านใกล้เรือนเคียงต่างนำปิ่นโตอาหารหวานคาว มาร่วมเลี้ยงพระ เมื่อพระกลับแล้วก็นำมารับประทานร่วมกัน หากชุมชนใกล้เคียงมีการทำบุญหรือทำกิจกรรมอื่นๆ เช่น กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมทำบุญกลางบ้าน เป็นต้น ก็จะมีการบอกกล่าว เชิญมาร่วมงานกัน ซึ่งจะเห็นได้จากกิจกรรมการทำบุญต่างๆ ของวัดสำโรง และการทำกิจกรรมชมรมต่างๆ ของตำบลวัดสำโรง

“…ชมรมแม่บ้าน ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพต่างๆ รวมกันอย่างเหนียวแน่นมีความสามัคคี มีการทำกิจกรรมต่างๆ กันบ่อย โดยใช้สถานที่หน้าพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นศาลาเอนกประสงค์มีความสะดวกสบาย เวลามีการเลี้ยงพระที่วัดสำโรง วัดไร่ขิง หรือเลี้ยงพระที่จังหวัดกาญจนบุรี ได้ไปเลี้ยงกันทุกปี ผู้สูงอายุ กลุ่มแม่บ้าน คนในชุมชนก็จะช่วยกันทำครัว ทำอาหารเพื่อนำไปถวายพระ ช่วยกันแบ่งเบาภาระ ใครมีรถยนต์ก็ร่วมกันไปเลี้ยงพระเป็นประจำ…”

(พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

“…วัดจะทำงานอะไรช่วยกันตลอดร่วมมือกันพริ้บเดียวก็เสร็จ ตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย รุ่นพ่อ รุ่นแม่ก็ช่วยวัดมาตลอด สืบทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันมากันด้วยความศรัทธาและเต็มใจมาช่วยกันจริงๆ …”

(ยุพา เพ็งเล็ง: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...ผู้สูงอายุในชุมชนมีส่วนร่วมกิจกรรมในวัดมากที่สุด ในกิจกรรมวันพระ วันสำคัญ งานประจำปี ก็มาช่วยกันทำครัว ขายดอกไม้ ธูป เทียน ทอง และลูกๆ หลานๆ ก็มาช่วยกันกางเต้นท์เป็นกรรมการแผนกต่างๆ ชุมชนนี้ทำอะไร ก็ร่วมมือกันสิ่งใดๆ ช่วยกันได้ก็ช่วยกันไป..."
>
> (ทัศนีย์ แก้วใส่คู: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงเปรียบเสมือนศูนย์รวมในการมาใช้พื้นที่บริเวณวัดและพิพิธภัณฑ์ทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งเป็นที่อยู่ของวัตถุแห่งความทรงจำของคนในชุมชน ได้มาเยี่ยมเยือนวัตถุของมีค่าของบรรพบุรุษที่ได้นำมามอบจัดแสดงไว้ให้ ลูกหลานหรือชุมชนใกล้เคียงก็มาร่วมชื่นชม หรือมาเพื่อศึกษานำความทรงจำในอดีตมาเล่าต่อผ่านวัตถุที่แสดง หรืออาจนำองค์ความรู้นั้นไปพัฒนาให้เกิดความทันสมัยใช้ประโยชน์ได้ในวิถีชีวิตปัจจุบัน การมาทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์จึงถือได้ว่ายังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งในด้านกิจกรรม กับการมาเยี่ยมเยียนและชื่นชมกับสิ่งของอันน่าภาคภูมิใจของตนที่ได้นำมามอบให้จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้

บทบาทด้านศาสนา และวัฒนธรรม

วัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีชีวิตของชุมชนวัดสำโรง ที่เป็นมรดกสืบต่อกันมาช้านาน ครั้งปู่ย่า ตายาย ถือปฏิบัติสร้างสรรค์กันมาจนถึงทุกวันนี้ ชาวตำบลวัดสำโรงถือเป็นความภาคภูมิใจหวงแหนรักษาประเพณีท้องถิ่น และประเพณีต่างๆ ของชุมชนยังเป็นเครื่องมือให้การศึกษาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของชีวิต วัฒนธรรมประเพณีชุมชนได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่คนในชุมชนมาโดยตลอด ให้เข้าใจในบรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต่างๆ เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคี ในรูปของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ หรือแม้แต่ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ส่วนใหญ่ใช้มือ และความคิดประดิษฐ์ถ่ายทอดสืบต่อกันมาทำอาชีพให้กับตนเองและครอบครัว โดยมีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาทั้งในด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณี ทั้งในด้านอนุรักษ์และการเผยแผ่ความรู้ เพื่อให้เด็กและเยาวชนตลอดทั้งคนในชุมชน ให้รู้คุณค่า และร่วมกันในการฟื้นฟู อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม

นอกจากนี้ชุมชนแห่งนี้ยังใช้วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์หลักในการพัฒนาชุมชน ซึ่งได้มีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุตลอดทั้งเครื่องมือเครื่องใช้หรือที่เรียกว่าเทคโนโลยีพื้นบ้าน เก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางทางการศึกษา และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิธรรม ภูมิปัญญา เพราะวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นผลรวม

ของการสั่งสม สิ่งสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษในชุมชน ที่สืบทอดกันมานานจนเป็นประเพณี

จากการบอกเล่าของคนในชุมชนวัดสำโรง กล่าวถึงประเพณีในรอบปีของชุมชนซึ่งประกอบด้วย ประเพณีทำบุญตักบาตรในวันขึ้นปีใหม่ ในตอนเช้ามืดประชาชนในชุมชนจะรวมกันตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง บริเวณริมถนนหมู่ที่ 2 เป็นประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ กันมาทุกปี หากบ้านเรือนใดอยู่ใกล้สถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารี (หลวงพ่อเปิ่นอุปถัมภ์) บริเวณหมู่ที่ 3 จะมาร่วมกันตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งกับคุณยายในสถานสงเคราะห์ ในตอนสายๆ จึงถือปิ่นโตบรรจุอาหารคาวหวานมาร่วมกันทำบุญฟังธรรมเพื่อความเป็นสิริมงคลเนื่องในวันขึ้นปีใหม่ที่วัดสำโรง

ประเพณีทำบุญในวันตรุษไทยชุมชนแห่งนี้ได้ยึดถือปฏิบัติมายาวนาน โดยถือธรรมเนียมโบราณ มีการทำบุญ 4 วัน (นิยมจำสั้นๆ ว่า ตรุษ 4 สงกรานต์ 5) ถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ทางจันทรคติ เป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวพุทธ คนในชุมชนจะหยุดภารกิจการงานในตอนเช้ามาร่วมทำบุญฟังธรรม และอาจทำภารกิจของตนเองในตอนบ่าย แม้ในช่วงของการทำบุญวันสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีวันขึ้นปีใหม่ของไทย มีการทำบุญฟังธรรม 5 วัน และภายในระหว่างงานจะมีกิจกรรมวันครอบครัว สรงน้ำพระ การละเล่นพื้นบ้าน กิจกรรมการเล่นเกม ต่างๆ และการละเล่นอื่นๆ ที่องค์กรต่างๆ ภายในชุมชนร่วมกัน เช่น การแข่งขันฟุตบอลแม่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านกำนัน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อเชื่อมความสามัคคีของคนในชุมชน เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากบอกเล่าของคนในชุมชนว่า

> “…วันสำคัญต่างๆ คนในชุมชนก็จะมารวมกันนำบุญตามโอกาสในวันขึ้นปีใหม่ วันตรุษไทย วันสงกรานต์…ส่วนใหญ่ชุมชนวัดสำโรงจะมีความร่วมมือกันดี เช่น งานวัดทุกคนก็จะมาร่วมมือร่วมใจกันทำ ไม่ต้องจ้างแบบวัดอื่นๆ ก็จะมีเป็นกลุ่มๆแบ่งกันทำของคาว ของหวาน ที่วัดจะมีงานเทศกาลประจำปี เป็นงานปิดทองอดีตเจ้าอาวาส 2 ครั้ง ในเดือนมีนาคม และเดือนพฤศจิกายน เป็นประจำทุกปี…”
>
> (พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

> “…ถึงหน้าเทศกาลต่างๆ ชาวบ้านก็มารวมกันในช่วง ตรุษไทย สงกรานต์ มีการละเล่นสนุกสนาน แบบไทยๆ เช่น ชักเย่อ ปิดตาตีหม้อ วิ่งเปรี้ยว เก้าอี้รำวง มอญซ่อนผ้า ปีนเสาตกน้ำมัน เป็นต้น และในชุมชนนี้งดเด็ดขาดเรื่องการนุ่งสายเดี่ยว หรือเล่นสาดน้ำแบบไม่สุภาพ …”
>
> (ทัศนีย์ แก้วใส่คู: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

> "...การละเล่นต่างๆ ไม่สามารถอนุรักษ์มาเล่นในปัจจุบันได้ เช่น ลูกช่วง ขี่ม้าส่งเมือง เกวียนหัก ตี่จับ...สามารถถ่ายทอดผ่านอุปกรณ์การละเล่นต่างๆ ซึ่งปัจจุบันหาคนเล่นไม่ได้แล้ว ควรส่งเสริมและสืบทอดไม่ให้เป็นแค่เพียงตำนาน..."
>
> (กนกลักษณ์ ลาภลมูล: อาชีพแม่บ้าน 2551)

การละเล่นท้องถิ่นที่อาจเรียกได้ว่ามีแห่งเดียวในจังหวัดนครปฐม ที่อนุรักษ์และจัดกิจกรรมโดยการสนับสนุนของวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม และสภาวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ในเรื่องของการเล่นว่าว โดยชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทยๆ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

จากการศึกษาพบว่า ว่าวไทยที่มีการละเล่นในชุมชนนั้น ส่วนใหญ่นิยมเล่นว่าวจุฬาปักเป้า และอีลุ้ม ซึ่งภูมิปัญญาในเรื่องว่าวของคนในชุมชนยังสามารถนำมาเป็นบทเรียนครบทุกสาระการเรียนรู้ของนักเรียนในการศึกษาและประดิษฐ์ว่าวไทย การจัดกิจกรรมต่างๆ ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทยๆ ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งเห็นว่าเป็นการละเล่นที่ต้องอนุรักษ์การละเล่นซึ่งลูกหลานอาจทอดทิ้ง ไปเล่นเกมทันสมัยอย่างอื่น คนในชุมชนจึงรวมตัวกันตั้งชมรมเพื่ออนุรักษ์การเล่นว่าวไว้ เพื่อให้เป็นการละเล่นของเยาวชนในชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2547 และจดทะเบียนเป็นองค์กรชุมชนโดยกระทรวงพัฒนาเมื่อ พ.ศ.2548

> "...กิจกรรมการเล่นว่าว เป็นประเพณี ที่คนไทยเรา เล่นสืบทอดกันมาหลายรุ่นหลายสมัย ยังเป็นกีฬาอีกประเภทหนึ่งที่ควรจะอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย เป็นแบบอย่างของเด็กรุ่นหลังยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และวัตถุดิบที่ใช้ก็ยังเป็นวัตถุดิบทางธรรมชาติไม่ต้องไปทำลายสิ่งแวดล้อม...ในหน้าร้อนทุกๆ ปีจะมีกิจกรรมเป็นที่รวมของคนเล่นว่าวและว่าวนานาชนิด เด็กๆ ก็สนุกสนานวิ่งเล่น ปล่อยว่าวกันบ้าง วิ่งเพื่อให้ว่าวขึ้นบ้างเป็นภาพที่เต็มไปด้วยความอบอุ่นของสังคมไทย ปัจจุบันภาพเหล่านี้ผมว่าหาดูได้ยากขึ้น น่าเสียดายมาก เด็กๆ รุ่นหลังมักจะไม่ค่อยมีใครมาเล่นว่าวกันแล้ว ไม่รู้ว่าว่าวไทยแต่ละชนิดชื่ออะไร และทำจากอะไร ยิ่งถ้าพูดถึงการแข่งว่าวระหว่างจุฬาและปักเป้าก็ยิ่งหาคนรู้จักน้อยลงทุกที..."
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

นอกจากนั้นประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ยังเป็นประเพณีสำคัญของชุมชนในการมาร่วมกันทำบุญ ฟังธรรม และเวียนเทียน นอกจากนั้นวันธรรมสวนะ ตลอดพรรษายังมีพุทธศาสนิกชนในท้องถิ่นมาร่วมกันทำบุญอยู่เป็นประจำมิได้ขาด ถือเป็นขนบธรรมเนียมของพุทธศาสนิกชน และของชุมชน

ในส่วนของการจัดแสดงนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ยังคงเผยแพร่ความรู้ในด้านวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรไทยกับชีวิตคนในท้องถิ่น นิทรรศการการละเล่นพื้นบ้าน และวัฒนธรรมประเพณีอื่นที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต เช่น การทำขวัญข้าว การกินอยู่อย่างไทย เป็นต้น

> "...วัดเป็นศูนย์รวมที่จะต้องอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เพราะวัดเป็นศูนย์รวมของชุมชน คนสามารถนำสิ่งของของตนมาแสดง แลกเปลี่ยนกันได้ ทำกิจกรรมร่วมกันได้ เป็นหน้าที่ของวัดที่จะเป็นตัวแทนของชุมชนในการอนุรักษ์..."
>
> (พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงเป็นสถานที่ให้ความรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรม (Cultural Preservation) เป็นสถานที่ชุมชนได้มาทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ร่วมกัน การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจึงสืบทอดต่อมายังลูกหลานชาวตำบลวัดสำโรงโดยประเพณีที่ถือปฏิบัติกันสืบต่อมา และลูกหลานก็ได้เรียนรู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และอนุรักษ์ โดยมีเจ้าอาวาส โรงเรียน ผู้นำชุมชน และองค์กรชุมชนเป็นผู้สนับสนุนในการจัดกิจกรรมต่างๆ

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

ชุมชนวัดสำโรงเป็นชุมชนที่มีผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นท้องนา ส่วนในที่ลุ่มริมแม่น้ำมักทำสวน เป็นวิถีชีวิตที่พึ่งพิงธรรมชาติ จึงเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติพร้อมกันนั้นก็ได้ดูแลธรรมชาติควบคู่ไปด้วย รายได้จากการทำการเกษตรไม่ค่อยพอเพียงต่อการใช้สอย ในปัจจุบัน คนหนุ่มสาวในชุมชนส่วนใหญ่หลังเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาแล้ว มักจะประกอบอาชีพเป็นพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม ในครอบครัวหนึ่งๆ จึงประกอบด้วยพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ประกอบอาชีพทำการเกษตรในที่ดินของตนเองเป็นอาชีพหลัก ส่วนลูกหลานประกอบอาชีพรับจ้าง

เป็นอาชีพเสริม เนื่องจากเด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจจะสืบทอดการทำสวน เพราะเป็นงานที่หนัก รายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่ความขยัน บางครั้งธรรมชาติไม่เอื้ออำนวยก็ทำให้รายได้ไม่ดีนัก

จากการสังเกตพบว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เป็นสถานที่เก็บรวบรวมเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ ด้านการเกษตรกรรม กสิกรรม และอุปกรณ์การประมง ซึ่งเป็นของเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต อันเป็นภูมิปัญญาที่คนในชุมชนสามารถมาชม ลอกเลียนแบบและทำการผลิตซ้ำ หรือขยายผลพัฒนาเป็นเครื่องมือทุ่นแรงแบบใหม่เพื่อให้ใช้ได้กับสภาพพื้นที่และตรงตามวัตถุประสงค์ที่จะใช้งานในปัจจุบัน หรือพัฒนาวัสดุการผลิตจากไม้มาเป็นโลหะเพื่อความคงทนถาวร

รายได้ของคนในชุมชนจากการจำหน่ายผลผลิต ในอดีตเป็นการแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน แต่ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการซื้อขายด้วยเงิน ซึ่งมีการนำผลผลิตออกสู่ท้องตลาดซึ่งมีพ่อค้าแม่ค้ามารับผลผลิตถึงหน้าบ้านเพื่อนำไปจำหน่ายที่ตลาด หรือส่งขายต่อทีโรงงานแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร หรือนำผลผลิตไปจำหน่ายที่ตลาดขาประจำ เช่น ตลาดห้วยพลู ตลาดนครปฐม ศาลาน้ำร้อน หรือที่ตลาดนัดชุมชนด้วยตัวเอง หรือนำไปเร่ขายยังที่ต่างๆ เป็นส่วนน้อย

> “…คนในชุมชนมีอาชีพหลักคือการทำนาทำสวน การนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในปัจจุบันมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้ช่วยลดภาระในการจ่ายมาเป็นการทำการเกษตรแบบพื้นบ้าน นำเอาวิธีเดิมๆมาใช้ เช่น การใช้ปุ๋ยคอก การใช้การชีวภาพในการกำจัดศัตรูพืช…วิถีชีวิตในชุมชนเป็นวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม ไม่มีโรงงานอุตสาหกรรมในชุมชน เศรษฐกิจของชุมชนจึงมาจากการเกษตรเป็นส่วนมาก นักท่องเที่ยวที่มาเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้ชุมชนมีชื่อเสียงกว้างไกลยิ่งขึ้น กลุ่มร้านค้าต่างๆสามารถค้าขายได้ในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว…”
>
> (ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

การจัดตลาดนัดเพื่อค้าขายสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้ากันของคนในชุมชนบริเวณวัดสำโรง ซึ่งจัดมาเป็นเวลาหลายสิบปี เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนได้ใช้อุปโภคบริโภคของซึ่งมีราคาถูกซึ่งสดใหม่มาจากแหล่งผลิต ของชุมชน และยังเป็นการลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปซื้อของที่ในตัวเมืองด้วย ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนว่า

> “…การจัดตลาดนัดสำหรับเกษตรกรในการขายพืชผักผลไม้ อาหารแปรรูป ในครัวเรือน ในทุกวันอังคาร ปัจจุบันมีร้านค้าอื่นๆ จากนอกชุมชน

รวมทั้งร้านค้าสัญจรมาร่วมจำหน่าย ทำให้เป็นตลาดที่มีชีวิต และอยู่มายาวนาน…”

(ธนกฤต ตุ้มทองคำ: อาชีพทำนา 2551)

“…ขนมไทยที่ชาวบ้านทำมาขายอร่อยน่าทาน มีขนมปลากริม บัวลอย ถั่วแปบ ตะโก้มัน ตะโก้เผือก ขนมใส่ไส้ ห่อใบตอง แล้วก็ยังมีพืช ผักผลไม้ในสวน ซึ่งยังพอมีอยู่มาขายเป็นประจำทุกวันอังคารที่เป็นตลาดนัดมามากกว่า 20 ปี…”

(พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

“…ใครมีอะไรก็จะนำมาขาย มีมะกรูด มะนาว ส้ม กล้วย ก็นำมาขาย มีคนในหมู่บ้านมาซื้อกันเต็มหมด พอเก้าโมง ก็ตลาดวาย เป็นนัดตอนเช้ามาตั้งกันตั้งแต่ตีห้า…”

(อัญชลี บุญชัยศรี: อาชีพแม่บ้าน 2551)

วิถีชีวิตของชุมชนเป็นแบบพอเพียงของคนในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีสถานบันเทิงภายในชุมชน ชาวบ้านตื่นกันแต่เช้าตั้งแต่ก่อนตีห้า โดยหอกระจายข่าวของทุกหมู่จะเปิดเสียงตามสายข่าวยามเช้าตั้งแต่ตีห้าทุกๆ วัน ชาวบ้านจะตื่นมาหุงหาอาหารใส่บาตรตอนเช้า คนหนุ่มสาว ก็ตื่นมาเตรียมตัวไปทำงาน เด็กๆ ก็เตรียมตัวมาโรงเรียน

“…ชีวิตชนบทสมัยพ่อแม่ เวลาลูกโรงเรียนก็ต้องผลัดกันไปกับน้อง เพราะว่ามีชุดนักเรียนชุดเดียวต้องผลัดกันใส่ แม้แต่ชาวบ้านแถวนี้อยู่กันด้วยความพอเพียงจริงๆ มีคุณยายท่านหนึ่งเสื้อใส่ปะแล้วปะอีก ปลูกผักผลไม้ นำของในสวนมาขายที่วัด พายเรือขายในลำคลอง อย่างมีความสุข แม้ในสมัยปัจจุบันก็ยังพอมีตัวอย่างให้เห็น กับความพอเพียง อยู่อย่างเพียงพอของคนเก่าๆ…”

(พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์: เจ้าอาวาสวัดสำโรง 2551)

รายได้อื่นๆ ของชุมชนอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากพิพิธภัณฑ์ เป็นรายได้จากการจำหน่ายของให้กับท่องเที่ยว และนักศึกษาที่มาดูงานศึกษาด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน หรือการมาท่องเที่ยววิถีชีวิตชาวสวน รายได้ที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นรายได้ประจำ แต่เป็นส่วนได้พิเศษที่ได้เพิ่มจากการจำหน่ายอาหาร และผลิตผลทางการเกษตรกับนักท่องเที่ยว

"...มีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวกันเป็นประจำ ล่องเรือมาแวะ ตามมหาวิทยาลัยก็มาบ่อย ร้านค้าต่างๆ ก็พลอยขายดีไปด้วย ที่วัดจะมีแหล่งให้อาหารปลา เด็กก็ชอบที่จะให้ผู้ปกครองพามาเที่ยว จะมีคนแถวหมู่บ้านพฤกษามาเป็นประจำ ตั้งแต่ตอนตี 5 มาออกกำลังกายที่บริเวณหน้าวัด มีอุปกรณ์ออกกำลังกายจัดวางไว้ในสวน เด็กๆ ก็สนุกสนาน เสร็จแล้วก็เลี้ยงปลากัน แล้วจึงค่อยไปทำงานตามปกติ..."

(ยุพา ริ้วไสว: ครูโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...คนที่มาดูส่วนมาจะเป็นคนต่างถิ่น และพวกนักศึกษา เพราะชาวบ้านแถวนี้จะรู้จักหมดแล้ว ก็มีมาดูพิพิธภัณฑ์บ้างตอนช่วงที่มาทำบุญ หรือมีงานที่วัด มาแวะดูของของซึ่งตัวเองที่มาบริจาคไว้..."

(วิจิตร ฤทธิ์คำรพ: อาชีพทำนา 2551)

จากการสังเกตในด้านการดำรงชีวิตของคนในชุมชนวัดสำโรงเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่ฟุ้งเฟ้อมีการแบ่งปันกันภายในละแวกบ้าน การกินอยู่ยังเป็นไปตามวิถีชาวบ้าน มีการหุงข้าวทำกับข้าวด้วยอาหารพื้นบ้านทุกมื้อ ไม่การออกไปทานอาหารนอกบ้าน บางคราวลูกหลานที่ทำงานในโรงงานอาจซื้ออาหารบรรจุถุงมาทานที่บ้าน ส่วนร้านอาหารภัตตาคารในชุมชนไม่มี จึงทำให้วิถีชีวิตในเรื่องการกินอยู่ไม่ฟุ้งเฟ้อตามค่านิยมสังคมในเมือง ดังจะเห็นได้จากการบอกเล่าของคนในชุมชนว่า

"...การนำแนวคิดของความเป็นอยู่แบบโบราณมาใช้แบบเศรษฐกิจพอเพียง ตามที่เขียนไว้ในพิพิธภัณฑ์ว่า หาผัก หาปลา พออยู่ พอกิน ก็ได้แนวคิดในการเลี้ยงชีวิตในปัจจุบัน สามารถอยู่อย่างพอมีพอกินด้วยพึ่งพาธรรมชาติ..."

(สุธาวดี พารัตน์: นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง 2551)

"...เทคโนโลยีสมัยใหม่มีความเจริญข้าวของต่างๆ แพงเกือบทุกอย่าง ภูมิปัญญาโบราณแต่เก่าไม่ค่อยมีการใช้จ่ายอะไรมากมาย การดำรงวิถีชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอ เช่น การเดินทางในชีวิตประจำวัน คนโบราณใช้วิธีการเดิน เช่น ผู้สูงอายุในชุมชน ก็ยังใช้วิธีการเดิน ไม่ต้องเสียงสตางค์แล้วสุขภาพยังดีอีกด้วย การใช้จักรยาน เรือพาย ก็ไม่เสียค่าใช้จ่ายอะไร ก็ใช้รถยนต์เพาะการเดินทางไกลเท่านั้น แม่แต่การกินการอยู่คนในชุมชนก็เก็บผักหาปลาซึ่งสามารถ

หาได้ ไม่ต้องซื้อหา แต่ใช้วิธีลงแรงอย่างเดียว เป็นการนำเอาวิถีชีวิตแบบโบราณมาใช้...”

(ชนาธิป แก้วใส่คู: ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย 2551)

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เป็นหน่วยงานที่คอยกระตุ้นชักนำให้เกิดการท่องเที่ยวภายในชุมชนด้วยการประชาสัมพันธ์ การจัดนิทรรศการสัญจร และการประสานงานกับหน่วยงานราชการรวมถึงองค์กรอื่นๆ ด้านการท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางในการพบปะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและ เป็นตลาดนัดซื้อขายของชุมชน แม้จะไม่ได้ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชนมากนัก เพราะว่ารายได้ของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้ประจำ จากการทำสวน ทำนา และประกอบอาชีพอื่นๆ

แม้ชาวบ้านหลายคนมีทัศนะว่า อาชีพทำสวนทำนาให้รายได้ไม่แน่นอน และเหนื่อยยากจึงไม่อยากให้ลูกหลานทำสวนทำนา แต่จะพยายามส่งเสริมลูกให้เรียนสูงๆ เมื่อเรียนจบแล้วจะได้มีงานทำ มีรายได้ประจำ เช่น รับจ้าง รับราชการ เป็นต้น

ดังนั้นส่วนหนึ่งของอุปกรณ์การดำรงชีวิตของคนในชุมชน หากไม่ได้ใช้งานแล้วจะนำมาเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เพื่อเป็นอนุสรณ์ของบรรพบุรุษและเป็นสถานที่ในการศึกษาของเยาวชนในอนาคต และคนในชุมชนหวังว่าวันหนึ่งลูกหลานอาจได้ตระหนักในคุณค่าภูมิปัญญา และนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อสภาพสังคมและวิถีชีวิตในปัจจุบันต่อไป

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ในราว พ.ศ. 2310 เมื่อกรุงศรีอยุธยาแตกได้ชาวกรุงศรีอยุธยาที่อาศัยอยู่ในอำเภอผักไห่หนีภัยสงครามเข้าไปอาศัยอยู่ในเขตจังหวัดสุพรรณบุรีในบริเวณบริเวณวัดป่าเลไลยก์ แถวบ้านสวนแตง ต่อมาชาวบ้านสวนแตงได้อพยพถิ่นลงมาตามแม่น้ำสุพรรณบุรี (หรือแม่น้ำท่าจีน) จนเข้าสู่เขตแม่น้ำนครชัยศรี (หรือแม่น้ำท่าจีน) ในเขตจังหวัดนครปฐม จึงได้ตั้งถิ่นฐานในบริเวณคลองบางพระ บริเวณวัดละมุด และวัดโบสถ์ (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) โดยมีเรื่องเล่ากันว่าการเข้ามาสู่แม่น้ำนครชัยศรีครั้งนี้ เกิดจากการค้าขายโดยทางเรือที่ล่องตามลำน้ำ จากแม่น้ำสุพรรณบุรีเข้าสู่แม่น้ำนครชัยศรี โดยมีพ่อค้าบางส่วนจากสุพรรณบุรีที่มักจะแวะพักแรมที่บริเวณคลองบางพระ ต่อมาจึงได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวร และเริ่มขยายตัวเข้าไปตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่บ้านลานแหลมในปัจจุบัน ซึ่ง

เล่ากันว่า เมื่อชุมชนบริเวณคลองบางพระกลุ่มหนึ่งนำโดย นายคล้ำ รุ่งเรือง ได้พาผู้คนในกลุ่มของตนมาบุกเบิกพื้นที่ที่เป็นป่าดง มีต้นลานขึ้นสลับกับไผ่ป่าหนาแน่นพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูก จึงได้เริ่มบุกเบิกที่ทำกินโดยยึดอาชีพการทำนาเป็นหลัก การตั้งชื่อหรือขนานนามหมู่บ้านก็ตั้งตามลักษณะของต้นลานที่มียอดแหลมอยู่มาก จึงได้ชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านลานแหลม” ต่อมาครัวเรือนได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ทางราชการจึงแต่งตั้งให้ นายคล้ำ รุ่งเรือง เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน มีบรรดาศักดิ์เป็น “ขุนระวังภัย” ซึ่งเป็นตำแหน่งกำนันของตำบลวัดละมุด ชาวบ้านลานแหลมจึงได้สืบเชื้อสายและ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

สภาพนิเวศของชุมชนบ้านลานแหลม

ชุมชนบ้านลานแหลมอยู่ในตำบลวัดละมุด การตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านลานแหลมส่วนใหญ่ยังอยู่กันเป็นกลุ่ม กระจายไปตามริมคลองบางพระ อันเป็นคลองเชื่อมต่อมาจากแม่น้ำนครชัยศรี ต่อมาเมื่อมีถนนตัดผ่านชาวบ้านหันมานิยมปลูกบ้านริมถนนโดยใช้น้ำจากคลองส่งน้ำคลองชลประทาน และแหล่งน้ำใต้ดิน ในการอุปโภคบริโภค ในสมัยก่อนการปลูกบ้านเรือนของชาวลานแหลมส่วนใหญ่จะปลูกสร้างบ้านง่ายๆ เป็นเรือนเครื่องผูกแบบโบราณ มีพื้นบ้านเป็นไม้หรือฟาก (ไม้ไผ่ทั้งลำแผ่แบนปูพื้น) ส่วนผู้มีฐานะดีจะปลูกเป็นบ้านสร้างด้วยไม้สักทรงไทย ชาวบ้านจะปลูกบ้านตามสภาพและฐานะของแต่ละครอบครัว ส่วนใหญ่จะปลูกบ้านในที่ดินของตนเอง ในปัจจุบันลูกหลานที่มีครอบครัวจะขยายออกมาปลูกสร้างบ้านใหม่ติดกันกับบ้านพ่อแม่ ส่วนใหญ่เป็นบ้านชั้นเดียวโครงสร้างก่ออิฐถือปูนหลังคามุงกระเบื้อง เน้นความสะดวกเรียบง่ายเป็นหลัก

การคมนาคมของชุมชนในอดีตใช้การสัญจรทางเรือ และการเดินเท้า ต่อมาเริ่มมีการตัดถนนลูกรัง และปรับปรุงมาเป็นถนนลาดยางตามลำดับ จึงเริ่มมีการใช้การสัญจรทางรถยนต์ เป็นหลัก ปัจจุบันไม่มีผู้ใช้การคมนาคมทางน้ำทำให้ลำคลองตื้นเขินตามลำดับ แต่คลองยังเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งน้ำทำการเกษตรและใช้อุปโภคบริโภคของชุมชน

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนบ้านลานแหลม

การประกอบอาชีพของชาวชุมชนบ้านลานแหลม ส่วนใหญ่ยังคงทำนาเป็นหลัก มีอาชีพทำลานเป็นอาชีพรอง และเลี้ยงเป็ด ไก่ อยู่บ้าง รายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชนจึงมาจากการเกษตร และการไปรับจ้างในชุมชนอื่น รวมถึงทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และการทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา เป็นรายได้เสริมของครอบครัว ชาวบ้านลานแหลมส่วนใหญ่เป็นคนมีฐานะปานกลาง พอมีเงินเหลือเก็บบ้างเพื่อใช้ในยามป่วยไข้หรือยามจำเป็น

วิถีการผลิตของชุมชนบ้านลานแหลม

อาชีพดั้งเดิมของชาวลานแหลมมีการทำนาเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่เป็นที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำบริบูรณ์ปลูกข้าวได้ดี ส่วนใหญ่แต่เดิมทำนาปีละสองครั้ง การทำนาเริ่มขึ้นในเดือนที่เริ่มมีฝนตก ในสมัยก่อนจะเอาแรงกันตอนดำนาและตอนเกี่ยวข้าว ผลัดกันลงแขกทำให้เสร็จเป็นแปลงๆไป โดยเจ้าของนาจะเลี้ยงข้าวในมื้อเที่ยง ในสมัยปัจจุบันการทำนาใช้เครื่องทุ่นแรงเป็นหลักเหมือนกับชุมชนอื่นๆ ตั้งแต่การการไถนามีการใช้รถไถหรือใช้รถไถใหญ่ย่ำขลุกเพื่อให้ดินเป็นตมโดยไม่ต้องไถ โดยมีผู้นายทุนของเจ้าของรถเป็นผู้รับจ้างคิดอัตราจ้างไถต่อไร่ เจ้าของนามีหน้าที่ในการดูแลน้ำใส่ปุ๋ย ฉีดยาตามกำหนด ปัจจุบันของเจ้าของนาบางแห่งใช้วิธีการจ้างฉีดยา ใส่ปุ๋ยด้วย และในการเก็บเกี่ยวผลผลิตก็ใช้รถรับจ้างเกี่ยวข้าว (อีอุ้ม) ซึ่งมีกระบวนการเกี่ยวข้าว นวดข้าว และบรรทุกข้าวไว้ ในรถคันเดียว ใช้ผู้ควบคุมรถสองคน เมื่อเกี่ยวแล้วสามารถซื้อขายหน้านาได้เลย โดยผู้รับเหมาเกี่ยวข้าวนำรถบรรทุกมารับซื้อส่งโรงสี และจ่ายเงินในทันที เช่นเดียวกับชุมชนอื่น

ในสวนของชาวบ้านที่ไม่ได้ทำนา จะทำแปลงเพาะปลูกผักโดยพูนดินเป็นแปลงโดยไม่ยกร่อง ปลูกผักประเภท ผักคะน้า ผักกาดขาว ผักชี เป็นต้น ส่งขายในตัวเมือง ส่วนพวกที่ปลูกผลไม้ก็เช่นเดียวกันจะไม่ยกร่อง แต่จะพูนดินปลูกบนพื้นราบแทน โดยใช้วิธีการหาบน้ำจากแหล่งน้ำใกล้ๆ มารด ซึ่งในปัจจุบันใช้ระบบสูบน้ำด้วยมอเตอร์ผ่านท่อพีวีซีพ่นออกด้วยสปริงเกอร์ เป็นการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกอย่างคุ้มค่า เพราะโดยเฉลี่ยในปัจจุบันชาวลานแหลมครอบครองที่ต่อครอบครัวพอที่จะเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำมาหากินพอประมาณเท่านั้น สาเหตุมาจากในสมัยก่อนชาวลานแหลมแต่ละครอบครัวจะมีลูกหลานหลายคน เกิดเป็นครอบครัวใหญ่จึงต้องแบ่งที่ดินตามสัดส่วนของสมาชิกในครอบครัวที่มีอยู่และตกทอดมาถึงรุ่นปัจจุบันเพียงครอบครัวละไม่กี่ไร่ ผลผลิตส่วนใหญ่ในชุมชนมีพอเพียงสำหรับการดำรงชีวิตและเหลือสำหรับขายภายนอกชุมชนบ้าง โดยเฉพาะพืชผักสวนครัว ไม่ต้องพึ่งพาจากชุมชนภายนอกมานัก นอกจากสินค้าจำเป็นอื่นๆ ที่ชุมชนไม่สามารถผลิตได้เอง

ปัจจุบัน วิถีชีวิตแบบเดิมมีให้เห็นน้อยการประกอบอาชีพทุกอย่างได้ถูกประยุกต์ตามกาลเวลาและสมัย คนรุ่นใหม่ในชุมชนจะประกอบอาชีพรับจ้าง หรือพนักงานโรงงาน เหลือเพียงคนรุ่นเก่าๆ และลูกหลานบางส่วน ที่ยังคงประกอบอาชีพทำนา ทำลาน และจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา

สภาพวิถีชีวิตชุมชนบ้านลานแหลม

ชุมชนบ้านลานแหลมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย บ้านใกล้เรือนเคียงสามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน คอยช่วยเหลือสอดส่องดูแลยามที่บ้านข้างเคียงไม่มีคนอยู่บ้าน ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ที่เอื้ออำนวยให้สามารถพึ่งพาตนเองได้เกือบทุกด้าน สมาชิกในชุมชนสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งในด้านภูมิศาสตร์และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านได้รวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้านพัฒนา ชมรมผู้สูงอายุ เป็นต้น เพื่อเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนในการพึ่งพากันในระหว่างกลุ่ม ส่งเสริมการผลิตเพื่อจำหน่ายภายในชุมชนและนำไปจำหน่ายนอกชุมชน

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นบ้านลานแหลม

ชุมชนบ้านลานแหลมยังคงศรัทธาเหนียวแน่นในประเพณีท้องถิ่น ที่ได้เคยปฏิบัติมาและกระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีต วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆะบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น ชาวบ้านจะร่วมกันมาทำบุญที่วัดลานแหลม มีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และร่วมเวียนเทียนที่วัด

ประเพณีงานถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้าจำลอง "วันอัฏฐมีบูชา" คือ การบูชาในดีถีที่ 8 ซึ่งเป็นวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ตามจันทรคติ ซึ่งพุทธศาสนิกชน ต.วัดละมุด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม จัดสืบทอดกันมากว่า 100 ปีแล้ว เพื่อมุ่งหวังให้เป็นเครื่องเตือนสติพุทธศาสนิกชนได้รำลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ อันจะเป็นหลักแห่งการประพฤติปฏิบัติที่เกื้อกูลขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งเพื่อรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ดีงามให้คงอยู่กับชุมชนท้องถิ่นตำบลวัดละมุดสืบไป โดยการจัดงานวันอัฏฐมีบูชา จัดหลังวันวิสาขบูชา 8 วัน ตรงกับวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ณ วัดใหม่สุคนธาราม หมู่ 5 ต.วัดละมุด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม ซึ่งได้จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์ การจำลองแห่พระบรมศพพระพุทธเจ้าจำลอง การกระทำทักษิณาวัตรเพื่อถวายเป็นพุทธบูชา การจัดขบวนแห่จำลองเหตุการณ์เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรกภูมิและวิถี

ประเพณีส่งกะแบกกะบาน เป็นประเพณีและความเชื่อของท้องถิ่น อันสืบเนื่องมาจากเมื่อสมัยก่อนได้มีเหตุการณ์ลี้ลับให้คนในชุมชนตายโดยไม่ทราบสาเหตุบ่อยครั้ง ได้มีผู้ที่ศรัทธาในการทรงเจ้าได้ถามไถ่เหตุการณ์ และความเป็นไปของคนในหมู่บ้าน จึงได้รับคำตอบว่าสาเหตุเพราะมีภูตผีมานำพาเอาวิญญาณของคนในหมู่บ้านไป ให้แก้ไขด้วยการปั้นหุ่นจำลองของทุกคนในบ้านรวมถึงสัตว์เลี้ยง แทนชีวิตคนในครอบครัวทั้งหมด นำใส่กระบะสี่เหลี่ยมทำด้วยกาบกล้วย (คล้ายบัตรพลี) ภายในกระบะบรรจุอาหารคาวหวานเป็นกระทงวางในกระบะใหญ่นั้น แล้วนำไปร่วมกัน

ทำพิธีบูชาส่งกะแบะกะบาน เพื่อให้ผู้ที่ต้องการจะนำเอาชีวิตของคนในครอบครัวของตนนั้น นำเอาคนที่ปั้นเป็นหุ่นนี้ไปแทน ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาเหตุการณ์ในการเสียชีวิตของคนในหมู่บ้านก็หายไปกลับมาอยู่กันอย่างปกติสุข จึงถือเป็นประเพณีของหมู่บ้านและถือเป็นพิธีการทำบุญกลางหมู่บ้านไปด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนบ้านลานแหลม

ชุมชนบ้านลานแหลมมีแรงยึดเหนี่ยวภายในชุมชนอย่างแน่นแฟ้น ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ต่างก็มีความสัมพันธ์ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน แรงยึดเหนี่ยวภายในระบบครอบครัวและเครือญาติ คล้ายคลึงกับชุมชนในต่างจังหวัดทั่วไป เพื่อนบ้านก็รู้จักมักคุ้นกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความผูกพันไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอ เวลาทำกิจกรรมต่างๆ ไปร่วมแรงกันได้อย่างเช่น การลงแขกเกี่ยวกับข้าว หรือทำงานบุญ งานบวช เป็นต้น

วัดลานแหลม เป็นแรงยึดเหนี่ยวที่สำคัญของชุมชนอีกส่วนหนึ่ง ที่คนในชุมชนร่วมกันสร้างขึ้นด้วยความศรัทธา ร่วมกับบริจาคค่าวัสดุ และร่วมแรงงานกันก่อสร้างโดยไม่คิดค่าแรง จนก่อสร้างวัดแล้วเสร็จ และประกอบพิธีผูกพัทธสีมาปิดทองฝังลูกนิมิต เมื่อ พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมา วัดลานแหลมมีบทบาทในฐานะที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วย โดยกิจกรรมตามประเพณีที่ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันมากๆ ได้แก่ การมาทำบุญร่วมกันในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และเทศกาลสำคัญๆ เช่น วันสงกรานต์ วันตรุษไทย วันสารทไทย งานประจำปีของวัด เทศกาลและงานบุญเหล่านี้ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานมาทำบุญกันที่วัด หลังจากพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเสร็จจะนำมารับประทานอาหารร่วมกัน ประเพณีของชุมชนเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านได้มาพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์เหนียวแน่นให้แก่ชุมชน แต่ในระยะหลังๆ คนรุ่นหลังไม่ค่อยมีเวลาต้องทำงานในบริษัท งานตามโรงงาน แต่หากเป็นวันหยุดงานคนหนุ่มสาวก็ยังคงมาร่วมทำกิจกรรมที่วัดกับพ่อแม่ ปู่ยา ตายาย ที่ได้ประพฤติปฏิบัติสืบต่อๆ มา

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัดโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนตั้งอยู่ภายในชุมชน มีพระสอนวิชาศีลธรรมจำนวน 1 รูป ตลอดทุกภาคการศึกษา และมีกิจกรรมร่วมกับวัดเป็นประจำ ครูส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่ชาวบ้านรู้จักกันดี มีความสนิทสนมกับชาวบ้านและเชิญชาวบ้านผู้ทรงภูมิปัญญาก็มาเป็นครูสอนวิชาพิเศษให้กับนักเรียน กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดขึ้นมักได้รับความร่วมมือจากผู้ปกครองนักเรียน และกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นอย่างดี เช่น ทำบุญตักบาตรในวันพระ อบรมเข้าค่ายคุณธรรม เป็นต้น

การปกครองชุมชนบ้านลานแหลม

บ้านลานแหลมในอดีตมีผู้นำหมู่บ้านเป็นกำนันตำบลวัดละมุด ทำหน้าที่ปกครองชุมชน ประสานงานติดต่อราชการ และยังเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือยำเกรง สามารถอบรมตักเตือนชาวบ้านได้ สามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดในหมู่บ้าน ชาวบ้านสนิทสนมกลมเกลียวรักใคร่กัน ต่อมามีการพัฒนาเป็นการปกครองส่วนท้องถิ่น มีองค์การบริหารส่วนตำบล ทำหน้าที่ดูแลประชาการในชุมชน บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านจึงลดลงตามลำดับ ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังสามัคคีกันดีอยู่แม้จะมีการเลือกตั้งสมาชิกหรือนายก อบต. แต่พอการเลือกตั้งผ่านพ้นไป กิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวม คนในชุมชนยังให้ความร่วมมือกันตามปกติ

โดยสรุป ชุมชนบ้านลานแหลมเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นมาไม่นานเพียงสองสามชั่วคนเท่านั้น ลูกหลานจึงสามารถเล่าประวัติความเป็นมาของชุมชนได้อย่างละเอียด โดยการเลือกตั้งชุมชนตามแนวริมคลองบางพระซึ่งเป็นแหล่งน้ำของชุมชนในสมัยนั้น ผู้ที่มาอยู่จะถางป่าจับจองที่ดินตามกำลังของตนที่จะกระทำได้ และจะประกอบอาชีพทำการเกษตร หรือเก็บผัก หาปลา ขายในชุมชนและต่างถิ่น มีวิถีชีวิตพออยู่พอกิน ต่อมามีการพัฒนาตัดถนนผ่านชุมชน มีการขุดคลองชลประทาน และการพัฒนาอาชีพใหม่ๆ ของชุมชนจึงเกิดขึ้น มีการทำลานเพื่อขายในชุมชนอื่นแทนการทำลานเพื่อใช้สอยเอง มีการประกอบอาชีพทำสวนและทำนาแบบใช้เครื่องมือสมัยใหม่ คนหนุ่มสาวเมื่อเรียนจบแล้วจะทำงานในสถานประกอบการโรงงาน มีส่วนน้อยที่จะมาประกอบทำการเกษตรกับครอบครัว ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม (Baan Lanlaem Thai Farmer Museum) ตั้งอยู่ เลขที่ 9/1 ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม 73120 (ถนนหลวงหมายเลข 3233 นครชัยศรี-ดอนตูม ระหว่างหลัก ก.ม.ที่ 14-15) โทรศัพท์ 0-3429-6086 พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เกิดจากปณิธานของอาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ซึ่งเป็นชาวนาโดยกำเนิด มีอาชีพรับราชการครูอยู่หลายปี เมื่อปลดเกษียณแล้วมีความต้องการให้ลูกหลานได้เห็นว่าชีวิตของชาวนาในสมัยก่อนนั้นเป็นอย่างไร เพราะชีวิตของเด็กในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากแต่ก่อนมาก จึงอยากจะย้อนยุคให้เด็กๆ ได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษของตัว จึงต้องการถ่ายทอด และอนุรักษ์ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทำนาในอดีตเมื่อราว 30-40 ปีที่แล้วไว้ให้คนไทยสมัยนี้ได้รับทราบ นอกจากนี้ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาจากประสบการณ์ตรงของอาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ยังเป็นข้อมูลอันมีค่ายิ่งสำหรับการศึกษาวิถีชีวิตพื้นบ้านของชาวนาเมื่อ 40 ปี ที่ผ่านมา ด้วยปณิธานอันแรงกล้านี้ ทำให้อาจารย์เริงชัย เริ่มเตรียมการทั้งในเรื่องสถานที่และสิ่งก่อสร้างมาตั้งแต่ พ.ศ. 2532 โดยเริ่มด้วย

การปลูกต้นสะเดาเป็นรั้วล้อมรอบบ้าน รอจนต้นสะเดาโตเต็มที่ ในปี 2541 รวมประมาณ 9-10 ปี จึงตัดต้นสะเดามาทำเป็นเรือนพิพิธภัณฑ์ที่ได้วางโครงสร้างไว้ให้เป็น “เรือนไทยเครื่องผูกโบราณ” ซึ่งทำจากไม้สะเดาทั้งสิ้น เช่น เสา บันไดบ้าน ไม้กระดาน จากนั้นจึงนำวัสดุอื่นๆ ในท้องถิ่นมาต่อเติมจนเป็นผลสำเร็จเป็นเรือนไทยท้องถิ่น โดยใต้ถุนเรือนไทยได้จัดแสดงเครื่องมือเกษตรกรรม และเครื่องมือในการดำรงชีพแบบพื้นบ้านไว้จำนวนหนึ่ง และได้เริ่มเปิดดำเนินการสู่สาธารณชน ตั้งแต่ วันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2542 เป็นต้นมา

การจัดแสดงและเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นบริเวณของสำนักงาน “กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านลานแหลม” ซึ่งอาจารย์เริงชัยใช้บริเวณนี้บรรยายสรุปเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของบ้านลานแหลม และพิพิธภัณฑ์วิถีชาวนาไทยบ้านลานแหลม และจัดวางผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากเส้นใยผักตบชวา

ส่วนอาคารพิพิธภัณฑ์ที่สร้างเป็น “เรือนไทยเครื่องผูกโบราณ” ใช้เป็นอาคารจัดแสดงและสาธิตวิถีชีวิตชาวนาไทย การจัดแสดงจำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนใต้ถุน และส่วนบนเรือน สำหรับในส่วนใต้ถุนนั้น ได้จัดแบ่งพื้นที่เป็น 2 ลักษณะคือ การจัดวางวัตถุสิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านประเภทต่างๆ ไว้เป็นกลุ่ม เช่น กลุ่มเครื่องมือทำนา กลุ่มใช้สอยในครัวเรือน กลุ่มเครื่องมือดักจับสัตว์น้ำเครื่องมือช่างไม้ ในบริเวณเดียวกันก็จัดพื้นที่เป็นพื้นที่สาธิตการสีข้าวเปลือก การฝัดข้าว ให้ผู้มาเยือนได้ทดลองสีข้าว และฝัดข้าวด้วยความสนุกสนาน และได้รู้ว่าการสีข้าว และการฝัดข้าวเป็นสิ่งที่ไม่ได้ทำกันง่ายๆ ต้องฝึกฝนให้ชำนาญจริงๆ จึงจะทำได้ สำหรับส่วนบนเรือนนั้นยังมีวัตถุสิ่งของไม่มากนัก ที่มีอยู่คือ อุปกรณ์ครัวพื้นบ้าน และเชี่ยนหมาก สิ่งที่จัดแสดงในชั้นบนเป็นการแสดงเพื่อต้องการเน้นให้ผู้เข้าชมได้สัมผัสถึงบรรยากาศของบ้านชาวนาไทยในอดีตนั้นเอง

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นการแสดงวิถีชีวิตชาวนาในลุ่มน้ำนครชัยศรี ซึ่งกำลังจะสูญหายไปจากสังคม เนื้อหาบอกเล่ารูปแบบการดำเนินชีวิตเกษตรกรรมของชาวนาในอดีต ทั้งความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวัน อาหารการกิน เรือนไม้เครื่องผูก และการเพาะปลูกเพื่อกินใช้ในครัวเรือนเป็นหลัก แนวคิดในการจัดแสดงดำเนินตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เพื่อตอบสนองต่อหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนในท้องถิ่น และเสริมให้พิพิธภัณฑ์เกิดความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง ประกอบด้วย สาธิตการจักสานผักตบชวา ซึ่งเป็นงานส่วนหนึ่งของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร การสาธิตการผลิตข้าวซ้อมมือและข้าวกล้อง เพื่อบอกเล่าถึงวิธีการประหยัดอดออมของชาวนาชาวไร่ในการบริโภค และรู้จักใช้เศษเมล็ดข้าวเปลือก เช่น รำข้าว ปลายข้าว ไปเป็นอาหารสัตว์ การสาธิตการกินอยู่อย่างไทย สาธิตการหุงข้าวต้มแกงแบบโบราณ ด้วยการนำข้าวซ้อม

มือมาหุงด้วยหม้อดินแบบโบราณโดยใช้ฟืนเป็นเชื้อไฟในการหุงต้ม โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมได้ร่วมกิจกรรมด้วย และการบรรยายเนื้อหาต่างๆ รวมถึงสาธิตการใช้เครื่องมือการเกษตรที่ปรากฏในการจัดแสดง

ข้าวของในพิพิธภัณฑ์ได้รับการขึ้นทะเบียนและบันทึกที่มาที่ไปของวัตถุ ซึ่งได้มาจากการบริจาค และการซื้อวัตถุของพิพิธภัณฑ์จึงเปรียบเสมือนตัวแทนของชาวบ้านที่ช่วยกันก่อร่างสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ไม่เพียงเท่านั้น การจัดกิจกรรมต่างๆ อาศัยความร่วมมือจากผู้คนในชุมชน เพื่อให้พิพิธภัณฑ์แห่งนี้เป็นองค์กรวัฒนธรรมของชุมชน ที่จะสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตของคนที่เคยถูกเรียนกว่า “กระดูกสันหลังของชาติ” เป็นการทดแทนสิ่งที่สูญหายไปแล้ว และไม่อาจนำกลับมาได้ในชีวิตประจำวันปัจจุบัน

การบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

การบริหารงานพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น จัดแสดงในลักษณะของการจำลองสถานการณ์วิถีชีวิตของชาวนาไทยในอดีต เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้า ซึ่งบริหารจัดการในรูปขององค์กรชุมชน มีคณะกรรมการบริหารงาน โดยมีนายเริงชัย แจ่มนิยม เป็นประธานกรรมการ มีการจัดการในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดนิทรรศการ และการแสดงของพิพิธภัณฑ์ คือ การจัดแสดง การบรรยายของวัตถุโบราณ เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้ได้ศึกษา โดยการจัดหาและเก็บรวบรวมโบราณวัตถุ ซึ่งได้มาจากการบริจาคจากประชาชนในท้องถิ่น ท้องถิ่นใกล้เคียงและที่ห่างไกล จากการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมกันอนุรักษ์ โดยได้มอบและร่วมกันบริจาคให้กับพิพิธภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้แก่นักเรียน นักศึกษาและประชาชน โดยทางพิพิธภัณฑ์ได้จัดทำทะเบียนการรับมอบเป็นหลักฐาน บันทึกเรื่องราว ประวัติความเป็นมาของชิ้นวัตถุและประวัติของของผู้บริหารและผู้บริจาคและได้ออกหนังสือขอบคุณและมอบเกียรติบัตรให้

นอกจากนี้ทางพิพิธภัณฑ์จะจัดสร้างกรุวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เพื่อเก็บบรรจุบันทึกประวัติความเป็นมาของชิ้นวัตถุของพิพิธภัณฑ์ อันเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติล้ำค่าในอนาคตต่อไป

การจัดแสดงแบ่งการจัดแสดงในภาค อดีตกาล โดยได้จัดการปั้นหุ่นจำลองถึงวิถีชีวิตของชาวนาในอดีตเป็นชุดๆ ได้แก่ แรกนา ไถนา คราดนา ถอนกล้า ดำนา ทำขวัญข้าว เกี่ยวข้าว หาบข้าว ฟาดข้าว ทำขวัญยุ้ง เป็นต้น และการแสดงถึงปัจจุบันกาล โดยจัดแสดงเป็นกระบวนทัศน์เพื่อให้สอดคล้องกับปัจจุบัน กิจกรรมที่จัดแสดงจะยึดถือแนวทางตามพระราชดำริขององค์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่พอกิน นำเสนอสังคมเกษตรกรรม วิถีชีวิตของชาวนาในอดีต

เศรษฐกิจพออยู่ โดยการปลูกบ้านเรือนไทยเครื่องผูกโบราณหนึ่งหลัง จากไม้ที่ปลูกขึ้นเองซึ่งเตรียมการปลูกไว้ 9 ปี ใช้ไม้เหล่านั้นปลูกตกแต่งเป็นเรือนผูกจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บรวบรมและจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์

เศรษฐกิจพอกิน ทางพิพิธภัณฑ์ได้มีการจัดกิจกรรมแสดงให้ผู้เข้าชมเป็นครั้งคราว โดยมีการบรรยายสรุปการจัดตั้ง การบริหาร การจัดการของพิพิธภัณฑ์ให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้ มีกิจกรรมกลุ่มงานจักสานผักตบชวาสาธิต และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ กิจกรรมในการสีข้าว ตำข้าวเพื่อให้ผู้เข้าชมได้เรียนรู้ และมีการสาธิตการกินอยู่อย่างไทย การหุงข้าวต้มแกงแบบโบราณด้วยหม้อดินกระทะดิน

การจัดแสดงถึง อนาคตกาล จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนในอนาคต และการสร้างกรุวัฒนธรรมท้องถิ่นมีวัตถุเพื่อเก็บรักษาและอนุรักษ์สิ่งที่เป็นอนุสรณ์ทางวัฒนธรรมไว้ที่พิพิธภัณฑ์เป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ยุคสมัยของงานศิลปะด้านต่างๆ และสิ่งที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดถึงพิธีกรรมต่างๆ ของการดำรงชีวิตประจำวัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งจะเป็นมรดกของชุมชนต่อไปในอนาคต

อาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ได้ตั้งปณิธานว่า ในอนาคตพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม จะเป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับประชาชน นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไป เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมและประเทศชาติสืบไป

สถิติผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

ประชาชนในท้องถิ่น	ประมาณ	950 คน
นักท่องเที่ยวทั่วไป	ประมาณ	2,400 คน
นักเรียนนักศึกษา	ประมาณ	800 คน
	รวม	3,150 คน

(ที่มา: สถิติที่รวบรวมโดยเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ พ.ศ. 2552)

บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

บทบาทด้านการศึกษา

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ของผู้บริหารจัดแสดงขึ้นในบ้านของตนเองเพื่ออนุรักษ์รวบรวมวัตถุซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ภายในบ้านทรงไทยซึ่งตกทอดมาจากขุนระวังภัย ผู้นำหมู่บ้านในสมัยก่อน และอาคารเรือนเครื่องผูกซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ที่ทำให้ผู้เข้าชมได้เห็นถึงสภาพวิถีชีวิตจริงของชาวนา และเกิดจิตสำนึกในคุณค่าของวัฒนธรรมอันเป็นรกรากดั้งเดิมของตนเอง จึงอาจเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังความรู้ทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ซึ่งจะพัฒนาความคิดและค่านิยมของคนในชุมชนในการหวงแหนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น

การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์แบ่งเป็นขั้นตอนการทำนา เช่น การตกกล้า การไถนา เป็นต้น ผ่านการเรียนรู้ด้วยหุ่นจำลองทำด้วยปูนปั้นประกอบท่าทางกับวัตถุจริง เพื่อให้ผู้เข้าชมได้เห็นภาพการใช้เครื่องมือการทำนาแต่ละชนิด และให้เห็นขั้นตอนต่างๆ ในการทำนาจนถึงสาธิตกระบวนการสีข้าวฝัดข้าว เพื่อให้ข้าวเปลือกออกมาเป็นเมล็ดข้าวสาร และนำมาการหุงด้วยหม้อดินบนเตาฟืนแบบโบราณ ทำให้ผู้ชมได้เห็นและเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชาวลานแหลมที่ควรอนุรักษ์ไว้ให้เยาวชนได้ เรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ได้กล่าวว่า

> “...มรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านในอนาคตจะหายไปถ้าไม่อนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา พิพิธภัณฑ์จึงเป็นแหล่งวิชาการที่จะรวบรวมความรู้ที่เป็นวิถีชีวิตจริงๆ ผ่านกระบวนการเรียนรู้ด้วยการสาธิต ทดลองปฏิบัติจริง...”
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

การให้เยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ถึงประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นอันดีงามของตนเอง เป็นสิ่งที่เยาวชนควรได้รับการศึกษา จึงเกิดเป็นการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยอาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ได้พัฒนาหลักสูตรร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม เพื่อสอนนักเรียนโรงเรียนบ้านลานแหลม เกิดความรักและความผูกพันหวงแหนในภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยมีพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ ซึ่งผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านลานแหลมและผู้บริหารพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลมได้กล่าวว่า

> "...โรงเรียนร่วมกับ อาจารย์เริงชัย ได้จัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และมีพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ ของโรงเรียน มีการจัดการเรียนรู้แบบประสบการณ์จริง รวมถึงการเรียนการจักสานในท้องถิ่น ที่ทำให้ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น โรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ 1 ชั่วโมง ในการเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องของชุมชนของเรา ตั้งแต่ประวัติชุมชน โดยมีวิทยากรของพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้สอน..."
>
> (ศักดิ์สิทธิ์ เกษมวัฒนา: ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านลานแหลม 2551)

> "...ในปัจจุบันได้มีการเรียนรู้และค้นคว้า เป็นโครงการ "อ่านแผ่นดิน อารยธรรมท้องถิ่นหมู่บ้านลานแหลม" ว่าในอดีตพันกว่าปีหมู่บ้านลานแหลมมีอะไรบ้างโดยได้รับความร่วมมือจาก ชมรมศรีทวาราวดี ของอาจารย์ไพบูลย์ พวงสำลี และได้รับความร่วมมือจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ และได้ทำหลักสูตรท้องถิ่น "ท้องถิ่นของเรา" สอนในโรงเรียนบ้านลานแหลมว่าในอดีตบ้านเราเป็นอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร..."
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

จาการพูดคุยกับครูและนักเรียนโรงเรียนบ้านลานแหลม ซึ่งให้ความเห็นโดยสรุปว่าการสอนในโรงเรียน เรื่องพิพิธภัณฑ์กับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยวชุมชน โดยจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนบ้านลานแหลม จำนวน 40 ชั่วโมง ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาความหมายของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์ชุมชน ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์กับวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเภทของพิพิธภัณฑ์ การจำแนกพิพิธภัณฑ์ ชาติพันธุ์และแหล่งอารยธรรมชุมชนในหมู่บ้าน ภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์หมู่บ้าน การสืบหาแหล่งอารยธรรมชุมชนในหมู่บ้าน การสืบหาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในชุมชน การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชน ท้องถิ่น การบริหารและจัดการของพิพิธภัณฑ์ชุมชน การจัดกิจกรรม การจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ชุมชน งานทะเบียน การจดบันทึกชิ้นงาน วัสดุ สิ่งของต่างๆ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์โรงเรียน (หรือมุมพิพิธภัณฑ์) ทั้งหมดนี้เป็นการเรียนรู้ที่ต้องศึกษา และลงมือปฏิบัติจริง โดยผู้ที่ทำการสอนเป็นผู้ทรงภูมิปัญญามีประสบการณ์ผ่านวิถีชิตเหล่านั้นมาก่อน ซึ่งนักเรียนหลายคนชอบที่จะมาศึกษานอกสถานที่ และมีความสนุกกับการเรียนที่ได้มีโอกาสทดลองปฏิบัติจริง เช่น การสีข้าว การหุงข้าวด้วยเตาฟืน การหัดจักสานผักตบชวา เป็นต้น

การศึกษาของนักเรียนและเยาวชนบ้านลานแหลม นอกจากเรียนในตำราแล้วยังสามารถเรียนรู้ได้จากสิ่งของ การกระทำ และคำพูดของผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ทรงจำประวัติศาสตร์ของ

ชุมชน และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากคำบอกเล่าของของอาจารย์เริงชัยว่า

> "...ในปัจจุบันได้มีการเรียนรู้และค้นคว้า เป็นโครงการ "อ่านแผ่นดิน อารยธรรมท้องถิ่นหมู่บ้านลานแหลม" ว่าในอดีตพันกว่าปีหมู่บ้านลานแหลมมีอะไรบ้างโดยได้รับความร่วมมือจาก ชมรมศรีทวาราวดี ของอาจารย์ไพบูลย์ พวงสำลี และได้รับความร่วมมือจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ และได้ทำหลักสูตรท้องถิ่น "ท้องถิ่นของเรา" สอนในโรงเรียนบ้านลานแหลมว่าในอดีตบ้านเราเป็นอย่างไร ปัจจุบันเป็นอย่างไร..."
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

> "...การเล่าถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆช่วยได้มาก เพราะได้รู้ว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้ใช้ทำประโยชน์อะไร แม้แต่การคุยกับผู้สูงอายุ ก็เป็นบทเรียนอย่างดี คนแก่ๆในตำบลก็ยังมีเยอะอยู่ บ้านลานแหลมยังสามารถสืบสาวเรื่องราวต่างๆได้เพราะเป็นหมู่บ้านเกิดขึ้นใหม่..."
>
> (พร แจ่มนิยม: สมาชิกสภา อบต.หมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

จากการพูดคุยกับคนในชุมชนเรื่องการจักสานไม้ไผ่เป็นของใช้ในครัวเรือนของชุมชนซึ่งปัจจุบันได้สูญหายไป เพราะมีการตัดถนนผ่านแหล่งที่มีก่อไผ่หนาแน่น จึงต้องตัดก่อไผ่ออกเพื่อทำถนนและไม่มีการปลูกทดแทน ในปัจจุบันการจักสานอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะนำมาใช้ในชีวิตประจำวันจึงได้สูญหายไปในวิถีชีวิตของคนลานแหลม มีผู้เฒ่าเพียงสองสามคนเท่านั้นที่สามารถสานเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่เป็น สานตะกร้าล้างปลา กระจาด กระบุง ซึ่งหัตกรรมจักสานเหล่านี้เมื่อสมัยก่อนนำมาใช้เป็นอุปกรณ์ในครัวเรือน และยังใช้กับการดำรงชีพ เป็นอุปกรณ์ในการทำนาบ้าง เป็นอุปกรณ์ในการหาผักหาปลาบ้าง เป็นอุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันบ้าง วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับหัตกรรมไม้ไผ่ได้สูญหายพร้อมกับความเจริญทางเทคโนโลยีซึ่งเข้ามาแทนที่ ตะกร้าไม้ไผ่ ถูกเปลี่ยนมาเป็นตะกร้าพลาสติกแทน ของใช้ในครัวเรือนเกือบทุกบ้านเป็นพลาสติกเกือบทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ใช้เทคโนโลยี กับความสะดวกสบาย และอาชีพที่เปลี่ยนแปลงของชุมชน คนหนุ่มสาวหันมาทำโรงงาน ซื้ออาหารสำเร็จรูปรับประทาน การคมนาคมสะดวกสบาย ทุกอย่างเป็นไปด้วยความเร่งรีบ ชุมชนลานแหลมจึงมีแต่ผู้สูงอายุที่เฝ้าบ้านเลี้ยงหลาน ส่วนคนที่อายุรุ่นพ่อรุ่นแม่ ถึงทำนา ทำสวน ทำลาน ซึ่งอาชีพเก่าของชุมชน ดังคำบอกเล่าของชาวบ้านลานแหลมว่า

> "...การจักสานของใช้ในครัวเรือนสมัยนี้ก็หายาก เมื่อก่อนนี้กระจาด กระด้ง ตะแกรง ตะกร้าก็สานกันใช้เอง คนที่จะสืบทอดก็ไม่มี รุ่นหลังก็จักตอกเหลาไม้กันไม่เป็นซื้อใช้กันหมด สะดวกสบาย ใช้พลาสติกกันหมด ก็มีให้ดูในพิพิธภัณฑ์..."
>
> (เจริญ วงศ์ศรีเมือง: อาชีพรับจ้าง 2551)

การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยนี้จะมีความหลากหลายมากเพราะเป็นเรื่องของปากท้องของชุมชน จึงทำให้เกิดความคิดที่จะประดิษฐ์อุปกรณ์หรือสิ่งต่างๆ ขึ้นมาใช้งาน บางครั้งบางภูมิปัญญาอาจเปลี่ยนแปลงเพราะมีเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามา แต่บางภูมิปัญญายังคงรูปแบบเดิม เช่น การสร้างเครื่องมือจับสัตว์ยังไม่มีเทคโนโลยีอื่นๆ มาแทนได้ และการจักสานจำพวก กระด้ง ตะกร้า เป็นต้น ยังคงรูปแบบเดิม เพราะมีการสืบทอดเป็นศิลปวัฒนธรรมร่วมของคนในชุมชน หรืออาจะเรียกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นก็ได้

> "...การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงหลักฐานการดำรงชีวิตรวบรวมไว้เป็นประโยชน์ต่อหมู่บ้าน ทำให้คนที่มาเที่ยวได้รู้เห็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน...และยังเป็นประโยชน์กับตำบลในด้านการท่องเที่ยว..."
>
> (พร แจ่มนิยม: สมาชิกสภา อบต.หมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

การเรียนรู้ผ่านพิพิธภัณฑ์และคำบอกเล่าของคนในชุมชน ทำให้ได้ความรู้หลายแง่มุม รวมถึงการได้ถ่ายทอดความรู้แก่ลูกหลาน ซึ่งผู้สูงอายุในชุมชนสามารถเล่าได้ไม่หมดสิ้น กับความรู้แปลกใหม่ที่สั่งสมมาพร้อมกับประสบการณ์ และอายุของผู้เล่า แสดงถึงความตั้งใจที่จะถ่ายทอดให้ภูมิปัญญาเหล่านั้นยังคงอยู่กับชุมชนเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากคำพูดของคนในชุมชนที่ได้เล่าถึงอดีตให้ฟังว่า

> "...พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งของต่างๆ ที่เป็นของชุมชนจริงๆ เด็กรุ่นใหม่ก็จะได้มาศึกษา...บางคนยังไม่รู้จักหรือไม่เคยเห็นด้วยซ้ำ ยกตัวอย่าง ภาษาควาย คนไม่เก่าจริงก็จะไม่รู้ คนใหม่ๆ คิดว่าเป็นคำหยาบคาย คนเก่าๆจะรู้ภาษาควายเป็นอย่างดี ใช้เป็นคำสั่งให้ความเดิน เลี้ยว หยุด หรือวิ่ง เป็นต้น..."
>
> (จำเนียร ฉ่ำชื่นวงศ์: กำนันตำบลวัดละมุด 2551)

"...เครื่องมือประกอบสัมมาอาชีพแต่เก่า คนรุ่นปัจจุบันก็ยังไม่รู้จักว่าเรียกอะไรบ้าง ส่วนประกอบของไถ ได้แต่เรียกรวมๆ ว่าไถ ไม่รู้ว่าอะไร คือ โกก คันชัก คร่าว แอกน้อย หางยาม คันไถ ผาล อื่นๆ แม้กระทั่งวิถีชีวิตประจำวัน ในการกินอยู่แบบชาวบ้าน เช้าตื่นขึ้นมาก็ต้องไปนาแต่เช้า คนที่บ้านหรือแม่บ้านก็ต้องหาปิ่นโตไปส่ง ก็มีเพียงข้าวสวย กับน้ำพริก ผักหญ้าก็ไปหาเขาตามแถวนานั้นแหละ..."

(นิตยา ใหญ่สีมา: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

"...คนเก่าๆ ไปไหนมาไหนก็เดินกัน ไปงานองค์พระก็พายเรือไปตามคลองแล้วก็ไปจอดเรือไว้ที่ทดน้ำ แล้วเดินต่อใช้เวลาเดินทาง ครึ่งวันก็ถึง..."

(พร แจ่มนิยม: สมาชิกสภา อบต.หมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

"...เรื่องของบ้านของคนสมัยเก่าก็สร้างตามฐานะกัน ชาวบ้านธรรมดาก็ใช้เรือนเครื่องผูกหลังคาจาก ใช้พื้นฟาก คนที่จนๆหน่อยก็มุงใบตาล คนรวยๆ ถึงจะปลูกทรงไทยไม้สัก พื้นไม้กระดาน ที่พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย ก็ยังมีให้เห็นถึงความเป็นอยู่แบบพื้นบ้าน..."

(พร แจ่มนิยม: สมาชิกสภา อบต.หมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

จากคำบอกเล่าของคนในชุมชน จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้พยายามรวบรวมวัตถุเพื่อมาจัดแสดงให้ครบทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชุมชน ในด้านอาชีพ การกิน การอยู่ การเดินทาง และขนบธรรมเนียมอื่นๆ ที่เนื่องกับอาชีพของคนในชุมชน เช่น การทำขวัญข้าว เป็นต้น

งานหัตกรรมผักตบชวาเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ที่เป็นรายได้เลี้ยงพิพิธภัณฑ์ และเป็นรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านลานแหลม โดยใช้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลมเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้า และเปิดทำการสอนอบรมคนในชุมชนรวมถึงชุมชนอื่นๆ และหน่วยงานต่างๆ ได้มาเรียนรู้ฝึกหัดสานเป็นผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา หรือมาศึกษาดูงาน เพื่อเชิญเป็นวิทยากรไปสอนยังชุมชนของตนเอง ดังคำให้สัมภาษณ์ของแม่บ้านลานแหลมว่า

> "...กิจกรรมการสอนจักสานผักตบชวาก็ยังเป็นการสร้างรายได้สำหรับแม่บ้านที่อยู่เฝ้าบ้าน ได้มีงานทำ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ จะได้ไม่เยอะเท่ารัยเพราะต้องใช้เวลาทำนาน กว่าจะตัดก้านผักตบชวามาตาม แห้ง มาอบกำมะถัน กว่าจะมาสานขึ้นรูปแล้วต้องมาทาแลกเกอร์ แล้วต้องรอขาย นานกว่าจะได้สตางค์ใช้..."
>
> (บุญเรือน ฉ่ำชื่นวงศ์: อาชีพแม่บ้าน 2551)

งานหัตกรรมสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาเป็นวิชาการที่โรงเรียนบ้านลานแหลมสามารถบูรณาการได้ทุกกลุ่มสาระ เป็นเชิญวิทยากรท้องถิ่นมามีส่วนร่วมในการเรียนการสอนให้ความรู้กับนักเรียน ซึ่งนักเรียนสามารถทำผลิตภัณฑ์ง่ายๆ จากบทเรียนเบื้องต้น เช่น การสานเปียการทำที่รองแก้วน้ำ ทำกล่องใส่ของแบบง่ายๆ เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ได้กล่าวว่า

> "...การจักสานผัดตบชวาเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ศาสตร์คือการเผยแพร่ความรู้ขึ้นมา ศิลป์คือการประยุกต์ภูมิปัญญาจากการจักสานไม้ไผ่มาเป็นศิลปะในการประดิษฐ์ในการทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา..."
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

> "...การทำหลักสูตรท้องถิ่นของพิพิธภัณฑ์ เรื่องศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยการย้อนอดีตของหมู่บ้านลานแหลม ในการจักสานไม่ไผ่ เวลาว่างแต่ในหมู่บ้านไม้ไผ่ได้ถูกตัดไปจนหมดในการตัดถนนหรืออื่น จึงเกิดแนวคิดในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านจักสานผักตบชวา..."
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

นอกจากนั้นการคิดค้นลายผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ โดยนำลายประจำท้องถิ่นจากโบราณวัตถุที่ค้นพบในชุมชน เช่น ลายข้าวหลามตัด ลายขนมเปียกปูน มาทำประดิษฐ์เป็นลายประกอบในภาชนะเครื่องจักสาน เป็นจุดเด่นในชิ้นงานของกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านลานแหลม เป็นการเพิ่มการอนุรักษ์ลายประจำท้องถิ่นไว้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ว่า

> "...ทางพิพิธภัณฑ์ได้มีการฟื้นฟูในเรื่องลายต่างๆ ที่ค้นพบจากภาชนะเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นลายข้าวหลามตัด ลายขนมเปียกปูน มาใส่เป็นลายในเครื่องจักสาน เป็นการอนุรักษ์ โดยคำแนะนำจากพิพิธภัณฑสถาน

แห่งชาติพระปฐมเจดีย์ และยังมีเครือข่ายกัญเชอริ่เบญจรงค์ทำลายทวาราวดี ใน
เครื่องเบญจรงค์ และผ้าทอมือ ผ้าดอนข่อย..."

(เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

จากการสัมภาษณ์และการสังเกตโดยสรุป จะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นสถานที่รวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการทำนา และอาชีพอื่นๆ ของชุมชนในอดีต ซึ่งเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ของคนชุมชนและชุมชนอื่นๆ รวมถึงมีบทบาทการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตของชาวลานแหลมในอดีต โดยนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อให้เยาวชนในชุมชนได้ศึกษา และพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำหรับบุคคลทั่วไปที่ต้องการมาเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ซึ่งจะยังประโยชน์ในการศึกษา และนำพัฒนาด้านภูมิปัญญาให้เกิดขึ้นกับชุมชน และประเทศชาติต่อไป

บทบาทด้านสังคม

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้รับการรับรองจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็น "องค์กรชุมชน" เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านลานแหลม เป็นสถาบันทางสังคมหนึ่งของชุมชน มีกระบวนการทางการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน และมีพัฒนาการที่เคียงคู่ไปกับชุมชน แม้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม จะไม่สามารถรับการช่วยเหลือผ่านระบบราชการได้ เพราะมีสถานะเป็นของเอกชน จึงไม่ได้รับการสนับสนุนดูแลจากองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการ แต่พิพิธภัณฑ์สามารถเดินต่อไปได้ ด้วยการเป็นสมาชิกชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม และเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร จึงสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในระหว่างเพื่อนพิพิธภัณฑ์ เพื่อนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ในด้านการศึกษาการท่องเที่ยว การเพิ่มรายได้ให้ชุมชน และที่สำคัญ คือเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ของคนในชุมชนและชุมชนอื่นๆ ในด้านความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นบ้านลานแหลม

การรวมตัวเป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐมนั้น ทำให้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้มีโอกาสจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ เพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้เห็นกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ เป็นการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นนอกสถานที่ และทำให้พิพิธภัณฑ์ให้มีความกระตือรือร้นนำเสนอมุมมองใหม่เพื่อให้คนสนใจมาเที่ยวพิพิธภัณฑ์

จากการติดตามการจัดแสดงนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ และการสาธิตงานนอกสถานที่ เช่น การจัดนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย งานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม งานมหกรรมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เป็นต้น นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และบุคคลทั่วไป รวมถึงนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ให้ความสนใจเยี่ยมชม และสอบถามเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์จำนวนมาก ดังที่ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

> "...พิพิธภัณฑ์ได้เน้นการสอนในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการจัดแสดงเคลื่อนที่ โดยได้รับความสนใจจากหน่วยงานต่างๆ ได้จัดจำลองบ้านหลังเล็กจัดแสดง เช่น ที่พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย ได้นำนิทรรศการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และสาธิตงานหัตถกรรมจักสานผักตบชวา จัดแสดงในงานวันเด็ก งานวันเฉลิมพระชนมพรรษา และงานอื่นๆ ที่พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งได้จัดขึ้น นอกจากนั้นในงานมหาธีรราชเจ้า งานมหกรรมวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ก็ได้จัดนิทรรศการพร้อมทั้งสาธิต และจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาด้วย เป็นต้น..."
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลมกับสมาชิกในชุมชน จากการสังเกต พบว่า ในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นงานเพื่อส่วนรวม ผู้นำชุมชน และส่วนราชการต่างๆ จะมาร่วมงาน และร่วมทำกิจกรรมเป็นอย่างดี แต่ในส่วนของงบประมาณในการทำกิจกรรมจะไม่ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะติดขัดในเรื่องของระเบียบราชการ แม้พิพิธภัณฑ์จะเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นก็ตาม จากการให้สัมภาษณ์ของปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุดว่า

> "...พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย องค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด ไม่อาจสนับสนุนงบประมาณให้ได้ เพราะเป็นของเอกชน ไม่ได้เป็นของหมู่บ้านหรืออยู่ในความรับผิดชอบของตำบล พิพิธภัณฑ์มีการเก็บค่าเข้าชมเป็นของพิพิธภัณฑ์ ไม่ได้เป็นสมบัติของราชการ..."
>
> (เอกชัย เอกสัมพันธ์ทิพย์: ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด 2551)

ความสัมพันธ์กับคนในชุมชนของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เกิดได้ด้วยคนในชุมชนเป็นผู้สนับสนุนในการบริจาคสิ่งของ มาจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ แต่มีสมาชิก

ของชุมชนบางส่วนไม่เห็นด้วย ได้แสดงความเห็นว่าเป็นการนำเอาวัตถุที่เป็นสมบัติของผู้อื่นมาจัดแสดงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว จึงเป็นเงื่อนไขที่เป็นข้อจำกัดในการจัดแสดง ในเบื้องลึกเรื่องราวของความขัดแย้งภายในชุมชน เป็นเรื่องที่ไม่มีใครอยากเล่าตรงๆ แต่ก็พูดเป็นนัยๆ ชุมชนแบ่งเป็นหลายกลุ่ม ยิ่งมีการเลือกตั้งบ่อยครั้ง ความขัดแย้งต่างๆ ก็เกิดขึ้น และมีผลกระทบมายังส่วนรวมด้วย เช่น โครงการของชุมชน หรือกลุ่มต่างๆ ต้องหยุดชะงัก ทั้งที่ได้เริ่มออกแบบและจัดไปบางส่วนแล้ว การจัดพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย ก็เกิดผลกระทบด้วยเช่นเดียวกัน เพราะเหตุที่เป็นองค์กรเอกชน รวมทั้งในการประชุมระดับผู้นำชุมชนกับวิสัยทัศน์ และความคิดของผู้นำชุมชนกับผู้บริหารพิพิธภัณฑ์มักขัดแย้งกัน จึงทำให้ในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์ไม่สามารถพึ่งพิงชุมชนได้โดยตรง

บทบาทของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ยังคงดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง และเปิดให้บริการเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนด้วยกำลังใจจากเพื่อนพิพิธภัณฑ์ด้วยกัน มีการกระตุ้นเพื่อให้เกิดเป็นพลวัตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์ ทำให้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยยังคงได้รับความยอมรับจากนักท่องเที่ยว จากสถานศึกษาต่างๆ ที่พานักศึกษามาดูงาน และจากหน่วยงานต่างๆ ที่เชิญให้ทำการฝึกอบรมอาชีพให้กับกลุ่มต่างๆ ในการจักสานผลิตภัณฑ์ผักตบชวาเป็นประจำ ดังที่ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ได้กล่าวถึงว่า

> “…มีการสอนประชาชนในกลุ่ม 23 เครือข่าย และเป็นวิทยากรให้กับโรงเรียน เช่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ โรงเรียนบ้านลานแหลม ในการอบรมการจักสานผักตบชวา ซึ่งมีรูปแบบการสอนที่ได้รับการรับรองจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน สามารถผลิตเป็นผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาได้ หรือการอบรมให้กับกลุ่มแม่บ้านได้มีอาชีพสามารถหารายได้จากการตัดก้านผักตบชวาขาย และการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นำมาส่งยังกลุ่มแม่บ้าน รับฝากขาย รวมทั้งมีการอบรมให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชนอื่นๆ ด้วย โดยพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยได้รับการรับรองจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้รับรองสถานภาพให้เป็นองค์กรชุมชน ตั้งแต่ พ.ศ. 2550...”
>
> (เริงชัย แจ่มนิยม: ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย 2551)

บทบาททางสังคมของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม มีความสัมพันธ์กับชุมชนในด้านเป็นแหล่งเรียนรู้ ที่เกิดจากการนำเอาเครื่องมือเครื่องใช้ของชุมชนมาจัดแสดง เป็นสถานที่ที่ทั้งบุคคลภายในท้องถิ่น และนอกท้องถิ่นได้มาศึกษาเรื่องราวเหตุการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นสถานที่จัดฝึกอบรมหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาแก่คน

ในชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ นอกจากนั้นยังเป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ร่วมจัดแสดงนิทรรศการภายนอกชุมชน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพิพิธภัณฑ์อื่นๆ อยู่เป็นประจำ และยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวซึ่งสนับสนุนโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ทำให้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยเป็นหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่นๆ กับการประชาสัมพันธ์เพื่อชักนำความเจริญในด้านต่างๆ มาสู่ชุมชน

บทบาทด้านศาสนา และวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเรื่องราวที่เกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าวโดยตรง ดังนั้นการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าว เป็นหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ที่จะต้องให้ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวของชุมชน เพราะเป็นพิธีกรรมที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่แต่ก่อนเป็นชาวไร่ชาวนา โดยจุดมุ่งหมาย ความหมาย และความสำคัญของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวหรือเกี่ยวกับการเพาะปลูกก็คือ เพื่อความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น พิธีกรรมทั้งหมดหรือจุดประสงค์หลักของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับข้าวจะแสดงให้เห็นถึงวิธีการแก้ไขปัญหาของชาวบ้าน ที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในการเผชิญกับปัญหาเรื่องปากเรื่องท้อง เรื่องความอยู่รอดของชาวบ้าน เช่น ปัญหาเรื่องน้ำฝน เพราะว่าการทำนาในชุมชนในอดีตนั้นเป็นนาน้ำฝน เป็นนาที่จำเป็นต้องพึ่งพิงกับธรรมชาติดินฟ้าอากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนและมนุษย์ไม่สามารถจะควบคุมได้ เพราะฉะนั้นจำเป็นต้องอาศัยอำนาจลึกลับไสยศาสตร์เรียกผีสางเทวดาให้มาช่วยปัดเป่าขจัดภัยอันตรายต่างๆ และวิธีการที่ทำกันก็คือ พยายามเอาอกเอาใจด้วยการเลี้ยงดูเอาใจ เช่นการไหว้ภูตผีหรืออำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติต่างๆ

พิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับข้าวก็จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องแม่โพสพซึ่งเชื่อว่าเป็นเทพีที่คอยดูแลรักษาพืชพันธุ์ ธัญญาหารต่างๆ ให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีขั้นตอนต่างๆ เช่น การทำขวัญข้าว การทำขวัญยุ้ง เป็นต้น เพื่อก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูกหรือ เกิดกำลังความมั่นใจของของผู้บริหารนาด้วย

วัฒนธรรมข้าวของบ้านลานแหลม จึงเป็นวิถีชีวิตของชุมชน ที่ถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกระทั่งในปัจจุบันการไหลบ่าของวัฒนธรรมภายนอก และวิถีการผลิตแบบเดิมเริ่มเปลี่ยนไปจนทำให้วัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับข้าวบางอย่างหายไป พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ยังคงเก็บรักษารูปแบบและวัฒนธรรมเดิมของชาวนาบ้านลานแหลมไว้ เพื่อให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษา ทั้งในด้านที่เห็นเป็นรูปธรรมและนามธรรม

ประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นวิถีปฏิบัติ และการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้ยึดถือปฏิบัติและถ่ายทอด สืบต่อกันมา ทั้งนี้การสืบทอดนั้นอาจคงไว้ซึ่งระเบียบแบบแผนเดิม หรืออาจจะมีการปรับเปลี่ยน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและสังคมในแต่ละยุคสมัย ชุมชนบ้านลานแหลมก็เช่นเดียวกัน ได้มีการปรับประยุกต์ตามสมัย เพื่อให้เข้ากับประเพณีท้องถิ่นของชุมชน เช่น การร่วมขบวนแห่ในประเพณีวันอัฐมีบูชา ซึ่งเป็นวันสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งวัดใหม่สุคนธารามได้ถือปฏิบัติมายาวนาน ได้จัดให้มีพิธีทำบุญทางพระพุทธศาสนา พระภิกษุ พร้อมด้วยสามเณร ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน พ่อค้า ประชาชน นักเรียนในท้องถิ่น ส่วนราชการ จะมารวมกันที่วัดใหม่สุคนธาราม ร่วมกันจัดงานถวายพระเพลิงพระบรมศพพระพุทธเจ้าจำลอง (วันอัฏฐมีบูชา) หรือชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่าประเพณีเผาศพพระพุทธเจ้าจำลอง ซึ่งพุทธศาสนิกชน ต.วัดละมุด อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม จัดสืบทอดมามากกว่า 100 ปี เพื่อมุ่งหวังให้เป็นเครื่องเตือนสติพุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ อันเป็นหลักแหล่งการประพฤติปฏิบัติที่เกื้อกูลขนบธรรมเนียมประเพณี รวมทั้งเพื่อรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนาที่ดีงามให้คงอยู่กับชุมชนท้องถิ่นสืบไป ในวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยการจัดขบวนแห่จำลองเหตุการณ์เกี่ยวกับพุทธประวัติ นรกภูมิและวิถีชีวิตไทย ที่แสดงให้เห็นถึงผู้ที่กระทำผิดศีลจะได้รับกรรมตอบสนองในรูปแบบต่างๆ ที่เป็นความทุกข์ทรมานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพื่อต้องการย้ำเตือนให้พุทธศาสนิกชนที่ไปร่วมงานได้เกิดสติคำนึงถึงบาปบุญคุณโทษ และมีความเกรงกลัวที่จะกระทำบาป โดยในช่วงกลางคืนจะมีมหรสพพื้นบ้าน ดนตรีไทย และการละเล่นที่ชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านส่งมาร่วมแสดง ดังคำบอกเล่าของเจ้าอาวาสวัดใหม่สุคนธารามว่า

> "...ตำบลวัดละมุดจะมีกิจกรรมวันอัฏมีบูชาที่วัดใหม่สุคนธาราม เป็นงานระดับจังหวัด ได้สืบทอดมานานเป็นประเพณีของชุมชน มีส่วนราชการ ชุมชน หมู่บ้าน ร่วมมือกันจัดขบวนวัฒนธรรมแห่รอบหมู่บ้านเป็นขบวนเข้ามายังวัด เป็นประเพณีท้องถิ่น ทางพิพิธภัณฑ์ อาจารย์เริงชัย ก็จัดขบวนแห่เกี่ยวกับวิถีชีวิตพื้นบ้าน การสีข้าว อื่นๆหลายอย่าง บนขบวนรถมาร่วมในขบวนแห่ เป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของหมู่บ้าน..."
>
> (พระครูวินัยธรโกศล อภิปุณโณ: เจ้าอาวาสวัดใหม่สุคนธาราม 2551)

พิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นของชาวลานแหลมที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ พิธีส่งกะแบกกะบาน คนในชุมชนบ้านลานแหลมจะร่วมกันประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น โดยการนำอาหารหวานคาว พร้อมด้วยกระบะบรรจุหุ่นจำลองบุคลในบ้านพร้อมด้วยสัตว์เลี้ยง นำมาประกอบ

พิธีบูชาส่งกะแบกกะบาน ตามความเชื่อเพื่อให้ครอบครัวของตนเองอยู่เป็นสุขตลอดปี นอกจากนั้นยังเป็นการทำบุญกลางบ้านโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์และฉันภัตตาหารเพื่อเป็นศิริมงคลกับคนในชุมชน ดังคำบอกเล่าของคนในชุมชนว่า

> "...ชาวลานแหลมมีงานบุญที่น่าสนใจและแปลกออกไปจากการทำบุญอื่นๆ ของชาวบ้าน ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี ซึ่งกระทำกันทุกปี ประมาณกลางเดือน 7 (ขึ้น 15 ค่ำ) โดยเชื่อกันว่าการทำบุญในวันพระนั้นจะได้บุญมากเป็นพิเศษ เพราะเป็นวันปล่อยผี การทำบุญกลางบ้านนี้จะนำเอาความเชื่อถือผีแบบโบราณเข้ามาผสมกับพิธีทางพุทธศาสนา..."
>
> (วุฒิชัย นาคละมัย: นายก อบต. วัดละมุด 2551)

> "...ประเพณีชุมชนลานแหลมในการส่งกะแบกกะบาน ในช่วงเดือน 7 – 8 ซึ่งเป็นประเพณีของหมู่บ้าน โดยปั้นหุ่นแทนคนพร้อมสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ในบ้าน จัดใส่กระบะ มีกระทงใส่อาหารหาบไปรวมกันทำบุญกลางหมู่บ้าน...ซึ่งจะมีคนเก่าๆ ที่ยังมีความเชื่อแบบโบราณตามประเพณีที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมา..."
>
> (นิตยา ใหญ่สีมา: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

ในหมู่บ้านลานแหลมจะมีวัฒนธรรมประเพณีเก่าและใหม่ผสมผสานกันไป มีการปรับปรุงให้สมดุลกับสภาวะวิถีชีวิตและเศรษฐกิจในปัจจุบัน คนในชุมชนจะเห็นเป็นเรื่องปกติกับวัฒนธรรมประเพณีของตน เพราะจะเป็นไปในแบบอย่างการเรียนรู้ซึ่งมีมาในชุมชนแทรกแฝงโดยอัตโนมัติจากการเรียนรู้ และกระทำตามกันมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่า ตายาย พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลมจึงเป็นได้เพียงผู้อนุรักษ์และเผยแพร่ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้หวงแหนในคุณค่าประเพณีดั้งเดิมของชุมชนที่ได้เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา เพื่อจะเป็นมรดกอันทรงคุณค่าของชุมชนสืบไป

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

บ้านลานแหลมมีวิถีการผลิตเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัว นอกจากอาชีพกสิกรรมและเกษตรกรรมที่เป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนแล้ว การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มากในท้องถิ่น เช่น ต้นลาน และผักตบชวา จึงเป็นอาชีพการจักลาน และทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ซึ่งเป็นความวิริยะอุตสาหะถ่ายทอดฝึกฝนฝีมือการประกอบอาชีพด้านหัตกรรมมาสู่

ลูกหลาน ด้วยฝีมืออันประณีตเป็นที่ยอมรับทั่วไปของผู้ที่มารับซื้อผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่น ดังคำให้สัมภาษณ์ของผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านลานแหลมว่า

> "...อาชีพส่วนใหญ่ของชุมชนจะมีอาชีพทำนาเป็นส่วนมากในอาชีพรองลงมาคือการทำลานเพื่อไปมัดข้าวในนา มัดข้าวโพดเพื่อมาเลี้ยงวัว มีคนมาซื้อจากหนองโพ เพราะว่าลานของลานแหลมจะเป็นลานที่มีคุณภาพเหนียวนุ่มและฝีมือจักลานเป็นที่ยอมรับเพราะมีฝีมือทำสืบต่อๆ เป็นกันมาตั้งแต่กำเนิด..."
>
> (นิตยา ใหญ่สีมา: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด2551)

จากการสอบถามชาวบ้านและชุมชนใกล้เคียงเล่าว่า ต้นลานในหมู่บ้านลานแหลมเป็นแหล่งลานที่มีมากที่สุด และมีคุณสมบัติในการใช้สอยที่ดีที่สุดในจังหวัดนครปฐมและจังหวัดใกล้เคียง โดยต้นลาน จัดเป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ลำต้นตรงและแข็ง เนื้อไม้เป็นเส้นใย ไม่มีกิ่ง มีแต่ก้านออกรอบลำต้นเป็นชั้นๆ มีหนามเป็นฟันเลื่อยสั้นๆ อยู่สองข้างริมขอบก้านใบ ใบยาวประมาณ 2-3 เมตร ใบใหญ่ มีลักษณะเป็นรูปพัด วงจรชีวิตของต้นลานค่อนข้างพิเศษกว่าไม้ตระกูลอื่นๆ คือ เมื่อต้นแก่ตั้งแต่อายุ 50-80 ปี ประมาณเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน จะออกดอกและผล นั่นหมายถึงชีวิตช่วงสุดท้ายของต้นลานสิ้นสุดแล้ว

ต้นลาน จะออกดอกเป็นช่อใหญ่คล้ายรูปพีรามิด ตรงส่วนยอดของลำต้น ช่อดอกหนึ่งจะมีดอกเป็นจำนวนล้านๆ ดอก สีเหลืองอ่อน มีกลิ่นหอม นับตั้งแต่เริ่มออกช่อดอกและบานกลายเป็น ผลกินเวลาประมาณ 1 ปีขึ้นไป ผลมีลักษณะกลมรี สีเขียว ผลหนึ่งมีเมล็ดเดียว เมล็ดกลมสีดำ เนื้อในคล้ายลูกชิด หรือลูกจาก สามารถนำมาขายและรับประทานได้ เมื่อผลแก่ร่วงหล่นลงสู่พื้นดินจะงอกเป็นต้นลานเล็กๆ มากมาย เนื่องจากลานมีลำต้นเดียว ไม่มีหน่อ ดังนั้นเมล็ดจากผลเท่านั้นเท่านั้นที่จะทำหน้าที่สืบพันธุ์ได้ สามารถใช้เพาะขยายพันธุ์ ดังนั้นต้นลานจึงมักขึ้นแทนที่ต้นเดิมที่มีอยู่ เช่น คำให้สัมภาษณ์ของประธานกลุ่มแม่บ้านลานแหลมว่า

> "...การเจริญเติบโตของต้นลานเป็นไปอย่างช้ามาก ส่วนการย้ายปลูกกล้าไม้ลาน หาก มีการกระทบกระเทือนทางราก กล้าไม้จะไม่รอดตาย..."
>
> (พยอม แจ่มนิยม: กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านลานแหลม 2551)

ต้นลานบ้านลานแหลมถือได้ว่าเป็นไม้เศรษฐกิจประเภทหนึ่งของชุมชน โดยอาศัยผลผลิตที่ได้จาก ต้นลาน นำมาใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ทั้งด้านอุปโภคและบริโภค นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านได้เล่าถึงประโยชน์ในส่วนต่างๆ ของต้นลานที่นำมาใช้ได้แก่

1. ยอดลานอ่อน (ใบลานอ่อน) เป็นที่จารึก หนังสือพระธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา โดยการใช้เหล็กแหลมจารบนใบลานแล้วใช้ยางรักทา เอาทรายลบ ยางรักจะแทรกในตัวหนังสือที่จารเป็นเส้นดำ หรือจะใช้เขม่าไฟแทนก็ได้ เรียกหนังสือใบลานเหล่านี้ว่า “คัมภีร์ใบลาน” นอกจากนี้ยังนิยมนำมาพิมพ์เป็นการ์ด นามบัตร ที่คั่นหนังสือต่างๆ ใช้จักสานทำผลิตภัณฑ์ของใช้ อาทิ เช่น หมวก งอบ พัด กระเป๋า เสื่อ ภาชนะในครัวเรือน เครื่องประดับตกแต่งบ้าน เช่น โมบายรูปสัตว์ ปลาตะเพียน ฯลฯ ส่วนภาคใต้นำยอดลานพรุ มาฉีกเป็นใบ สางออกเป็นเส้น ปั่นเป็นเส้นยาวคล้ายด้าย นำไปทอเป็นแผ่น เรียกว่า หางอวน ทำเป็นถุงรูปสามเหลี่ยมสำหรับไว้ต่อปลายอวน ใช้เป็นถุงจับกุ้งและเคยสำหรับทำกะปิ สานเป็นถุงใส่เกลือ ซองใส่ยาเส้นและซองใส่แว่นตา แต่ชาวบ้านลานแหลมไม่ได้ตัดยอดลานอ่อนขายเพราะจะมีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของก้านลาน

2. ใบลานแก่ ใช้มุงหลังคาและทำผนังหรือฝาบ้าน บางแห่งใช้ใบลานเผาไฟเป็นยาดับพิษอักเสบฟกช้ำบวมได้เป็นอย่างดี ซึ่งเรียกทั่วไปว่า "ยามหานิล"

3. ก้านใบ ใช้ทำโครงสร้าง ไม้ขื่อ ไม้แป และผนัง บางแห่งใช้มัดสิ่งของแทนเชือกเหนียวมาก ส่วนกระดูกลาน (ใกล้กับบริเวณหนามแหลม) มีความแข็ง และเหนียวมากกว่าส่วนอื่นของก้านใบ ใช้ทำคันกลดพระธุดงค์ นอกจากนี้ยังใช้ทำขอบภาชนะจักสานทั่วไป เช่น ขอบกระด้ง ตะแกรง กระบุง ตะกร้า เป็นต้น

4. ลำต้น นำมาตัดเป็นท่อนๆ สำหรับนั่งเล่นหรือใช้ตกแต่งประดับสวน ทำฟืนเป็นเชื้อเพลิงหุง ใช้ทำครกและสาก เป็นต้น

5. ผล ลูกตาลอ่อนนำเนื้อในมารับประทานแบบลุกชิดหรือลูกจาก ส่วนเปลือกรับประทานเป็นยาขับระบายดี บางแห่งใช้ลูกลานทุบทั้งเปลือก โยนลงน้ำทำให้ปลาเมา แต่ไม่ถึงตาย สะดวกแก่การจับปลา

6. ราก ใช้ฝนรับประทานแก้ร้อน ขับเหงื่อ แก้ไข้หวัด เป็นต้น

จากการสอบถามชาวบ้านลานแหลมถึงการทำลานของชุมชนได้ให้ความเห็นว่า

> “…อาชีพทำลานมีคู่หมู่บ้านลานแหลมมาตั้งแต่เริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย ซึ่งได้รับการยอมรับถึงฝีมือในการจักลานที่บางกำลัง

พอดีสามารถนำไปใช้งานได้สะดวก โดยมีพ่อค้าจากจังหวัดราชบุรีและจังหวัดอื่นๆ มารับซื้อถึงบ้าน เป็นรายได้หลักของคนในชุมชนทางหนึ่ง..."

(ผลัด ศรนุวัตร: อาชีพรับจ้าง 2551)

"...แต่ก่อนแถวนี้มีแต่ต้นลานเยอะแยะแหลมไปถึงตำบลอื่น ถึงได้ชื่อว่าตำบลลานแหลม พอมีถนนมีเครื่องจักรทันสมัย ต้นลานก็หายไปเรื่อยๆ ตอนนี้ก็มีอยู่แถบเดียวในหมู่บ้าน เป็นแหล่งทำมาหากินของหมู่บ้าน ทั้งที่อยู่ในที่สาธารณะ และในที่ส่วนตัว คนรุ่นเก่าๆ จะจักลานกัน ทำกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายายเป็นกันมาตั้งแต่เด็ก ลานต้นอ่อนนุ่มเหนียวดี ก็ปล่อยให้ออกดอกเพื่อเก็บเมล็ดไปหยอดในที่ต่างๆ เพื่อนบ้านก็มาเก็บไปหยอดไว้ เพื่อเป็นการทดแทนต้นเดิม เป็นการทยอยปลูกทดแทนต้นเก่า ทำให้มีลานให้ตัดตลอดไป..."

(นิตยา ใหญ่สีมา: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 ตำบลวัดละมุด 2551)

ในด้านงานหัตถกรรมของชุมชนบ้านลานแหลม เป็นผลงานอันเกิดจากการกระทำด้วยฝีมือชาวบ้านโดยนำวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน คนในชุมชนจะมีการพัฒนารูปแบบไปตามการพัฒนาฝีมือตน ที่สั่งสมประสบการณ์ และสืบทอดความรู้ มายังลูกหลาน โดยชุมชนบ้านลานแหลมเน้นหัตถกรรมพื้นบ้านทำขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ และได้พัฒนาให้มีความงามร่วมอยู่ด้วย ในด้านรูปทรง ลวดลาย สีสัน ความละเอียด ประณีตของวัสดุการทำ เช่น หัตถกรรมการจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของหมู่บ้านเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นงานศิลปะซึ่งให้ความสำคัญด้านความงามและประโยชน์ใช้สอย

การจักสานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวลานแหลมได้รับการถ่ายทอดมาแต่โบราณในการจักสานเครื่องใช้ในวิถีชีวิตประจำวันด้วยความละเอียดประณีต และนำมาพัฒนาเป็นงานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาที่มากในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นผลิตภัณฑ์จนสามารถสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ส่งผลให้ชุมชนเป็นชุมชนเข้มแข็งเลี้ยงตัวเองได้ ดังคำให้สัมภาษณ์ของประธานกลุ่มแม่บ้านและคนในชุมชนได้กล่าวถึงการประดิษฐ์งานหัตกรรมจากผักตบชวาว่า

"...คนในหมู่บ้านซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้านก็ทำงานหัตกรรมจักสานผักตบชวาส่งให้พิพิธภัณฑ์เพื่อจำหน่าย มีหลายคนซึ่งมีฝีมือดี ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นมีคุณภาพ ขายได้ติดตลาด..."

(นิตยา ใหญ่สีมา: ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่5 ตำบลวัดละมุด 2551)

"...การเริ่มต้นงานจักสาน หัวใจอยู่ที่การถักเปีย เพราะเปียเป็นส่วนประกอบสำคัญในการจักสานและประดิษฐ์รูปแบบต่างๆ หากถักเปียไม่สวย ไม่ละเอียด งานนั้นก็ออกมาไม่สวย ไม่ละเอียดอ่อน การจักสานผักตบชวาเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านแบบเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน โดยกลุ่มแม่บ้านเป็นศูนย์กลางรับซื้อเพื่อนำไปจำหน่าย..."

(พยอม แจ่มนิยม: กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านลานแหลม 2551)

"...เวลาอยู่ว่างๆ ก็ตัดก้านผักตบชวาที่มีอยู่เลือกก้านยาวๆ นำมาตากแห้ง แล้วอบกำมะถัน แต่ตอนนี้ไม่ค่อยมีให้ตัดแล้วในแหล่งน้ำธรรมชาติ อบต. ฉีดยากำจัดหมด เป็นนโยบายในการกำจัดผักตบชวาเพื่อให้คูคลองสะอาด บางบ้านก็สานกะเป๋า ทำผลิตภัณฑ์เองลายแบบพื้นๆ มีแม่แบบ จากพิพิธภัณฑ์ฯมาให้เป็นลายง่ายๆ ไม่มียกดอก เพราะการจะทำแบบยกดอกจะต้องมีคนสอน..."

(มังกร สุขสีใส: อาชีพทำนา 2551)

"...แม่บ้านที่หัดกันมาจากกลุ่มสตรีแรกๆ ก็รวมตัวกันดี แต่พอนานไปๆ กลุ่มก็จะแยกๆ กันไปทำบ้านใครบ้านมันแล้วก็เอามาให้ อ.เริงชัย ขายให้ บ้างก็ไปหาที่ขายกันเอง แม่บ้านบางคนก็มีช่องทางในการค้าขายก็ทำขายเอง โดยไม่พึ่งกลุ่มแม่บ้าน..."

(พยอม แจ่มนิยม: กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านลานแหลม 2551)

จากคำให้สัมภาษณ์จะเห็นได้ว่านโยบายขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุดซึ่งมีพื้นที่ในการปกครองมาก กับนโยบายสาธารณะที่นำมาปฏิบัติมีผลกระทบต่อบางชุมชนในตำบล เช่น การกำจัดผักตบชวา ซึ่งเป็นวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อการนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบล ต้องทำให้บางครั้งชาวบ้านผู้ผลิตต้องจัดซื้อผักตบชวาตากแห้งมาจากตำบลข้างเคียง เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการจักสาน และการรวมกลุ่มของแม่บ้านซึ่งปัจจุบันเกิดความล้มเหลวเพราะมีกิจกรรมร่วมกันน้อยลง อันเนื่องมาจากผลประโยชน์ตอบแทนที่ได้รับจากเข้าร่วมกลุ่ม แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านลานแหลม เป็นอีกชุมชนหนึ่งที่มีการนำวัสดุในท้องถิ่นมาใช้ให้ให้เป็นประโยชน์ในงานหัตถกรรม โดยมี อ.เริงชัย แจ่มนิยม เป็นที่ปรึกษา และมีนางพยอม แจ่มนิยม เป็น ประธานกลุ่มแม่บ้าน นำเอาวัสดุเหลือใช้และก้านผักตบชวามาจักสานเป็นอาชีพเสริมรายได้อย่างได้ผล เป็นการ

เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี สามารถพัฒนาฝีมือในเรื่องลายสาน การออกแบบผลิตภัณฑ์จนเกิดความชำนาญ จนเป็นรายได้หลักของแม่บ้านในหมู่บ้าน

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม มักจะจัดการด้านตลาดควบคู่กับการจัดนิทรรศการและการสาธิตจักสานผักตบชวาไปด้วย ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาบ้านลานแหลมมักมีหน่วยราชการเชิญไปแสดงผลงานพร้อมทั้งหาพื้นที่ให้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ในงาน และปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สามารถเป็นสื่อกลางของชาวบ้านลานแหลมกับการร่วมมือกันกับหน่วยควบคุมมลพิษทางน้ำในการรณรงค์และหาวิธีการกำจัดผักตบชวาอย่างเป็นระบบ ซึ่งกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาของชุมชน นอกจากนั้นยังมีโครงการร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จัดโปรแกรมพานักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ภายในหมู่บ้าน และพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย ซึ่งก่อให้เกิดชื่อเสียงและนำรายได้มายังชุมชน

ตอนที่ 3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

ชุมชนโคกพระเจดีย์ เดิมจากคำบอกเล่าในอดีตบริเวณพื้นที่นี้เป็นท้องทะเลเก่ามีชายฝั่งปากอ่าวอยู่บริเวณ สะพานช้างหรือสะพานมอญ (สะพานซอย ๗ อ.เมืองนครปฐมปัจจุบัน) สมัยนั้นมีเรือสำเภาจีนค้าขายขึ้นล่องผ่านบริเวณนี้เป็นประจำ มีครั้งหนึ่งที่มีเรือสำเภาค้าขายสินค้าลำหนึ่งไม่ทราบที่มา กำลังเดินออกทะเล ขณะที่แล่นเรือผ่านบริเวณบ้านบางราโทในปัจจุบัน เรือได้เกิดอุบัติเหตุ จนทำให้ผู้ควบคุมเรือต้องสั่งให้ชะลอความเร็วลง ผู้ควบคุมเรือได้ประคองเรือมาถึงบริเวณปากคลองบางราโท(บริเวณนี้เรียกว่าบ้านบางราโทในปัจจุบัน) และพิจารณาแล้วเห็นว่าเรือคงจะแล่นต่อไปไม่รอดแน่ จึงสั่งให้ลูกเรือทำบัญชีสินค้าและทรัพย์สินบนเรือทั้งหมด (บริเวณนี้ชาวบ้านเรียกว่า ไพร่ทำบัญชี ปัจจุบันเพี้ยนมาเป็น บ้านไผ่ทำบัญชี) และเรือก็แล่นต่อมาไม่ไกลนักเรือก็ได้อับปางลง (ปัจจุบันที่ตรงนี้เรียกว่า ท่าข้าม) เรือเริ่มแตกทำให้ทรัพย์สินและสินค้าบางส่วนจมน้ำ เรือยังไม่จมเสียทีเดียว ยังคงลอยมาตามกระแสน้ำและมาติดค้างเกยตื้นที่บริเวณนี้ (บริเวณที่ตั้งวัดโคกพระเจดีย์ในปัจจุบัน) ซึ่งต่อมาได้มีการสร้างเจดีย์ครอบซากเรือสำเภาไว้ และสร้างศาลเพียงตาไว้ด้านทิศตะวันตกของเจดีย์ (ไม่ปรากฏนามผู้สร้างเจดีย์ และศาลเพียงตา เจดีย์เดิมสร้างด้วยศิลาแลงซ้อนกัน จำนวน 2 องค์ เรียงตามตะวัน)

ต่อมาชาวบ้านผู้มีจิตศรัทธาได้สร้างวัดขึ้นวัดหนึ่ง ชื่อ วัดม่วง (ปัจจุบันเป็นวัดร้าง) ณ บริเวณปากคลองบางราโท ต่อมาได้มีการย้ายวัดไปสร้างที่ใหม่ (จากคำบอกเล่าคาดว่าคงเกิดจากความเชื่อ เรื่องการสร้างวัด ตรงที่น้ำแทง เป็นเหตุให้วัดไม่เจริญ) เจ้าอาวาสพร้อมพระในวัดร่วมกับชาวบ้านจึงได้ย้ายวัดไปตั้ง ณ ที่ตั้งของเจดีย์สององค์ในอดีต ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าโคกพระเจดีย์ และชื่อวัดจึงเปลี่ยนจากวัดม่วงเป็น วัดโคกพระเจดีย์ และเป็นที่มาของตำบลโคกพระเจดีย์ในปัจจุบัน

การมาตั้งถิ่นฐานของชาวตำบลโคกพระเจดีย์นั้น ไม่ปรากฏว่าอพยพมาจากที่ใด พบว่าได้อยู่อาศัยมาตั้งแต่ครั้งอดีตโดยสันนิษฐานว่าเนื่องจากเป็นทางผ่านของสำเภาจีนซึ่งล่องสำเภามาค้าขายกับประเทศไทยได้แวะพักสำเภา และสนิทสนมกับชาวโคกพระเจดีย์ในอดีต จึงทำให้บรรพบุรุษชาวโคกพระเจดีย์ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไทยผสมจีน ซึ่งแต่เดิมในตำบลโคกพระเจดีย์มีตระกูลใหญ่ดั้งเดิมเพียง 8 ตระกูล เช่น นามสกุลสุจิตต์จูล ชิวปรีชา บุญญานิตย์ เอกเผ่าพันธ์ เป็นต้น ซึ่งจับจองวางรากฐานทำมาหากินมาแต่เดิม ในปัจจุบันมีถึง 30 กว่านามสกุล เพราะคนอพยพมาซื้อที่ดินตั้งถิ่นฐานเรื่อยๆ และขยายชุมชนจนเป็นชุมชนใหญ่

สภาพนิเวศของชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์

สภาพทั่วไปของตำบลโคกพระเจดีย์ สมัยก่อนชุมชนต้องใช้น้ำจากบึงบ้านไผ่ทำบัญชี ซึ่งเป็นบึงยาวติดต่อกันเรียกบึงกุ่ม-บึงบางช้าง บริเวณบึงบางที่กว้างถึง 300 เมตร เป็นลำคลองโบราณไหลมาจากหนองดินแดง บ้านวังไทร ไหลผ่านตำบลพระประโทน ตำบลธรรมศาลา อำเภอเมืองนครปฐม ตำบลพะเนียด ตำบลบางระกำ ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี ตำบลคลองจินดา ตำบลท่าช้าง อำเภอสามพราน ลงสู่แม่น้ำท่าจีนที่บ้านดงเกตุ ตำบลบางช้าง อำเภอสามพราน มีความยาว ถึง 24 กิโลเมตร (เหตุที่เรียกคลองนี้ว่าบึง คนในชุมชนเล่าว่า เฉพาะหน้าฝนที่คลองนี้จะเชื่อมต่อกันเป็นสายน้ำไหลยาวตลอด พอตอนน้ำลดจะปรากฏเป็นบึงซึ่งบางที่กว้างกว่าแม่น้ำท่าจีน) ตำบลหน้าฝนจึงมีน้ำเต็มบึง พอหน้าแล้วน้ำก็แห้งจนแทบไม่มีน้ำติดก้นบึง ชาวบ้านได้อาศัยน้ำในบึงแห่งนี้ทำนาในหน้าฝน พอหน้าแล้งต้องหยุดทำนา การเดินทางติดต่อกับชุมชนอื่นๆ ด้วยการสัญจรทางเรือเป็นหลักวิถีชีวิตของชุมชนจึงเป็น วิถีชีวิตแบบบ้านริมน้ำ

จากการบอกเล่าของผู้สูงอายุ บริเวณบึงกุ่ม-บางช้างแห่งนี้ในสมัยก่อนมีสภาพแวดล้อมที่ดีอากาศบริสุทธิ์มาก ไม่มีมลพิษ ร่มรื่น ในน้ำอุดมไปด้วยปลา กุ้ง และสัตว์น้ำจืดอื่นๆ จำนวนมาก เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนโดยไม่ต้องซื้อหา เรียกได้ว่าบริเวณชุมชนเป็นถิ่นในน้ำมีปลาในนามีข้าวอย่างแท้จริง ต่อมาบึงนี้ได้เริ่มตื้นเขิน การสัญจรของชาวบ้านเปลี่ยนมาสัญจรในทางถนน บทบาททางน้ำน้อยลง คลองใหญ่ที่เคยสวยงามเริ่มมีมลพิษน้ำเสีย อันมีสาเหตุจาก การระบายน้ำเสียจากฟาร์มสุกรในเขตอำเภอเมืองนครปฐม น้ำเสียจากชุมชนในเขตเทศบาลเมือง และน้ำเสียจากปุ๋ย

ยาปราบสัตรูพืช เป็นต้น ปลาและสัตว์น้ำเริ่มเบาบาง คลองรกรุงรังจากกอหญ้าและผักตบชวา และราชการจึงได้ทำโครงการพัฒนาบึงกุ่ม-บึงบางช้าง เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นแหล่งน้ำของคนในชุมชนเช่นเดิม

ในปัจจุบัน ชาวโคกพระเจดีย์ มีแหล่งน้ำและคลองส่งน้ำทั่วถึง มีน้ำใช้ทั้งปี มีถนนสัญจรทั่วถึงทั้งตำบล วิถีชีวิตของชุมชนปลูกตั้งบ้านเรือนริมถนนบ้าง ริมคลองบ้าง เป็นชุมชนที่ร่มรื่นเนื่องจากชาวบ้านนิยมปลูกไม้ผลไว้ริมถนนและในบริเวณที่ว่างบริเวณบ้านของตนเอง ทำให้เป็นชุมชนที่สงบน่าอยู่เป็นอย่างยิ่ง

สภาพเศรษฐกิจของชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์

ชุมชนโคกพระเจดีย์ในอดีต เป็นชุมชนเกษตรกรรม ทำนา และทำสวน เป็นอาชีพหลัก สมาชิกในชุมชนดำรงชีวิตโดยประสานสอดคล้องกับธรรมชาติใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ความต้องการเพื่อตัวเองมีน้อย ความเอื้อเฟื้อแก่กันมีมาก ไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างคนรวยกับคนจน ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยายมี พ่อ แม่ พี่ น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ร่วมกันหมด ยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและศาสนาเป็นกรอบในการดำเนินชีวิต

ตำบลโคกพระเจดีย์จากคำบอกเล่าของชาวบ้านว่าเป็นตำบลที่ไกลปืนเที่ยง ห่างไกลจากตัวจังหวัด การคมนาคมสมัยก่อนลำบากมาก แม้ในปัจจุบันสามารถเดินทางสะดวกด้วยทางรถยนต์ แต่ก็ยังถือว่าไกลอยู่สุดขอบชายแดนของอำเภอนครชัยศรี จึงทำให้ความเป็นชุมชนมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของชุมชนยังปรากฏอยู่ มีเพียงความสะดวกสบายในด้านสาธารณูปโภค ที่นำเอาเครื่องอุปโภค บริโภค มาให้กับคนในชุมชนเท่านั้น

แม้ความเจริญมาสู่ชุมชนโคกพระเจดีย์ ด้วยการบริหารจัดการของผู้นำชุมชนทำให้ประชาชนในตำบลมีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย แต่ชาวตำบลโคกพระเจดีย์ยังคงรักษาอาชีพของตนเองไว้ ครอบครัวใดเคยประกอบอาชีพอย่างไร ก็คงประกอบอาชีพอย่างนั้นสืบทอดตามบรรพบุรุษ เช่น พ่อแม่เคยทำนา คนในครอบครัวจะสืบทอดอาชีพทำนาต่อ หากครอบครัวใดทำสวน ลูกหลานจะสืบทอดอาชีพทำสวนต่อ ครอบครัวใดเลี้ยงสัตว์น้ำ ก็จะสืบทอดอาชีพต่อ เช่นเดียวกัน ถือว่าครอบครัวของตนได้สั่งสมความรู้และมีเชี่ยวชาญกับอาชีพนั้นๆ น้อยครอบครัวที่จะเปลี่ยนอาชีพหรือจะขายทอดที่ดินอันเป็นมรดกของครอบครัว จึงทำให้ชุมชนโคกพระเจดีย์มีการโรงงานอุตสาหกรรมน้อย ซึ่งมีเพียงแห่งเดียวเท่านั้น รายได้หลักของคนในชุมชนจึงมาจากเกษตรกรรมเป็นหลัก การค้าขาย และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นรอง คนในชุมชนโคกพระเจดีย์สามารถหาเลี้ยงชีพได้ด้วยตนเองและมีรายได้ที่แน่นอน

วิถีการผลิตของชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์

ผลผลิตของคนในชุมชนโคกพระเจดีย์ขึ้นอยู่กับสภาพทางภูมิศาสตร์ของแต่ละหมู่ เช่น ในหมู่บ้านที่ติดบึงหรือลำคลองส่งน้ำทางการเกษตร เป็นหมู่บ้านสวนผลไม้ ซึ่งปลูกผลไม้แบบยกร่อง ประกอบด้วยสวนฝรั่ง สวนชมพู่ นอกจากนั้นยังมีการเลี้ยงปลานิล ปลาตะเพียน และเลี้ยงกบ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นำผลผลิตที่ได้ไปขายเองในตัวจังหวัด และบางส่วนมีผู้พ่อค้าคนกลางมารับซื้อไปขายในกรุงเทพมหานคร ส่วนบริเวณที่อยู่ในที่ดอนนิยมทำนา ซึ่งในปัจจุบันสามารถทำนาได้ตลอดปี

> "...เดิมในชุมชนมีอาชีพทำนา เมื่อข้าวราคาถูกและสามารถทำได้แค่ครั้งเดียวต่อปี จึงเปลี่ยนอาชีพมาเป็นการทำสวน เลี้ยงปลา กุ้ง แทน ในปัจจุบันข้าวมีราคาแพง และยังสามารถทำนาได้ตลอดปีคนที่เคยทำนาก็หันกลับไปทำนาตามความถนัดของตนแบบเดิม..."
>
> (วันชัย ชิวปรีชา: กำนันตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

ผลผลิตของตำบลโคกพระเจดีย์ในปัจจุบัน ชาวบ้านนิยมทำสวนผลไม้ อาทิ ชมพู่ มะพร้าวน้ำหอม มะม่วง ฝรั่ง และมีบางส่วนที่ทำสวนปลูกผักเป็นอาชีพหลัก โดยนิยมปลูกผักคะน้า ผักกุ้ยช่าย ผักกาดหอม ถั่วฝักยาว ต้นคื่นช่าย ผักชี ดอกกะหล่ำ บวบเหลี่ยม แตงกวา และผักอื่นๆ ที่สามารถนำไปขายได้ในท้องตลาด โดยมีแม่ค้าพ่อค้ามารับซื้อถึงสวน เกษตรกรบางคนที่มีเวลาก็จะเป็นทั้งผู้ปลูกและเป็นทั้งผู้ขายโดยนำผลผลิตทางการเกษตรของตนเองและรับซื้อผลผลิตของคนในชุมชนนำไปขายยังตลาดค้าส่งที่ตัวจังหวัดนครปฐม

นอกจากนั้นคนในชุมชนยังปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต ปลูกผลไม้และผักปลอดสารพิษ ได้แก่ ผักกาด ผักชี ผักกุ้ยช่าย ผักคะน้า ผักบุ้ง เป็นต้น ทำให้สามารถจำหน่ายได้มากและได้ราคาดี ส่วนผลผลิตด้านสัตว์น้ำ กลุ่มแม่บ้านในชุมชนได้นำมาแปรรูปเป็นการถนอมอาหาร และเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตด้วย เช่น การทำปลาร้าจากปลานวลจันทร์ โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น และทำวิธีการหมักโดยไม่ใส่สารเคมีและสารกันบูด นำปลาที่ได้มาล้างผ่าไส้ให้สะอาด แล้วนำไปเคล้ากับเกลือ หมักใส่โหลปิดฝาให้แน่นทิ้งไว้ อาทิตย์สามารถนำมาทอดหรือทำอาหารได้

วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นตำบลโคกพระเจดีย์

ชุมชนโคกพระเจดีย์ เป็นชุมชนที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ปู่ย่า ตายาย รวมถึงคนในชุมชนยังคงยึดถือปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามทางพระพุทธศาสนาทุก

ประการดังจะเห็นได้จากจำนวนพระภิกษุในวัดซึ่งมีประมาณ 50 รูป เกือบทุกปี นับว่าเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษามากที่สุดในอำเภอนครชัยศรี นอกจากนั้นชาวตำบลโคกพระเจดีย์นอกจากจะมาทำบุญฟังธรรมในวันธรรมสวนะแล้วยังมีจิตศรัทธาเลื่อมในปฏิบัติธรรมถืออุโบสถศีลในทุกวันพระประมาณ 50 มิได้ขาด และในโอกาสวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาวัดโคกพระเจดีย์ร่วมกับโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ยังได้ร่วมกันจัดให้มีการบรรพชาสามเณรและบวชศีลจาริณี เพื่อถือศีลปฏิบัติธรรมถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ นอกจากนั้นยังเป็นกุศโลบายให้พ่อแม่ผู้ปกครองของเยาวชนที่นำลูกหลานมาบรรพชาเป็นสามเณรและบวชศีลจาริณีได้มีส่วนร่วมกันทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาด้วย

วันสำคัญในทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา เป็นวันที่ชาวตำบลโคกพระเจดีย์ส่วนใหญ่จะหยุดทำงานมาทำบุญที่วัดในตอนเช้า และเวียนเทียนในตอนค่ำ เพื่อการระลึกถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามประเพณีของชาวพุทธที่ได้ถือปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่เริ่มตั้งวัดโคกพระเจดีย์

งานประจำปีของวัดโคกพระเจดีย์ 14-17 มีนาคม ขึ้น 8-11 ค่ำ เดือน 4 ปิดทองหลวงพ่อดำ พระประธานในอุโบสถวัดโคกพระเจดีย์ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์เป็นที่เคารพศรัทธาเลื่อมใส เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวตำบลโคกพระเจดีย์ และตำบลใกล้เคียง มีการจัดงาน 4 วัน 4 คืน โดยจัดให้มีการทำบุญเลี้ยงพระ มีกิจกรรมการแสดงและมหรสพสมโภชตลอดงาน

งานประเพณีลอยกระทง ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดพร้อมกันในทุกภาคของประเทศไทย เป็นงานที่สำคัญอีกงานหนึ่งของชาวตำบลโคกพระเจดีย์ ซึ่งร่วมกันจัดงานประเพณีประจำท้องถิ่นร่วมกันจัดโดยวัดโคกพระเจดีย์ โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ องค์การบริหารส่วนตำบล และชาวตำบลโคกพระเจดีย์ โดยแบ่งภาระหน้าที่กันรับผิดชอบในด้านต่างๆ เช่น ด้านสถานที่และพิธีทางพระพุทธศาสนา โดยวัดโคกพระเจดีย์ ด้านการแสดงบนเวทีภาคกลางคืนโดยโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ และในการประดิษฐ์กระทง ซึ่งประกอบด้วยกระทงใบตอง กระทงประดิษฐ์ด้วยวัสดุรีไซเคิลต่างๆ โดยคณะอุบาสกอุบาสิกา กลุ่มแม่บ้าน โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ และชาวตำบลโคกพระเจดีย์ โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวตำบลโคกพระเจดีย์

ชาวบ้านตำบลโคกพระเจดีย์เดิมมีลักษณะเป็นชุมชนที่ขยายจากชุมชนเล็กๆ เพียงไม่กี่นามสกุล อยู่อาศัยกันแบบครอบครัวขยายมีสมาชิกประกอบด้วย บิดา มารดา และบุตร นอกจากนี้ยังมีญาติพี่น้องอื่นๆ เป็นสมาชิกอาศัยร่วมอยู่ด้วย ซึ่งอาจจะเป็น ปู่ ย่า ตา ยาย หรือ ลุง ป้า น้า อา และอาจจะมีหลานร่วมด้วย เนื่องจากการดำรงชีวิตของคนชุมชนในอดีต เป็นสังคมเกษตรกรรม

ต้องอาศัยแรงงานจากครอบครัวในการทำเกษตร แต่ปัจจุบันแม้คนในชุมชนโคกพระเจดีย์เปลี่ยนแปลงและมีความหลากหลายอาชีพ ลูกหลานก็คงยังปลูกบ้านติดๆกันกับบ้านพ่อแม่ โดยไม่แบ่งหรือแยกครอบครัวไปอยู่อาศัยที่อื่น จึงทำให้ลูกหลานชาวตำบลโคกพระเจดีย์มีญาติผู้ใหญ่คอยดูแลให้การอบรมคุณธรรม จริยธรรม ด้วยความรักความเอาใจใส่ ทำให้บุตรเจริญเติบโตเป็นคนดี มีคุณธรรม เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม จึงไม่ปรากฏเลยว่าชาวตำบลโคกพระเจดีย์ก่ออาชญากรรมหรือกระทำผิดร้ายแรง จึงทำให้คนในชุมชนต่างมีความสัมพันธ์ในลักษณะที่พึ่งพาอาศัยกัน มีแรงยึดเหนี่ยวภายในระบบครอบครัวและเครือญาติ โดยเฉพาะตระกูลเดียวกันมีความสัมพันธ์อันดี มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน หรือกับเพื่อนบ้านก็รู้จักมักคุ้นกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีความผูกพันไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันอยู่เสมอ เวลาทำกิจกรรมต่างๆ สามารถลงแขกเกณฑ์แรงงานกันได้ เช่น การลงแขกเกี่ยวกับข้าว เช่นเดียวกับชุมชนใกล้เคียงอื่นๆ

แม้ในปัจจุบันจะมีการประกอบอาชีพหลากหลาย ต่างคนต่างประกอบอาชีพของตนเอง ไม่มีการเอาแรงกันเหมือนแต่ก่อน คนในชุมชนก็ยังมีความสามัคคีกันหากมีงานต่างๆ ภายในชุมชนก็จะมาร่วมกันทำ เช่น การพัฒนาตำบลในช่วงวันสำคัญต่างๆ หรืองานที่เกี่ยวข้องกับ วัด โรงเรียน เป็นต้น

แรงยึดเหนี่ยวที่สำคัญของชุมชนอีกส่วนหนึ่ง คือ วัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งมีบทบาทในฐานะที่เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน เป็นที่พึ่งทางจิตใจของชาวบ้าน เป็นศูนย์รวมในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นสถานที่ในการประกอบกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วย โดยกิจกรรมตามประเพณีที่ทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันมากๆ ได้แก่ การมาทำบุญร่วมกัน เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา และเทศกาลสำคัญๆ ที่เป็นโอกาสรวมคนมาพบปะทำบุญร่วมกัน ได้แก่ สงกรานต์ ตรุษไทย สารทไทย งานประจำปีของวัด

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างวัดโรงเรียนกับชุมชนนั้น โรงเรียนตั้งอยู่ภายในวัด มีพระสอนวิชาศีลธรรมจำนวน 4 รูป ตลอดทุกภาคการศึกษา และมีกิจกรรมร่วมกับวัดเป็นประจำ ครูส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นที่ชาวบ้านรู้จักกันดี หรือไม่ก็มาสอนอยู่ในโรงเรียนเป็นเวลานาน จนมีความสนิทสนมกับชาวบ้าน เป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความนับถือยกย่อง และให้ความไว้วางใจจนสามารถเป็นที่ปรึกษาหรือชี้นำชาวบ้านได้ ชาวบ้านผู้ทรงภูมิปัญญาก็มาเป็นครูสอนวิชาพิเศษให้กับนักเรียน ชาวบ้านเองก็ถือว่าโรงเรียนคือสมบัติของชุมชน กิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก เช่น ทำบุญตักบาตรในวันพระ อบรมเข้าค่ายคุณธรรม การบวชสามเณรเฉลิมพระเกียรติ วันเฉลิมพระชนมพรรษา งานลอยกระทง เป็นต้น

การปกครองชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์

การปกครองชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์ในสมัยก่อนมีกำนันผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนในการทำหน้าที่ประสานงานติดต่อราชการ และยังเป็นผู้ที่ชาวบ้านให้การเคารพนับถือยำเกรง สามารถอบรมตักเตือนชาวบ้านได้ สามารถระงับข้อพิพาทที่เกิดในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านสนิทสนมกลมเกลียวรักใคร่กันการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนได้เล่าว่า การเลือกตั้งในสมัยก่อนประชุมประชาชนในตำบลที่วัด ใช้วิธีการเสนอชื่อแล้วยกมือเลือกตั้ง ทุกคนเลือกตั้งด้วยความบริสุทธิ์ใจ เลือกตั้งด้วยความศรัทธาต่อผู้สมัครอย่างแท้จริง ในปัจจุบันมีการปกครองตามระบบปัจจุบัน มีระบบองค์การบริหารส่วนตำบล ความใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านและกำนันผู้ใหญ่บ้านของชุมชนยังคงมีอยู่ แต่บทบาทของกำนันผู้ใหญ่บ้านอาจลดลงจากการปกครองในปัจจุบันโดยองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังสามัคคีกันดีอยู่แม้จะมีการเลือกตั้งสมาชิก อบต. หรือเลือกนายก อบต. แม้จะมีการหาเสียงอย่างชัดเจนตามพวกของตน แต่พอการเลือกตั้งผ่านพ้นไป กิจกรรมต่างๆ ของส่วนรวม คนในชุมชนยังให้ความร่วมมือกันตามปกติคล้ายๆกับชุมชนอื่นๆในอำเภอนครชัยศรี

โดยสรุป ชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์เป็นคนพื้นที่เดิมที่ตั้งบ้านเรือนมาแต่โบราณ ไม่สามารถสืบทราบได้ว่าอพยพมาจากที่ใด ชาวบ้านมักตั้งอยู่ริมบึง (บึงกุ่ม-บึงบางช้าง) หรือลำน้ำ ประกอบอาชีพทำการเกษตร เลี้ยงปลา หรือรับจ้างทั่วไป ส่วนคนที่มีบ้านอยู่ติดลำคลองห่างจากลำน้ำจะประกอบอาชีพทำสวนและทำนาเป็นหลัก หนุ่มสาวสมัยใหม่ส่วนใหญ่จะเรียนหนังสือและเมื่อเรียนจบแล้วจะทำงานในสถานประกอบการโรงงาน มีบางส่วนกลับมาประกอบทำการเกษตรกับครอบครัว ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน

นอกจากนั้นชุมชนโคกพระเจดีย์ยังรวมกันตั้งเป็นกลุ่มอาชีพในปัจจุบันมีจำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทำน้ำดื่ม กลุ่มทำปลาร้า กลุ่มอาชีพสตรีปลูกผักปลอดสารพิษ และมีชมรมผู้สูงอายุ มีการประชุมผู้แทนกลุ่มเพื่อสร้างให้เป็นชุมชนเข้มแข็งเป็นประจำ กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากองค์การบริหารส่วนตำบล

ชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์เป็นวิถีการดำรงชีวิตเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่มีสถานบันเทิง ไม่มีร้านขายอาหารกลางคืน ไม่มีแหล่งมั่วสุมต่างๆ การพบกันของวัยรุ่นและเยาวชนส่วนมากจะนัดกันเล่นฟุตบอลตอนเย็นๆ ที่วัด หากมืดค่ำชุมชนโคกพระเจดีย์จะเงียบมาก คนในชุมชนส่วนใหญ่จะหางานอดิเรกทำหรือดูโทรทัศน์อยู่ที่บ้านของตนเอง

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์

เป็นพิพิธภัณฑ์ ท้องถิ่นซึ่งจัดโดยวัด ชุมชนร่วมกับโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของอาคารเรียนหลังเก่าที่จะต้องรื้อทิ้ง ควรอนุรักษ์อาคารเรียนแบบเดิมของโรงเรียน ซึ่งเป็นอาคารประกอบด้วยไม้เนื้อแข็ง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา มีสภาพชำรุดไม่ปลอดภัยสำหรับใช้ในการเรียนการสอน เป็นสถาปัตยกรรมอาคารเรียนที่หาชมได้ในปัจจุบัน คณะครูและคณะกรรมการสถานศึกษา จึงเห็นควรอนุรักษ์อาคารไว้โดยจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนภายในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในบรรพบุรุษ ผ่านวัตถุของใช้ของบรรพบุรุษ ซึ่งปัจจุบันลูกหลานได้ขายทอดตลาดโดยไม่เห็นคุณค่าในวัตถุที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้ จึงควรจัดการรวบรวมเพื่อให้เป็นมรดกของชุมชน เน้นภูมิปัญญาเชื่อมโยงจากอดีตสู่ลูกหลาน

การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีพระครูประภัศร์กิตติคุณ เจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์เป็นที่ปรึกษาในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ มีการประชุมในระหว่างวัดโคกพระเจดีย์ ชาวบ้าน อบต. และโรงเรียน ซึ่งมีคุณอุษา ง้วนเพียรภาค หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครปฐม เป็นพี่เลี้ยงในการดำเนินการ เริ่มจากการทอดผ้าป่า ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยของทุกชิ้นในพิพิธภัณฑ์ได้จัดการลงทะเบียน ถ่ายรูปทำฐานข้อมูล ในคอมพิวเตอร์ แล้วจัดทำพิพิธภัณฑ์โดยจัดเป็นห้องต่างๆ เช่น ห้องธุรการ เป็นห้องศูนย์รวมข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ ห้องต่อห้องวิถีชีวิตชาวนาไทย จำลองบ้านและท้องนา ประกอบด้วยหุ่นไฟเบอร์และหุ่นปูนปั้นซึ่งเป็นฝีมือของนักเรียนในการบูรณาการวิชาศิลปะ ห้องจัดแสดงวัตถุพื้นบ้าน เป็นต้น ในส่วนของการจัดแสดงวัตถุใช้วิธีการของใช้อย่างไร เริ่มต้นอย่างไร และพัฒนามาในปัจจุบันอย่างไร ของแต่ละชิ้นมีเคล็ดลับการใช้อย่างไร โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน และโรงเรียน นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังเป็นศูนย์การเรียนศิลปวัฒนธรรม ของโรงเรียนซึ่งมีกิจกรรมการเรียนรู้ โดยเชิญปราชญ์ชาวบ้านมาเล่าวิถีชีวิต สาธิตการใช้อุปกรณ์ต่างๆ การสอนดนตรีไทย ศิลปะ และลูกทุ่งไทย มีอาจารย์กมล เกิดความสุข เป็นผู้รับผิดชอบในส่วนพิพิธภัณฑ์

การบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ มีนายสถาพร จำรัสพงษ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์โดยตำแหน่ง มีคณะกรรมการ

ประกอบด้วยผู้แทนจากวัดโคกพระเจดีย์ ชุมชนโคกพระเจดีย์ และครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ โดยมีหลักการและเหตุผลเพื่อใช้เป็นแนวทางของการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น ของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ด้วยวิธีการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ แนวทางการนำเสนอภูมิปัญญาของชุมชนในท้องถิ่นตำบลโคกพระเจดีย์ โดยมุ่งเน้นที่

1 กระบวนการการพัฒนาเครื่องมือเครื่องใช้จากอดีตสู่ปัจจุบัน

2 กระบวนการการพัฒนาคุณภาพความเป็นอยู่ตามวิถีไทยในอดีต

3 แหล่งรวบรวมวัฒนธรรม ประเพณี ประวัติความเป็นมาของถิ่นกำเนิด

4 แหล่งศึกษาค้นคว้าวัตถุ อุปกรณ์ ที่ค้นพบ และมีอยู่เดิมในเขตชุมชน

5 รวบรวมเป็นสาธารณสมบัติของชุมชนสืบไป

ดังนั้น จึงมีแนวนโยบายการดำเนินการที่สำคัญคือ ทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร ทุกคนในชุมชน มีส่วนร่วมก่อตั้ง รวบรวม ปรับปรุง ซ่อมบำรุง นำเสนอ เผยแพร่และอนุรักษ์สืบทอด ให้สมบัติเหล่านี้เกิดคุณค่าแก่ชุมชน เยาวชน ทางด้านการกระตุ้นจิตสำนึก ฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์ เข้าใจแนวทางการพัฒนาของชาติพันธุ์ตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในสมบัติบรรพชนเหล่านี้ ซึ่งจะเป็นการจัดการศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนฯ ที่สามารถสนองได้ทุกสาระวิชา ในนามของ “พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลโคกพระเจดีย์” ตามคำจำกัดความว่า “มรดกชาติ – สมบัติชุมชน-จากบรรพชนเพื่อการพัฒนาเยาวชน”โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ จัดแหล่งเรียนรู้ที่เป็นโบราณวัตถุสามารถประยุกต์ใช้ได้ทุกสาระวิชา และนำไปศึกษาได้อย่างหลากหลายรูปแบบ และเพื่อกระตุ้นให้ชุมชน /สังคมชุมชน ตระหนักในคุณค่าของทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านี้ ร่วมสืบทอด และเพื่อส่งเสริมแนวคิด “มรดกชาติ สมบัติชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน”

สถิติผู้เข้าชมพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ประชาชนในท้องถิ่น	ประมาณ	500 คน
นักท่องเที่ยวทั่วไป	ประมาณ	300 คน
นักเรียนนักศึกษา	ประมาณ	3,500 คน
	รวม	4,300 คน

(ที่มา: สถิติที่รวบรวมโดยเจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ พ.ศ. 2552)

บทบาทพิพิธภัณฑ์ในการพัฒนาชุมชน

บทบาทด้านการศึกษา

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นพิพิธภัณฑ์ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียนโดยตรง การจัดการเรียนการสอนผ่านการปฏิบัติการเพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม จากพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ และการสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม เป็นสังคมการเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ตลอดเวลาในการศึกษาที่โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ นักเรียนทุกระดับชั้นจะใช้เป็นพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ได้รวบรวมภูมิปัญญาอันเป็นความรอบรู้ที่เหมาะสมซึ่งสืบสานสัมพันธ์กับวิถีชีวิต และปัจจัยต่างๆ ทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชน เพื่อนักเรียนที่เข้ามาเรียนรู้เพื่อจะได้นำทักษะและประสบการณ์ มาประยุกต์กับการดำรงชีวิตของครอบครัว การประกอบอาชีพ และการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม สิ่งแวดล้อมในอนาคตที่เปลี่ยนแปลงไปได้อย่างเหมาะสมของทุกช่วงชีวิตของตน

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ฯลฯ ของชุมชนที่สะท้อนกลับสู่ลูกหลานได้ซึมซับในขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเห็นคุณค่าพร้อมที่จะอนุรักษ์ในภูมิปัญญา และนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันเพื่อดำรงอยู่ตามวิถีแห่งชุมชน ตามสาขาของภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านการทำไร่ ทำนา เลี้ยงสัตว์ ประมง เป็นต้น

ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม การปั้น แกะสลักหุ่นจำลองที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ในนิทรรศการชุดต่างๆ ล้วนเป็นผลงานของนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ทั้งสิ้น และ ด้านหัตถกรรม (งานช่างฝีมือ) ในสิ่งที่ทำมือ เช่นเครื่องจักสานต่างๆ ด้านงานประดิษฐ์การจัดทำผลงานเลียนแบบธรรมชาติ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ การแต่งลวดลายบนแผ่นผ้า เป็นต้น ด้านนาฏศิลป์ ดนตรีลูกทุ่งไทย พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ยังเป็นสถานที่ฝึกอบรมเยาวชนที่มีความรักในศิลปะเพลงลูกทุ่งไทย มีการอบรมฝึกสอนการขับร้อง และซ้อมเต้นหางเครื่องประกอบเพลงโดยมีเยาวชนในตำบลให้ความสนใจมาเข้าร่วมชมรมเป็นจำนวนมาก

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนโคกพระเจดีย์ได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบการจัดแสดงนิทรรศการตั้งแต่การรับของบริจาค ดำเนินการลงทะเบียนวัตถุ ตลอดถึงการออกแบบ

นิทรรศการ เพื่อให้เยาวชนเกิดความรักและผูกพันกับพิพิธภัณฑ์ มีการปรับเปลี่ยนตามแนวคิดซึ่งนักเรียนแต่ละรุ่นที่เข้ามาร่วมออกแบบและปฏิบัติงานจริงโดยมีอาจารย์กมล เกิดความสุข เป็นที่ปรึกษา ในระหว่างขั้นตอนการสืบค้นข้อมูลท้องถิ่น จากการรวบรวมเอกสารต่างๆ จึงทำให้เกิดเป็นการสะสมเอกสารทางด้านวิชาการ ในเรื่องของภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ และการดำรงชีวิตของคนในชุมชน พิพิธภัณฑ์แห่งนี้จึงเป็นสถานที่ในการเรียนรู้ได้ในทุกสาขาวิชาโดยการบูรณาการเรียนรู้ของผู้สอนและนักเรียน

จากการสังเกตเห็นได้ว่าภายในพิพิธภัณฑ์ชั้นล่างเป็นห้องโถงเป็นสถานที่สำหรับปฏิบัติกิจกรรม การเรียนดนตรีไทย การฝึกซ้อมเพลงลูกทุ่งไทย ศิลปะด้านประติมากรรม และด้านหัตถกรรม นอกจากนั้นยังเป็นสถานที่สืบค้นและจัดเก็บข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งสามารถบูรณาการเรียนรู้ด้านการใช้คอมพิวเตอร์เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของบุคลากรและนักเรียนในสถานศึกษาว่า

> “...พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์รวมในการเรียนรู้เรื่องท้องถิ่นและให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการศึกษาค้นคว้าความเป็นมา พร้อมกับการจัดทำ เริ่มตั้งแต่สารสืบประวัติ การลงทะเบียน การจัดทำฐานข้อมูล เป็นรายงานทางวิชาการประกอบการเรียนการสอน...”
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

การเป็นศูนย์เรียนรู้รวบรวมเอกสารทางวิชาการเพื่อการสืบค้นด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีไทย และวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ประเพณีท้องถิ่น ของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จึงเป็นสถานที่เรียนรู้นอกห้องเรียนได้เป็นอย่างดี นอกจากนักเรียนจะได้ความรู้ด้านเอกสารวิชาการแล้วยังสามรถสัมผัสวัตถุของจริงด้วยซึ่งนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้เล่าว่า

> “...พิพิธภัณฑ์ของโรงเรียนเป็นแหล่งค้นคว้าข้อมูลของการศึกษาในเรื่องวัฒนธรรมประเพณีสมัยโบราณ...”
>
> (พรพิมล ม่วงโพธิ์: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

> “...เป็นสถานที่สะสมองค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งถ่ายทอดมาในสาขาวิชาต่างๆ เช่น เกษตรกรรม คหกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น...”
>
> (ปริยาภัทร อู่อรุณ: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

> “...พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นก็นับเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์สืบสาน วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ของชุมชนแต่ละท้องถิ่นให้รุ่นลูกรุ่นหลานได้ศึกษา อีกทั้งยังช่วยสะท้อนภูมิปัญญาและความเป็นตัวตนของชุมชน นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งการเรียนรู้ชั้นยอดของคนรุ่นหลังอีกด้วย...”
>
> (พระวิชัย โกวิโท: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

นอกจากนั้นการรวมเอาศาสตร์หลายๆ ด้านของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการบูรณาการของครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งนำเอาสาระการเรียนรู้ในแต่ละวิชามาประสานเชื่อมโยง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ๆ กับการปฏิบัติและทดลองจริง เช่น การนำเอาอุปกรณ์ทางการเกษตรมาประกอบการศึกษา ดังคำให้สัมภาษณ์ของปราชญ์ชาวบ้านและนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ว่า

> “...นักเรียนจะได้ทราบความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่ถ่ายทอดมาในสาขาต่างๆ ให้เข้าใจในการเรียนรู้มากขึ้น และนักเรียนได้รู้เห็นในสิ่งที่ไม่เคยเห็นมาก่อน...นำเอาวัตถุเหล่านั้นมาค้นคว้าขอมูลจากปู่ย่าตายาย ให้ได้รับความรู้จากเดิมที่มีอยู่...”
>
> (รุ่งรัตน์ นันทรุ่งเรือง: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

> “...การเรียนรู้ต่างๆ เกิดจากพิพิธภัณฑ์มีมาก เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ว่าเขาคิดขึ้นมาอย่างไร เป็นคณิตศาสตร์ก็ได้ ไถ วางกี่องศา วัวถึงจะเดิน แล้วผาลจะไถนาได้พอดี ขยับแก้อย่างไรเป็นต้น...อย่างน้อยคงจะรู้เรื่องราวต่างๆ ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น...”
>
> (วิเชต จำปาทอง: นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

จากความคิดเห็นของคนในชุมชนโคกพระเจดีย์ เห็นด้วยกับการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นศูนย์รวมภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อเป็นเครื่องมือในการศึกษาของเยาวชนในตำบล จะทำให้เยาชนคนรุ่นใหม่ได้รู้จักเห็นคุณค่า และเกิดความรักในท้องถิ่น ซึ่งในปัจจุบันพิพิธภัณฑ์นับวันจะมีบทบาทกับชุมชนมากขึ้น เพราะเป็นสถานที่อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นแหล่งการเรียนรู้ของบุคคลรวมถึงหน่วยงานต่างๆ นอกชุมชน พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นแห่งนี้ เป็นแหล่งการเรียนรู้ภายในโรงเรียน ที่มีความหลากหลายในด้านเพื่อการศึกษาหาความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้นำเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในพิพิธภัณฑ์มาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยไม่ทำให้จุดประสงค์และคาบเวลาเรียนเปลี่ยนแปลงไปจากที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เริ่มจากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ นำมากำหนดเป็นจุดประสงค์การเรียนรู้ กำหนดเนื้อหาสาระ จัดแนวทางในการจัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และนำมาจัดทำเป็นแผนการสอนและนำหลักสูตรไปใช้ทั้งนี้เพื่อให้

1. นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง จากแหล่งการเรียนรู้จริงในท้องถิ่น เกิดความรักความภาคภูมิใจ และสามารถมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาและพัฒนาท้องถิ่นของตนได้

2. นำข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งการเรียนรู้มาจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรง จากแหล่งการเรียนรู้และสามารถประยุกต์ความรู้ที่ได้มาใช้ในชีวิตจริง

3. ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และสามารถนำทักษะกระบวนการเรียนรู้ และ ประสบการณ์การเรียนรู้จากแหล่งการเรียนรู้ ทำให้เป็นผู้ใฝ่รู้ และเห็นความสำคัญของการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การจัดการเรียนรู้ดังกล่าว เป็นไปโดยถูกต้องของกระทรวงศึกษาธิการ โดยใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาเพื่อคนในชุมชน โดยนักเรียนมีโอกาส คิด ทำ โดยครู ผู้เรียน ช่วยกันจัดบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นสร้างโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสเรียนรู้ด้วยวิธีที่หลากหลาย มีกิจกรรมร่วมกันในการเรียนรู้ คือ การแลกเปลี่ยนความรู้ ร่วมกันคิดและร่วมกันแก้ปัญหาร่วมกันทำให้เกิดทักษะและประสบการณ์ตรง และสามารถนำมาแก้ไข ปรับปรุง พัฒนาท้องถิ่นของตนเองได้ และกระบวนการเรียนรู้ยังมีการเชื่อมโยงกับชุมชน และองค์กรต่างๆ โดยได้เชิญปราชญ์ผู้ที่มีความรู้ในท้องถิ่นมาเป็นวิทยากรพิเศษช่วยในการเรียนการสอน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ ความร่วมมือให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ และได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียนนั้น

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นพิพิธภัณฑ์ชุมชนที่ดูแลรักษาโดยโรงเรียน จึงมีบทบาทส่วนใหญ่เน้นหนักทางด้านการศึกษาโดยเป็นสถานที่เรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ

บทบาทด้านสังคม

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ในด้านปฏิสัมพันธ์กับชุมชนสามารถเห็นได้จากการเป็นสถานที่ศูนย์รวมวัตถุซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจของคนในชุมชน เป็นที่สืบสานความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในฐานะภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในชุมชน ซึ่งจะเป็น

แบบอย่างอันดีที่สำหรับเยาวชนซึ่งเป็นลูกหลานของชุมชนจะได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตจริง

จากกระบวนการในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ด้วยฝีมือของนักเรียนในโรงเรียนในระยะเวลาหลายปี จนกว่าพิพิธภัณฑ์จะสำเร็จสมบูรณ์ในทุกส่วน ทำให้มองให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของทุกๆ ฝ่าย ในดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งส่วนราชการ ชุมชน ทุกภาคส่วนได้ร่วมกันกระทำเพื่อชุมชนจริงๆ เช่น การบริจาคของเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ที่เจ้าของนำมาบริจาคด้วยความเต็มใจ การซ่อมแซมอาคารพิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นอาคารชำรุด การลงทะเบียนวัตถุ การออกแบบจัดแสดง และการจัดทำนิทรรศการต่างๆ ภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งกิจกรรมบางอย่างเกินความสามารถที่นักเรียนจะร่วมมือกันทำได้ เช่น งานซ่อมแซม งานก่อสร้าง เป็นต้น คนในชุมชนนอกจากจะบริจาควัตถุเพื่อจัดแสดงแล้วจึงต้องเป็นผู้ปฏิบัติการร่วมกันออกแบบเพิ่มเติม ซ่อมแซมอาคาร และการจัดนิทรรศการบางอย่าง รวมถึงการให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญากับการใช้สอยและประวัติของวัตถุที่ได้รับบริจาคกับนักเรียนเพื่อลงทะเบียนจัดเรียงเป็นฐานข้อมูล ของพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ดำเนินการปรับแต่งเพิ่มเติมโดยคณะครูและนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์อยู่ทุกภาคการศึกษา ในการศึกษาปฏิบัติการวิชาศิลปะ การงานอาชีพ หรือในสาระการเรียนรู้วิชาอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ของพิพิธภัณฑ์มากขึ้น นอกจากจะเป็นแหล่งเรียนรู้แล้วยังเป็นกุศโลบายให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับพิพิธภัณฑ์และมีความผูกพันกับการได้มีส่วนในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาด้วยตนเองดังจะเห็นได้จากคำให้สัมภาษณ์ของครูและนักเรียนซึ่งว่า

> “...เด็กๆ ได้มีโอกาสสร้างสรรค์การจัดแสดงผลงานทุกชิ้นภายในพิพิธภัณฑ์ จากรุ่นพี่ที่ร่วมมือกันเริ่มวางรูปแบบ สู่รุ่นน้องที่สานต่อ ผ่านกระบวนการกลุ่มและกระบวนการสังเคราะห์ความคิดแต่งเติมเพื่อให้ผลงานในการจัดพิพิธภัณฑ์เป็นไปถูกต้องตามความเป็นจริงตามสถานการณ์ เวลา และวัตถุที่ประกอบการจัดแสดง...พิพิธภัณฑ์ใช้เวลาหลายปีผ่านนักเรียนหลายรุ่นจึงจะสำเร็จสามารถเปิดให้บุคคลภายนอกได้เยี่ยมชม...”
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

การเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนทำให้นักเรียนในโรงเรียนได้มีปฏิสัมพันธ์กันภายในโรงเรียน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับวัตถุที่จัดแสดงเป็นทักษะการเรียนรู้อีกระดับที่เกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ กับการนำเสนอแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน และการเปิดโอกาสของครูให้นักเรียนได้แบ่งกลุ่มออกแบบ ปั้นหุ่นคนประกอบการจัดแสดงยังเป็นความ

ภาคภูมิใจของนักเรียนที่ได้สร้างสรรค์ผลงานเป็นอนุสรณ์ของชุมชน ซึ่งครูผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์ได้กล่าวว่า

> "...เด็กๆ ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ในการเรียนรู้อย่างบูรณาการผ่านการจัดทำพิพิธภัณฑ์ ได้ฝึกปฏิบัติจริงทั้งด้านวิชาช่าง ในการก่อสร้างบ้านจำลอง การออกแบบ การคำนวณศิลปะในการปั้นปูน ซึ่งเป็นผลงานถาวรปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑ์ เด็กๆก็เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และยังมีความรักหวงแหนที่คอยทำนุบำรุงรักษา ถาวรวัตถุที่ได้ร่วมกันสร้าง..."
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

นอกจากนั้นในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับชุมชน พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเปรียบเสมือนตัวแทนของชุมชน ที่ทุกคนได้ร่วมแรงร่วมใจทำให้เกิดขึ้น และยังเป็นที่พบปะของคนในชุมชนกับการมาเยี่ยมวัตถุที่ตนเองนำมาบริจาค อีกทั้งยังได้มาชมสิ่งของบางอย่างที่ตนเองยังไม่เคยเห็นหรือไม่เคยใช้สอยแต่มาปรากฏให้ทุกคนได้มาชื่นชมร่วมกันในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ดังที่คนในชุมชนได้เล่าถึงว่า

> "...ชาวบ้านได้มีโอกาสมาชื่นชมและภาคภูมิใจในสิ่งของที่ตนเองได้บริจาคมาและยังสามารถทำให้ลูกหลานได้มาชื่นชมในสมบัติของบรรพบุรุษของตนเองซึ่งฝากให้พิพิธภัณฑ์ได้จัดเก็บดูรักษาไว้..."
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

> "...พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชาวบ้านหรือคนในชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจทำมันให้เกิดขึ้นมา สามารถทำให้คนในท้องถิ่นทั้งที่เป็นรุ่นใหม่และรุ่นเก่ามีความภาคภูมิใจ และมีความพร้อมที่จะรักษามรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ไว้...เป็นฐานข้อมูลของชุมชน..."
>
> (พระวิชัย โกวิโท: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

> "...ของต่างๆ เป็นของรักของหวงหากอยู่กับตนเองก็ชื่นชมได้แค่ตนเอง หากมาอยู่ที่พิพิธภัณฑ์ เป็นการแบ่งปันของเก่าที่มีอยู่ให้บุคลอื่นในชุมชนและผู้ที่มาเยี่ยมชมได้มีโอกาสได้ชื่นชมด้วย..."
>
> (พระวิชัย โกวิโท: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

"...ชาวบ้านเห็นความสำคัญต่อประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนให้ความร่วมมือบริจาควัตถุกันมากมาย..."

(จำลอง ฟุ้งขจร: สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล 2551)

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ยังเป็นสื่อกลางในระหว่างชุมชน องค์กร ส่วนราชการ และหน่วยงานต่างๆ ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จากความร่วมมือในหลายด้าน เช่น ความร่วมมือจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครปฐม ได้เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ การเชิญพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยมาอบรมการทำผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา เป็นต้น และในส่วนการจัดทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับการฟื้นฟู บึงกุ่ม-บึงบางช้าง ของจังหวัดนครปฐม เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดนครปฐม ทำให้คนภายนอกได้มีโอกาสมาเยี่ยมชม และจะนำมาซึ่งผลประโยชน์ในด้านต่างๆ เช่น ในด้านเศรษฐกิจ และความเจริญต่างๆ ที่นำมาสู่ชุมชนต่อไป ดังความเห็นของคนในชุมชนได้กล่าวถึงว่า

"...พิพิธภัณฑ์เกิดขึ้นมาจากความร่วมมือหลายๆฝ่ายประกอบได้ วัด โรงเรียน ชุมชน อบต.และสถาบันอื่นๆ เช่น พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น..."

(เพ็ญศรี แต่งรุ่ง: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

"...พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนใกล้เคียงเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์..."

(ติยาภรณ์ อ่อนมั่นคง: ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

"...การจัดทำผลิตผลจากวัสดุในท้องถิ่นได้เชิญ อาจารย์เริงชัย จากพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย มาเป็นวิทยากรให้การอบรมเด็กนักเรียน ฝึกหัดการจักสานผักตบชวา..."

(พจนา นพคุณ: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

โดยสรุป พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นสถานที่สำหรับดำเนินการในสิ่งที่เกี่ยวเนื่องด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแหล่งเรียนรู้ในด้านการศึกษาและการอบรมให้ความรู้กับนักเรียนตลอดถึงผู้ที่สนใจในการนำเอาภูมิปัญญาเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบัน จึง

ทำให้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่แลกเปลี่ยนความรู้ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กันทั้งคนในชุมชนเองและคนภายนอกชุมชน รวมถึงองค์กร ส่วนราชการ และชุมชนอื่นที่จะมีส่วนร่วม ในการมาทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการนำภูมิปัญญามาประยุกต์และพัฒนาให้เหมาะสมกับสังคมต่อไป

บทบาท ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นสถานที่อนุรักษ์และสืบสานในด้านพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มาควบคู่กับชีวิตของคนในชุมชน เป็นแบบแผนการประพฤติเพื่อให้ชุมชนอยู่ในกรอบแห่งความดีงาม ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่พึ่งทางด้านจิตใจ และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ เข้าถึงความสงบสุขในตนเองและชุมชน พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้าง สรรค์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ แทบทุกด้านของชุมชน เช่น วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของชุมชนชุมชน ซึ่งเป็นบรรทัดฐานของสังคมมาตั้งแต่ในอดีต

ศาสนาและวัฒนธรรมจึงเป็นมรดกของชุมชนที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ได้รวบรวมและนำมาเผยแพร่สืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนอันเป็นลักษณะพฤติกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ซึ่งเป็นวิถีชีวิตชุมชน แม้ชุมชนจะเปลี่ยนวัฒนธรรมบางเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบันกับวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดสู่นักเรียนในการจัดให้มีกิจกรรมต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เข้ามาร่วมมีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาวิชาธรรมศึกษา ตลอดทุกภาคการศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับใกล้ชิดกับพระภิกษุสงฆ์ เป็นการวางรากฐานให้เยาวชนในชุมชนเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนดีและนำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติต่อไป

จากการสังเกตพบว่าภายในห้องโถงกลางซึ่งเป็นห้องเอนกประสงค์นั้นได้จัดเป็นที่เรียนวิชาธรรมศึกษา วิชาพระพุทธศาสนา รวมถึงการฝึกหัดกาย วาจา และอบรมสมาธิ โดยพระสงฆ์วัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งหมุนเวียนกันให้ความรู้กับนักเรียนในทุกสัปดาห์ สอดคล้องกับครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้กล่าวถึงว่า

> “…พิพิธภัณฑ์นี้ยังเป็นศูนย์เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยมีพระสอนศีลธรรมซึ่งเป็นครูพระร่วมกันคณะครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ที่ได้ใช้แหล่งเรียนรู้อย่างบูรณาการ…มีการจัดบอร์ดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนาตามกาลและวันสำคัญต่างๆ…”
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

นอกจากนั้น การฝึกอบรมมารยาทไทย ซึ่งเป็นคุณสมบัติอันดีงามของคนในชุมชนยังสามารถได้รับการอบรมฝึกหัดอย่างดี ในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ซึ่งครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้กล่าวว่า

> "...มีการส่งเสริมฝึกอบรมมารยาทไทยอันเป็นมารยาทชาวพุทธอย่างจริงจังร่วมกับพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน พร้อมทั้งฝึกการสวดมนต์ทำนองสรภัญญะ..."
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

ในการฝึกหัดเพื่อให้เยาวชนในชุมชนได้ประพฤติปฏิบัติฝึกหัดกาย วาจา และอบรมด้านสมาธิอย่างแท้จริง และยังเป็นการสร้างศาสนทายาท วัดโคกพระเจดีย์ โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ และโดยความร่วมมือของผู้ปกครอง รวมถึงการสนับสนุนของส่วนราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล ได้จัดให้มีการต่อยอดทางการเรียนพระพุทธศาสนา โดยให้นักเรียนได้มีโอกาสบรรพชาเป็นสามเณรและบวชศีลจาริณี เพื่อประพฤติปฏิบัติและอบรมด้านธรรมะจากคณะพระวิทยากร อีกทั้งยังเป็นการถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกๆ พระองค์ และยังเป็นการแสดงถึงความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนทำกิจกรรมร่วมกันเป็นอย่างดี ดังพระสงฆ์วัดโคกพระเจดีย์ได้กล่าวว่า

> "...การสร้างศาสนทายาทเป็นส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมเยาวชนให้ซึมซับวิถีแห่งพุทธะ อันเป็นวิถีแห่งความสงบสุข เป็นขนบธรรมเนียมแต่โบราณในการนำลูกหลานมาฝากยังวัดเพื่อให้การศึกษาอบรม...ปัจจุบันศูนย์วัฒนธรรมของโรงเรียนจึงได้จัดให้มีการบรรพชาสามเณรและบวชศีลจาริณี เพื่อสร้างศาสนทายาทในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นประจำ..."
>
> (พระวิชัย โกวิโท: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

แสดงให้เห็นว่าคนในชุมชนเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน มีความรู้สึกเคารพและศรัทธาในพุทธศาสนาฝังอยู่ในสายเลือดมา ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นเครื่องผูกมัดจิตใจคนในชุมชนให้มีความรักใคร่ โอบอ้อมอารี มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ด้วยอิทธิพลของ หลักธรรมในพระพุทธศาสนาทำให้จิตใจของคนในชุมชนแสดงออกมาใน

ลักษณะที่เยือกเย็นมีความเกื้อกูลปรองดองกัน ให้การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และทำให้คนในชุมชนพอใจในการดำรงชีวิต อย่าง สงบสุข

ในด้านการอนุรักษ์ดนตรีไทยและดนตรีลูกทุ่งไทย เป็นกิจกรรมที่จัดให้มีการเรียนการสอนภายในพิพิธภัณฑ์ การฝึกหัดให้เยาวชนในชุมชนรู้จักดนตรีไทยซึ่งจะสามารถฝึกฝนให้เยาวชนเกิดทักษะการเรียนรู้ในด้านต่างๆ เช่น ความจำ ความสามัคคีของการบรรเลงเป็นวง ความอดทนในการฝึกหัดและฝึกซ้อม รวมถึงการมีสมาธิในการเล่นด้วย ส่วนในด้านการฝึกหัดขับร้องเพลงลุกทุ่งไทย เป็นอีกกิจกรรมที่สามรถส่งเสริมให้เยาวชนได้แสดงออก สามารถแสดงในงานต่างๆ ของชุมชน และยังเป็นการสร้างชื่อเสียงในการประกวดให้กับโรงเรียน ซึ่งวงดนตรีลูกทุ่งของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์เป็นวงดนตรีได้รับรางวัลชนะเลิศจากการเข้าร่วมประกวดหลายครั้ง นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์เพลงลูกทุ่งไทยแล้วยังเป็นการสร้างรายได้ให้กับนักเรียนด้วย ซึ่งครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้กล่าวว่า

> “...ศูนย์วัฒนธรรมภายในพิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่สำหรับเรียนธรรมศึกษา ดนตรีไทย ดนตรีลูกทุ่งไทย งานหัตกรรมต่างๆ ...มีการจัดส่งนักเรียนร่วมกิจกรรมในงานเทศกาลต่างๆ เช่น งานวันสงกรานต์ งานลอยกระทง และงานอื่นๆ ที่ทางวัดโคกพระเจดีย์หรือทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น รวมถึงการจัดส่งการแสดงของนักเรียนในงานเทศกาลสำคัญของจังหวัดอีกด้วย...”
>
> (สถาพร จำรัสพงษ์: ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

จากการสังเกตกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากจะจัดแสดงทางวัตถุแล้ว พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ยังได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านมาให้ความรู้ถึงกระบวนการในการผลิตอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆ รวมถึงวิถีชีวิตด้านการทำมาหากิน และการปลูกที่อยู่อาศัยของชุมชนในอดีต เป็นการเรียนการสอนโดยผู้ที่มีประสบการณ์จริง และสามารถไขข้อข้องใจตอบข้อซักถามของนักเรียนได้อย่างกระจ่างแจ้ง ทำให้เกิดการถ่ายทอดจากคนในชุมชนสู่ลูกหลานของชุมชนได้อย่างสมบูรณ์

> “...พิพิธภัณฑ์ได้เชิญปราชญ์ชาวบ้านซึ่งผู้ทรงความรู้มาถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสาธิตพร้อมทั้งอธิบายวิธีการ เช่น กระบวนการในการทำไถซึ่งมีวิธีการซับซ้อนต้องอาศัยระยะเวลา ความประณีต ประกอบด้วยศาสตร์ด้านวิชาช่าง งานศิลป์ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ รวมทั้งความร่วมมือของช่างต่างสาขา ทั้งช่างไม้ ช่างเหล็ก ประกอบกันเป็นไถ ซึ่งเป็นเครื่องมือทำมาหากิน

> ของบรรพบุรุษ…กระบวนการในการทำนาสมัยก่อนได้ใช้กรรมวิธีการลงแขก เป็นการเอาแรงซึ่งกันและกัน ทุกครัวเรือนต่างมีน้ำใจไมตรีผลัดกันช่วยผลัดกัน เลี้ยงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างพอเพียงจริงๆ…”
>
> (กมล เกิดความสุข: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

การเรียนการสอนเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์นับว่าเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งลูกหลานของชุมชนได้เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ดังคำสัมภาษณ์ที่เยาวชนในชุมชนได้กล่าวถึงว่า

> “…เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันหมายถึงจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี อันเป็นมรดกของชุมชนและได้ให้คนรุ่นหลังรู้ถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนซึ่งมีความเจริญมาตามลำดับ ในด้านการทำมาหากิน และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เป็นต้น…”
>
> (ชุตินันท์ ม่วงคุ้ม: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

โดยสรุป พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ได้พยายามการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ในด้านวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งเป็นหน้าที่ของทุกๆ คนในชุมชนจะต้องร่วมมือกันและเป็นหน่วยงานที่จะพยายามจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันกับชุมชนเพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ โดยใช้เด็กนักเรียนเป็นสื่อในการชักชวนผู้ปกครองตลอดถึงคนในชุมชนร่วมกิจกรรม และพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ ยังเป็นสถานที่สำหรับรวบรวมองค์ความรู้ในด้านต่างๆ ที่เป็นรูปภาพและเอกสารเพื่อการสืบค้นข้อมูลวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น และความรู้ด้านประเพณีวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการศึกษาตามสาระการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

จากวิถีการผลิตของชุมชนตำบลโคกพระเจดีย์ เดิมเป็นการทำนา ทำสวน และเลี้ยงปลาเป็นส่วนใหญ่ เป็นชุมชนเกษตร มีความผูกพันกับวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย เพราะในสมัยก่อนเป็นชุมชนที่ห่างไกล การคมนาคมลำบากมาก คนในชุมชนจึงอาชีพจากปู่ย่า ตายาย ทำมาหากินเลี้ยงครอบครัวเรื่อยมา ดังนั้นพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ จึงมีวัตถุที่จัดแสดงอันเนื่องมาจากอาชีพการเกษตรเป็นส่วนมาก ดังจากคำบอกเล่าของคนในชุมชนว่า

"...การประกอบอาชีพของชาวชุมชนส่วนใหญ่ยังคงทำนาเป็นหลัก มีการปลูกไม้ผล เช่น ฝรั่ง มะพร้าว และมีการเลี้ยงเป็ด ไก่ อยู่บ้าง สำหรับชาวบ้านที่อยู่ริมคลองมีการทำสวนควบคู่กันไปด้วย..."

(วันชัย ชิวปรีชา: กำนันตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

"...การทำสวน ในสมัยก่อนมีการทำสวนกันบ้างแล้วตามพื้นที่ดอน การทำสวนในสมัยนั้นเป็นสวนแบบดั้งเดิม หรือ "สวนผสม" ที่ชาวบ้านนิยมปลูกผลไม้ ไม้ยืนต้นและไม้ล้มลุกหลายชนิดคละกัน เช่น องุ่น กล้วย หมาก มะพร้าว ส้มโอ มะนาว พลู ขนุน ละมุด ชมพู่ มะพร้าว กระท้อน เป็นต้น อย่างละอันพันละน้อย ยังไม่ได้เน้นเรื่องรายได้ทางเศรษฐกิจ ชาวบ้านปลูกไว้พอกินที่เหลือก็แลกเปลี่ยนกับผลผลิตของชุมชนอื่นที่ชาวสวนผลิตเองไม่ได้ การซื้อขายกันตรงๆ ยังมีน้อยมาก แต่สำหรับชาวสวนผลผลิตส่วนใหญ่มีพอเพียงสำหรับการดำรงชีวิตโดยมี่ต้องพึ่งพาจากชุมชนภายนอกมานัก นอกจากสินค้าที่จำเป็น ประเภทเครื่องนุ่งห่ม เชื้อเพลิง และเครื่องมือทางการเกษตร..."

(จรวย สุจิตร์จูล: ผู้ใหญ่บ้าน 3 ตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

จากผลผลิตทางการเกษตรดังกล่าว พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ จึงเห็นว่าควรให้มีการนำเอาวัสดุที่เหลือใช้ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับวัสดุที่เหลือเหล่านั้น โดยมีการศึกษาด้านการใช้วัสดุรีไซเคิลทดลองทำผลิตเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งนักเรียนสามารถนำไปผลิตและผ่านการทดสอบผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปใช้งานได้จริง เป็นการเพิ่มช่องในการประกอบอาชีพของเยาวชนหรือนำไปร่วมกันทำเป็นงานอดิเรกภายในครอบครัว ดังคำให้สัมภาษณ์ของคนในชุมชนว่า

"...โคกพระเป็นชุมชนเกษตรมีวัสดุเหลือใช้เยอะ เช่น กะลามะพร้าว เปลือกมะพร้าว ผักตบชวา มาใช้ประโยชน์ ซึ่งอยู่ในโครงการอนุรักษ์พลังงานและสิ่งแวดล้อม ซึ่งโรงเรียนได้รับรางวัลจากการผลิตเป็นประจำ..."

(วิเชียร เชื้อแถว: อาชีพทำสวน 2551)

"...การผลิตวัตถุรีไซเคิล ประเภทอิฐบล๊อก ซึ่งเกิดจากการนำเอาผักตบชวา กระดาษ อื่นๆ มาบดผสมรวมกันหากมีการผลิตทางวัดก็รับซื้อ..."

(พระวิชัย โกวิโท: ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

ผลงานนักเรียนซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สำหรับใช้สอย และสามารถเป็นของตกแต่งบ้านที่ทำด้วยผักตบชวาซึ่งเป็นวัชพืชขึ้นอยู่ในแหล่งน้ำของชุมชน เป็นการเรียนการสอนเพื่อฝึกหัดให้นักเรียนรู้จักใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่น นำมาแปรรูป ตั้งแต่แรกเริ่มกระบวนการเตรียมก้านผักตบชวา ซึ่งมีหลักและวิธีการสำคัญเพื่อให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ เช่น การคัดเลือกลำต้นที่มีคุณภาพ ซึ่งความอ่อนแก่ของลำต้นจะมีผลต่อสีผิวของผลิตภัณฑ์ การตัด การล้าง การผ่าซีก การทำให้แห้งด้วยการตากแดด หรือการอบแห้ง การป้องกันเชื้อราในเส้นใยผักตบชวา การรีดผักตบชวา การเลียดผักตบชวาเพื่อทำเส้นผักตบชวาให้มีขนาดเล็กสำหรับผลิตภัณฑ์ ที่เป็นงานละเอียด ตลอดถึงการจักสานผักตบชวาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งคณะครูอาจารย์ที่สอนภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เห็นถึงประโยชน์ในภายหน้า อาจจะเป็นวิชาชีพของนักเรียนเมื่อจบการศึกษา ดังนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้แสดงวามคิดเห็นว่า

> “...การจัดการเรียนการสอนแบบปฏิบัติจริงในการทำวัสดุในท้องถิ่นประเภทผักตบชวา ในการฝึกหัดอาชีพ การจักสานผักตบชวา...ยังมีการเรียนรู้จากภายนอกในที่ต่างๆ เช่นพาไปฝึกหัดการประดิษฐ์ต่างๆ ที่สนามหลวง 2 จึงได้การเรียนการออกแบบ...”
>
> (ทิพาภรณ์ ชาญปรีชา: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

นอกจากนั้นผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ซึ่งเป็นวัสดุหาง่ายมีประโยชน์อาจเรียกได้ว่าครบวงจรทุกส่วนของมะพร้าว สามารถนำมาใช้ได้หมด ไม่ว่าจะเป็นต้นหรือลูกโดยเฉพาะลูกมะพร้าวเมื่อใช้เนื้อและน้ำหมดแล้วลูกมะพร้าวสามารถ นำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวใช้ประโยชน์ได้ซึ่งเมื่อก่อนคนในชุมชนโคกพระเจดีย์มักจะนำกะลามะพร้าวมาทำ เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ทัพพี กระจ่า เป็นต้น จากการดูงานของครูสอนภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้เห็นผลงานผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกะลามะพร้าวปัจจุบันมีการพัฒนาให้มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น ทำเป็นเครื่องประดับ ของชำร่วยเป็นต้น ส่วนการสอนในโรงเรียนโคกพระเจดีย์นี้จึงให้นักเรียนนำเอากะลามะพร้าวมาประดิษฐ์เป็นโคมไฟซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำง่ายๆ และนักเรียนเกิดความสนุกสนานในการขัด เจาะเป็นรู การประกอบ การตกแต่ง กะลามะพร้าวที่ประดิษฐ์แล้วจึงเป็นอีกผลิตภัณฑ์หนึ่งของนักเรียนที่ได้รับความนิยมใช้สอยในชุมชน ซึ่งนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้กล่าวถึงว่า

> "...ม.1 ม.2 ม.3 มีการผลัดกันมาเรียนผลิตวัสดุจากกะลามะพร้าว เป็นโคมไฟ เจกันดอกไม้ กระถางต้นไม้...แต่ละช่วงชั้นจะทำคนละอย่าง มีการทำดอกไม้จากก้านกล้วย นำก้านกล้วยมาหั่นตากแดด แกะลาย แล้วนำมาประดิษฐ์..."
>
> (ธัญชนก ลือรุ่งฤทธิ์: นักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ซึ่งเป็นภูมิปัญญายังอาศัยผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์ประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนมาถ่ายทอดสู่ลูกหลานโดยตรง เป็นการฝึกหัดตามแบบพื้นบ้าน โดยการถ่ายทอดฝึกหัดโดยไม่ใช้ตำรา อาศัยประสบการณ์และความชำนาญสั่งสอนลูกหลานเพื่อให้มีโอกาสสั่งสมประสบการณ์เพื่อนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ในอนาคต ดังคำบอกเล่าของครูในการสอนนักเรียนว่า

> "...คุณตา คุณปู่ยังมาช่วยสอนการสานตะกร้า การจักสานแบบง่ายๆ เด็กๆ ก็ชอบ แถมยังได้ใช้ประโยชน์ และภาคภูมิใจในฝีมือของตนเอง..."
>
> (ธารินี เอกเผ่าพันธ์: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

การรีไซเคิลวัสดุเหลือใช้เพื่อนำมาทำให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ เป็นการเรียนการสอนหลักในพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ เพราะนอกจากจะนำเอาวัสดุจำพวกที่ย่อยสลายได้เช่น กระดาษนำมาหมักให้ยุ่ยแล้วปั่นเมื่อนำมาผสมกับปูนซีเมนต์จะเป็นวัสดุสำหรับทำงานศิลปกรรมในพิพิธภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งเห็นได้จากผลงานในการปั้นหุ่นคนจำลองประกอบการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ นอกจากนั้นยังนำเอาวัสดุเหล่านั้นมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ และทำซีแพคเพื่อนำไปเป็นวัสดุสร้างบ้านได้อีกด้วย การเรียนรู้ด้านอาชีพหลายๆ อย่าง เกิดขึ้นในพิพิธภัณฑ์เพื่อให้การใช้พื้นที่ในพิพิธภัณฑ์เกิดประโยชน์มากที่สุดแก่นักเรียนที่ได้เข้ามาศึกษาด้านภูมิปัญญาในหลากหลายสาขาวิชา ซึ่งเด็กนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ได้เล่าถึงการผลิตผลงานจากวัสดุรีไซเคิลว่า

> "...ดอกไม้ประดิษฐ์จากกระดาษรีไซเคิล นำขยะกระดาษที่ทิ้งแล้วมาปั่นด้วยเครื่องปั่นซึ่งเหลือใช้ แล้วตากให้แห้ง นำมาปั๊มกลีบขึ้นรูป นำมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้...กระดาษส่วนที่เหลือยังสามารถอัดผสมเป็นซีแพคแข็งแรงทนทาน เป็นวัสดุซึ่งสามารถขายได้ และใช้งานได้จริง..."
>
> (สำเนียง ปานอารีย์: ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ 2551)

นอกจากการสั่งสอนอบรมเพื่อให้เยาวชนในตำบลมีความรู้มีทักษะในด้านต่างๆ เพื่อนำไปประกอบอาชีพได้แล้ว การพัฒนาท้องถิ่นของตำบลโคกพระเจดีย์เพื่อให้เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นอีกความหวังหนึ่งที่อาจกระตุ้นให้เกิดการผลิตของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายกับนักท่องเที่ยว อาจส่งผลกับสถานศึกษา และนักเรียนเมื่อนักเรียนได้ทำผลิตภัณฑ์แล้วสามารถนำมาขายได้จริงกับนักท่องเที่ยว โดยไม่ต้องนำกลับไปใช้ที่บ้าน ซึ่งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า

> "...ตำบลได้ทำโครงการเชื่อมต่อสถานที่ท่องเที่ยวล่องเรือ ล่องสวน...เป็นแผนแม่บท 15 ปี จากศูนย์แสดงผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เชื่อมต่อมายังวัดโคกพระเจดีย์ ไหว้พระ และมาชมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมองค์ความรู้ของตำบล ถ้าอยากรู้เรื่องโคกพระเจดีย์ต้องมาที่พิพิธภัณฑ์นี้..."
>
> (วิเชต จำปาทอง: นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ 2551)

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ มีลักษณะเป็นศูนย์การเรียนรู้ มีลักษณะเป็นการเรียนการสอนในกลุ่มสาระซึ่งสามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนได้ โดยการผลิตอาจไม่ได้ทำเพื่อจำหน่ายเป็นเพียงการผลิตเพื่อการศึกษาเท่านั้น จากการสอบถามนักเรียนและผู้ปกครองส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า เป็นเพียงการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้รู้จักการนำเอาวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมาทำให้เกิดมูลค่า ส่วนใหญ่จะทำเป็นผลิตภัณฑ์เก็บเป็นผลงานของนักเรียน แต่ไม่มีนักเรียนที่คิดจะนำเอาวิชาที่เรียนนั้นมาสานต่อในการนำมาผลิตภายในครอบครัวเพื่อจำหน่ายเป็นอาชีพเสริมหรือเพื่อสร้างรายได้

บทบาทของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จึงเป็นเพียงส่งเสริมการเรียนการสอนตามหลักสูตรท้องถิ่น ไม่สามารถมีบทบาทในการเพิ่มศักยภาพในด้านเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้ และเนื่องจากพิพิธภัณฑ์เป็นพิพิธภัณฑ์โรงเรียน การเยี่ยมชมจากบุคคลภายนอกจึงมีน้อย มีเฉพาะนักเรียนผู้ปกครอง ในท้องถิ่นและผู้ที่ขอเข้าศึกษาดูงานในพิพิธภัณฑ์ แต่ในโอกาสข้างหน้าเนื่องจากมีการพัฒนาบึงกุ่ม-บึงบางช้าง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยแผนยุทธศาสตร์จังหวัดนครปฐม ชุมชนจึงคิดว่าพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ จะเป็นสถานที่สำหรับนักท่องเที่ยวจะได้มาศึกษาวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งจะส่งผลกับชุมชนเกิดการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจกับการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

ตอนที่ 4 ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาพรวมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี

ภูมิหลังและข้อมูลทั่วไปของชุมชน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นพิพิธภัณฑ์ประเภทพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ซึ่งรวบรวมภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์และจัดแสดงให้คนบุคลทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นได้เข้าชมหรือเพื่อศึกษาในศาสตร์ที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้านที่สร้างขึ้นจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของแต่ละคน ซึ่งได้เรียนรู้จากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้องและผู้มีความรู้ในชุมชน ความรู้เหล่านี้เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต เป็นแนวทาง หลักเกณฑ์วิธีปฏิบัติที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์กับคนอื่น ความสัมพันธ์กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์และกับธรรมชาติ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเคารพผู้อื่น เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เคารพธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย และยังมีเรื่องประเพณีต่างๆ ซึ่งทำให้ชุมชนร่วมใจกันทำกิจกรรม ที่เป็นการรื้อฟื้นแนวทางในการดำเนินชีวิต เช่น งานบุญตามเทศกาล งานพิธีการเกิด การสู่ขวัญ การแต่งงาน และงานศพ เป็นต้น

ความรู้ในเรื่องการทำมาหากินมีอยู่มาก เช่นการทำนาทำไร่ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การจับปลา จับสัตว์ การทำเครื่องมือทางการเกษตร การทำเครื่องใช้ การจักสานด้วยไม้ไผ่หรือด้วยหวายซึ่งมีลวดลายที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและความคิดของชาวบ้าน การทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งจะพบเห็นได้จากโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

นอกจากนั้น ยังมีการรักษาโรคแบบพื้นบ้านและด้วยวิธีการทางไสยศาสตร์ การใช้สมุนไพร การนวด และวิธีการอื่นๆ ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านี้สามารถพบเห็นได้ตามชุมชนอำเภอนครชัยศรีหรือชุมชนในชนบทอื่นๆ แม้ว่าปัจจุบันบางส่วนจะหายไป เลิกไปหรือถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น แต่หลายแห่งยังมีวิธีการใช้ความรู้เหล่านี้ให้เกิดประโยชน์ ซึ่งมีวิธีการต่างๆ เช่น การอนุรักษ์เพื่อรักษาความรู้ที่ดีงามในประเพณีต่างๆ การละเล่นพื้นบ้าน หัตถกรรม เป็นต้น ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าหรือการปฏิบัติตนเพื่อความสัมพันธ์อันดีกับคนและสิ่งแวดล้อม

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นความรู้ที่ดีงามต่างๆ ที่สูญหายไป เลิกไปหรือเปลี่ยนไปให้กลับมาเพื่อยังประโยชน์ให้ผู้คนสมัยนี้ เช่น การฟื้นฟูดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้าน หัตถกรรมจักสาน การฟื้นฟูการเกษตรผสมผสาน ซึ่งปู่ย่าตายายเคยทำมาก่อน ฟื้นฟูกิจกรรมวัฒนธรรมสายใยชุมชน เพื่อทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน หรือชาวบ้านกับข้าราชการ และการประยุกต์ คือ การปรับความรู้เก่ากับความรู้ใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนไป หรือเป็นการรวมกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น แม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

ภูมิปัญญาอันความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้น เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุนชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือนตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดด ลม ฝน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชุมชนเคารพ ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว ภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม เป็นความรู้ที่มีเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างสัมพันธ์กันอย่างมีความสมดุล เราจึงยกย่องความรู้ขั้นสูงส่งอันเป็นความรู้แจ้งในความจริงแห่งชีวิตนี้ว่า “ภูมิปัญญา”

แม้วิถีชีวิตของชาวบ้านเมื่อก่อนจะดูเรียบง่ายกว่าทุกวันนี้ และยังอาศัยธรรมชาติและแรงงานเป็นหลักในการทำมาหากิน แต่พวกเขาก็ต้องใช้สติปัญญาที่บรรพบุรุษถ่ายทอดมาให้เพื่อจะได้อยู่รอด ทั้งนี้เพราะปัญหาต่างๆ ในอดีตก็ยังมีไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อครอบครัวมีสมาชิกมากขึ้น จำเป็นต้องขยายที่ทำกิน ต้องหักร้างถางพง บุกเบิก พื้นที่ทำกินใหม่ การปรับพื้นที่ปั้นคันนาเพื่อทำนาซึ่งเป็นงานที่หนัก การทำไร่ทำนา ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์และดูแลรักษาให้เติบโตและได้ผล เป็นงานที่ต้องอาศัยความรู้ความสามารถ การจับปลาล่าสัตว์ก็มีวิธีการ บางคนมีความ สามารถมาก รู้ว่าเวลาไหนที่ใดและวิธีใดจะจับปลาได้ดีที่สุด คนที่ไม่เก่งก็ต้องใช้เวลานานและได้ปลาน้อย การล่าสัตว์ก็เช่นเดียวกัน แม้ในปัจจุบันวิถีชีวิตสังคมในอำเภอนครชัยศรี จะมีความสะดวกสบายมีความเจริญเกือบเทียบเท่าสังคมเมือง ทำให้คนในเมืองย้ายมาตั้งรกรากที่อำเภอนครชัยศรีมากขึ้น การแย่งกันเพื่อการอยู่รอดก็มีเพิ่มมากขึ้น การทำมาหากินแบบเดิมเริ่มปรับเปลี่ยนไป เป็นการทำงานในโรงงานหรือในบริษัทแบบคนเมืองมากขึ้น สังคมแบบเรียบง่ายเริ่มจะหายไป ความสัมพันธ์อันดีงามระหว่างคนกับธรรมชาติก็เริ่มหายไปเช่นเดียวกัน

คนในชุมชนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านยังไม่รู้จักสารเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง

ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบรูณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้าสถิตอยู่ในดิน น้ำ สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่างๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่างๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าวเป็นต้น

ความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านรู้ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของจักรวาล ซึ่งเต็มไปด้วยความเร้นลับ มีพลังและอำนาจที่เขาไม่อาจจะหาคำอธิบายได้ ความเร้นลับดังกล่าวรวมถึงญาติพี่น้องและผู้คนที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านยังความสัมพันธ์กับพวกเขาทำบุญและรำลึกถึงอย่างสม่ำเสมอทุกวันหรือในโอกาสสำคัญๆ

การทำมาหากิน

ชาวบ้านสมัยก่อนส่วนใหญ่จะทำนาเป็นหลักเพราะเมื่อมีข้าวแล้วก็สบายใจ อย่างอื่นพอหาได้จากธรรมชาติ เสร็จหน้านาก็จะทำงานหัตถกรรม จักสาน ทำเครื่องมือสำหรับจับสัตว์ เครื่องมือการเกษตร และอุปกรณ์ต่างๆ ที่จำเป็น หรือเตรียมพื้นที่เพื่อการทำนาครั้งต่อไป

หัตถกรรมเป็นทรัพย์สินและมรดกทางภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของบรรพบุรุษเพราะเป็นสื่อที่ถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อและคุณค่าต่างๆ ที่สั่งสมมาแต่นมนาน ด้วยการประดิษฐ์อย่างประณีต เป็นรูปแบบเครื่องมือที่สานด้วยไม้ไผ่ และอุปกรณ์เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ รวมถึงเครื่องดนตรี เครื่องเล่น สิ่งเหล่านี้ได้ถูกบรรจงสร้างขึ้นมาเพื่อใช้สอยหรือเพื่อนำไปการทำบุญหรือการอุทิศให้ใครคนหนึ่ง ไม่ใช่เพื่อการค้าขาย

วิถีชีวิตซึ่งควรแห่งการจดจำของชาวบ้านในทำมาหากินเพียงเพื่อการยังชีพ ไม่ได้ทำเพื่อขาย มีการนำผลิตผลส่วนหนึ่งไปแลกสิ่งของที่จำเป็นที่ตนเองไม่มี เช่น นำข้าวไปแลกเกลือ พริก ปลา ไก่ หรือเสื้อผ้า การขายผลิตผลมีเพียงส่วนน้อย และเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อเสียภาษีให้รัฐ ชาวบ้านจึงขายผลผลิตให้กับผู้ที่มารับซื้อคนสมัยก่อนไม่อาจจะนำมาใช้ในระบบตลาดเช่นปัจจุบันได้ เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากแต่การค้าที่มีจริยธรรมของพ่อค้าในอดีต ที่ไม่ได้หวังแต่เพียงกำไร แต่คำนึงถึงการช่วยเหลือแบ่งปันเป็นหลัก ยังมีคุณค่าสำหรับปัจจุบันในหลายพื้นที่ยังคงใช้ระบบการแลกเปลี่ยนสิ่งของยังมีอยู่ โดยเฉพาะชาวบ้านที่ยังยากจนไม่มีเงินสด แต่มีผลิตผลต่างๆ ระบบการแลกเปลี่ยนไม่ได้ยึดหลักมาตราชั่งวัดหรือการตีราคาของสิ่งของ แต่แลกเปลี่ยนโดยการคำนึงถึงสถานการณ์ของผู้แลกทั้งสองฝ่าย เช่น ชาวบ้านเอาปลาหรือไก่มาของ

แลกข้าว อาจจะได้ข้าวเป็นถังเพราะเจ้าของข้าวคำนึงถึงความจำเป็นของครอบครัวเจ้าของไก่ ถ้าตีราคาเป็นเงินข้าวหนึ่งถังย่อมมีค่าสูงกว่าไก่หนึ่งตัว เป็นต้น

การอยู่ร่วมกันในสังคม

การอยู่ร่วมกันในชุมชนดั้งเดิมนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นญาติพี่น้องไม่กี่ตระกูล ซึ่งได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาอยู่ หรือสืบทอดบรรพบุรุษจนนับญาติกันได้ทั้งชุมชน มีคนเฒ่าคนแก่ที่ชาวบ้านเคารพนับถือเป็นผู้นำ เป็นผู้ที่ให้คำแนะนำปรึกษา มีความแม่นยำในกฎระเบียบประเพณีการดำเนินชีวิต ตัดสินไกล่เกลี่ยหากเกิดความขัดแย้ง ช่วยกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ชาวบ้านอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกัน ยามเจ็บไข้ได้ป่วย ยามเกิดอุบัติเหตุเภทภัย ยามที่โจรขโมยวัวควายข้าวของ การช่วยเหลือกันทำงานที่เรียกว่า “การลงแขก” ทั้งแรงกายแรงใจที่มีอยู่ก็จะช่วยเหลือเอื้ออาทรกัน การแลกเปลี่ยนสิ่งของ อาหารการกิน และอื่นๆ จึงเกี่ยวข้องกับวิถีของชุมชน ชาวบ้านช่วยกันเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน หรืองานอื่นที่ต้องการคนมากๆ เพื่อจะได้เสร็จโดยเร็ว ไม่มีการจ้าง

ในชุมชนต่างๆ ในอำเภอนครชัยศรี จะมีผู้มีความรู้ความสามารถหลากหลาย บางคนเก่งทางรักษาโรค บางคนทางการเพาะพืช บางคนทางการเลี้ยงสัตว์ บางคนทางด้านดนตรีการละเล่น บางคนเก่งทางด้านพิธีกรรม คนเหล่านี้ต่างก็ใช้ความสามารถเพื่อประโยชน์ของชุมชน โดยไม่ถือเป็นอาชีพที่มีค่าตอบแทน อย่างมากก็มี "ค่าครู" แต่เพียงเล็กน้อย ซึ่งปกติแล้ว เงินจำนวนนั้นก็ใช้สำหรับเครื่องมือประกอบพิธีกรรมและเงินค่าครูนั้นผู้ประกอบพิธีจะต้องนำมาทำบุญเท่านั้นเพราะเชื่อว่าถ้านำมาใช้จะเป็นภัยแก่ตนเอง เพราะแท้ที่จริงแล้ววิชาที่ครูถ่ายทอดมาให้ลูกศิษย์จะต้องนำไปใช้เพื่อประโยชน์แก่สังคม ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว การตอบแทนจึงไม่ใช่เงินหรือสิ่งของเสมอไปแต่เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันโดยวิธีการต่างๆ

ชีวิตทางสังคมของชาวอำเภอนครชัยศรีคงไม่ต่างอะไรกับสังคมอื่นๆ มากนัก ในทุกหมู่บ้านมีจะศูนย์กลางอยู่ที่วัด เมื่อมีงานบุญประเพณีหรือกิจกรรมของส่วนรวมจะทำกันที่วัด มีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจ ลูกหลานผู้ชายครั้งหนึ่งในชีวิตจะนิยมบวชเรียนเพื่อเป็นบุญกุศลแก่ตนเองและบิดามารดา นอกจากนั้นสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียน วัดจึงเป็นทั้งโรงเรียนและหอประชุมเพื่อกิจกรรมต่างๆ ต่อเมื่อโรงเรียนมีขึ้นและแยกออกจากวัด บทบาทของวัดและของพระสงฆ์จึงเปลี่ยนไป

ในสังคมปัจจุบัน ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ก่อเกิดและสืบทอดกันมาในชุมชนหมู่บ้าน เมื่อหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับสังคมสมัยใหม่ ภูมิปัญญาชาวบ้านก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ความรู้จำนวนมากได้สูญหายไปเพราะไม่มีการปฏิบัติสืบทอด เช่น การรักษาพื้นบ้านบางอย่าง การใช้ยาสมุนไพรบางชนิด เพราะหมอยาเก่งๆ ได้เสียชีวิตโดยไม่ได้ถ่ายทอดให้กับคนอื่น หรือ

ถ่ายทอดแต่คนต่อมาไม่ได้ปฏิบัติเพราะชาวบ้านไม่นิยมเหมือนสมัยก่อน นิยมใช้ยาสมัยใหม่และไปหาหมอที่โรงพยาบาลหรือคลินิกมีความสะดวกสบายและมีมาตรฐานในการรักษา ในการทำมาหากินมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัย ใช้รถไถนาแทนควาย รถอีแต๋นแทนเกวียน เหล่านี้เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงมีบทบาทในการรวมรวมอนุรักษ์ภูมปัญญาของท้องถิ่น ดำรงอัตลักษณ์ของชุมชน สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ที่แตกต่างกันไปตามสภาพของท้องถิ่นและทำหน้าที่กระตุ้นเตือนสมาชิกในชุมชน ให้มีความภูมิใจร่วมกัน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความหวงแหน เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญาอันซึ่งนำมาประยุกต์ปรับหรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อใช้กับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงมีบทบาทต่อชุมชนในด้านต่างๆ ดังนี้

บทบาทพิพิธภัณฑ์ใน การพัฒนาชุมชน

บทบาทด้านการศึกษา

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นแหล่งความรู้ในด้านต่างๆ อย่างกว้างขวาง จากมรดกที่บรรพบุรุษได้สะสมตกทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งหลายสิ่งหลายอย่างเหมาะกับสภาพความเป็นอยู่ในท้องถิ่นที่ควรศึกษาและสืบทอด เพราะการศึกษาเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้เพื่อนำมาพัฒนาตนเองและสังคมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นเครื่องมือให้การศึกษาซึ่งเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งของชีวิต พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านได้ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมแก่คนในแต่ละสังคมมาโดยตลอด โดยเฉพาะในสมัยก่อนที่ยังไม่มีระบบโรงเรียนแพร่หลายเหมือนในปัจจุบัน โดยสอนให้คนประพฤติดีละเว้นประพฤติชั่ว รู้จักผิดชอบชั่วดี เข้าใจค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคม ตลอดจนการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมต่างๆ เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคี ฯลฯ ซึ่งทำการสอนกันในรูปแบบของนิทาน สุภาษิต บทกล่อมเด็กและบทร้องเล่นของเด็ก นอกจากนี้วัฒนธรรมพื้นบ้านประเภทไม่ใช้วาจาสืบทอด เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรม และหัตถกรรมพื้นบ้าน ฯลฯ ส่วนใหญ่ใช้มือและความคิดประดิษฐ์ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนบางอย่างกลายเป็นอาชีพทำรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

ด้วยเหตุที่การศึกษาเป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง การให้การศึกษาหมายถึงการถ่ายทอดความรู้ ความคิด ความเชื่อ เจตคติ ตลอดจนประสบการณ์ต่างๆ เพื่อให้บุคคลได้เกิดการเรียนรู้ บุคคลผู้มีหน้าที่ให้การศึกษาจะพยายามจัดสรรเลือกเฟ้นแต่สิ่งที่ดี

งามและถูกต้องสำหรับถ่ายทอดให้กับเยาวชนในสังคมของตน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละคนให้สูงขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงสังคมประเทศชาติโดยส่วนรวม

สำหรับในสังคมชุมชนอำเภอนครชัยศรี วิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น มีเอกลักษณ์ซึ่งสะสมปรับปรุงและถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นระยะๆ จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ทั้งในเรื่องภาษา อาชีพ หรือความรู้อื่นๆ นอกจากนี้ วิถีชีวิตหรือลักษณะความเป็นอยู่ เช่น การกินอยู่หลับนอน การแต่งกาย ตลอดจนแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติต่างๆ จะเป็นส่วนที่ได้จากการเรียนรู้ และถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษทั้งสิ้นซึ่งมีผลโดยตรงต่อการอบรมบ่มนิสัย สร้างบุคลิกภาพให้แก่คนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละสังคม พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจึงมีความสำคัญ และมีคุณค่าต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลและชุมชนในท้องถิ่นในด้านการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีบทบาทในด้านการศึกษา ดังนี้

1. ให้ความรู้เรื่องของการถ่ายทอดภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น กับการนำมาพัฒนาการ เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและชุมชน

2. ให้การศึกษาอบรมการสร้างสรรค์ระเบียบวินัย คุณธรรมและจริยธรรม เพื่อให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมในท้องถิ่น

3. ให้ความรู้ด้านภาษาที่ใช้ในการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ

4. ให้เกิดสติปัญญา ปฏิภาณไหวพริบ ความซาบซึ้งสุนทรียภาพ ทางด้านศิลปะ

บทบาทด้านสังคม

เป็นที่ทราบและยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นสถาบันที่ทำประโยชน์ด้านสังคมและวัฒนธรรมให้ท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ ทำหน้าที่สงวนรักษาซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้แก่ชุมชน ให้บริการในฐานะเป็นจุดรวมทางวัฒนธรรมและเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ อาสาสมัครร่วมงานโครงการต่างๆ และวิธีอื่นๆ อีกหลายวิธี พิพิธภัณฑ์มีส่วนร่วมให้การสนับสนุนแก่องค์กรทางการศึกษา และอำนวยความสะดวก สำหรับการจัดงานทางวัฒนธรรมและกิจกรรมต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงสามารถกล่าวได้ว่า พิพิธภัณฑ์สามารถพัฒนายกระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกรับรู้ต่อเอกภาพของท้องถิ่นชุมชนที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านตั้งอยู่

มนุษย์ต้องอยู่รวมกันในสังคม ต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นอย่างมากจึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบแบบแผนปฏิบัติที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน เพื่อความสุขสงบสันติของการอยู่ร่วมกันในสังคม ในสังคมชนบทซึ่งมีวัฒนธรรมพื้นบ้านหลายรูปแบบ เช่น ความเชื่ออัน

เนื่องมาจากศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี นิทาน ภาษิต เพลง กิริยามารยาท ฯลฯ เป็นเครื่องมือที่มีอำนาจในการที่จะกำหนดควบคุมพฤติกรรมของคนให้อยู่ในขอบเขตที่สังคมต้องการ แม้จะไม่มีอำนาจสิทธิ์ขาดเหมือนกับกฎหมาย แต่ก็มีอิทธิพลกำหนดไม่ให้คนกระทำผิดแบบแผน เช่น บางคนกลัวผลร้ายจะเกิดแก่ชีวิตจากอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือกลัวผลกรรมจะตามไปสนองตอบในชาติหน้า หรือกลัวการประณามของสังคม ดังจะเห็นจากคำกล่าวที่ว่า “คนดีตกน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้” หรือ “ทำบาปต้องตกนรก” เป็นตน ย่อมเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมพื้นบ้านได้อย่างชัดเจน วัฒนธรรมพื้นบ้านทั้งในส่วนที่กำหนดให้บุคคลกระทำก็ดีและงดเว้นการกระทำก็ดี จึงมีความสำคัญต่อการกำหนดและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ในระเบียบแบบแผน ซึ่งส่งผลให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข มีการเห็นอกเห็นใจ และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมอื่นได้อย่างมีความสุข โดยการรู้จักปรับตัวให้เหมาะสมกับสังคมในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ร่วมมือร่วมใจเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เกิดความรักความหวงแหนภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมโดยการยึดหลักถ้อยที ถ้อยอาศัย และร่วมกิจกรรมด้วยกันอย่างมีความสุข

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีบทบาทในด้านสังคม ดังนี้

1. เป็นสถานที่พบปะของชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันทางพิพิธภัณฑ์

2. เป็นศูนย์รวมความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ที่ได้นำเอาวัตถุของมีค่าทางจิตใจซึ่งเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมารวมกันเพื่อเป็นแหล่งศึกษาของคนรุ่นหลัง

3. ชุมชนอื่นๆ มาทัศนศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตของตนกับชุมชนอื่นๆ

4. เกิดเป็นเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรภาคเอกชนและองค์กรของรัฐ

บทบาทด้านศาสนา และวัฒนธรรม

เนื่องจากวัฒนธรรมพื้นบ้านมรดกทางสังคม สังคมจะอยู่ได้ก็เพราะคนในสังคมนั้นๆ มีแนวประพฤติปฏิบัติที่สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการที่คนในสังคมสามารถรวมตัวกันได้นั้นก็เนื่องมาจากวัฒนธรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจร่วมกัน ทำให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมซึ่งเป็นแนวทางที่อยู่ร่วมกันอย่างถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน อันเป็นผลทำให้สร้างมรดกสืบทอดกันสืบต่อมา

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความรู้สึกท้องถิ่นนิยมให้แก่คนในท้องถิ่นโดยปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาพัฒนาการของสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่นและเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้ศึกษาถึง “รากเหง้า” และเห็นคุณค่าของท้องถิ่นของตน ความรู้สึกเช่นนี้จะทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความรู้สึก รักถิ่นและสามารถจรรโลง

วัฒนธรรมอันดีให้สืบเนื่องต่อไปและยึดคนให้อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสร้างความมั่นคงเป็นปึกแผ่นให้แก่ชาติ นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจะเป็นตัวประสานและเป็นสื่อการในการประชาสัมพันธ์ให้คนต่างถิ่นเข้าใจถึงความเป็นท้องถิ่นของชุมชนได้อีกด้วย

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีบทบาทในด้านด้านประเพณีวัฒนธรรม

1. เป็นสถานที่สืบค้นและเป็นแหล่งเรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน
2. บทบาทในการอุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน
3. เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม

บทบาทด้านเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนได้เป็นอย่างดี ในเขตชุมชนเมืองหลายๆ แห่งที่มีกรณีโรงงานหัตถกรรมหรืออุตสาหกรรมแบบดั้งเดิมที่เคยเป็นหลักเศรษฐกิจได้ถูกละเลยไปแล้ว และพร้อมกับมีโรงงานอุตสาหกรรมใหม่และการท่องเที่ยวเข้ามาแทนที่นั้นกรณีเช่นนี้พิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทสำคัญ ที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ดีสำหรับในชุมชนชนบท เมื่อมีความจำเป็นต้องพัฒนาเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ เช่น เปลี่ยนจากอุตสาหกรรมการเกษตรแบบดั้งเดิมไปเป็นแบบสมัยใหม่ พิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทที่เป็นประโยชน์มากในการเป็นศูนย์กลางที่ช่วยอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการสืบเนื่องในปัจจุบัน

ในท้องถิ่นที่การท่องเที่ยวมีส่วนในการเสริมสร้างเศรษฐกิจ พิพิธภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีซึ่งนักท่องเที่ยวดังกล่าวก็มีการใช้จ่ายเงินในส่วนร้านค้า ร้านอาคาร โรงแรม และตลาด ตัวพิพิธภัณฑ์เองก็มีส่วนโดยตรง ในการสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งอยู่เช่นกัน เช่น การจ้างเจ้าหน้าที่ระดับและตำแหน่งต่างๆ ให้มาทำงานให้กับพิพิธภัณฑ์นั้นๆ โดยตรง กับการเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาทำธุรกิจร้านอาหาร เครื่องดื่ม ร้านขายหนังสือ ขายของที่ระลึก รวมทั้งรับบริการทำความสะอาด ดูแลสภาพแวดล้อมและรักษาความปลอดภัยในพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ กิจกรรมการฝึกอบรมที่จัดให้สำหรับบุคลากรจากหน่วยงานอื่น การประชุมสัมมนา การบรรยาย ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นจัดขึ้น โดยได้รับความสนับสนุนด้านการเงินจากหน่วยงานรัฐบาลกลางหรือจากภาคเอกชน หรือจากองค์กรระหว่างประเทศ ก็นับเป็นส่วนช่วยเศรษฐกิจท้องถิ่นเช่นกัน เมื่อท้องถิ่นมีคนมากขึ้น ความต้องการบริโภคอุปโภคก็ย่อมมากขึ้น ทำให้มีการสร้างผลผลิตเพื่อสนองความต้องการของคน ก่อให้เกิดการหมุนเวียนแลกเปลี่ยนสินค้าและ

ความต้องการของแต่ละท้องถิ่นขึ้น ตลอดจนทำให้เกิดการท่องเที่ยวซึ่งเป็นประโยชน์ในทางเศรษฐกิจทั้งสิ้น

โดยสรุปพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีบทบาทในด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

1. บทบาทในการสร้างกิจกรรมเสริมภารกิจเดิม (คือการอนุรักษ์) ส่งเสริมผลิตผลจากภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. บทบาทในอันที่จะส่งเสริมการลงทุนในธุรกิจประเภทต่างๆ ที่สอดคล้องกับธุรกิจของพิพิธภัณฑ์

3. บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ด้วยการขยายอาชีพใหม่ เช่น การทำของที่ระลึก การแสดง เสริมกิจกรรมหลัก

4. บทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยี่ยมชม นอกจากจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่พิพิธภัณฑ์แล้ว ร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ตลาดในชุมชนก็พลอยได้เงินจากนักท่องเที่ยวด้วย

จากการศึกษาวิเคราะห์ภาพรวมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี สามารถเปรียบเทียบบทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบแนวคิดและรูปแบบการดำเนินการ การมีส่วนร่วมของชุมชน และบทบาทพิพิธภัณฑ์ ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี

เปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)	พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)	พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียน วัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)
แนวคิดและรูปแบบการดำเนินการ	1. เจ้าอาวาสวัดสำโรงเล็งเห็นความสำคัญในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อจัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ในการประดิษฐ์ เครื่องมืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งมีการพัฒนาต่อยอดความรู้เดิม ให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตปัจจุบัน 2. จัดแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ ของใช้พื้นบ้านในอดีต คือ เครื่องครัวโบราณ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน อุปกรณ์ตวงข้าว เครื่องมือการทำนา เครื่องมือจับสัตว์น้ำ และ เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด	1. เกิดจากปณิธานของครูคนหนึ่งในชุมชนที่ต้องการให้ลูกหลานได้เห็นวิถีชีวิตของชาวนาในอดีต โดยอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำนาเมื่อ 40 ปีที่แล้ว ซึ่งเป็นสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 2. จัดแสดงเรือนไทยเครื่องผูกโบราณ สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านตามวิถีชีวิตชาวบ้านลานแหลม เครื่องใช้สอยในครัวเรือน เครื่องมือดักจับสัตว์น้ำ เครื่องมือช่างไม้ อุปกรณ์ครัวพื้นบ้านและเชี่ยนหมาก เครื่องมือทำนา ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานผักตบชวา และสาธิตการสีข้าวเปลือก การฝัดข้าว	1. โรงเรียนและชุมชนเห็นคุณค่าของอาคารเรียนหลังเก่าที่จะต้องรื้อทิ้ง ว่าควรอนุรักษ์อาคารไม้เนื้อแข็ง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา ซึ่ง เป็นสถาปัตยกรรมที่หาดูได้ยาก โดยจัดเป็นพิพิธภัณฑ์เพื่อใช้เป็นสื่อการเรียนการสอน ให้นักเรียนเห็นคุณค่าและภูมิใจในวัตถุที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ โดยเน้นภูมิปัญญาเชื่อมโยงจากอดีตสู่ลูกหลาน 2. จัดแสดงการใช้อุปกรณ์ต่างๆ การสอนดนตรีไทย ศิลปะ ลูกทุ่งไทย และชมรมว่าวไทย 3. จัดพิพิธภัณฑ์โดยแบ่งเป็นศูนย์รวมข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ วิถีชีวิตชาวนาไทย จำลองบ้านและท้องนา และจัดแสดงวัตถุพื้นบ้าน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)	พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)	พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)
การมีส่วนร่วมของชุมชน	1. พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสำโรง และชาวบ้านร่วมกันบริจาคสิ่งจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้านและมรดกทางภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ในการเก็บรักษาศึกษาและสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา และข้อมูลวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป 2. เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ไม่มีคณะกรรมการที่แต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ทุกคนในชุมชนมีส่วนในการดูแลรักษาและจัดกิจกรรมร่วมกันกับพระสงฆ์วัดสำโรง	1. บริหารจัดการในรูปขององค์กรชุมชน โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ 2. เป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีคณะกรรมการบริหารงาน โดยมีอาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม เป็นประธานกรรมการ	1. เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นซึ่งจัดโดยวัดชุมชนร่วมกับโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากวัด องค์การบริหารส่วนตำบล ชาวบ้าน และโรงเรียน 2. มีอาจารย์สถาพร จำรัสพงษ์ เป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ และมีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากวัด ชุมชน และครู ร่วมมอบหมายให้คณะครูและนักเรียนนำผลงานนักเรียนไปจัดแสดงร่วมกันในงานประจำปีของวัด

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
บทบาทพิพิธภัณฑ์ <u>ด้านการศึกษา</u>	1. เน้นจัดแสดงวัตถุออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อการรับรู้ถึงบรรยากาศของยุคสมัยที่ทำการจัดแสดง โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้บรรยายถึงความเป็นมาและ กระบวนการในการประดิษฐ์ รวมถึงการสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นสมัยก่อน 2. มีสร้างบรรยากาศการเรียนในรูปแบบการเรียนผสมผสานกับการละเล่นอย่างสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบสื่อสารสองทาง จากการใช้วัตถุจัดแสดงเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน	1. เป็นพิพิธภัณฑ์ที่รวบรวมวัตถุซึ่งเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวนาไทย ภายในบ้านทรงไทย ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ค่านิยมของท้องถิ่น 2. ใช้หุ่นจำลองในการจัดแสดงขั้นตอนการทำนา กระบวนการสีข้าวฝัดข้าว การหุงด้วยหม้อดินบนเตาฟืนแบบโบราณ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชุมชน	1. พิพิธภัณฑ์มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของนักเรียนในโรงเรียน โดยจัดการเรียนการสอนผ่านการปฏิบัติ มีกระบวนการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม 2. เป็นศูนย์การของชุมชนที่สะท้อนขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ควรแก่กรนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เพื่อดำรงอยู่ตามวิถีแห่งชุมชน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม และด้านนาฏศิลป์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
	3. ส่งเสริมการออกแบบการนำเสนอพิพิธภัณฑ์ โดยการจัดนิทรรศการตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน	3. มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกับสถาบันอุดมศึกษา วัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความรัก ความผูกพันหวงแหนในภูมิปัญญาของท้องถิ่น 4. ประยุกต์การสร้างสรรค์งานหัตกรรมจากผักตบชวาเข้ากับทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ในโรงเรียนบ้านลานแหลม โดยเป็นเชิญวิทยากรท้องถิ่นมาเป็นผู้ให้ความรู้ ให้นักเรียนทำผลิตภัณฑ์ง่ายๆ จากบทเรียนเบื้องต้น เช่น ที่รองแก้วน้ำ หรือกล่องใส่ของ	3. โรงเรียนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ตามความต้องการของท้องถิ่น โดยทำการสำรวจข้อมูลจากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ เพื่อกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหาสาระ แนวทางการจัดกิจกรรมและกระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผล และนำมาจัดทำเป็นแผนการสอน เพื่อนำไปใช้

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียน วัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
<u>ด้านสังคม</u>	1. ใช้พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการดำเนินชีวิตทางสังคม โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันกับวัด 2. เมื่อมีกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยวัด จะได้รับความร่วมมืออย่างดี ทั้งส่วนราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งแสดงได้ถึงความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชน	1. พิพิธภัณฑ์เป็น “องค์กรชุมชน” ซึ่งมีกระบวนการทางการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน และมีพัฒนาการที่เคียงคู่ไปกับชุมชน 2. มีการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดนิทรรศการนอกสถานที่ เป็นการกระตุ้นให้คนสนใจกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นนิทรรศการที่จัดขึ้นโดย ความร่วมมือของผู้นำชุมชน และส่วนราชการ 3. เป็นสถานที่จัดฝึกอบรมหัตถกรรมจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาแก่คนในชุมชนและบุคคลที่สนใจ	1. พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์รวมวัตถุซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจของคนในชุมชน เป็นที่สืบสานความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในฐานะภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในชุมชน ซึ่งเป็นแบบอย่างอันดีที่สำหรับลูกหลานที่ได้เรียนรู้และนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตจริง 2. คณะครู และคนในชุมชนร่วมบริจาคของเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ และร่วมกิจกรรมการซ่อมแซมอาคารพิพิธภัณฑ์ การลงทะเบียนวัตถุ การออกแบบจัดแสดง และการจัดทำนิทรรศการต่างๆ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งจัดแสดง นำเสนอแสดงความคิดเห็นและเปิดโอกาสให้ได้สร้างสรรค์ผลงานของชุมชน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
ด้านศาสนาและวัฒนธรรม	1. มีกิจกรรมที่จัดขึ้นตามประเพณีประจำปีของชุมชน ที่สอดแทรกกิจกรรมและการละเล่นต่างๆ ในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน 2. การร่วมกันอนุรักษ์การละเล่นท้องถิ่นของชุมชน คือ การเล่นว่าว และนำภูมิปัญญาในเรื่องว่าวมาประยุกต์ในการเรียนได้ทุกสาระการเรียนรู้ของนักเรียน 3. ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชน ที่ถือเป็นขนบธรรมเนียมของคนในชุมชน 4. การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการใช้สมุนไพรไทยในท้องถิ่นให้กับผู้ที่สนใจ	1. เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดขึ้นภายในบ้านทรงไทย ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เป็นการแสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่น 2. เป็นพิพิธภัณฑ์ที่จัดแสดงเกี่ยวกับการทำนาปลูกข้าว ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อที่เกี่ยวกับข้าว ซึ่งเป็นเรื่องราวความเชื่อเรื่องแม่โพสพซึ่งเชื่อว่าเป็นเทพีที่คอยดูแลรักษาพืชพันธุ์ ธัญญาหารต่างๆ ให้อุดมสมบูรณ์ จึงมีประเพณีการทำขวัญข้าว การทำขวัญยุ้ง เพื่อให้เกิดกำลังความมั่นใจของผู้ทำนา	1. เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนทั้งด้านเกษตรกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม ด้านนาฏศิลป์ ดนตรีลูกทุ่งไทย ที่คนในชุมชนให้ความสนใจอย่างมาก 2. เป็นสถานที่อนุรักษ์และสืบสานพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งพระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการสร้าง สรรค์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ แทบทุกด้านของชุมชน มีการจัดสอนวิชาธรรมศึกษา วิชาพระพุทธศาสนา รวมถึงการฝึกหัดกายวาจา และอบรมสมาธิ โดยพระสงฆ์

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
		3. พิธีกรรมความเชื่อเฉพาะในท้องถิ่น คือ พิธีส่งกะแบกกะบาน โดยคนในชุมชนจะนำอาหารหวานคาว หุ่นจำลองบุคคลและสัตว์เลี้ยง มาประกอบพิธีเพื่อให้ครอบครัวของตนเองอยู่เป็นสุขตลอดปี และยังเป็นการทำบุญกลางบ้านโดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อเป็นศิริมงคลกับคนในชุมชน	
<u>ด้านเศรษฐกิจ</u>	1. มีการนำผลงานนักเรียน และผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ผ้าบาติก หัตกรรมของที่ระลึก มาจำหน่ายให้กับท่องเที่ยวและนักศึกษาที่มาดูงานเป็นรายได้พิเศษให้กับคนในชุมชน	1. รายได้เลี้ยงพิพิธภัณฑ์ และรายได้เสริมของกลุ่มแม่บ้านลานแหลม คืองานหัตกรรมผักตบชวา โดยใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่จำหน่ายสินค้า เปิดทำการสอนการสานผักตบชวา และยังรับเชิญเป็นวิทยากรในการสอนนอกสถานที่ด้วย 2. ต้นลานในหมู่บ้านลานแหลมเป็นลานที่มีคุณสมบัติดีที่สุด ซึ่งผลผลิตจาก	1. เดิมเป็นชุมชนเกษตร ที่ทำนา ทำสวน และเลี้ยงปลาเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเห็นว่าควรนำวัสดุที่เหลือใช้ในท้องถิ่นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่ม ได้แก่ ผลิตภัณฑ์ที่ทำด้วยผักตบชวาซึ่งเป็นวัชพืชขึ้นอยู่ในแหล่งน้ำของชุมชน ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว ซึ่งเป็นวัสดุหาง่ายมี

ตารางที่ 1 (ต่อ)

เปรียบเทียบ	**พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง (วัด)**	**พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม (บ้าน)**	**พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (โรงเรียน)**
		ส่วนต่างๆ เช่น 1) ยอดลาน 2) ใบ 3) ก้านใบ 4) ลำ 5) ผลลูกลานอ่อน 6) ราก ทำให้ต้นลานเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน	ประโยชน์มาผลิตเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น ทัพพี กระจ่า ทำเป็นเครื่องประดับ ของชำร่วยก็นิยม 2. การนำวัสดุจำพวกที่ย่อยสลายได้ เช่น กระดาษมาผสมกับปูนซีเมนต์สำหรับการปั้นหุ่นคนจำลองประกอบการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแนวทางให้นักเรียนและคนในชุมชนคิดที่จะหารายได้เสริมจากการผลิตผลงานจากวัสดุเหลือใช้ได้เป็นอย่างดี

จากตารางข้างต้นจะเห็นว่า แนวคิดและรูปแบบการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ล้วนเล็งเห็นความสำคัญในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อจัดแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ในการประดิษฐ์เครื่องมืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อให้ผู้เข้าชมเห็นคุณค่าและภูมิใจในวัตถุที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ และได้นำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดความรู้เดิม เป็นการเชื่อมโยงจากอดีตสู่ลูกหลาน และนำมาใช้ให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตปัจจุบัน

ในด้านการจัดแสดงทุกพิพิธภัณฑ์ล้วนจัดแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านตามวิถีชีวิตชาวบ้านในอดีต เช่น เครื่องครัวโบราณ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน อุปกรณ์ตวงข้าว เครื่องมือการทำนา เครื่องมือจับสัตว์น้ำ และ เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น

ทุกพิพิธภัณฑ์จะพยายามนำจุดเด่นของแต่พิพิธภัณฑ์ที่จะนำเสนอกับผู้เข้าชมในแต่ละกลุ่ม เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง หากผู้เข้าชมเป็นประชาชนทั่วไป จะนำชมพิพิธภัณฑ์แบบปกติทั่วไป หากกลุ่มผู้เข้าชมเป็นนักเรียนที่มีการติดต่อไว้ล่วงหน้า จะมีกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้เข้าชม เช่น กิจกรรมการทำว่าวไทย การทำผ้าบาติก เป็นต้น

ส่วนพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม จะนำเอากิจกรรมซึ่งจัดแสดงพร้อมองค์ประกอบ(ฉาก) และกระทำให้เห็นจริงๆ เช่น การหุงข้าว การทำกับข้าวด้วยหม้อดิน การแสดงการเกี่ยวข้าวด้วยหุ่นจำลอง และการสาธิตเกี่ยวข้าวด้วยวิทยากรที่นำชมให้เห็นของจริงๆ หรือเล่าเรื่องราวต่างๆ ภายในพิพิธภัณฑ์ด้วยการสาธิต เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ มีแนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์โดยแบ่งเป็นห้องๆ ตามหมวดหมู่ เช่น ศูนย์รวมข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ วิถีชีวิตชาวนาไทยโดยจำลองบ้าน ท้องนา และจัดแสดงวัตถุพื้นบ้านประกอบฉาก เพื่อให้เห็นการกระทำต่อวัตถุ โดยผู้เข้าชมไม่สามารถจับต้องวัตถุนั้นๆ โดยเน้นให้นักเรียนในโรงเรียนเป็นผู้จัดทำห้องพิพิธภัณฑ์และการจัดวางอุปกรณ์ต่างๆ โดยบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วยการจัดห้องพิพิธภัณฑ์ เช่น งานช่าง งานศิลปะ การลงทะเบียนวัตถุในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนของทุกพิพิธภัณฑ์ ชาวบ้านในชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่จะร่วมกันบริจาควัตถุสิ่งของจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน โดยมีผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์เป็นผู้รับผิดชอบดูแลรักษา หรือจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการภายในพิพิธภัณฑ์ของตน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจากวัด ประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์การบริหาร

ส่วนท้องถิ่น ยกเว้นพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ซึ่งเป็นเอกชน หน่วยงานราชการและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณได้ จึงต้องหาทุนในการบริหารจัดพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง

1. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านการศึกษา

ทั้งสามพิพิธภัณฑ์จะมี กระบวนการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ การฝึกฝนอบรม การใช้พลังความคิดค้น หาความรู้จากสิ่งที่พบเห็นหรือสัมผัส ซึ่งพิพิธภัณฑ์จะทำหน้าที่แปลความหมายของวัตถุและเร่งเร้าความสนใจให้ผู้เข้าชมได้ค้นหาด้วยตัวเอง โดยขึ้นอยู่กับวิธีการ กิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น การบอกเล่าบทเรียนจากวัตถุจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งมีเหมือนกันในด้าน อุปกรณ์อาชีพทำนา การหุงข้าว การหาผักหาปลา เป็นต้น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบสื่อสารสองทาง จากการใช้วัตถุจัดแสดงเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ค่านิยมของท้องถิ่น และนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม และด้านนาฏศิลป์ เป็นต้น

นอกจากนี้ พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งยังเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับบุคคลในทุกช่วงอายุ ตั้งแต่วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ จนถึงผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ ของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ดังจะเห็นได้จากการใช้พิพิธภัณฑ์เป็นสถานที่เรียนรู้ของโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ โรงเรียนวัดสำโรง และโรงเรียนบ้านลานแหลม และสถานศึกษาอื่นๆ ที่มาศึกษาเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่ง นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้ชมอีกด้วย

2. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านสังคม

พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการดำเนินชีวิตทางสังคม โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันกับวัดและโรงเรียน เมื่อมีกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยวัดและโรงเรียน จะได้รับความร่วมมืออย่างดี ทั้งส่วนราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งแสดงได้ถึงความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชน เป็นอย่างดี เช่น การขอรับบริจาควัตถุเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมของวัดและโรงเรียน เป็นต้น

ส่วนพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลมเป็น “องค์กรชุมชน” ซึ่งมีกระบวนการทางการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน และมีพัฒนาการที่เคียงคู่ไปกับชุมชน แต่คนในชุมชนกลับความรู้สึกว่าเป็นหน่วยงานของเอกชน เป็นกิจการการบริหารภายในครอบครัว แต่พิพิธภัณฑ์ยังเป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอกชุมชน โดยหน่วยงานราชการเชิญจัดนิทรรศการ

ภายนอกในงานสำคัญต่างๆ ของจังหวัดนครปฐม รวมถึงเชิญเป็นวิทยากรอบรมให้กับกลุ่ม บุคคล และหน่วยงานต่างๆ

พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งมีพื้นฐานที่มาของวัตถุที่จัดแสดงได้รับจากการบริจาคจากคนในชุมชนเหมือนกัน แต่มีบทบาททางสังคมที่แตกต่างกัน โดยพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการโดยวัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการร่วมกิจกรรมของทุกภาคส่วนในชุมชน และหากพิพิธภัณฑ์มีความต้องการรับบริจาคทรัพย์หรือสิ่งของเพื่อทำกิจกรรมใดๆ คนในชุมชนมักมีความยินดีในการร่วมบริจาคในกิจกรรมนั้นๆ

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ตั้งอยู่ในโรงเรียนซึ่งเป็นสถานที่มิดชิดและเป็นสถานที่เฉพาะ หรือเป็นสถานที่ราชการ จึงทำให้ผู้ทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์ ส่วนใหญ่เป็นครูและนักเรียน ส่วนผู้ปกครองและคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมน้อย รวมถึงนักท่องเที่ยวจากที่อื่นอาจคิดว่าไม่สะดวกที่จะขอเข้ามาชมพิพิธภัณฑ์ในโรงเรียน

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการเหมือนพิพิธภัณฑ์เอกชน แม้จะมีผู้บริหารเป็นคนในชุมชนและจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชน แต่ทุกคนยังเห็นว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล ดังนั้นจึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนด้านทุนทรัพย์ และด้านอื่นๆ จากหน่วยงานราชการ และหน่วยงานในชุมชน รวมถึงการให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆของพิพิธภัณฑ์ด้วย กิจกรรมส่วนใหญ่ของพิพิธภัณฑ์จึงเป็นไปแบบเครือญาติ

3. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านศาสนาและวัฒนธรรม

พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งล้วนอนุรักษ์ ทรงจำ และถ่ายทอดประเพณีในรอบปีของชุมชน โดยการสอดแทรกในการนำชมพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ได้จัดการอนุรักษ์การละเล่นท้องถิ่นของชุมชน คือ การเล่นว่าว และนำภูมิปัญญาในเรื่องว่าวมาประยุกต์ในการเรียนได้ทุกสาระการเรียนรู้ของนักเรียน ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชน ที่ถือเป็นขนบธรรมเนียมของคนในชุมชน เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย ได้อนุรักษ์ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ อันเกี่ยวเนื่องกับการทำนาปลูกข้าว

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ จัดพิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนทั้งด้านเกษตรกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม ด้านนาฏศิลป์ และดนตรีลูกทุ่งไทย รวมถึงมีการจัดสอนวิชาธรรมศึกษา วิชาพระพุทธศาสนา รวมถึงการฝึกหัดกาย วาจา และอบรมสมาธิ เป็นต้น

4. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั้งสามแห่งอาจไม่ได้เป็นผู้พัฒนาด้านเศรษฐกิจของชุมชนโดยตรง แต่เป็นการพัฒนาคนในชุมชนผ่านกระบวนการฝึกหัดและเรียนรู้ในวิชาชีพต่างๆ ที่จัดอบรมฝึกสอนโดยพิพิธภัณฑ์ซึ่งอาจเป็นจุดเริ่มต้น ในการนำผลงานมาจำหน่ายเพื่อให้เกิดรายได้กับตนครอบครัว และเป็นผลผลิตของชุมชน และพิพิธภัณฑ์ยังมีส่วนในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่น ซึ่งจุดเริ่มต้นของกระบวนการด้านเศรษฐกิจของชุมชน เช่น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง มีการรวมกลุ่มเยาวชนเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ว่าวไทย ผ้าบาติก เครื่องปั้นดินเผา รวมถึงการอบรมการประกอบอาหารและจำหน่ายอาหารในเทศกาลต่างๆ ของชุมชน รวมถึงผลงานและผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ผ้าบาติก หัตกรรม ของที่ระลึก มาจำหน่ายให้กับท่องเที่ยว และนักศึกษาที่มาดูงานเป็นรายได้พิเศษให้กับคนในชุมชน รวมถึงการจำหน่ายอาหารและสินค้าอื่นๆ ของร้านค้าในชุมชนด้วย

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เปิดทำการสอนการสานผักตบชวาเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น กระเป๋า หมวก แจกัน ฯลฯ ให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชนเพื่อเป็นการนำเวลาว่างของกลุ่มแม่บ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์และยังเป็นการสร้างรายได้เสริมให้กับกลุ่มแม่บ้านในชุมชน และผลิตภัณฑ์ผักตบชวายังเป็นสินค้าที่นำมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว เป็นรายได้หลักเพื่อเลี้ยงพิพิธภัณฑ์ให้อยู่รอด

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ภายในโรงเรียน ได้เพิ่มหลักสูตรการนำวัสดุจำพวกที่ย่อยสลายได้ เช่น กระดาษมาผสมกับปูนซีเมนต์สำหรับการปั้นหุ่นคนจำลองประกอบการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแนวทางให้นักเรียนและคนในชุมชนคิดที่จะหารายได้เสริมจากการผลิตผลงานจากวัสดุเหลือใช้ได้เป็นอย่างดี

จากบทบาททางการพัฒนาสังคมข้างต้นจะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งมีแนวคิดในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์มาจากพื้นฐานเดียวกัน คือ ต้องการที่จะอนุรักษ์วัตถุซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชุมชนไว้ให้ลูกหลานได้ศึกษา และต่างมีบทบาทในการพัฒนาชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่โดยใช้องค์ความรู้พื้นฐานที่มีในพิพิธภัณฑ์ มาปรับให้เข้ากับสถานการณ์และความต้องการของชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้อย่างดีในด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านศาสนาและวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน: พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิด และรูปแบบในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน 2) ศึกษาบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับการพัฒนาที่มีต่อชุมชน 3) ศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางการพัฒนาสังคมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่ดำเนินการโดยวัด บ้าน โรงเรียน ในเขตอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม โดยมีรายละเอียดดังนี้

สรุปผลการวิจัย

แนวคิดการดำเนินการพิพิธภัณฑ์

แนวคิดการดำเนินการพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งในการศึกษาครั้งนี้ ล้วนมุ่งเน้นการรวบรวมเก็บรักษาอุปกรณ์เครื่องมือ อันเป็นของใช้ประกอบการดำรงชีวิตพื้นบ้านไทยในอดีต อันเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิต (Image in the Way of Life) ของบรรพบุรุษในอดีต ที่ริเริ่มสร้างสรรค์ประดิษฐ์ เครื่องมืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิต ซึ่งมีส่วนในการสร้างสรรค์ สืบทอดวัฒนธรรม และปลูกจิตสำนึกท้องถิ่น (Local Inculcations) ถ่ายทอดให้แก่ชุมชนของตน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัดเก็บเพื่อการศึกษา เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน (Source of Learning Community) “เป็นสมบัติของชุมชน” และยังเป็นศูนย์รวมในการทำกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนมีบทบาทในด้านต่างๆ ในชุมชนของตน และชุมชนอื่นๆ รวมถึงการพัฒนาภูมิปัญญา ความรู้เหล่านั้นให้สามารถนำมาใช้ให้เหมาะสม ในการดำรงชีวิตปัจจุบันของคนในท้องถิ่นกับการนำเสนอพิพิธภัณฑ์ที่ทำให้คนในชุมชนเห็นภาพ และมีความภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบของแนวคิดในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วย

1. การรวบรวมวัฒนธรรมวัตถุที่สะท้อนวิถีชีวิตในอดีต การแสวงหาและเก็บรวบรวม (Collecting) เป็นหน้าที่สำคัญประการแรกของพิพิธภัณฑ์ เพราะต้องกำหนดว่าวัตถุที่พิพิธภัณฑ์จะเก็บรวบรวมเป็นประเภทใด มากน้อยแค่ไหน ขึ้นอยู่กับนโยบายของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายประการ เช่น สถานที่ การจัดแสดงวัตถุ เป็นต้น ซึ่งพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งจะรับบริจาค

รวบรวมวัตถุโบราณ หลักฐานทางโบราณคดี สิ่งของเครื่องใช้ วัตถุทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีหรือเคยมีอยู่ในชุมชน หรือวัตถุบางชิ้นที่ชาวบ้านในปัจจุบันเลิกใช้แล้วและไม่ได้เก็บรักษาไว้ ต้องมีการจัดทำขึ้นมาใหม่เพื่อให้เกิดความครบถ้วนของเรื่องราวที่จะจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์จึงไม่จำกัดรูปแบบประเภทของทรัพยากร วัตถุ สิ่งของ หลักการสำคัญ คือ ไม่คัดเลือกแยกชิ้นของที่โดดเด่น สวยงามหรือทรงคุณค่าเป็นพิเศษตามมาตรฐานของนักวิชาการ แต่ใช้วัตถุที่มีความผูกพันในขณะที่ท้องถิ่น หรือวัตถุสิ่งของนั้นเคยเป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับท้องถิ่น เช่น การรับบริจาคสิ่งวัตถุสิ่งของประเภท เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือเกี่ยวกับอาชีพ ตำรายา หรือวัตถุอื่นๆ ของคนในชุมชนเพื่อจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่ง เป็นต้น

2. พัฒนาการ/การเปลี่ยนแปลงชุมชน โดยการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในอดีต ขึ้นกับความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติที่มากหรือน้อย ก็จะเป็นตัวกำหนดขนาดการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในอดีตด้วย หมู่บ้านในอดีตมีชื่อเรียกตามสภาพภูมิศาสตร์ เช่น โคกพระเจดีย์ (ในอดีตมีเนินดินเป็นที่ตั้งเจดีย์เก่า) บ้านวัดสำโรง (ในอดีตมีต้นสำโรงมาก) บ้านลานแหลม (มีต้นลานมากแหลมยื่นออกไปหมู่บ้านอื่น) ฯลฯ และเรียกกลุ่มคนที่ตั้งอยู่ในละแวกนั้นๆ ว่ามาเป็นคนบ้านนั้น บ้านนี้ ตามชื่อหมู่บ้านในอดีต แต่ละบ้านยังมีการติดต่อแลกเปลี่ยนกับบ้านอื่นๆ เมื่อการติดต่อแลกเปลี่ยนเป็นไปอย่างสม่ำเสมอจนกลายเป็นเครือญาติกัน

ในอดีตวิถีชีวิตของประชาชนอำเภอนครชัยศรีทุกครัวเรือน จะปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก การปลูกข้าวในแต่ละพื้นที่อาจจะมีกรรมวิธีการปลูกข้าวแตกต่างกันไป เช่น การทำนาแบบปักดำ การทำนาแบบหว่าน เป็นต้น แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือ มุ่งปลูกข้าวเพื่อบริโภค และเหลือจากการบริโภคจะเก็บไว้ใน ยุ้งฉาง นำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยอื่นๆ บ้าง แต่ไม่นิยมขายข้าว นอกจากข้าวจะมีความหมายถึงความมั่นคงในด้านอาหารแล้ว ข้าวยังมีคุณค่าในด้านจิตวิญญาณ เป็นสื่อในการเชื่อมร้อยคนในชุมชน เพราะประเพณี พิธีกรรมเกี่ยวกับข้าวทั้งโดยตรง (พิธีสู่ขวัญข้าว) และโดยอ้อม (พิธีขอฝน พิธีสู่ขวัญควาย) เป็นต้น

สถานการณ์ของชุมชนท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงและปรับตัวต่อกระแสภายนอก การยอมรับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ได้ถ่ายทอดผ่านความรู้ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษสืบถึงลูกหลาน ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ทำให้ทรรศนะของชาวชุมชนเปลี่ยนไป และเริ่มเห็นว่าเทคโนโลยี มีความสำคัญต่อระบบการผลิต มีการใช้ยา ใช้ปุ๋ย ใช้สารเคมีแทนการเพาะปลูกตามธรรมชาติ โดยมุ่งหวังการเพิ่มผลผลิต ชาวนาในปัจจุบันไม่ได้ปลูกข้าวเพื่อกิน แต่ปลูกข้าว (เปลือก) เพื่อขาย และซื้อข้าวสารแทน

ในอดีตแรงงานมีความสำคัญในการผลิต การระดมแรงงานเพื่อการผลิต ทำให้เกิดการรวมกลุ่ม เกิดประเพณีต่างๆ ในชุมชน กลุ่มทางสังคมในอดีต เกิดขึ้นมากมายโดยมีประเพณี รองรับกิจกรรมกลุ่ม เช่นการลงแขกเกี่ยวข้าว มีขึ้นเพื่อระดมแรงงานในการเก็บเกี่ยวผล เป็นต้น เมื่อชุมชนเข้าสู่ระบบการค้า การแข่งขัน การใช้เทคโนโลยีมากขึ้น เทคโนโลยีได้เข้ามาจัดการแทนการใช้แรงงานคน ทำให้การรวมกลุ่มต่างๆ ในอดีตลดบทบาทลง และค่อยๆ หายไป

ชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งก็เช่นเดียวกัน การเล่าเรื่องของชุมชนในพิพิธภัณฑ์เป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อปลุกเร้าความรักในท้องถิ่นของชุมชนและผู้ที่เข้ามาชม ความเป็น “ท้องถิ่น” ที่ปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑ์เหล่านี้ทำให้เห็นความต่อเนื่องของชีวิตของชาวบ้านธรรมดา ซึ่งแต่เดิมเราไม่ค่อยได้รับรู้เพราะว่าการสืบค้นยังไม่ค่อยมี หลักฐานต่างๆ ทางสังคมเหล่านี้เสมือนเป็นสะพานเชื่อมกลับไปสู่การทำความเข้าใจถึงชีวิตของชาวบ้านธรรมดาได้เป็นอย่างดี

3. การเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน โดยแนวคิดของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่ง มุ่งเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะนอกจากจะเก็บรวบรวม อนุรักษ์ ศึกษาวิจัยวัตถุและเรื่องราวแล้ว ตามทัศนะของนักวิชาการพิพิธภัณฑ์รวมทั้งข้อสังเกตที่มีต่อการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อภิญญา บัวสรวง (2544 : 14) อ้างถึงคำกล่าวของ Hooper-Greenhill และ บทบาทที่เปลี่ยนไปของพิพิธภัณฑ์ สรุปความได้ว่า ในอดีตคนมาพิพิธภัณฑ์เพื่อมาชมวัตถุ งานวิจัยในพิพิธภัณฑ์ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุรายชิ้น สิ่งพิมพ์ก็เป็นเรื่องของวัตถุ บุคลากรที่ทำงานในพิพิธภัณฑ์ก็มักจะมีเพียงกลุ่มเดียว คือ ผู้เชี่ยวชาญที่มีความสามารถในการศึกษาวัตถุ ฉะนั้นความรู้ที่ผู้เข้าชมได้รับจึงมักจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับวัตถุ แม้แต่การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนก็ยังมีบทเรียนที่เกี่ยวกับวัตถุ แต่ในปัจจุบันผู้เข้าชมเป็นแกนกลางในการดำเนินงาน (audience driven) การศึกษาเกี่ยวกับวัตถุก็ยังคงเป็นงานหลักของพิพิธภัณฑ์ แต่มีข้อแตกต่างที่เน้นความเชื่อมโยงวัตถุกับเรื่องราวในสังคม โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับคน เพื่อสร้างความเข้าใจ ให้ความรู้และกระตุ้นความสนใจ สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้พิพิธภัณฑ์เปลี่ยนการดำเนินการใหม่ คือความคิดที่จะเปลี่ยนให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้และให้บริการแก่สังคมที่มีประสิทธิภาพ

พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งนี้ก็เช่นเดียวกัน ได้วางแนวคิดเพื่อให้เกิดเป็นแหล่งเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์ เป็นงานศึกษาค้นคว้า ผนวกเข้ากับงานบริหารจัดการและรวมงานด้านการบริการ ดังนั้นหลักการและรูปแบบในพิพิธภัณฑ์จึงได้ถูกปรับปรุง เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้เข้าชม ในด้านต่างๆ ผ่านวัตถุที่จัดแสดงประกอบฉาก จัดเรื่องราวเป็นหมดหมู่ หรือมีคำบรรยายประจำวัตถุ เพื่อให้เห็นภาพในการดำรงชีวิต ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ศิลปะและศาสตร์ด้านอื่นๆ

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านวิธีการต่างๆ เป็นกระบวนการที่พิพิธภัณฑ์ต้องการให้ทุกภาคส่วนเข้ามารับทราบและร่วมระดมความคิดเห็นถึงทิศทางและเป้าหมายตั้งแต่ต้น เพื่อกำหนดทิศทางการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการพัฒนาและประสานทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้ชุมชนและพิพิธภัณฑ์อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ในส่วนของการมีส่วนร่วมของชุมชนกับพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง และพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ คนภายในชุมชนนั้นมีส่วนร่วมในการบริจาควัตถุในพิพิธภัณฑ์ เป็นผู้ให้ข้อมูลความรู้ในวัตถุที่ตนนำมาบริจาค ร่วมกันจัดตกแต่งอาคารพิพิธภัณฑ์ รวมถึงมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลพิพิธภัณฑ์ เป็นอย่างดี และได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล หน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน และเยาวชนในชุมชนยังได้รับการฝึกอบรมจากปราชญ์ท้องถิ่นสามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อยนำชมพิพิธภัณฑ์ได้อีกด้วย ส่วนพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยได้รับความร่วมมือของคนในชุมชนในการบริจาควัตถุสิ่งของต่างๆ เพื่อนำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ แต่การดำเนินการจัดการในพิพิธภัณฑ์ด้านอื่นๆ เป็นกิจการส่วนบุคคล ซึ่งเป็นแนวคิดหลักของผู้บริหารพิพิธภัณฑ์เพียงลำพัง และไม่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล แต่ได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ในการจัดกิจกรรมบ้าง หรือจากเพื่อนพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์แห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้ง ในการเชิญไปสาธิต จัดแสดงนิทรรศการ และจำหน่ายของที่ระลึก ในช่วงงานเทศกาลที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น

5. การอนุรักษ์ธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นการปรับตัวเข้ากับธรรมชาติของคนสมัยก่อน ของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งนั้น แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาชาวบ้านซึ่งเรียนรู้มาจากปู่ ย่า ตา ยาย ที่เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ทำให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบัน คือ ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทำมาหากิน การร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา ชาวบ้านยังไม่รู้จักสารเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ฆ่าหญ้า ฆ่าสัตว์ ไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ใช้สิ่งของในธรรมชาติให้เกื้อกูลกัน ใช้มูลสัตว์ ใบไม้ใบหญ้าที่เน่าเปื่อยเป็นปุ๋ย ทำให้ดินอุดมสมบรูณ์ น้ำสะอาดและไม่เหือดแห้ง ชาวบ้านเคารพธรรมชาติ เชื่อว่ามีเทพมีเจ้า

สถิตอยู่ในดิน น้ำ ป่า เขา สถานที่ทุกแห่งจะทำอะไรต้องขออนุญาตและทำด้วยความเคารพและพอดีพองาม ชาวบ้านรู้คุณธรรมชาติ ที่ได้ให้ชีวิตแก่ตน พิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนแสดงออกถึงแนวคิดดังกล่าว เช่น งานบุญพิธีที่เกี่ยวกับ น้ำ ข้าว ป่าเขา รวมถึงสัตว์ บ้านเรือน เครื่องใช้ต่าง ๆ มีพิธีสู่ขวัญข้าว เป็นต้น

6. แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง "เศรษฐกิจพอเพียง" เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทาง การดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด นานกว่า 25 ปี ตั้งแต่ก่อนวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยยึดหลัก "ทางสายกลาง" ท่ามกลางมรสุมเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน เศรษฐกิจพอเพียงมีความหมายสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1 ความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัดและไม่เบียดเบียนผู้อื่น

2 ความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผลและพิจารณาด้วยความรอบคอบ

3 การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

4 การมีความรู้ คือ นำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต

5 การมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านซึ่งประกอบด้วยวัตถุสิ่งของ ทรัพยากรวัฒนธรรมที่มี หรือ สิ่งที่ต้องการจัดแสดง ซึ่งมีความหมายอยู่ในตัววัตถุเองต่อระบบนิเวศ บริบทแวดล้อม สถานที่ หรือ ภูมิสังคมที่วัตถุนั้นเคยอยู่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันมาก่อน อาคารสถานที่ พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งนี้เป็นบทเรียนของผู้เข้าชมเป็นอย่างดี เพื่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาจิตใจ (Honouring spirit instead of material) ภูมิใจพอใจในอัตภาพที่ตนมี กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในดำรงตนด้วยการกินอยู่อย่างไทยพึ่งพิงธรรมชาติ ใช้วัสดุที่มีในชุมชนให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากนิทรรศการหาผักหาปลาพออยู่พอกิน และการใช้สมุนไพรของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง นิทรรศการการทำมาหากินของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ และการจำลองบ้านตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม

7. การเป็นแหล่งท่องเที่ยว ของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งนั้น สามารถช่วยกระตุ้นในด้านการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างอาชีพกับชาวบ้านได้อย่างดีและยิ่งไปกว่านั้นคือ จะช่วยสร้าง

ความสามัคคีภายในชุมชนได้อย่างดีเยี่ยม เมื่อคนในชุมชนทำกิจกรรมร่วมกัน พูดคุย สนใจในเรื่องเดียวกัน ชุมชนก็จะเข้มแข็งและมีความสุข และน่าอยู่ เมื่อชุมชนน่าอยู่ก็จะมีนักท่องเที่ยวเข้ามา เพราะเมืองเล็กๆ หลายเมืองในประเทศไทยเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เพราะมีแหล่งท่องเที่ยวเยอะเพียงอย่างเดียว แต่อาจเพราะว่าได้ไปเที่ยวแล้วเกิดความสุขใจที่ได้ใช้ชีวิตท่ามกลางชุมชนที่อบอุ่น น่ารัก และเป็นมิตรกับนักท่องเที่ยวด้วย โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในการติดป้ายบอกเส้นทางมายังพิพิธภัณฑ์ และการจัดบรรยากาศภายในพิพิธภัณฑ์ย้อนรอยวิถีชีวิตการกินอยู่แบบไทยๆ ด้วยการหุงข้าวทำกับข้าวด้วยหม้อดินแบบโบราณ และการขี่จักรยานชมชุมชน เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีการจัดแสดงโดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Knowledge Exchanging) จากพิพิธภัณฑ์อื่นๆ แล้วนำมาประยุกต์จัดแสดงให้เหมาะสมกับสถานที่และท้องถิ่น โดยความร่วมมือของคนในชุมชน ประกอบด้วยส่วนของเนื้อหา (Content) และรูปแบบ (Style) อันเป็นประเด็นของนิทรรศการผสมผสานกับการสาธิตเพื่อให้เห็นภาพและเข้าใจตามความเป็นจริงให้ได้มากที่สุด เกิดเป็นเรื่องราวจากการมอง (Visual Narratives) ซึ่งผู้ชมจะต้องแปรเรื่องราวที่ได้เห็นผ่านการตีความ (Interpretive Strategies) ประกอบกับความรู้ที่ได้สั่งสมมา (Repertoires) ของแต่ละคน จนมองเห็นอัตลักษณ์และเข้าใจวิถีชีวิตของชุมชนของชุมชน เป็นนิทรรศการถาวรภายในพิพิธภัณฑ์ และนอกจากนั้นยังมีส่วนของนิทรรศการเคลื่อนที่ ซึ่งสามารถขนย้ายไปจัดแสดงได้ในที่ต่าง ๆ ซึ่งเป็นการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ทั้งราชการและเอกชน และยังเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) แหล่งข้อมูล ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น (Local wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) คือ ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นสถานที่ส่วนรวม สมาชิกในสังคมได้ภาคภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเอง และพิพิธภัณฑ์ยังเปิดโอกาสให้แก่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ เช่น เป็นสมาชิกกลุ่มเพื่อนพิพิธภัณฑ์ เป็นสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน การสานสัมพันธ์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างพิพิธภัณฑ์ รวมทั้งการเผยแพร่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชนอื่น ๆ

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม อันหมายถึง จารีตประเพณี มรดกแห่งสังคม ที่เป็นผลรวมแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ของกลุ่มชนในอดีตถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมย่อมหมายรวมถึงสิ่งทั้งปวงที่มนุษย์ได้ทำ

ขึ้นในรูปของเครื่องมือ อาวุธ ที่อยู่อาศัย และความเป็นไปทางวัตถุอื่น ๆ นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้ทำประณีตขึ้นในอากัปกิริยาอาการ ความเชื่อถือ ความคิดเห็น ศิลปะ วิชาความรู้ เป็นต้น วัฒนธรรมดังกล่าวยังแสดงออกผสมผสานกับศาสนา ความเชื่อ ที่มนุษย์ต้องการหาที่พึ่งทางจิต เพื่อปัดเป่าความกลัวของตนให้เกิดความเชื่อมั่น ด้วยคุณธรรม จริยธรรมตามหลัก ระเบียบวิธีของศาสนา และขนบธรรมเนียมของท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน สามารถแสดงบทบาทสำคัญในการย้อนอดีต สภาพเศรษฐกิจของชุมชนเมืองและชนบทได้เป็นอย่างดี เช่น การเปลี่ยนสภาพชุมชนจากชุมชนหัตถกรรมที่มีพื้นฐานอยู่บนการเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม (Subsistence Farming) มาเป็นชุมชนอุตสาหกรรมการเกษตรแบบสมัยใหม่ พิพิธภัณฑ์จะมีบทบาทที่เป็นประโยชน์ในการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงและการสืบเนื่องในปัจจุบัน นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านยังเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเปิดโอกาสให้มีการจ้างงานในตัวพิพิธภัณฑ์ การสินค้า ของที่ระลึก รวมทั้งการบริการด้านอื่น ๆ

รูปแบบการดำเนินพิพิธภัณฑ์

รูปแบบการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยวัด บ้านโรงเรียน มีบทบาททางสังคมคล้ายคลึงกัน ในด้านการอนุรักษ์และส่งเสริมการเรียนรู้วิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งแนวคิดที่คล้ายคลึงกันนี้เป็นผลมาจากการอยู่ในชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน คือ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม แต่จะแตกต่างกันในกระบวนการการนำเสนอ และกิจกรรมที่จัดในพิพิธภัณฑ์ ดังนี้

1. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยวัด กล่าวคือ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง มีวัตถุประสงค์ในการจัดขึ้นเพื่อสะท้อนความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษ ความสามารถในการผลิตอุปกรณ์ เครื่องมือในการดำรงชีวิต ที่ชาญฉลาด และเป็นภูมิปัญญาที่ไม่สามารถเทียบค่ากับสิ่งใดได้ คงลูกหลานในชุมชนได้เรียนรู้ หวงแหน อนุรักษ์ และสามารถสืบสานต่อเจตนารมณ์ต่อไปได้ ซึ่งในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์นั้นมีวัดเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน โดยได้รับความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน และโรงเรียนเป็นอย่างดี ทำให้มีการจัดกิจกรรมร่วมกันโดยมีวัดและพิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลาง อาทิเช่น กิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีต่างๆ การศึกษาดูงานจากชุมชนอื่น การจัดนิทรรศการโดยองค์กรภาครัฐ รวมทั้งการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการหารายได้เสริมของคนในชุมชน ได้มีการจัดบรรยากาศแบบผสมผสานเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และซึมซับถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีการจัดนิทรรศการ

1 นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) เป็น นิทรรศการที่จัดแสดงประจำที่ภายในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ ได้แก่ ครัวโบราณ เครื่องจักสาน เครื่องมือการทำนา เครื่องมือตวงข้าว อุปกรณ์การหาปลา ตกกุ้ง เป็นต้น

2 นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) เป็น นิทรรศการที่มีช่วงระยะเวลาจัดด้วยการนำเอาวัตถุที่อยู่ในคลัง ออกมาจัดแสดงในโอกาสพิเศษ หรือเป็นการจับประเด็นหัวข้อที่อยู่ในความสนใจในช่วงเวลานั้น มาจัดเป็นนิทรรศการ หรือเป็นการร่วมมือกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อนำวัตถุมาจัดแสดง ในโอกาสพิเศษ เช่น นิทรรศการว่าวไทย สมุนไพรไทย เป็นต้น

3 นิทรรศการเคลื่อนที่ (Mobile Exhibition) เป็น นิทรรศการชั่วคราวประเภทหนึ่ง ที่สามารถขนย้าย เคลื่อนที่ ไปจัดแสดงตามสถานที่ต่างๆได้ ได้แก่ นิทรรศการแผ่นภาพพิพิธภัณฑ์ การทำผ้าบาติก การทำว่าวไทย เป็นต้น

นิทรรศการถาวรของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรงส่วนใหญ่ เป็นการตั้งแสดงวัตถุโดยไม่มีองค์ประกอบ (ฉาก) เพื่อเล่าเรื่อง แต่รู้เรื่องราวของวัตถุโดยย่อผ่านแผ่นป้ายบอกชิ้นงาน (เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) เป็นการจัดวางวัตถุชิ้นงานแบบง่ายๆ ภายในห้องไม้ไผ่เล็กๆ พิพิธภัณฑ์แม้ตั้งอยู่ในวัดซึ่งปรกติความคาดหวังของผู้มาชมอาจคาดหวังว่าจะพบนิทรรศการที่เกี่ยวข้องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย แต่จากการสังเกตพบว่ากิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาได้ถูกถ่ายทอดผ่านผู้ดูซึ่งการกระทำอยู่ร่วมกับเหตุการณ์จริงที่ถือปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะ และวันสำคัญอื่นๆ ที่มีกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่การพาชมพิพิธภัณฑ์ของปราชญ์ชุมชนและวิทยากรท้องถิ่นซึ่งมีเรื่องเล่ากับความเพลิดเพลินในการชมพิพิธภัณฑ์จึงอาจรับชมได้นานกว่าพิพิธภัณฑ์แห่งอื่นๆ

2. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยชาวบ้าน กล่าวคือ พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม มีวัตถุประสงค์ในการจัดขึ้นเพื่อสะท้อนวิถีชาวนาไทยของชุมชนในอดีต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในวิถีปัจจุบันได้เป็นอย่างดี และนำเสนอเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของบรรพบุรุษอีกด้วย ซึ่งในการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์นั้นได้รับยกย่องเป็นองค์กรชุมชน ที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ หรือหน่วยงานอื่น ๆ ของชุมชน มีการจัดทำหลักสูตรการเรียนท้องถิ่นเพื่อให้นักเรียนในชุมชนได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนอย่างมีแบบแผน และเห็นคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์โดยการสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ อีกทั้งยังมีการเผยแพร่ภูมิปัญญาไปสู่ท้องถิ่นอื่นหรือหน่วยงานต่าง ๆ โดยการเป็นวิทยากรนอกสถานที่ การจัดนิทรรศการต่าง ๆ มีการสนับสนุนการใช้เวลาว่างของแม่บ้านให้เกิดประโยชน์ โดยการถ่ายทอดการสานผลิตภัณฑ์ผักตบชวาที่เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนอื่นซึ่งอาจจำแนกประเภทของนิทรรศการ ดังนี้

1 นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) เป็นนิทรรศการประจำที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ซึ่งการจัดแสดงนั้นแสดงการเล่าเรื่องความเป็นอยู่ของชาวนาให้เห็นถึงภาพ ด้วยการนำเอาวัตถุที่จัดแสดงประกอบกับหุ่น (ฉาก) เพื่อให้มองเห็นภาพการกระทำจริงด้วยผู้ชมเอง และเข้าใจยิ่งขึ้นหากมีวิทยากรอธิบาย ซึ่งสามารถดึงดูดความสนใจของผู้ชมเป็นระยะเวลานาน เช่น หุ่นจำลองแสดงการหุงข้าวในห้องครัว หุ่นแสดงการใช้เคียวเกี่ยวข้าว หุ่นแสดงการดำนา เป็นต้น ซึ่งผู้ชมสามารถหยิบ จับ อุปกรณ์เครื่องมือต่างๆได้ด้วยความระมัดระวัง

2 นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) เป็นนิทรรศการ ที่จัดขึ้นตามความสะดวกของสถานที่ที่มีอยู่ เช่น การจัดแสดงเอกสารรูปภาพจากหนังสือพิมพ์ การจัดแสดงคำพังเพยจากวัตถุ (ตราชั่ง+หัวมัน = ชั่งหัวมัน) การสาธิตจักสานผลิตภัณฑ์ผักตบชวา เป็นต้น

3 นิทรรศการเคลื่อนที่ (Mobile Exhibition) เป็นนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์ นำออกไปจัดแสดงภายนอกพิพิธภัณฑ์ เช่น พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลม จำลอง นิทรรศการเศรษฐกิจพอเพียง และการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาเป็นต้น

การจัดนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตบ้านลานแหลมนี้ เป็นแรงบันดาลในของอาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ที่เห็นคุณค่าและหวงแหนในอัตลักษณ์ของชาวลานแหลม จึงได้จำลองวิถีชีวิตของคนในชุมชนไว้และดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเองโดยไม่มีเงินทุนสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ดังนั้นพิพิธภัณฑ์จึงได้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผักตบชวาเป็นรายได้หล่อเลี้ยงพิพิธภัณฑ์ ส่วนการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ เช่น เพื่อนพิพิธภัณฑ์ กระทำได้เพียงเชิญไปจัดแสดงนิทรรศการเคลื่อนที่และจะมีรายได้จากการเป็นวิทยากรและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา

ในปัจจุบันวัดลานแหลมซึ่งอยู่ไม่ไกลนัก (ประมาณ 1.5 กม.) ได้ดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดลานแหลมขึ้น โดยด้านบนประดิษฐานพระพุทธรูปหินแกะสลักซึ่งเชื่อว่าอยู่ในสมัยทวารวดี ชั้นล่างจัดเป็นพิพิธภัณฑ์โดยคณะกรรมการวัด และชาวบ้านในชุมชนร่วมสนับสนุนดำเนินการ จึงไม่อาจคาดเดาอนาคตของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย บ้านลานแหลมได้

3. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านที่ดำเนินการโดยโรงเรียน กล่าวคือ พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ มีวัตถุประสงค์ในการจัดขึ้นเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ซึ่งใช้อาคารเดิมของโรงเรียนซึ่งหมดสภาพในการใช้สอย นำมาเป็นอาคารพิพิธภัณฑ์ และสร้างสื่อการเรียนการสอนโดยเน้นภูมิปัญญาเชื่อมโยงจากอดีต รวมทั้งมีการจัดสอนดนตรีไทย ศิลปะลูกทุ่ง และการละเล่นว่าวไทย ได้รับความร่วมมือจากชุมชนในการบริจาคสิ่งของ อุปกรณ์การดำรงชีวิตโบราณ และมีปราชญ์ชาวบ้านเป็นวิทยากรในการอธิบาย ให้ความรู้แก่นักเรียนและผู้ที่สนใจ มีการบูรณาการประสานความรู้ต่าง ๆ เข้าไปสู่หลักสูตรการเรียนรู้ของโรงเรียน เป็นศูนย์

ศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแห่งหนึ่ง อีกทั้งยังวางแผนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวให้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชม ในอนาคต โดยสามารถจำแนกประเภทของนิทรรศการ ดังนี้

1 นิทรรศการถาวร (Permanent Exhibition) เป็นนิทรรศการประจำพิพิธภัณฑ์ที่มีความหลากหลายในการนำเสนอเป็นอย่างมาก เพราะการจัดทำนิทรรศการทั้งหมดเป็นความคิดของนักเรียนโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ทั้งหมด โดยการบูรณาการในการเรียนกับการทำโครงงานพิพิธภัณฑ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าชิ้นงานที่จัดแสดงเป็นฝีมือที่มาจากผู้ทำต่างวัย ต่างคุณวุฒิ ซึ่งปั้นแต่งทำรูปปูนปั้น และหุ่นจากวัสดุอื่นๆ เพื่อประกอบ (ฉาก) การนำเสนอนิทรรศการในแต่ละจุด เช่น มุมครัวโบราณ มุมวิวัฒนาการการหาปลา ตู้วิถีชีวิตชาวนา เป็นต้น เป็นการเล่าเรื่องประกอบวัตถุพร้อมหุ่นแสดง และฉากที่ตกแต่งเป็นอย่างดี

2 นิทรรศการชั่วคราว (Temporary Exhibition) เป็น นิทรรศการที่มีช่วงระยะเวลาจัดแสดงสั้น ขึ้นอยู่กับการจับประเด็นหัวข้อที่อยู่ในความสนใจในช่วงเวลานั้น หรือหัวข้อที่นักเรียนกำลังศึกษา มาจัดเป็นนิทรรศการ เช่น การปั้นภาพสามมิติแสดงวิถีชีวิตของชาวโคกพระเจดีย์ การสอนดนตรี นาฏศิลป์ ดนตรีไทย และนิทรรศการตามปฏิทินการศึกษา เป็นต้น

3 นิทรรศการเคลื่อนที่ (Mobile Exhibition) เป็นนิทรรศการที่พิพิธภัณฑ์นำออกไปจัดแสดงเพื่อโชว์ผลงานทางวิชาการ เช่น โครงงานทางการศึกษา แผ่นภาพนิทรรศการ ผลิตภัณฑ์จากวัสดุรีไซเคิล เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ได้ชื่อว่าเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ดำเนินการจัดตั้งเสร็จและมีพิธีเปิดภายใน 2 เดือน ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดีจากชุมชนในการบริจาควัตถุที่เคยใช้ในอดีตเพื่อจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เป็นจำนวนมาก และยังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากวัดโคกพระเจดีย์ องค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์ พิพิธสถานแห่งชาติพระปฐมเจดีย์ในการจัดทำทะเบียนวัตถุ และภาควิชาชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ในการดำเนินการจัดทำ “โครงการวัฒนธรรมสายใยชุมชน : พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ ตำบลโคกพระเจดีย์” มุ่งให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางยึดหลักพึ่งตนเอง พัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เน้นการมีส่วนร่วมในการคิดการลงมือทำและการร่วมกันรับประโยชน์ นำความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อถือตามหลักศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งจะสนองตอบนโยบายด้านสังคมของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ โบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน ส่งเสริมบทบาทเยาวชนและพัฒนาวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

การมีส่วนร่วมของชุมชน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั้งสามแห่ง ในเขตอำเภอนครชัยศรีเป็นศูนย์กลางรวบรวมวัตถุอันล้ำค่าในชุมชน ซึ่งได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นประโยชน์ในการเก็บรักษาศึกษาและสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา และข้อมูลวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ให้ความรู้ อธิบาย บรรยาย สาธิต และสอนในภูมิปัญญาท้องถิ่น และส่งเสริมการนำเอาทุนชุมชนที่มีอยู่ทั้งทุนที่เป็นผลผลิต ทุนความรู้ ภูมิปัญญาประเพณี วัฒนธรรม และทรัพยากรต่าง ๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ ด้วยความคุ้มค่าเป็นประโยชน์เกิดความสมดุลในชีวิตและสังคม รู้จักวิถีชีวิตการกินอยู่แบบพอเพียงตามรอยบรรพบุรุษ มองเห็นคุณค่าของสิ่งที่เหลือใช้ที่สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ได้

คนในชุมชนร่วมเป็นผู้บริหาร คณะกรรมการ ผู้อำนวยความสะดวก และร่วมทำกิจกรรมที่จัดขึ้นตามประเพณีประจำปีของชุมชน ที่สอดแทรกกิจกรรม และการละเล่นต่าง ๆ ในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชน มีการร่วมทำบุญวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรมตามความเชื่อ ที่ถือปฏิบัติเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี สำคัญของชุมชน

นอกจากนั้นพิพิธภัณฑ์ยังเป็นสถานที่ให้ความรู้ในการใช้สมุนไพรไทย เป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวของชุมชน รวมถึงเป็นการส่งเสริมการสร้างรายได้เสริมจากการนำผลงาน ผลิตภัณฑ์ของนักเรียนและคนในชุมชนมาจำหน่ายด้วย

อภิปรายผล

แนวคิดและรูปแบบการดำเนินการพิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน เป็นแนวคิดที่เรียกว่าเป็นคลังแห่งภูมิปัญญาของ เป็นองค์กรชุมชนที่รวบรวมสิ่งที่ดีงามและเอกลักษณ์ของชุมชนไว้ รอวันลูกหลานผู้ที่เห็นคุณค่าจะเรียนรู้และนำเอาภูมิปัญญาที่บันทึกไว้ผ่านวัตถุเครื่องใช้ เครื่องมือทำมาหากิน และอุปกรณ์ในการดำรงชีพของบรรพบุรุษนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันมากที่สุด ถ่ายทอดผ่านรูปแบบการดำเนินการของแต่ละพิพิธภัณฑ์ มีลักษณะเชิงกลยุทธ์ ที่แสดงออกผ่านกิจกรรมต่างๆ ของพิพิธภัณฑ์เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ

จากแนวคิดและการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทั้งสามแห่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิรินยา จุรุเทียบ (2546 : บทคัดย่อ) เรื่อง การนำเสนอการจัดพิพิธภัณฑ์ ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน พบว่าสภาพและบทบาทงานบริหารการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ ในด้านการจัดแสดงมีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่น มีประโยชน์ในหลายด้านทั้งให้ความรู้ ความรู้สึกภูมิใจในภูมิลำเนา และสนุกสนานเมื่อเข้าชม ใช้ประโยชน์ในการสอนได้หลายวิชา ปัจจุบันยังไม่สามารถ

สนองตอบต่อความต้องการของชุมชนได้ทั้งหมด ทั้งการบริการข้อมูล การนำเสนอข้อมูล การอธิบาย การประชาสัมพันธ์ ชุมชนมีความต้องการให้มีเจ้าหน้าที่นำชม เพิ่มเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น และนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เพิ่มการบริการสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น ระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน มี 4 องค์ประกอบ คือ (1) ปัจจัยนำเข้าระบบจัดการพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษา คือ สภาพแวดล้อม สถานศึกษา ชุมชน องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น นโยบายของรัฐ และปัจจัยการจัดพิพิธภัณฑ์เพื่อการศึกษาที่ประกอบด้วย นโยบายของพิพิธภัณฑ์ บุคลากร งบประมาณ และความต้องการของชุมชน (2) กระบวนการ ดำเนินงานของพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย การจัดแสดงที่เน้นการให้ความรู้ของดีเมืองกาฬสินธุ์ ใช้การจัดแสดงโดยใช้เทคนิคโสตทัศนูปกรณ์ การบริการศึกษาทั้งในและนอกพิพิธภัณฑ์ (3) การศึกษาชุมชน เป็นสิ่งอำนวยประโยชน์ให้ชุมชนได้รับข่าวสาร ความรู้ เข้าร่วมกิจกรรม เรียนรู้วัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น และรักในท้องถิ่นตน เป็นต้น

การเรียนรู้จากพิพิธภัณฑ์ยังเกี่ยวข้องกับแนวคิดการจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์ซึ่งงานวิจัยของเชิดชาติ หิรัญโร (2546 : บทคัดย่อ) เรื่อง “การสื่อความหมายและการรับรู้จากนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” เน้นหนักในด้านการออกแบบนิทรรศการ และการสื่อความหมายของผู้จัดทำนิทรรศการกับผู้ชมนิทรรศการ พบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเชียงแสน มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่ผสมผสานระหว่างหลายรูปแบบ ด้านการออกแบบนิทรรศการ และวิธีการสื่อความหมายนั้นมุ่งเน้นการนำเสนอประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมเมืองเชียงแสนเป็นหลัก และมีเรื่องวิถีชีวิต วัฒนธรรมของกลุ่มชนในเมืองเชียงแสนเป็นส่วนเสริม โดยเน้นวิธีการสื่อความหมายผ่านโบราณศิลปวัตถุเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธัญญา น่วมด้วง (2538 : บทคัดย่อ) เรื่อง “การนำเสนอรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จังหวัดอ่างทอง” โดยพบว่าคนส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน และต้องการให้มีการจัดตั้งอย่างยิ่ง เพราะเป็นโครงการที่มีประโยชน์ต่อการศึกษา และพัฒนาในด้านต่างๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อจังหวัด และประชาสัมพันธ์เพื่อรับบริจาควัตถุสิ่งของเพื่อจัดแสดง โดยเนื้อหาในการจัดแสดงต้องแสดงถึงเอกลักษณ์ในท้องถิ่น และเห็นด้วยกับการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน โดยจะต้องใช้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับเนื้อหาที่จัดแสดงเป็นสำคัญ เช่นเดียวกับบทความทางวิชาของ ไมเคิล สตีเฟน เชพพิโร (Micheal Steven Shapiro 1990) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับสาธารณะชนผู้ชมพิพิธภัณฑ์ในบทความเรื่อง The public and The museum , จาก The Museum ถึงความเป็นมาของกิจการที่พิพิธภัณฑ์กับสาธารณะชนนับแต่อดีตที่ผ่านมา โดยเปลี่ยนเรื่องราวของการนำเสนอพิพิธภัณฑ์เหมือนกับละครสอนศีลธรรมที่แบ่งเป็น 4 ช่วง คือ องค์ที่ 1 เริ่มจากช่วง กลางทศวรรษที่ 16 เมื่อมีการจัดแสดงสิ่งแปลกตาหายาก หรือการจัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาให้กับบุคคลที่ร่อนเร่

พเนจรทีมีอยู่ทั่วไปในยุโรป และองค์ที่ 2 เริ่มต้นเมื่อปลาย ค.ศ.ที่ 18 พร้อมกับยุคภูมิปัญญาและการเปิดพิพิธภัณฑ์ให้กับสาธารณะชนด้วยความสำนึกในส่วนรวมในวัฒนธรรมของชาติ ในองค์ที่ 3 เป็นไปด้วยรูปแบบคงที่อยู่เป็นเวลานานด้วยมุมมองและทัศนะของปราชญ์ที่มาจากสถาบันการปกครอง และในช่วงองค์สุดท้ายที่ว่าด้วยแนวความคิดในการจัดการพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ที่เป็นการให้บริการกับสังคมทึกชนชั้นที่เกิดขึ้นในระหว่างทศวรรษที่ 20

วิลคอมบ์ อี วอชเบิร์น (Wilcomb E. Washburn 1990) เล่าถึงการที่พิพิธภัณฑ์ในอเมริกาและในที่ส่วนอื่นๆ ของโลกต่างพบกับความยุ่งยาก กับการจัดแสดงโดยเฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ลักษณะของพิพิธภัณฑ์ได้เปลี่ยนไปพร้อมวิวัฒนาการในการจัดแสดง แม้แต่การปรับตัวอาคารเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ เพื่อให้เข้ากับยุคแห่งความทันสมัย และเสนอว่าในปัจจุบันนี้ว่ายังขากการวิจัยเกี่ยวกับเหตุผลในการเข้าเยี่ยมชมและการจัดแสดงของสาธารณะชนอย่างจริงจัง

นอกจากนั้น มาซาโอ ยามากูชิ (Masao Yamaguchi 1991) บทความ The Poetics of Exhibition in Japanese Culture. จากหนังสือ The Exhibiting culture กล่าวถึงการจัดแสดงที่นอกเหนือไปจากวัตถุเน้นที่การสร้างความหมายและจินตนาการแก่ผู้เข้าชม โดยเปรียบเทียบกับเทคนิคในการจัดแสดงของชาวญี่ปุ่น ที่ได้สร้างความหมายให้กับวัตถุและที่ว่างด้วยเทคนิคที่เรียกว่า มิตาเต (Mitate) มิตาเตเป็นเทคนิคที่เกจากความเชื่อ ตำนาน และวิถีชีวิต ที่ได้สร้างให้เห็นความหมายที่ซ่อนเร้นทั้งที่เป็นเนื้อหาในวิถีชีวิตของชาวญี่ปุ่น การจัดแสดง , รวมทั้งการจัดการกิจกรรมในชนิดสะท้อนให้เห็นรากฐานทางความคิดแบะวัฒนธรรม ผู้เขียนได้กล่าวเปรียบเทียบกับการจัด “ที่ว่าง” ที่เรียกว่าพิพิธภัณฑ์โดยทั่วจะให้ความสำคัญกับการจัดแสดง “วัตถุ” โดยปฏิเสธความมีชีวิตของวัตถุ การจักแสดงของพิพิธภัณฑ์ในตะวันตก นับแต่ยุคโบราณ เป็นความพยามให้ความหมายกับวัตถุให้เห็นถึง ความเจริญรุ่งเรืองและสร้างให้วัตถุนั้นเป็นของสูงส่งและมีคุณค่าความงามอย่างสูงทางศิลปะ โดยปฏิเสธถึงบริบทและความมีชีวิตของวัตถุนั้นในวัฒนธรรมที่วัตถุนั้นดำรงอยู่ ในบทสรุปนั้นผู้เขียนพยายามเสนอ ลบล้างระบบการจัดการจักแยกประเภทสิ่งของ และสร้างระบบการให้ความหมายในรูปลักษณ์ใหม่แทน

แนวคิดในการจัดแสดงวัตถุในพิพิธภัณฑ์ ซูซาน โฟเกล (Susan Vogel. 1991) เสนอบทความเรื่อง Always true to The object , in our fashion ในหนังสือ Exhibiting culture เสนอทัศนะที่มีต่อการจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์โดยยกตัวอย่าง ศิลปวัตถุจากแอฟริกา โดยผู้เขียนให้ความเห็นว่าไม่ศิลปวัตถุชิ้นใด ที่สร้างขึ้นมาเพื่อให้นำมาจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ โดยยกตัวอย่างถึงการจัดแสดงที่เกิดขึ้นเป็นความร่วมมือระหว่างภัณฑารักษ์กับศิลปินนักออกแบบ ซึ่งช่วยกันการตีความ โดยถือเอาการจัดแบ่งประเภทของวัตถุตามรูปแบบแนวความคิด ค่านิยม และทัศนะคติที่

วัฒนธรรมตะวันตกมีต่อวัฒนธรรมในทวีปแอฟริกา มีผลให้การความหมายกับวัตถุ ในฐานะของศิลปะและคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์จนทำให้วัตถุนั้นห่างมีความหมายห่างไกลจากบริบทและความหมายดั้งเดิมในสังคมแอฟริกา ผู้เขียนได้เสนอวิธีการใหม่ในการจัดแสดงโดยการทดลองเพื่อพัฒนาเป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับกระบวน “การจัดแสดง” เพื่อสร้างให้วัตถุนั้นสามารถแสดงความหมายในตนเอง โดยให้ผู้ชมมีส่วนร่วมในการถกเถียง วิพากษ์วิจารณ์และร่วมค้นหาความหมายที่แท้จริงของวัตถุที่นำมาจัดแสดง

จะเห็นได้ว่าการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี ทั้งสามแห่ง ยังขาดการจัดการที่เป็นระบบเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่แท้จริง ซึ่งรายงานการวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต: พิพิธภัณฑ์” ของสุมาลี สังข์ศรีและคณะ (2548: บทสรุปผู้บริหาร) ได้สรุปถึงแนวทางการจัดการพิพิธภัณฑ์ ว่า

1. จุดมุ่งหมายและนโยบายของพิพิธภัณฑ์: 1) เป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆ ตามประเภทของพิพิธภัณฑ์ เช่น วิถีชีวิต ภูมิปัญญาไทย โบราณวัตถุ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น 2) เป็นการธำรง สืบทอดคุณค่าเอกลักษณ์ และมรดกของชาติ 3) เป็นแหล่งแสดงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือชาติ ในภาพรวม 4) เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าอิสระ และวิจัยเฉพาะทาง 5) เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ 6) เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน 7) เป็นสถานที่ให้การศึกษาตามอัธยาศัย 8)เป็นแหล่งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน 9)เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต

2. การบริหาร: 1) โครงสร้างการบริหาร คือ ไม่มุ่งกำไร เป้าหมายหรือทิศทางการบริหาร คือ การมุ่งให้บริการ ให้ประโยชน์ต่อประชาชน โดยใช้กลุ่มเป้าหมายเป็นตัวตั้ง การบริหารพิพิธภัณฑ์ควรมีการจัดแบ่งงานเป็นกลุ่มต่างๆ โดยมีกลุ่มงานหลักประกอบด้วย กลุ่มงานบริการ กลุ่มงานวิชาการ กลุ่มงานผลิต ออกแบบนิทรรศการ กลุ่มงานประชาสัมพันธ์ กลุ่มงานอาคารสถานที่ กลุ่มงานทะเบียน 2) การวางแผนระยะสั้น เป็นแผนประจำปี แผนเร่งด่วนที่สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายตามสถานการณ์ และแผนระยะยาว เป็นแผนที่มีพื้นฐานมาจากนโยบายของชาติ ส่วนใหญ่กำหนดไว้ 3 – 5 ปี 3) งบประมาณ พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต งบประมาณมาจากการสนับสนุนของรัฐบาลเป็นหลัก รองลงมาควรเป็นองค์กรเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนตามลำดับ หรืออาจตั้งเป็นมูลนิธิ หรือขอสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด หรือส่วนตำบล ให้ขึ้นทะเบียนพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ ซึ่งเทียบเท่าสถานศึกษาและมีงบประมาณสนับสนุน

3. บุคลากร ผู้บริหารและบุคลากรของพิพิธภัณฑ์จะต้องมีความรู้ความสามารถตรงกับลักษณะงานที่ปฏิบัติ มีความเชี่ยวชาญ มีใจรักด้านศิลปวัฒนธรรม หรืองานที่พิพิธภัณฑ์จัดแสดง

โดยจิตวิญญาณ มีความรู้ภาษาต่างประเทศ มีมนุษย์สัมพันธ์ที่ดี มีจิตใจพร้อมให้บริการ ปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์ ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ เป็นนักสื่อสารและนักถ่ายทอดที่ดี และบุคลากรต้องมีจำนวนที่เพียงพอกับงาน

4. กิจกรรมที่พิพิธภัณฑ์ควรจัดในฐานะแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต 1)พิพิธภัณฑ์ควรจัดกิจกรรมหลากหลายขอบเขตภาระหน้าที่ของตนเอง เช่น มีทั้งจัดแสดงนิทรรศการ การบรรยายให้ความรู้ การจัดสัมมนา การจัดค่าย การจัดกิจกรรมภาคสนาม กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ เป็นต้น 2)ควรหาจุดเด่นของตนและส่งเสริมจุดเด่นนั้น 3) ควรมีกิจกรรมหลักและกิจกรรมเสริม เช่น เข้าค่าย สิ่งแวดล้อม เป็นต้น 4) จัดกิจกรรมตามความเหมาะสมของแต่ละกลุ่มเป้าหมาย หรือตามวัตถุประสงค์ของหน่วยงาน สถานศึกษาที่แสดงความจำนง 5) จัดกิจกรรมนอกสถานที่ เช่น อบรมสัมมนาตามหน่วยงานต่างๆ จัดรถเคลื่อนที่ออกไปจัดนิทรรศการเนื่องในโอกาสวันสำคัญต่างๆ 6) จัดทำสื่อประเภทต่างๆ เผยแพร่ความรู้ เช่น เอกสาร แผ่นพับ โปสเตอร์ วีดีโอ เป็นต้น

5. วิธีการจัดให้พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต 1) ต้องประชาสัมพันธ์เชิงรุก โดยการให้ข่าวสารข้อมูลทางสื่อที่หลากหลาย เช่น วิทยุท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ หอกระจายข่าว ออกหน่วยประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ เป็นต้น 2) พิพิธภัณฑ์ควรทำการตลาด 3) สำรวจกำหนดของเขตของกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ เพื่อนำมาใช้วางแผนทำกิจกรรม 4) จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในวิชาพิพิธภัณฑ์ ให้เรียนในบทเรียนแล้วมาดูงานเพิ่มเติมที่พิพิธภัณฑ์ 5) ให้องค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ 6) ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ 7) ประสานงานเพื่อสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8) เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีการต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมในหน่วยงานของกลุ่มเป้าหมาย 9) ปรับและพัฒนาข้อมูลให้ทันสมัยอยู่เสมอ 10) ผู้บริหารพิพิธภัณฑ์ต้องมีวิสัยทัศน์และสนับสนุนกิจกรรมอย่างเต็มที่ 11) มีการพัฒนาบุคลากรอย่างสม่ำเสมอ 12) ต้องทำให้พิพิธภัณฑ์ได้รับการยอมรับว่า เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนประเภทหนึ่ง

6. การมีส่วนร่วมของประชาชน ความคิดเห็นของประชาชนผู้รับบริการได้มีส่วนร่วม เช่น มีส่วนร่วมในการเข้าชมให้มากขึ้น ช่วยประชาสัมพันธ์ปากต่อปาก ช่วยบริจาคทุนทรัพย์และสิ่งของ เป็นกรรมการในการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ และเป็นอาสาสมัครช่วยงานพิพิธภัณฑ์ในด้านต่างๆ เช่น ให้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องท้องถิ่น งานทะเบียน ต้อนรับผู้มาเยี่ยมชม เป็นต้น

7. การให้บริการ ซึ่งควรเปิดทำการทุกวันหรือปิดบางวันเท่านั้น และควรเปิดให้เข้าชมโดยไม่คิดค่าบริการใดๆ

8. การประสานงานกับหน่วยงานและการสร้างเครือข่าย เพื่อนพิพิธภัณฑ์กันเอง หรือประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมเป็นกรรมการ รวมถึงประสานงานกับบริษัททท่องเที่ยว

9. การติดตามผล ควรมีการติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบผลของการดำเนินงาน และสามารถแก้ไขปรับปรุง แก้ไขข้อบกพร่องและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและชุมชน

จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกระบวนการดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และรูปแบบในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์บรรลุวัตถุประสงค์ของพิพิธภัณฑ์มากที่สุดและเกิดประโยชน์กับชุมชนมากที่สุดเช่นเดียวกัน

บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในการพัฒนาที่มีต่อชุมชน

บทบาทการพัฒนาของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งแม้จะมีการดำเนินการต่างกัน แต่มีแนวคิด/รูปแบบ/กิจกรรมใกล้เคียงจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ

1. ด้านการศึกษา มีการจัดแสดงวัตถุต่าง ๆ ออกเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาเรียนรู้ ทำความเข้าใจ รวมถึงการเข้าถึงบรรยากาศในยุคสมัยที่ทำการจัดแสดง มีการใช้วิทยากรท้องถิ่นเป็นผู้บรรยายให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นในอดีต ใช้การสาธิตในกระบวนการขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชนได้อย่างเป็นขั้นตอน มีแนวคิดการการศึกษา โดยให้เกิดการเรียนรู้แบบสองทาง และจับต้องได้จริง เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการแสดงความคิดเห็นในการจัดนิทรรศการตามความคิดสร้างสรรค์ของผู้เข้าชม

เช่นเดียวกับงานวิจัย เทอร์เทลโล (Tortello. 2002 : 792-A)ได้ศึกษาการพิจารณาบทบาทวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพในที่นี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียน ที่มีต่อประสบการณ์ที่พิพิธภัณฑ์เป็นขั้นพื้นฐานและการตรวจสอบบทบาทหน้าที่ ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์ในเชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ในหัวข้อคือ “เด็กๆ รับรู้ถึงวัฒนธรรมของเขาเอง” เด็กๆ ชาวจาไมก้าและประสบการณ์ของเด็กๆ ในพิพิธภัณฑ์การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ และการพัฒนาความเป็นส่วนตัว พบว่า ในปี ค.ศ.1990 วัฒนธรรมในนโยบายพัฒนาระดับชาติได้กลับมาเฟื่องฟู โดยสังเกตได้จากการประชุมด้านวัฒนธรรมได้ถูกจัดขึ้นอย่างมากมาย และเอกสารด้านนโยบายได้ถูกตีพิมพ์ขึ้น ความร่วมมือในการพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นสิ่งสะท้อนหนึ่งที่ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจ และความชื่นชอบในวัฒนธรรม (วิถีชีวิตของชาวจาไมก้า)การเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและระบบการศึกษา ได้ถูกเริ่มทบทวนท่ามกลางกลไกของสิ่งเร้าทางวัฒนธรรมอื่น และเหตุในการพัฒนาแบบยั่งยืนที่ขัดแย้ง งานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ประสบการณ์ด้านพิพิธภัณฑ์ แบบ Cross-Section ในการพิจารณาบทบาททางวัฒนธรรมที่มีต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า การวิเคราะห์เชิงคุณภาพนี้ได้ยึดถือปฏิกิริยาของเด็กนักเรียนที่มีต่อประสบการณ์ ที่พิพิธภัณฑ์เป็นขั้นพื้นฐาน และ

การตรวจสอบบทบาทหน้าที่ของผู้ที่มีส่วนร่วมในพิพิธภัณฑ์เชิงทฤษฎีถูกนำมาใช้ ผู้ที่ต้องถูกตรวจสอบบทบาทได้แก่ ผู้ให้ความรู้ ผู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และผู้สร้างสังคม การทบทวนนโยบาย การสังเกตเด็กที่เข้าชมพิพิธภัณฑ์ และการสัมภาษณ์ผู้รับผิดชอบพิพิธภัณฑ์เด็ก เช่น ครู ครูใหญ่ พนักงานพิพิธภัณฑ์ สมาชิกกรรมการ และผู้กำหนดนโยบาย จะเป็นองค์ประกอบในการวิเคราะห์ของการศึกษาฉบับนี้ ทั้งยังครอบคลุมถึงบทบาท ด้านการศึกษาในพิพิธภัณฑ์ที่ควรระมัดระวัง ในการพิจารณาบทบาทพิพิธภัณฑ์ต่อการศึกษาในภาคนโยบายและภาคปฏิบัติ ณ ประเทศจาไมก้า งานชิ้นนี้ยังได้เสริมมุมมองของประเทศกำลังพัฒนาและยังค้นหาว่าพิพิธภัณฑ์สามารถกระตุ้นความเป็นตัวตนและความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร โดยมุ่งเน้นประเด็นต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับความยืดหยุ่นของวัฒนธรรม และทักษะวิชาชีพครู (การเพิ่มของสติปัญญา) วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สรุปได้ว่า พิพิธภัณฑ์ทั้งหลายที่ตั้งในประเทศจาไมก้า และประเทศที่กำลังพัฒนา สามารถเพิ่มโอกาสด้านความก้าวหน้าในการศึกษา และมีส่วนกระตุ้นการคิดเชิงวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และความชื่นชอบต่อผู้อื่นและต่อตนเอง อย่างไรก็ตามโอกาสในความก้าวหน้าด้านการศึกษาดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ถ้าบุคคลที่มีความรับผิดชอบด้านนโยบายการศึกษา และผู้บริหารมีความสามารถในการเปลี่ยนจากภาคนโยบายสู่ภาคปฏิบัติได้ ไม่ใช่เพียงแต่มองเห็นพิพิธภัณฑ์ เป็นเพียงสถานที่เก็บวัตถุโบราณวัตถุ หรือสิ่งก่อสร้างที่ไร้ชีวิต การตระหนักถึงความสำคัญของผู้ชมพิพิธภัณฑ์วัยเด็กก็เป็นการแสดงการยอมรับในตัวเด็กแล้ว

การพัฒนาเพื่อเป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ความรัก ความผูกพันหวงแหนในภูมิปัญญาของท้องถิ่น และ เป็นศูนย์การของชุมชนที่สะท้อนขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ควรแก่กรนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เพื่อดำรงอยู่ตามวิถีแห่งชุมชน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม และด้านนาฏศิลป์

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านทุกแห่งล้วนเป็นขุมพลังแห่งการเรียนรู้ เป็นคลังรวบรวมภูมิปัญญาที่จะนำมาเป็นองค์ความรู้กับเยาวชน ซึ่งงานวิจัยของ สุทธาสินี วัชรบูล (2544:54) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ขุมพลังแห่งการเรียนรู้ กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ พบว่าพิพิธภัณฑ์เป็นตัวกระตุ้นและสนับสนุนสังคมแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้จากวัตถุจริงที่ตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์เป็นการกระตุ้นให้เกิดความกระหายรู้ เกิดความคิดสร้างสรรค์ ระหว่างการชมผลงาน ผู้ชมจะบังเกิดความคิดใหม่ ความรู้ใหม่ ก่อให้เกิดการพัฒนาการทุกระดับของการศึกษานับแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่วัยชรา นอกจากนี้พิพิธภัณฑ์ยังเป็นศูนย์กลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สำหรับกลุ่มคนซึ่งถูกกีดกันจากสังคม ไม่ว่าจะเป็นผู้ว่างงาน ผู้ไร้ทักษะฝีมือ ผู้มีรายได้ต่ำ ผู้อาศัยในแหล่งเสื่อมโทรม ในสภาวะแวดล้อมที่มีอาชญากรรมสูง ผู้ที่มีสุขภาพอนามัยไม่ดี หรือผู้ที่ยากจน ครอบครัวแตกแยกเหล่านี้

พิพิธภัณฑ์ ห้องสมุด หอศิลป์ จะเป็นสถานที่ซึ่งพวกเขาเข้าไปหาความบันเทิงหาความรู้จากวัตถุที่ถูกจัดไว้ ผลงานศิลปะนี้เองที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมจินตนาการ เกิดการเรียนรู้ สร้างความเชื่อมั่นลดความรู้สึกที่ถูกกีดกันในสังคมลง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลพงศ์ อารมณ์ดี (2546 : บทคัดย่อ) จากงานวิจัยเรื่อง “บทบาทพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ในฐานะพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง” พบว่าพิพิธภัณฑ์ได้มุ่งเน้นการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองร้อยเอ็ด ในด้านภูมิศาสตร์ ธรณีวิทยา บุคคลสำคัญ โบราณคดีและประวัติศาสตร์ ศิลปะพื้นบ้าน วิถีชีวิต ประเพณี และศิลปหัตกรรมผ้าไหมส่งผลให้พิพิธภัณฑสถาน มีบทบาทหลักในด้านการศึกษา บทบาทในการสร้างจิตสำนึก และความภาคภูมิใจในการรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของคนในท้องถิ่น และบทบาทในการจัดแสดง รวมทั้งมีบทบาทรองในด้านการเป็นแม่แบบของพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง บทบาททางด้านเศรษฐกิจ และบทบาททางการเมือง เป็นต้น นอกจากนั้นงานวิจัยของ วิเชียร วิไลแก้ว (2543 : บทคัดย่อ) เรื่อง “พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ไทย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ” งานวิจัยนี้ศึกษาประวัติความเป็นมาและปัญหาในการดำเนินงาน อันเป็นสาเหตุ แห่งการไม่ประสบความสำเร็จตามเจตนารมณ์ในการทำหน้าที่เป็น “สถาบัน” ในสังคม โดยพบว่าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ 40 แห่ง กระจายอยู่ใน 29 จังหวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพัฒนามาจากพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์ในรัชกาลที่ 4 เพื่อเก็บรักษาสิ่งของที่หลากหลายรวมทั้งเครื่องราชบรรณาการ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้พัฒนาเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เปิดให้คนทั่วไปเข้าชม โดยใช้ระบบการจัดการแบบตะวันตก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เกิดแนวคิดเรื่องชาตินิยม ทำให้พิพิธภัณฑ์กลายเป็นสถานที่จัดแสดงเฉพาะโบราณวัตถุเพื่อยืนยันความเป็นเอกลักษณ์ประวัติศาสตร์ของชาติ แนวการจัดแสดงที่ให้ความสำคัญกับโบราณวัตถุเป็นเหตุให้ผู้เข้าชมไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตนกับการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อีกทั้งกรมศิลปากรยังไม่ให้ความสำคัญกับวัดที่ทำหน้าที่ใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์อันเป็นภูมิปัญญาไทยด้านนี้ การทำความเข้าใจบทบาทของวัดพร้อมกับการทบทวนประวัติศาสตร์อย่างไตร่ตรอง ก็จะนำไปสู่การปรับบทบาทของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติให้เป็น “ให้เป็นสถาบันการศึกษานอกระบบ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าและความเพลิดเพลิน” อย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้นักวิชาการต่างประเทศ เช่น บอนเนอร์ (Bonner 1985) ซึ่งเป็นผู้อำนวยการดูแลโครงการและสิ่งที่จัดแสดงของพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางธรรมชาติ (Museum of Science and Natural History) สหรัฐอเมริกา กล่าวถึงความสำคัญของพิพิธภัณฑ์ว่ามีส่วนอย่างยิ่งในการช่วยเสริมการเรียนการสอนวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) ให้กับนักศึกษา โดยได้แบ่งแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์ไว้เป็น ๒ ด้าน ได้แก่ ประโยชน์ที่ทางพิพิธภัณฑ์สามารถช่วยเสริม

การเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัย และประโยชน์ที่ตัวนักศึกษาจะได้รับเองโดยตรงจากการมาฝึกงานเป็นเจ้าหน้าที่ที่พิพิธภัณฑ์

ประโยชน์แบบที่หนึ่ง ฝ่ายพิพิธภัณฑ์สามารถเอื้ออำนวยต่อการเรียนการสอนของทางมหาวิทยาลัยได้หลายทาง ได้แก่ การให้ยืมของที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์เพื่อให้คณาจารย์ใช้ประกอบการสอน การจัดเจ้าหน้าที่จากทางพิพิธภัณฑ์ไปให้ความรู้ถึงห้องเรียนในฐานะวิทยากร ตลอดจนการจัดสรรพื้นที่บางส่วนของพิพิธภัณฑ์เพื่อใช้ในการเรียนแบบทัศนศึกษา ซึ่งกรณีหลังนี้ผู้สอนอาจต้องติดต่อทางพิพิธภัณฑ์ก่อน และพิจารณาว่าทางพิพิธภัณฑ์มีขนาดพื้นที่ที่จะจัดสรรให้ได้หรือไม่

ประโยชน์แบบที่สอง คือ การจัดให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ตรงโดยเข้าฝึกงานที่พิพิธภัณฑ์ สำหรับกรณีนี้ บอนเนอร์ให้ข้อแนะนำว่าทางมหาวิทยาลัยอาจจัดไว้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรก็ได้ หรือแล้วแต่ความสมัครใจในการเลือกของนักศึกษาที่จะฝึกงานเองก็ได้ หากกำหนดเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตร จำเป็นต้องมีการกำหนดระเบียบกฎเกณฑ์และการประเมินผลการฝึกงานให้ชัดเจนตั้งแต่ต้น ได้แก่ ขอบเขตของงานและลักษณะงานที่ต้องทำ ระยะเวลาที่ฝึกงาน และวิธีการประเมินผล สำหรับวิธีประเมินผลนั้น บอนเนอร์เห็นว่าคะแนนประเมินที่นักศึกษาได้ควรมาจากการประเมินทั้งสองฝ่าย คือ เจ้าหน้าที่ของทางพิพิธภัณฑ์และครูผู้ดูแลการฝึกงานประจำวิชานั้นๆ ซึ่งการฝึกงานเช่นนี้ไม่เพียงมีประโยชน์ต่อนักศึกษาที่ได้รับความรู้ตามประสบการจริงนอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน แต่ผลการฝึกงานยังสามารถระบุไว้ในประวัติส่วนตัวเพื่อใช้แสดงในการยื่นสมัครงานหรือสมัครเรียนต่อได้

มัธธิอาส (Matthias 1987) ซึ่งเป็นผู้ประสานงานในการจัดการนำเที่ยวชมพิพิธภัณฑ์ Snite Museum ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ด้านศิลปะ ตั้งอยู่ภายในมหาวิทยาลัยนอตเตอร์ดัม (The University of Notre Dame) ได้กล่าวถึงประโยชน์และวิธิการที่มีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะแก่นักศึกษาผู้เข้าชม แนวทางที่เธอใช้ในการจัดการเรียนการสอนแบบผสมผสานการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์เข้าไปด้วยนั้นเรียกว่าเป็นแบบวิธีโซแครติค (Socratic Method) กล่าวคือ ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะต้องทำหน้าที่คล้ายเป็นครูผู้สอนไปในตัว ซึ่งการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะต้องเข้าฟังในชั้นเรียนร่วมกับนักศึกษาก่อนอย่างน้อยหนึ่งถึงสองครั้งก่อนที่จะถึงวันพาชมพิพิธภัณฑ์จริงๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นั้นทำหน้าที่ในวันจริงได้อย่างสมบูรณ์ รวมทั้งยังสามารถแนะนำหนังสือที่เกี่ยวข้องให้นักเรียนได้อ่านเพื่อเป็นการเตรียมตัวให้พวกเขาคุ้นเคยกับสิ่งที่กำลังจะไปศึกษาจากพิพิธภัณฑ์ เมื่อถึงวันเยี่ยมชมจริง ผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์จะไม่เพียงแต่พาเดินดูงานศิลปะชิ้นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับรายวิชาที่นักเรียนกำลังศึกษาอยู่ แต่จะมีการตั้งประเด็นคำถามให้นักศึกษาได้อภิปรายถกเถียงกันในระหว่างนั้น เช่น สิ่งที่เรียกว่าศิลปะชั้นสูงเป็น

เช่นไร สิ่งที่เห็นตรงหน้าเป็นศิลปะชั้นสูงหรือไม่ และอะไรเป็นเกณฑ์ให้ตัดสินเช่นนั้น การเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พร้อมกับมีการอภิปรายประเด็นต่างๆ จะทำให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และเปิดโอกาสให้เขาได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น ไม่เป็นการเรียนรู้แบบเฉื่อยชาที่ผู้เรียนมักเป็นฝ่ายรับข้อมูลจากผู้ที่ทำหน้าที่พาชมพิพิธภัณฑ์แต่เพียงอย่างเดียว วิธีโซแครติคนี้ทำให้เด็กๆ จะสามารถจดจำข้อมูลได้ดีกว่า พร้อมทั้งมีความคิดที่หลากหลาย เปิดโลกทัศน์ให้เขามีมุมมองกว้างขวางขึ้น และไม่จำกัดเฉพาะการเรียนวิชาด้านสุนทรียศาสตร์ วิชาศิลปะ วิชาประวัติศาสตร์ แม้แต่วิชาภาษาต่างประเทศ เด็กๆ ก็จะได้ฝึกฝนการพูดแสดงความคิดเห็นต่องานศิลปะต่างๆ ด้วยภาษาที่กำลังเรียนอยู่ไปในตัว เช่นเดียวกับงานวิจัยของ เกรก และ ไลน์ฮาร์ดท์ (Gregg and Leinhardt 2002) ทดลองพานักศึกษาครุศาสตร์จำนวน 49 คน ของมหาวิทยาลัยอาลาบามา (the University of Alabama) สหรัฐอเมริกา ไปทัศนศึกษาเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ Birmingham Civil Rights Institute โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าการเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ผ่านพิพิธภัณฑ์ที่เกี่ยวกับสงครามกลางเมืองในการต่อสู้เพื่อสิทธิที่เท่าเทียมกันระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำในอเมริกาจะมีส่วนกระตุ้นให้นักศึกษาครุศาสตร์กล้าคิดกล้าพูดในเรื่องของปัญหาเหยียดเชื้อชาติบ้างหรือไม่ ซึ่งเรื่องนี้เป็นเรื่องอ่อนไหวจนหลายคนไม่กล้าแม้แต่จะปริปากพูดถึง นอกจากนี้ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักศึกษาได้ทดลองเรียนรู้ว่าจะนำความรู้ที่ได้จากการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ในครั้งนี้มาวางแผนจัดการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาสำหรับเด็กเล็กอย่างไร

ในขั้นแรก เกรก และ ไลน์ฮาร์ดท์ ได้ดำเนินการวิจัยโดยให้นักศึกษาทุกคนวาดผังภูมิทางความคิด (concept map) เกี่ยวกับความรู้เรื่องการเหยียดเชื้อชาติและตอบคำถามต่างๆ เกี่ยวกับปัญหาการเหยียดเชื้อชาติ จับกลุ่มย่อยเพื่ออภิปรายเกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว และทดลองออกแบบแผนการสอนในการเรียนรู้แบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์อย่างคร่าวๆ ก่อนการเดินทางไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวในวันจริง จากนั้นจึงพานักศึกษาไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ เมื่อกลับจากเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์แล้ว นักศึกษาต้องกลับมาพิจารณาดูว่าหลังจากที่ตนได้ไปเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์จากพิพิธภัณฑ์ดังกล่าวแล้ว แผนภูมิทางความคิดเดิม คำตอบที่ตนได้ตอบไปก่อนหน้านี้ ตลอดจนแผนการเรียนการสอนควรมีอะไรต้องปรับปรุงแก้ไขบ้างหรือไม่ รวมทั้งอภิปรายกลุ่มย่อยใหม่อีกครั้ง ผลการวิจัยพบว่าเมื่อเปรียบเทียบผังภูมิทางความคิดอันเก่ากับอันใหม่ คำตอบเดิมกับคำตอบใหม่ แผนการสอนที่ถูกปรับใหม่ ตลอดจนคำพูดในการอภิปรายครั้งหลังของนักศึกษาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่านักศึกษามีความคิดและความรู้ที่ขยายขอบเขตออกไปจากเดิมมาก กล้าคิดกล้าพูดและสามารถออกแบบการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์ได้อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่ามีความแตกต่างในรายละเอียดระหว่างนักศึกษา เนื่องจากนักศึกษาที่เข้าร่วมในการวิจัยนี้มาจากหลักสูตรสองโปรแกรมที่แตกต่างกัน ได้แก่ หลักสูตร BLOCK PROGRAM และหลักสูตร MAP PROGRAM หลักสูตรแรกนั้นเน้นการเรียนการสอนแบบบรรยายในห้องเรียน (lecture-based) โดยอาจารย์ในมหาวิทยาลัยเป็นสำคัญ ขณะที่หลักสูตรหลังนั้นเน้นแบบจำลองชุมชนของผู้เรียน (community-of-learners model) ซึ่งจำนวนชั่วโมงฝึกสอนน้อยกว่าและยังเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เรียนบางวิชาจากครูผู้สอนจริงจากโรงเรียนในท้องถิ่น ซึ่งได้รับเชิญให้มาบรรยายในมหาวิทยาลัย ผลการวิจัยพบว่านักศึกษาหลักสูตร MAP PROGRAM มีการแสดงออกให้เห็นว่าสามารถเชื่อมโยงความรู้ที่ได้ศึกษาจากพิพิธภัณฑ์เข้ากับการทำผังภูมิความคิดและอภิปรายปัญหาได้เป็นระบบมากกว่า ตลอดจนออกแบบการเรียนการสอนแบบทัศนศึกษาพิพิธภัณฑ์ได้เป็นระเบียบชัดเจนกว่านักศึกษาหลักสูตร BLOCK PROGRAM

จะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของ ไอลีน ฮูเปอร์ กรีนฮิลล์ (Eilean Hooper-Greenhill 2000) ได้เสนอว่า หนึ่งในประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจของการศึกษาพิพิธภัณฑ์ปัจจุบัน คือ การทบทวนแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับผู้ชม โดยพิพิธภัณฑ์แต่ละแห่งล้วนพยายามที่จะเข้าถึงกลุ่มผู้เข้าชมของตน และโดยทั่วไปความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์และผู้เข้าชมมักจะถูกกล่าวถึงในแง่ของการให้ความรู้ (education) หรือการเป็นแหล่งเรียนรู้ (pedagogy) โดยมิใคร่ได้ให้ความสนใจกับบริบทความเปลี่ยนแปลงของพิพิธภัณฑ์ที่ผ่านมาเท่าใดนัก ทั้งในแง่ของกระบวนการให้การเรียนรู้และบริบทโครงสร้างสังคมภายนอกพิพิธภัณฑ์ และฮูเปอร์ กรีนฮิลล์ จึงได้ใช้สิ่งของแต่ละชิ้น (individual object) และชุดของวัตถุสิ่งของ(collection) เป็นประเด็นศึกษา โดยสนใจความซับซ้อนของการผลิตสร้างความหมายในพิพิธภัณฑ์ผ่านการจัดแสดงวัตถุและสิ่งของสะสม ซึ่งการจัดแสดงดังกล่าวได้ถูกตีความโดยสังคมและปัจเจกชนต่างๆในสังคม ผ่านกรอบมุมมองของ เรื่องเล่า อัตลักษณ์ ความแตกต่างกระบวนการตีความ และการให้ความรู้ของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon 1594) ที่ว่า ไม่มีผู้รับการศึกษาขัดเกลาคนใดที่ไม่มีผู้เรียนรู้จากห้องแสดง (No lenrnd gentleman should be without a cabinet) (Walsh 1992:18) การศึกษาเหล่านี้สามารถนำไปใช้ได้ไกลถึงปัญหาของคนตามความรู้สึกทางศิลปะ ความรู้สึกนึกคิดและอุดมคติ การจัดแสดงวัตถุตัวอย่างและอธิบายซึ่งให้ประโยชน์และเป็นสอนผู้เข้าชมได้ทั้งวิชาทางวิทยาศาสตร์ และศิลปะและเป็นจุดหมายในการให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้ชมจนถึงที่สุด และได้กล่าวถึงบทบาทเฉพาะที่สำคัญที่สุดของวัตถุในห้องจัดแสดงในการให้การศึกษา ที่สร้างให้เกิดความเข้าใจกฎแห่งธรรมชาติ ตามคติความเชื่อในสมัยนั้น พิพิธภัณฑ์ได้ทำหน้าที่เป็นโลกเล็กๆ

ของนักปราชญ์ นักวิชาการและผู้แสวงหาความรู้ จนถึงยุคพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ หลักการณ์ที่ทางการศึกษายังคงเป็นหลักการที่สำคัญของพิพิธภัณฑ์ทุกแห่ง ที่ต้องให้การศึกษาแก่ชุมชน

2. ด้านสังคม มีการใช้พิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์รวมวัตถุซึ่งมีคุณค่าทางจิตใจของคนในชุมชน ที่สืบสานความภาคภูมิใจจากบรรพบุรุษมาสู่ลูกหลานในฐานะภูมิปัญญาของบรรพบุรุษในชุมชน เป็นศูนย์กลางของชุมชน ในการดำเนินชีวิตทางสังคม จัดกิจกรรมต่าง ๆ โดยความร่วมมือทั้งหน่วยงานราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล และชุมชน ทั้งในการให้ความรู้ การจัดฝึกอบรม การบริหารจัดการ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การนำเสนอความคิดเห็น รวมทั้งการสร้างสรรค์วิธีในการออกแบบนิทรรศการต่างๆ ในชุมชน

ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationship) ซึ่งเป็นความร่วมมือกันในระหว่างชุมชน และองค์กรต่างๆ ล้วนเป็นไปเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ตามมา ซึ่งงานวิจัยของชาญวิทย์ ตีรประเสริฐ (2547 : บทคัดย่อ) จากงานวิจัย เรื่อง “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านการแสดงทางวัฒนธรรมและกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทยเบิ้ง” ศึกษาการเกิดขึ้นและความเป็นไปของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ้ง โคกสลุง และความสัมพันธ์ระหว่างพิพิธภัณฑ์กับบริบทสังคมแวดล้อม โดยเป็นการศึกษากระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมในบ้านโคกสลุง ผ่านการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านและกิจกรรมทางวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นจากความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องมาจากเขื่อนป่าสักบ้านโคกสลุง เป็นชุมชนไทยเบิ้งแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนป่าสัก และมีนักวิชาการเข้ามาศึกษา และมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง อันส่งผลในเวลาต่อมาให้ชาวบ้านในโคกสลุงได้เกิดมีความตระหนักในความเป็นไทยเบิ้งของตน และยังมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเลือกที่จะสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยเบิ้ง โคกสลุง ในกระบวนการรื้อฟื้นวัฒนธรรมไทยเบิ้งเพื่อแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับบทความทางวิชาการของ เควิน วอลช์ (Kavin Walsh 1992) ได้เสนอความคิดไว้ในหนังสือ The Representation of the past ถึงการสถาปนาของพิพิธภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม โดยส่วนแรกได้ให้ความหมายโดยเฉพาะในส่วนของการพัฒนาและความทันสมัย ผู้เขียนได้กล่าวถึงพิพิธภัณฑ์ที่เป็นส่วนของแนวความคิด “ความก้าวหน้า” นับแต่การถือกำเนิดของพิพิธภัณฑ์ในยุคเริ่มแรกจนถึงยุคอุตสาหกรรมและการบริโภค แนวความคิดในส่วนของเทคโนโลยี ,คณิตศาสตร์ ,วิทยาศาสตร์ และงานวิจัยเกี่ยวกับวิวัฒนาการในแบบเส้นตรง (Unilinear revolution) ได้ถูกนำมาใช้ในการจัดการแสดงพิพิธภัณฑ์จนถึงปัจจุบัน และในส่วนท้ายผู้เขียนได้พยายามตรวจสอบถึงแนวโน้มของการพัฒนาจนไปถึงสรุปข้อขัดแย้งต่างๆ อันอาจจะเกิดขึ้น

การได้รับการสนับสนุนจากสังคมและหน่วยงานภาครัฐจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการดำเนินการในด้านพิพิธภัณฑ์ให้ประสบความสำเร็จได้ ดังที่แบล็ค การ์แฮม (Black Graham 2005) กล่าวไว้ในบทความ “พิพิธภัณฑ์กับการเรียนรู้ที่ยั่งยืน” ว่า กฎของพิพิธภัณฑ์ร่วมสมัยที่สำคัญมิได้เกิดขึ้นโดยทันทีทันใด มีหลายอย่างที่แสดงถึงความสำคัญที่เป็นการพัฒนาด้านการศึกษาของพิพิธภัณฑ์ และเป็นที่ยอมรับเนื่องจากเป็นหน้าที่หลักของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นการตอบคำถามว่าอะไรเป็นส่วนที่ทำให้พิพิธภัณฑ์อเมริกา สำรวจเงื่อนไขและความต้องการของพิพิธภัณฑ์อเมริกาและเป็นเรียกร้องอย่างถึงที่สุดในการยอมรับของรัฐบาล เพื่อการสนับสนุนพิพิธภัณฑ์ เพื่อกฎเกณฑ์ในการให้ความรู้ และนำมาสู่ศูนย์พิพิธภัณฑ์ศิลปะในปี 1977 และเป็นการสร้างศูนย์สถาบันการพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกา (ศูนย์สถาบันการพิพิธภัณฑ์และหอสมุดในปัจจุบัน) ซึ่งเริ่มต้นด้วยเงินทุนช่วยเหลือจากรัฐบาลมากว่า 400 ล้านเหรียญสหรัฐ สำหรับการสนับสนุนการเรียนรู้ที่ยั้งยืนที่มีจุดเริ่มต้นในพิพิธภัณฑ์ การเรียนรู้ที่ไม่หยุดยั้งทำให้ความรับผิดชอบของพิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งในการตีพิมพ์เป็นบทความในปี 1992 โดยสมาคมการพิพิธภัณฑ์อเมริกัน ในหัวเรื่องความเป็นเลิศกับความถูกต้องในการศึกษา และการหาที่ติมิได้กับพิพิธภัณฑ์สาธารณะ ซึ่งเป็นการตั้งกฎของศูนย์กลางทางการศึกษาทุกๆ กิจกรรมพิพิธภัณฑ์ โดยที่สังคมของพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกาเป็นการแบ่งส่วนกันในความรับผิดชอบเป็นภาระกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ที่มีส่วนทำให้โอกาสทางการศึกษาดีขึ้นสำหรับตัวบุคลคลแต่ละบุคคล ซึ่งนำไปสู่ความรู้แจ้งและสร้างมนุษยธรรมในสังคม

ตั้งแต่ในทศวรรษที่มีสิ่งพิมพ์ และพิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกา ทำให้มีการเพิ่มขึ้นทางการศึกษาที่เป็นศูนย์กลางของกฎการบริการสาธารณะนั้นๆ ที่มีความคิดเห็นที่ผสมผสานกันไปในแต่ละภาระกิจที่ได้รับมอบหมาย นั้นก็เป็นอีกทางหนึ่งที่เป็นการกระตุ้นให้พิพิธภัณฑ์มองเห็นได้และพัฒนาเพื่อการขยายวิสัยทัศน์ในแต่ละข้อ ของการบริการสาธารณะและการรับรู้ ทั้งสองอย่างนี้เป็นการสนับสนุนผู้ที่ศึกษาอย่างยั่งยืน และผลการวิจัยโดยสถาบันการบริการของพิพิธภัณฑ์และหอสมุดแนะนำให้พิพิธภัณฑ์ในสหรัฐอเมริกาในปัจจุบันใช้งบประมาณสูงสุดประมาณ 148 ล้านเหรียญสหรัฐ ต่อปีเพื่อสนับสนุนการศึกษาของเด็กตั้งแต่ 6 ปีถึง 18 ปี

ประชาชนชาวอเมริกันส่วนใหญ่ทุกเพศ วัย อายุ เพศ การศึกษา และทุกๆ พื้นที่ในประเทศเชื่อกันว่าพิพิธภัณฑ์มีความไว้วางใจอย่างมากในแหล่งของข้อมูล มากกว่าโทรทัศน์ วิทยุ หรือนิตยาสาร และมากยิ่งไปกว่านั้นคืออินเทอร์เน็ต เหล่านี้มีอิทธิพลมากขึ้นต่อการศึกษาเป็นล้านๆ เท่า ในแต่ละปี

3. ด้านศาสนาและวัฒนธรรม มีการจัดแสดงซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับประเพณีวัฒนธรรม พิธีกรรม และความเชื่อของตนในชุมชน ซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และมีการสอดแทรกกิจกรรมการละเล่นที่ควรแก่การอนุรักษ์เข้าในการจัดกิจกรรมของชุมชนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต รวมทั้งพระพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลต่อการสร้าง สรรค์วัฒนธรรมด้านอื่นๆ แทบทุกด้านของชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนทั้งด้านเกษตรกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม ด้านนาฏศิลป์ ดนตรีลูกทุ่งไทย ที่เป็นประโยชน์แก่คนในชุมชนและผู้ที่ให้ความสนใจได้เป็นอย่างดี

พิพิธภัณฑ์ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนในด้านต่างๆ รวมถึงการถ่ายทอดและดำเนินการด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ซึ่งงานวิจัยของ พิเศษ จันทนี (2546 : บทคัดย่อ) เรื่อง “พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นชาว ไทยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี” งานวิจัยนี้เป็นการออกแบบสถาปัตยกรรมแนววัฒนธรรมนิยม ที่มีแนวคิดว่าสถาปัตยกรรม เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ดังนั้นสถาปัตยกรรมจึงควรได้รับการสร้างสรรค์ โดยอิงกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นที่ โดยกำหนดพื้นที่วัฒนธรรมและศึกษาถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมต่าง ๆ วิเคราะห์องค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสร้างเนื้อหาองค์ประกอบของพิพิธภัณฑ์ที่สัมพันธ์กับพื้นที่กิจกรรมของชุมชน เช่นเดียวกับเควิน วอลช์ (Kevin Walsh 1992) ได้มองประสบการณ์ของผู้คนในชีวิตแบบสมัยใหม่และหลังสมัยใหม่ ว่าแต่ละคนจะรู้สึกแปลกแยก (alienation) ขาดความมั่นคงในชีวิต ทั้งต่อเศรษฐกิจ การเมือง หรือแม้แต่วัฒนธรรม ซึ่งในสภาวะดังกล่าวแต่ละคนจะต้องแสวงหาหนทางที่จะสร้างความมั่นคง ความเชื่อมั่น เพื่อมายืนยัน มาปรับตัว ตรึกตรอง (self-reflexive)ให้แต่ละคนสามารถดำเนินชีวิตประจำวันต่อไปได้ ซึ่งจากฐานคิดดังกล่าวเควินได้มองพิพิธภัณฑ์และการนำเสนอวัตถุโบราณต่างๆในพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการ “โหยหาอดีต” ที่แยกออกมาจากชีวิตประจำวัน โดยการนำเอาอดีตกลับมายืนยันต่อตัวตนของผู้คนในปัจจุบันและอดีตนั้นเป็นสิ่งที่คนในปัจจุบันจะใช้ในการกลับมาตรึกตรองต่อตนเองในภาวะสังคมสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับบทความทางวิชาการของ ทิมโมธี ดับบลิว ลุค (Timothy W. Luke 2002) ที่ได้เสนอมุมมองในการทำความเข้าในพิพิธภัณฑ์ภายในวิถีชีวิตของสังคมอเมริกันปัจจุบันว่า พิพิธภัณฑ์เป็นกระบวนการผลิตสร้างความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ในฐานะของสถาบันทางสังคมที่เสนอมุมมองในการทำความเข้าใจผ่านการจัดแสดงอันมีผลต่อความเชื่อและวิถีปฏิบัติของอเมริกันชน

โดยลุคได้สนใจศึกษาปรากฏการณ์ของพิพิธภัณฑ์ในลักษณะ “สงครามทางวัฒนธรรม (Cultural War)” ระหว่างสถาบันทางสังคมต่างๆในอเมริกา โดยมีพื้นที่ของพิพิธภัณฑ์ได้มีลักษณะเป็น “ปริมณฑลของการแข่งขันช่วงชิงทางวัฒนธรรม (Site of cultural contestation)” ภายใต้

รูปแบบการนำเสนอที่หลากหลายแปลกตาและน่าตื่นตาตื่นใจในพิพิธภัณฑ์ต่างๆ ได้แอบซ่อนเคลือบแฝงไปด้วยความซับซ้อนของ ความหมายเชิงสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ฯลฯ ผ่านปฏิบัติการของอำนาจและความรู้

สถาบันทางสังคม เช่น หน่วยงานของรัฐ ได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการดำเนินไปของพิพิธภัณฑ์ โดยพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ได้ดำรงสถานะเป็น “เครื่องมืออันถาวร (permanent tool)” อันสำคัญอย่างหนึ่งในการที่รัฐจะให้การศึกษาหรือความรู้ต่อชุมชน ซึ่งในบางกรณีความรู้ดังกล่าวก็ได้ไปสนับสนุนเกื้อกูลต่ออุดมการณ์ทางสังคมบางอย่าง เช่นอุดมการณ์ทางการเมืองหรืออาจมีอิทธิพลต่อความเห็นส่วนรวมบางอย่างในสังคมได้

4. ด้านเศรษฐกิจ การได้รับเชิญเป็นวิทยากรที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ และวิถีชาวบ้านต่าง ๆ รวมถึงการจัดแสดงนิทรรศการ ก็ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น จากการนำผลงานและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ผลิตขึ้นโดยฝีมือของนักเรียนและชาวบ้าน มาจำหน่ายเป็นข้าวของเครื่องใช้ ของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์แปรรูปทางเกษตร และผลิตภัณฑ์จากวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น ซึ่งนอกจากจะเป็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจแล้ว ยังทำให้เกิดการสร้างงานในท้องถิ่น และเป็นความรักและผูกพันกับท้องถิ่นของหนุ่มสาวเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย

พิพิธภัณฑ์เป็นแหล่งท่องเที่ยว และศูนย์รวมของคนในชุมชน “เป็นสมบัติของชุมชน” ที่จะดำเนินการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้เกิดการกระจายผลผลิตในชุมชนจนเกิดเป็นแหล่งเศรษฐกิจของชมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุริยา ส้มจันทร์ (2545 : บทคัดย่อ) เรื่อง “การวิเคราะห์ส่วนผสมทางการตลาดของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก” โดยศึกษาบริบทเชิงการท่องเที่ยวของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นการนำองค์ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวมาวิเคราะห์ เพื่อทราบถึงจุดแข็ง จุดอ่อน ภายในองค์กร และสิ่งที่เป็นโอกาส สิ่งที่เป็นอุปสรรค ของปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ โดยพบว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี เป็นองค์กรภาคเอกชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านของจังหวัดพิษณุโลก และประเทศไทยซึ่งเป็นแหล่งวิทยาการบูรณาการทางความรู้ของท้องถิ่น มีภาพลักษณ์ที่ดีเป็นที่ชื่นชมของนักท่องเที่ยว แต่ต้องได้รับการพัฒนาปรับด้านตลาด เพื่อให้พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวีมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป โดย ปรับปรุงส่วนผสมของพิพิธภัณฑ์ในด้านสินค้า ด้านราคา ด้านช่องทางการจำหน่าย ด้านการส่งเสริมการตลาด นอกจากนั้น วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา (2544 : บทคัดย่อ) จากงานวิจัย เรื่อง “พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่” โดยศึกษาถึงการจัดพิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ด้านสิ่งที่ดึงดูดใจ ในการจัดแสดงที่หลากหลาย ต้องการ

วิธีการนำเสนอแสดงวัตถุจำลองที่สามารถหยิบจับและทดลองของที่จัดแสดงได้ เป็นต้น ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก โดยต้องการห้องน้ำที่สะอาดเพียงพอ มีสถานที่จอดรถสะดวกปลอดภัย มีร้านอาหาร เครื่องดื่ม หรือของว่าง มีสวนให้ พักผ่อน เป็นต้น และด้านการเข้าถึง พบว่านักท่องเที่ยวต้องการให้พิพิธภัณฑ์อยู่ในตัวเมือง หรือหมู่บ้าน มีป้ายบอกทางชัดเจน เป็นต้น

ศึกษาเปรียบเทียบบทบาททางการพัฒนาสังคมของพิพิธภัณฑ์

หน้าที่หลักของพิพิธภัณฑ์คือการเชื่อมโยงความเป็นมาของสังคมระหว่างอดีตกับปัจจุบัน สะท้อนเส้นทางของผู้คนในสังคมให้มองเห็นรากเหง้าของตนเอง เพื่อนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่มาที่ไปของตนเองและชุมชน รวมทั้งช่วยให้มองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับชุมชน

ในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าชุมชนต่างๆ มีความพยายามในการกลับไปสู่รากเหง้าหรือท้องถิ่นของตนเอง คนในรุ่นเก่าถึงแม้จะมีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวในอดีตแต่ก็เป็นความเข้าใจในครรลองเดิมๆ ซึ่งเป็นมิติที่แคบเกินไป เพราะฉะนั้น พิพิธภัณฑ์เองต้องสามารถเปิดมุมมองใหม่ๆ ที่จะนำเสนอแนวคิดที่หลากหลายในการแสวงหา “ความหมาย” ของความรู้ที่สะสมไว้ในท้องถิ่นและชุมชนของตน

พิพิธภัณฑ์นั้นนอกจากจะถ่ายทอดความงามและความรู้แล้ว ยังเป็นกลไกสำคัญที่จะใช้ช่วยเชื่อมอดีตกับปัจจุบัน เชื่อมมนุษย์กับชุมชน เห็นเส้นทางพัฒนาการของชุมชนจนถึงปัจจุบันในแง่มุมที่หลากหลาย สิ่งเหล่านี้จะช่วยทำให้มนุษย์มีความรู้ที่ชัดเจนหนักแน่น และนั่นก็หมายถึงอนาคตที่มั่นคงแข็งแรงด้วย

แนวคิดและรูปแบบการดำเนินการของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่ง ล้วนเล็งเห็นความสำคัญในการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อจัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือ ของใช้พื้นบ้านไทยในอดีต ที่สะท้อนภาพวิถีชีวิตของบรรพบุรุษในอดีต ในการประดิษฐ์ เครื่องมืออุปกรณ์ในการดำรงชีวิต ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของคนในท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ เพื่อให้ผู้เข้าชมเห็นคุณค่าและภูมิใจในวัตถุที่บรรพบุรุษสร้างสรรค์ไว้ และได้นำภูมิปัญญาเหล่านั้นมาพัฒนาต่อยอดความรู้เดิม เป็นการเชื่อมโยงจากอดีตสู่ลูกหลาน และนำมาใช้ให้เหมาะสมในการดำรงชีวิตปัจจุบัน

ในด้านการจัดแสดงทุกพิพิธภัณฑ์ล้วนจัดแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งของเครื่องใช้พื้นบ้านตามวิถีชีวิตชาวบ้านในอดีต เช่น เครื่องครัวโบราณ งานหัตถกรรมพื้นบ้าน อุปกรณ์ตวงข้าว เครื่องมือการทำนา เครื่องมือจับสัตว์น้ำ และ เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด เป็นต้น

ทุกพิพิธภัณฑ์จะพยายามนำจุดเด่นของแต่พิพิธภัณฑ์ที่จะนำเสนอกับผู้เข้าชมในแต่ละกลุ่ม เช่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง หากผู้เข้าชมเป็นประชาชนทั่วไป จะนำชมพิพิธภัณฑ์แบบ

ปกติทั่วไป หากกลุ่มผู้เข้าชมเป็นนักเรียนที่มีการติดต่อไว้ล่วงหน้า จะมีกิจกรรมเสริมเพื่อสร้างความสนุกสนานให้กับผู้เข้าชม เช่น กิจกรรมการทำว่าวไทย การทำผ้าบาติก เป็นต้น

ส่วนพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม จะนำเอากิจกรรมซึ่งจัดแสดงพร้อมองค์ประกอบ(ฉาก) และกระทำให้เห็นจริงๆ เช่น การหุงข้าว การทำกับข้าวด้วยหม้อดิน การแสดงการเกี่ยวข้าวด้วยหุ่นจำลอง และการสาธิตเกี่ยวข้าวด้วยวิทยากรที่นำชมให้เห็นของจริงๆ หรือเล่าเรื่องราวต่างๆ ภายในพิพิธภัณฑ์ด้วยการสาธิต เป็นต้น

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ มีแนวคิดในการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์โดยแบ่งเป็นห้องๆ ตามหมวดหมู่ เช่น ศูนย์รวมข้อมูลของพิพิธภัณฑ์ วิถีชีวิตชาวนาไทยโดยจำลองบ้าน ท้องนา และจัดแสดงวัตถุพื้นบ้านประกอบฉาก เพื่อให้เห็นการกระทำต่อวัตถุ โดยผู้เข้าชมไม่สามารถจับต้องวัตถุนั้นๆ โดยเน้นให้นักเรียนในโรงเรียนเป็นผู้จัดทำห้องพิพิธภัณฑ์และการจัดวางอุปกรณ์ต่างๆ โดยบูรณาการเข้ากับกลุ่มสาระการเรียนรู้ด้วยการจัดห้องพิพิธภัณฑ์ เช่น งานช่าง งานศิลปะ การลงทะเบียนวัตถุในคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนของทุกพิพิธภัณฑ์ ชาวบ้านในชุมชนที่พิพิธภัณฑ์ตั้งอยู่จะร่วมกันบริจาควัตถุสิ่งของจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลวัฒนธรรมพื้นบ้าน และมรดกทางภูมิปัญญาของชุมชน โดยมีผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์เป็นผู้รับผิดชอบดูแลรักษา หรือจัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการภายในพิพิธภัณฑ์ของตน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจากวัด ประชาชน หน่วยงานราชการ และองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ยกเว้นพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม ซึ่งเป็นเอกชน หน่วยงานราชการและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณได้ จึงต้องหาทุนในการบริหารจัดพิพิธภัณฑ์ด้วยตนเอง

1. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านการศึกษา ทั้งสามพิพิธภัณฑ์จะมีกระบวนการเรียนรู้โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม เน้นการจัดแสดงวัตถุกับการสร้างบรรยากาศการเรียนของผู้เข้าชมในรูปแบบผสมผสานกับการละเล่นอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบสื่อสารสองทาง จากการใช้วัตถุจัดแสดงเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอน ที่แสดงถึงลักษณะเฉพาะท้องถิ่น เป็นการปลูกฝังความรู้ทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ค่านิยมของท้องถิ่น และนำมาประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวัน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านศิลปกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม และด้านนาฏศิลป์ เป็นต้น

2. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านสังคม พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการดำเนินชีวิตทางสังคม โดยวิถีชีวิตของคนในชุมชนจะผูกพันกับวัดและโรงเรียน เมื่อมีกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยวัดและโรงเรียน จะได้รับความร่วมมืออย่างดี ทั้งส่วนราชการ องค์การบริหาร

ส่วนตำบล ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน ซึ่งแสดงได้ถึงความสามัคคี และความร่วมมือของคนในชุมชน เป็นอย่างดี

ส่วนพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลมเป็น “องค์กรชุมชน” ซึ่งมีกระบวนการทางการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน และมีพัฒนาการที่เคียงคู่ไปกับชุมชน แต่คนในชุมชนกลับความรู้สึกว่าเป็นหน่วยงานของเอกชน เป็นกิจการการบริหารภายในครอบครัว แต่พิพิธภัณฑ์ยังเป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอกชุมชน โดยหน่วยงานราชการเชิญจัดนิทรรศการภายนอกในงานสำคัญต่างๆ ของจังหวัดนครปฐม รวมถึงเชิญเป็นวิทยากรอบรมให้กับกลุ่ม บุคคล และหน่วยงานต่างๆ

3. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านศาสนาและวัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งล้วนอนุรักษ์ ทรงจำ และถ่ายทอดประเพณีในรอบปีของชุมชน โดยการสอดแทรกในการนำชมพิพิธภัณฑ์ เช่น การร่วมกันอนุรักษ์การละเล่นท้องถิ่นของชุมชน คือ การเล่นว่าว และนำภูมิปัญญาในเรื่องว่าวมาประยุกต์ในการเรียนได้ทุกสาระการเรียนรู้ของนักเรียน ประเพณีการทำบุญในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชุมชน ที่ถือเป็นขนบธรรมเนียมของคนในชุมชน ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ อันเกี่ยวเนื่องกับการทำนาปลูกข้าว ของพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย และการจัดพิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนทั้งด้านเกษตรกรรม ด้านจิตรกรรม ด้านประติมากรรม ด้านหัตถกรรม ด้านนาฏศิลป์ และดนตรีลูกทุ่งไทย รวมถึงมีการจัดสอนวิชาธรรมศึกษา วิชาพระพุทธศาสนา รวมถึงการฝึกหัดกาย วาจา และอบรมสมาธิ โดยพระสงฆ์ ของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ เป็นต้น

4. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ในด้านเศรษฐกิจ ทั้งสามพิพิธภัณฑ์เป็นจุดเริ่มต้นในการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่น และนักท่องเที่ยวยังเป็นส่วนเพิ่มรายได้ในการบริหารจัดการให้กับพิพิธภัณฑ์ต่างด้วย เช่น การนำผลงานนักเรียน และผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น ผ้าบาติก หัตกรรมของที่ระลึก มาจำหน่ายให้กับท่องเที่ยว และนักศึกษาที่มาดูงานเป็นรายได้พิเศษให้กับคนในชุมชน รวมถึงการจำหน่ายอาหารและสินค้าอื่นๆ ของร้านค้าในชุมชนและของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รายได้หลักเพื่อเลี้ยงพิพิธภัณฑ์บ้านลานแหลมให้อยู่รอด และยังเป็นรายได้เสริมของกลุ่มแม่บ้านลานแหลม คืองานหัตกรรมผักตบชวา โดยใช้พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม เป็นสถานที่จำหน่ายสินค้า รวมถึงเปิดทำการสอนการสานผักตบชวาด้วย

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ ซึ่งเป็นพิพิธภัณฑ์ภายในโรงเรียน ได้เพิ่มหลักสูตรการนำวัสดุจำพวกที่ย่อยสลายได้ เช่น กระดาษมาผสมกับปูนซีเมนต์

สำหรับการปั้นหุ่นคนจำลองประกอบการจัดแสดงนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์ ซึ่งเป็นแนวทางให้นักเรียนและคนในชุมชนคิดที่จะหารายได้เสริมจากการผลิตผลงานจากวัสดุเหลือใช้ได้เป็นอย่างดี

จากบทบาททางการพัฒนาสังคมข้างต้นจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ไม่สามารถเป็นกงจักรคอยขับเลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนาได้ แต่พิพิธภัณฑ์เป็นเพียงเครื่องมือทางกลยุทธ์ในการดำเนินการเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ โดยนำเอาองค์ความรู้ที่พิพิธภัณฑ์ได้ถ่ายทอดมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับตนเองและกาลเวลา เพื่อที่จะให้เกิดการพัฒนาตนและชุมชนให้เจริญต่อไป

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจากกรณีศึกษาทั้งสามแห่งพบว่า มีกระบวนการสังเคราะห์แนวทางพัฒนาแนวคิดและรูปแบบในการจัดพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ซึ่งคนชุมชนได้ร่วมคิดและตัดสินใจ รวมถึงมีส่วนร่วมในการบริจาควัตถุเครื่องมือเครื่องใช้อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างสรรค์พิพิธภัณฑ์ให้เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา ซึ่งแนวคิดในการจัดสร้างและการบริหารจัดการของพิพิธภัณฑ์ทั้งสามแห่งนี้ จะเป็นแนวทางในการศึกษาและปรับปรุงรูปแบบของผู้ที่จะดำเนินการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านต่อไป

2. บทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านศาสนาวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยการเปรียบเทียบหน่วยงานจัดการพิพิธภัณฑ์ที่ต่างกัน ทำให้เห็นว่าการทำกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ผู้เข้าชมและผู้ทำกิจกรรมในพิพิธภัณฑ์นำความรู้เหล่านี้ไปใช้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและควรริเริ่มการประยุกต์ และผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรร่วมกับการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบัน การรวมกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน เพื่อทำกิจกรรมกันอย่างมีระบบมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

3. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเป็นแหล่งรวบรวมและเผยแพร่ความรู้ในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น ซึ่งเป็นกระบวนการถ่ายทอดทางสังคม (Socialization: Tacit to Tacit) เป็นการถ่ายทอดแบบไม่ได้ตั้งใจ แต่เป็นเพราะการได้รู้ ได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส แล้วซึมซับเอาความรู้เหล่านั้นไว้ในตัวเอง จากนั้นก็จะใช้วิธีการเดียวกันถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นต่อไป เช่น วิถีชีวิตภูมิปัญญาไทย ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นการธำรงและสืบทอดคุณค่าเอกลักษณ์และมรดกของชาติ เป็นแหล่งแสดงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น หรือของชาติในภาพรวม ควรที่จะส่งเสริมให้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าและวิจัยเฉพาะทาง เป็นแหล่งสร้างจิตสำนึก

สาธารณะให้กับชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เป็นสถานที่ให้การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นแหล่งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนตลอดไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาวิจัยบทบาทของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในระดับจังหวัดหรือภาค เพื่อให้ได้เห็นสภาพในวงที่กว้างขึ้น และเห็นความแตกต่างในแนวคิด การบริหารจัดการและบทบาทในการพัฒนาชุมชนของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

2. ควรมีการศึกษาบทบาทต่อพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน ที่ดำเนินการโดยสถาบันอื่นๆ ในชุมชนที่เกี่ยวข้อง หรือมีผลกระทบต่อบทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านกับการดำเนินการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมพัฒนาชุมชน. กระทรวงมหาดไทย. คู่มือการปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน สำหรับพัฒนากร. กรุงเทพมหานคร : กรมพัฒนาชุมชน, 2526.

โกวิทย์ พวงงาม และคณะ. ทิศทางการปกครองท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมาธรรม, 2550.

จิรา จงกล. พัฒนาการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : มปท., 2525.

จีรพรรณ กาญจนาจิตรา. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2522.

ชลพงศ์ อารมย์ดี. “บทบาทพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ในฐานะพิพิธภัณฑ์ประจำเมือง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2546.

ชาญวิทย์ ตีรประเสริฐ. “พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน การแสดงทางวัฒนธรรมและกระบวนการรื้อฟื้นความเป็นไทยเบิ้ง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2547.

ชัชชัย ขันติยาภิรักษ์ และชัชวาล พรหมจารีย์. “โครงการศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านจังหวัดแม่ฮ่องสอน” ภาคนิพนธ์ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ. 2534

เชิดชาติ หิรัญโร. “การสื่อความหมายและการรับรู้จากนิทรรศการในพิพิธภัณฑ์: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.

ชำนาญ ภูมลี. “การนำเสนอรูปแบบการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เพื่อการศึกษา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ณรงค์ เส็งประชา. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2538.

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : ศักดิโสภาการพิมพ์, 2527.

ธวัชชัย ผลเพิ่ม. “แบบจำลองการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์การศึกษาจังหวัด.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

ธีระศักดิ์ วิเศษชัยนุสรณ์. “บทบาทพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในระดับมัธยมศึกษา กรณีศึกษาจังหวัดกำแพงเพชร.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538

ธัญญา น่วมด้วง. “การนำเสนอรูปแบบการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน จังหวัดอ่างทอง.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2538.

นิคม มูสิกะคามะ และคณะ. คู่มือการปฏิบัติงานของภัณฑารักษ์ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2536.

นิคม มูสิกะคามะ และคณะ. วิชาการพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

บุรี บุรวัฒน์. “รูปแบบและการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2533.

บุญศรี แก้วคำศรี และคณะ. การพัฒนาชุมชนและวิชาที่เกี่ยวข้อง. กรุงเทพมหานคร : จตุจักรการพิมพ์, 2525.

บุญเทียน ทองประสาน. แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2531.

ประดิษฐ์ มัชฌิมา. สังคมวิทยาชนบท. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2522.

ประสาท หลักศิลา. ชุมนุมชน. กรุงเทพมหานคร : สภาวิจัยแห่งชาติ, 2513.

ปราณี วงษ์เทศ. พื้นบ้านพื้นเมือง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจ้าพระยา, 2525.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

ราเชน อินทรวงศ์ และอภิชาต สิงห์สุริยะกุล. “โครงการพิพิธภัณฑ์ผ้าล้านนา.” ภาคนิพนธ์ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคพายัพ, 2534.

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา. “พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.

พระมหาบุญเกิด มะพารัมย์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชนที่พูดภาษาเขมรถิ่นไทย กรณีศึกษา: หลวงพ่อเม้า อิสฺสโร วัดป่าเลไลย์ และเครือข่ายจังหวัดบุรีรัมย์.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. นวัตกรรมการเรียนรู้ คน ชุมชน และการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : พิสิษฐ์ไทยออฟเซต, 2548.

พิเนตร ดาวเรือง. “กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อย่างมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดพุทธมงคล ตำบลคันธารราษฎร์ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2552.

พัฒน์ บุณยรัตนพันธุ์. การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2517.

พัฒน์ สุจำนงค์ และคณะ. การพัฒนาชนบทแบบผสมผสานสำหรับประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2525.

พัทยา สายหู. กลไกของสังคม. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

พิเศษ จันทนี. “พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นชาวไทยยวน อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมไทย. มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “แนวโน้มพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย 23-24 พฤศจิกายน 2539 พิมพ์ครั้งที่ 2. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2543

ไพฑูรย์ เครือแก้ว. สังคมชนบทไทยและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่นกรมการปกครอง, 2506.

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยอนุเคราะห์ไทย, 2526.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2524.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2526.

วรวิทย์ องค์ครุฑรักษา. “พิพิธภัณฑ์ที่พึงประสงค์ของนักท่องเที่ยวชาวไทย ในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

วิเชียร วิไลแก้ว. “พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ไทย : กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

วิเชียร เจนจบเขต. “บทบาทของพระสังฆาธิการในการพัฒนาวิถีชีวิตไทยใน จังหวัดนครปฐม.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา ราชภัฏนครปฐม, 2547.

วิทยากร เชียงกูล. พัฒนาชุมชน-พัฒนาสังคม. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2527.

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ. การพัฒนาชุมชนประยุกต์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2549.

ศรีศักร วัลลิโภดม. “พัฒนาการของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย” เอกสารการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย 23-24 พฤศจิกายน 2539 พิมพ์ครั้งที่ 2. ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร มหาวิทยาลัยศิลปากร , 2543

ศันสนีย์ อินทรประสิทธิ์. “แนวทางการจัดพิพิธภัณฑ์บ้านศิลปินชิด เหรียญประชา.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2512.

ศิริพร รัตนดำรงอักษร. “บทบาทพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน “ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมมอญ” ต่อความสำนึกทางชาติพันธ์ กรณีศึกษา: ชุมชนมอญบางกระดี่.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขามนุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.

ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร. พิพิธภัณฑ์ไทยในศตวรรษใหม่. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2545.

สายันต์ ไพรชาญจิตร์. การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและพิพิธภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.), 2547.

สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2533.

สมลักษณ์ เจริญพจน์ และคณะ. คู่มือพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร : บริษัท กราฟิคฟอร์แมท (ไทยแลนด์) จำกัด, 2548.

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ. รายงานการวิจัยการจัดการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ์. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, 2548.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526.

สิทธิรัชต์ เบ้าทอง. “บทบาทของเจ้าอาวาสเกี่ยวกับการบริหารงานวัด: กรณีศึกษาวัดพระพุทธบาทราชวรมหาวิหาร อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยปทุมธานี, 2548.

สรรเสริญ สันติวงศ์. “พิพิธภัณฑ์ในฐานะของศิลปะในการนำเสนอ” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2543.

สิรินยา จุรุเทียบ. “การนำเสนอระบบจัดการพิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์เพื่อการศึกษาของชุมชน.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

สุทธาสินี วัชรบูล. “พิพิธภัณฑ์ขุมพลังแห่งการเรียนรู้ กรณีศึกษาประเทศอังกฤษ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2544.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2540.

สุวรรณา ทัศคร. “แนวโน้มการพัฒนาเทคนิคการจัดแสดงในพิพิธภัณฑสถานในทศวรรษหน้า.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545.

สุริยา ส้มจันทร์. “การวิเคราะห์ส่วนผสมทางการตลาดของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านจ่าทวี อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

สุวิทย์ ยิ่งวรพันธุ์. การพัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, 2521.

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2531.

อภิญญา บัวสรวง. บทบาทหน้าที่ของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539

อมร รักษาสัตย์ และขัตติยา กรรณสูต. ทฤษฎีและแนวคิดในการพัฒนาประเทศ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2515.

อารีย์ อัศวนุภาพ. “การนำเสนอรูปแบบพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.” วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาโสตทัศนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.

อุทัย หิรัญโต. สารานุกรมศัพท์สังคมวิทยา-มานุษย์วิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2526.

ภาษาต่างประเทศ

Aldrich, Robert. Vestiges of the Colonial Empire in France: Monuments, Museums and Colonial Memories. Gordonsville, VA, USA: Palgrave Macmillan, 2005.

Arthur, Dunham. Community Welfare Organization. New York : Thomas Y Crowell Company, 1958.

Baird, L. S., Post, J. E. and Mahan, J. F. Management: Functions and Responsibilities. New York : Harper and Row, 1990.

Batten, T. R. The New Museology. London : Reaktion books, 1959.

Berns, Laurence. Thomas Hobbes, 1588-1679. New York : In Strauss and Cropsey, 1987.

Black, Graham. The Engaging Museum, Developing Museums for Visitor involvement. London and New York: Routledge, 2005.

Bonner, Jeffrey P. “Museums in the Classroom and Classrooms in the museum.” Anthropology and Education Quarterly, No.16(4) (1985.): 288-293.

Carol Duncan. Civilizing Rituals : inside public art museums. London : Routledge, 1995.

Gregg, Madeleine, fcJ, Sr. “Learning from the Birmingham Civil Rights Institute: Documenting Teacher Development.” American Educational Journal. No.39 (2) (2002) : 553-587.

Hooper-Greenhill, Eilean**.** Museums and the Interpretation of Visual Culture. Florence, KY, USA: Routledge, 2001.

Irvin, Sanders. The Community : An Introduction to a social System. New York : The Ronald Press, 1958.

Kevin Walsh. The Representation of the Past : Museums and heritage in the Postmodern World. London : Routledge, 1992

Lee, Charlotte P. The Role of Boundary Negotiating Artifacts in the Collaborative Design of a Museum Exhibition. University of California: Los Angeles, 2004.

Luke, Timothy. Museum Politics: Power Plays at the Exhibition**.** Minneapolis, MN, USA: University of Minnesota Press, 2002.

Marstine, Janet (editor), New museum theory and practice : an introduction. Malden, MA : Blackwell, 2006.

Marvin, Olsen. The Process of Social Organization. New York : Holt , Rineha and Winston, 1968.

Matthias, Diana C.J. “Education and the University Museum.” Journal of Aesthetic Education, No.21(1987): 83-96.

Roland, Warran. The Community in America. Chicago : R and Mcnally, 1963.

Sandell, Richard (editor). Museums, Society, Inequality.Florence, KY, USA: Routledge, 2002.

Swingewood, Alan. Cultural Theory and the Problem of Modernity**.** New York: ST.Martin’s Press INC., 1998.

Timothy W. Luke. Museum Politics : Power Plays at the Exhibition. the University of Minnesota Press. 2002.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ข้อมูลทั่วไปของอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม

นครปฐม เป็นจังหวัดเล็ก ๆ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ ด้วยระยะทางประมาณ 56 กิโลเมตร เป็นเมืองแห่งปูชนียสถานเก่าแก่ที่สำคัญคือ “พระปฐมเจดีย์” ซึ่งนับเป็นร่องรอยแห่งแรกของการเผยแพร่อารยธรรมพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย ทั้งยังเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์มากมายไปด้วยผลไม้และอาหารขึ้นชื่อนานาชนิด เมืองนครปฐมเดิมตั้งอยู่ริมทะเลเคยเป็นเมืองเก่าแห่งหนึ่งซึ่งเจริญรุ่งเรืองมากในสมัยทวาราวดีเพราะเป็นราชธานีที่สำคัญ มีหลักฐานเชื่อว่าศาสนาพุทธ และอารยธรรมจากประเทศอินเดีย เผยแพร่เข้ามาที่นครปฐมเป็นแห่งแรก โดยสันนิษฐานจากองค์พระปฐมเจดีย์และซากโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่ค้นพบที่จังหวัดนครปฐม นครปฐมจึงเป็นศูนย์กลางของความเจริญ มีชนชาติต่าง ๆ อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาเกิดความแห้งแล้งขึ้นในเมืองนครปฐม เพราะกระแสน้ำที่ไหลผ่านตัวเมืองเปลี่ยนเส้นทาง ประชาชนจึงอพยพไปตั้งหลักแหล่งอยู่ริมน้ำ และสร้างเมืองใหม่ขึ้น ชื่อว่า “นครชัยศรี” หรือ “ศิริชัย” นครปฐมจึงกลายเป็นเมืองร้างมาหลายร้อยปี

จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่ยังทรงผนวชได้เสด็จธุดงค์ไปพบพระปฐมเจดีย์และทรงเห็นว่าเป็นเจดีย์องค์ใหญ่ไม่มีที่ไหนจะเทียบเท่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ก่อเจดีย์แบบลังกาครอบเจดีย์องค์เดิมไว้ ทรงปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ให้มีสภาพดี และโปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเจดีย์บูชาเพื่อให้การคมนาคมสะดวกขึ้น ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้ารัชกาลที่ 5 ได้เริ่มทำทางรถไฟสายใต้ แต่ตอนนั้นเมืองนครปฐมยังเป็นป่ารกอยู่ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองจากตำบลท่านา อำเภอนครชัยศรี มาตั้งที่บริเวณพระปฐมเจดีย์เหมือนที่เคยตั้งมาแล้วในสมัยโบราณ เมืองนครปฐมจึงอยู่ต่อมาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชวังขึ้นที่ตำบลสนามจันทร์เป็นที่เสด็จแปรพระราชฐาน และโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกหลายสาย ให้สร้างสะพานใหญ่ข้ามคลองเจดีย์บูชาขึ้น ทรงพระราชทานนามว่า “สะพานเจริญศรัทธา” ต่อมาให้เปลี่ยนชื่อเมือง “นครชัยศรี” เป็น “นครปฐม” แต่ชื่อมณฑลยังคงเรียกว่า “มณฑลนครชัยศรี” อยู่ จนกระทั่งยุบเลิกในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปัจจุบันนครชัยศรีมีฐานะเป็นอำเภอหนึ่งขึ้นอยู่กับจังหวัดนครปฐม

จังหวัดนครปฐม มีเนื้อที่ประมาณ 2,168.327 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,355,204 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 7 อำเภอ คือ อำเภอเมืองนครปฐม อำเภอพุทธมณฑล อำเภอสามพราน อำเภอนครชัยศรี อำเภอบางเลน อำเภอกำแพงแสน และอำเภอดอนตูม

พื้นที่ทั่วไปของจังหวัดนครปฐมเป็นที่ราบลุ่มไม่มีภูเขามีที่ดอนเฉพาะทางตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอเมืองและอำเภอกำแพงแสนเท่านั้น ส่วนที่ราบลุ่มบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน (แม่น้ำนครชัยศรี) ได้แก่ ท้องที่อำเภอนครชัยศรี อำเภอสามพราน และอำเภอบางเลน เป็นที่อุดมสมบูรณ์ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรรม การทำสวน ทำไร่ และสวนผลไม้ โดยเฉพาะการปลูกส้มโอ ซึ่งนำชื่อเสียงมาสู่จังหวัดนครปฐมจนได้ชื่อว่าเป็นเมืองส้มโอหวาน

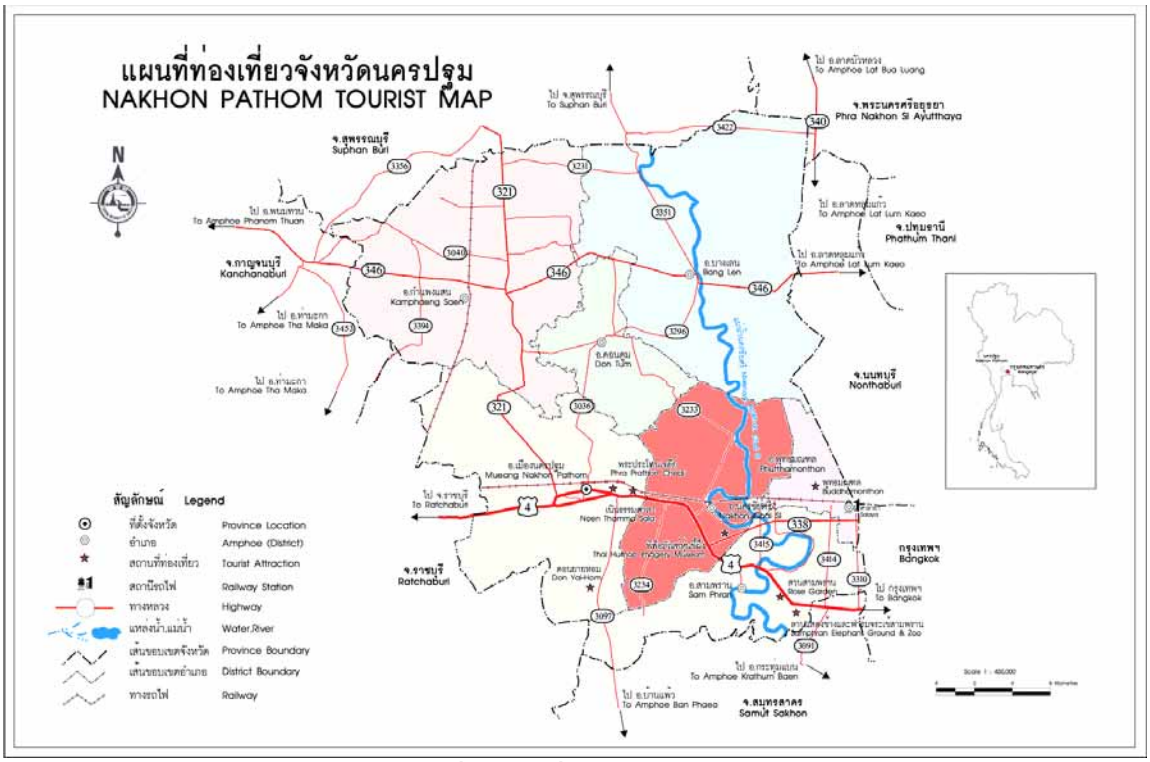

รูปภาพที่ 3 แผนที่จังหวัดนครปฐม

อาณาเขตพื้นที่จังหวัดนครปฐม

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอกระทุ่มแบน อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และอำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอไทรน้อย อำเภอบางใหญ่ อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี และเขตทวีวัฒนา เขตหนองแขม กรุงเทพมหานคร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี และอำเภอท่ามะกา อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

จังหวัดนครปฐม

ประชากรจังหวัดนครปฐม (ข้อมูลเมื่อ 31 ธันวาคม 2551)

ประชากรทั้งหมด	804,418	คน
เพศชาย	389,401	คน
เพศหญิง	415,017	คน

อำเภอนครชัยศรี กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ให้ความเห็นว่านครชัยศรีเป็นพระนามของ พระเจ้าศิริชัยซึ่งเป็นต้นวงศ์ของ สมเด็จพระรามาธิบดีอู่ทอง ซึ่งเคยอพยพผู้คนลงมาทางใต้มาตั้งอยู่ ณ เมืองนครปฐม ขณะนั้นยังเป็นเมืองร้างต่อมาพระมหาจักรพรรดิทรงตั้งเมืองขึ้นอยู่ใกล้เคียงกับ เมืองเดิมของพระเจ้าศิริชัยซึ่งทรงขนานนามเมืองนี้ว่า "นครชัยศรี"

พระธรรมวงศ์เวที อ่ำ ธัมมตโต วัดโสมนัสวิหาร ให้ความเห็นว่าตามหลักฐานกระเบื้องจาร ขุนพานเมืองฟ้า (พระยาพาน) รบชนะศึกธรรมแก่พระเจ้าสุริยวรมันซึ่งยกทัพเข้ามาหลายสาย สายหนึ่งที่แม่น้ำดอนลว้า เมื่อรบชนะศึกที่แม่น้ำดอนลว้าก็ให้ชื่อใหม่กับแม่น้ำว่า ชัยสี และขุนพานเมืองฟ้าก็สร้างนครไชยศรีเนื่องจากรบชนะขแม ทุกด้านที่ยกทัพมา

อำเภอนครชัยศรี เคยเป็นที่ตั้งเมืองนครชัยศรีในรัชกาลของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็น ราชธานี ตัวเมืองอยู่ใต้ปากคลองบางแก้ว (ห่างจากตัวอำเภอปัจจุบันประมาณ 2 กิโลเมตร) มีฐานะเป็นเมือง ซึ่งอยู่ใน สังกัดกรมมหาดไทยตลอดมาได้โปรดเกล้าฯ ให้โอนเมืองนครชัยศรีในสังกัดกระทรวงมหาดไทยไปสังกัดกรมท่า จนกระทั่งมีการปรับปรุงการปกครองใหม่เมื่อ พ.ศ.2437 ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดตั้งกระทรวงมหาดไทยขึ้น และจัดรูปการปกครองเป็นมณฑลเทศาภิบาล เมืองนครชัยศรี จึงได้โอนไปสังกัดกระทรวง มหาดไทย และได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมณฑลขึ้นโดยรวมเมืองนครชัยศรี สมุทรสาคร สุพรรณบุรี เข้าไว้ในมณฑล เดียวกันเรียกว่า "มณฑลนครชัยศรี" และให้เมืองนครชัยศรีเป็นที่ตั้งมณฑล

ต่อมาในปี พ.ศ.2440 ได้ย้ายที่ตั้งว่าการมณฑลไปตั้งที่พระปฐมเจดีย์ และในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้เปลี่ยนชื่อเมืองนครชัยศรีเป็นเมืองนครปฐม แต่ชื่อมณฑลยังคงเรียกชื่อตามเดิม ส่วนที่ว่าการอำเภอได้ย้ายจากที่เดิมมาอยู่ในที่ตั้งปัจจุบันใน พ.ศ. 2446 โดยเรียนว่า อำเภอเมือง จนถึง พ.ศ. 2456 ซึ่งเป็นปีที่ตั้งเมือง นครปฐม ขึ้น และยุบอำเภอเมืองเดิมตั้งเป็นอำเภอนครชัยศรี ขึ้นกับจังหวัดนครปฐมจนถึงปัจจุบัน

อำเภอนครชัยศรี มีลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม ไม่มีป่าและภูเขา เหมาะแก่การเพาะปลูกเป็นอย่างยิ่ง การทำนาปรังนับว่าได้ผลดีมากเป็นที่นิยมของราษฎรทั่วไป รองลงมาได้แก่ การทำสวนผลไม้และพืชผัก

อำเภอนครชัยศรีมีวัด จำนวน 37 วัด แบ่งเป็น วัดมหานิกาย 35 วัด (พระ 607 รูปและสามเณร 30 รูป) วัดธรรมยุต 2 วัด (พระ 16 รูปและ สามเณร 6 รูป) แต่ไม่มีโบสถ์คริสต์ศาสนา

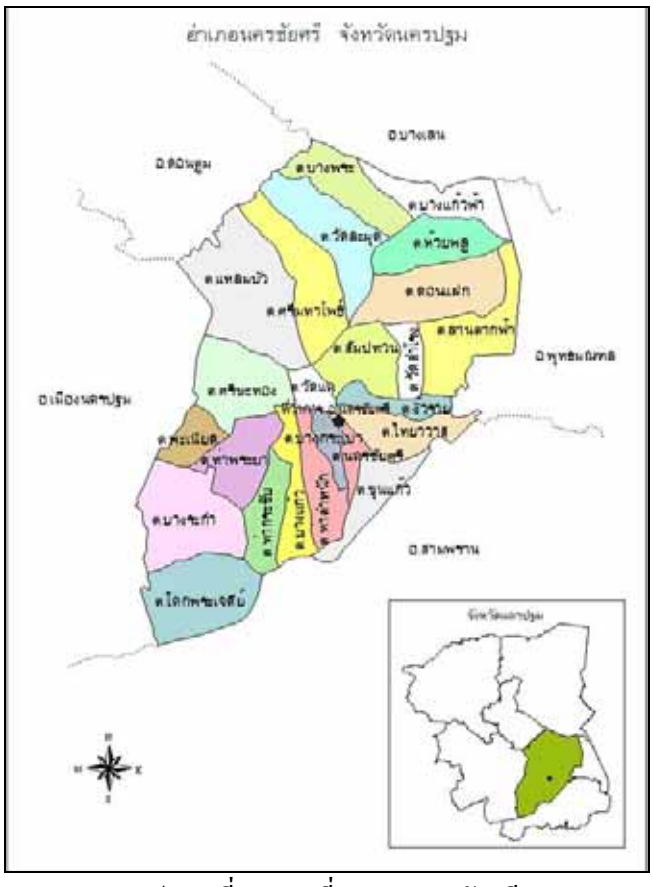

รูปภาพที่ 4 แผนที่อำเภอนครชัยศรี

อาณาเขตพื้นที่อำเภอนครชัยศรี

อำเภอนครชัยศรีตั้งอยู่ที่เส้นรุ้ง 13 47 เหนือ เส้นแวงที่ 1000, 63 ตะวันออก ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 43 กิโลเมตร ตามถนนเพชรเกษม แยกจากถนนเพชรเกษมเข้าตัวอำเภอ (ที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี) ประมาณ 2 กิโลเมตร

ทิศเหนือ	ติดต่อกับอำเภอบางเลน อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม
ทิศใต้	ติดต่อกับอำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับอำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับอำเภอเมืองจังหวัดนครปฐม

ประชากรอำเภอนครชัยศรี (ข้อมูลเมื่อ 31 ธันวาคม 2551)

ประชากรทั้งหมด	90,969	คน
เพศชาย	43,460	คน
เพศหญิง	47,509	คน

ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ภาคผนวก ข

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

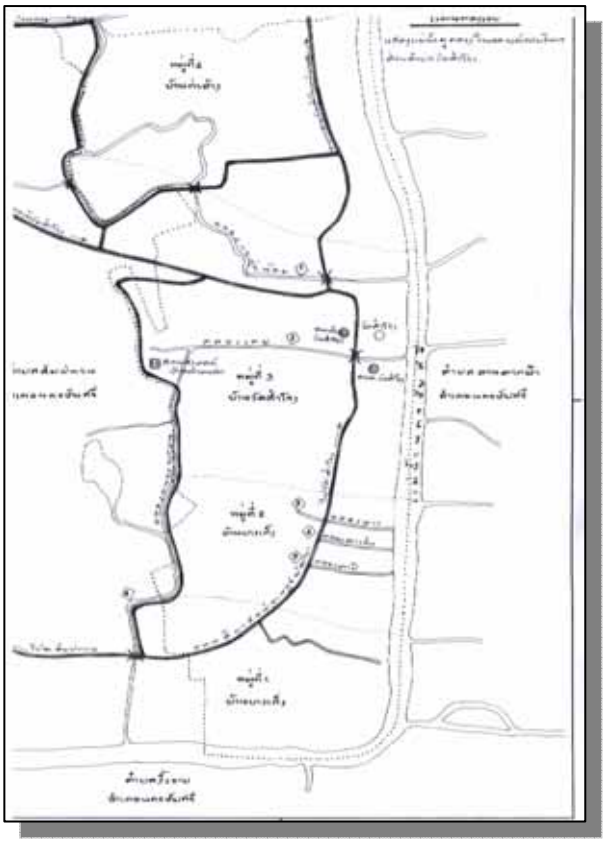

แผนที่ตำบลวัดสำโรง

ตำบลวัดสำโรงประกอบด้วย 4 หมู่บ้านดังนี้

1. บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชน

ในสมัยโบราณมีประวัติศาสตร์ที่เล่าขานสืบต่อกันมา ว่า บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เดิมเป็นชาวบ้านของตำบลลานตากฟ้า ต่อมาเมื่อประชาชนอยู่กันหนาแน่นทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ไม่เพียงพอ ประชาชนบางส่วนจึงอพยพแยกตัวออกมาจากตำบลลานตากฟ้า แล้วมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนใหม่ ในเขตตำบลวัดสำโรงในปัจจุบัน โดยมีคลองบางเกร็ง กั้นขวางระหว่าง ตำบลลานตากฟ้า และตำบลวัดสำโรง สำหรับการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนแบ่งหมู่บ้านเป็น 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 และตั้งชื่อหมู่บ้านที่แยกตัวออกมาใหม่ เหมือนกันทั้ง 2 หมู่บ้าน ตามชื่อลำคลองดังกล่าวว่า “ บ้านบางเกร็ง” และใช้ชื่อดังกล่าวมาจวบจนทุกวันนี้

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลวัดสำโรง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีอาณาเขต ดังนี้

มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้ .-

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	แม่น้ำนครชัยศรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 6 ตำบลสัมปทวน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ดอนแฝก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 6 ตำบลสัมปทวน

การคมนาคม / สาธารณูปโภค

การเดินทางเข้าชุมชน

ถนนลาดยาง 1 เส้น ระยะทาง 3 กิโลเมตร

ห่างจากอำเภอนครชัยศรี 10 กิโลเมตร

การคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีต การสัญจรไปมาสะดวก มีเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาที มีระบบสาธารณูปโภค มีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน บริการแก่ประชาชน ในหมู่บ้านมีไฟฟ้า และมีระบบประปาใช้ทุกครัวเรือน สามารถใช้การได้ดีตลอดปี

ขนาดพื้นที่ของหมู่บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด 645 ไร่ มีพื้นที่ทางการเกษตร 121 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด และไม่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน มีถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตผ่านหมู่บ้านไปมาสะดวก มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการประกอบอาชีพเพาะปลูก ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว อากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนหรือหนาวจัดจนเกินไป มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชากรในหมู่บ้าน อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนติดถนน มีการตั้งบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทาง และเป็นบ้านที่คงทนถาวร และบางส่วนอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

จำนวนประชากร/จำนวนครัวเรือน

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

มีจำนวนครัวเรือน	48 ครัวเรือน	มีประชากรรวม	314 คน
แยกเป็นประชากร	ชาย 151 คน	หญิง	163 คน
จำนวนผู้สูงอายุ	37 คน	ผู้พิการ	2 คน ผู้ด้อยโอกาส 5 คน

ผู้ยากจน16 คน ผู้ประสบปัญหาตาม (สย.) 14 คน

ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีวัด แต่มีวัดสำโรง ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือของชาวตำบลวัดสำโรงทุกคน เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานวันสำคัญทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ สำหรับงานประเพณีและเทศกาลที่จัดเป็นประจำปี เช่น งานวันสงกรานต์ ส่วนมากก็จะนิยมจัดกิจกรรม บริเวณด้านหน้าวัดสำโรง เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวาง เหมาะแก่การจัดกิจกรรมต่างๆ

การศึกษา

ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา แต่มีโรงเรียนวัดสำโรง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนวัดสำโรง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดตั้งแต่ระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จนถึง ประถมศึกษาตอนปลาย เป็นสถานที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่นักเรียน บุตรหลานจาก ตำบลวัดสำโรงและตำบลข้างเคียง ประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจบการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังมีศูนย์การเรียนชุมชนตำบลวัดสำโรง เป็นสถานศึกษาของนักเรียนจาก กศน.อำเภอนครชัยศรี

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง มีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม คือ

1) นายสำรวย สุวรรณเกิด ที่อยู่ 11 หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การทำไม้กวาด

2) นางสาวเพ็ญศรี ทรัพย์อบรม หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน

3) นางสาวเพ็ญศรี ทรัพย์อบรม หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การทำน้ำพริกแกงและธูปหอม

4) นางอารี พันธุลาภ หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การบริหารกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาหมู่บ้าน

การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน

การปกครองของหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย 2 ส่วนการปกครอง ส่วนที่ 1 การปกครองท้องที่ สำหรับหมู่ที่ 1 บ้านบางเกร็ง มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำการปกครองของหมู่บ้าน ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง และมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆเป็นคณะปกครอง ส่วนที่ 2 การปกครองท้องถิ่น ปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ท่าน ซึ่งมาจากการเลือกตั้ง เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ผู้นำการปกครองทั้ง 2 ส่วน จะร่วมใจประสานงานกันพัฒนาหมู่บ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อยและความเดือดร้อนของประชาชน นำความเจริญให้กับหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆของหมู่บ้านอีก อาทิ ประชาคมหมู่บ้าน/ตำบล ผู้นำองค์กรสตรีระดับหมู่บ้าน(กพสม.) ระดับตำบล (กพสต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาพัฒนาชุมชน (อช.) ฯลฯ เป็นกลุ่มองค์กรที่ขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านให้เข้มแข็ง โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน/ชุมชน มาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 53,525 บาทต่อคนต่อปี อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 191 บาท แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีประชากรบางส่วนที่เป็นลูกหนี้แหล่งเงินทุน โดยกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนในระบบ เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ เช่น นายทุน แชร์ และบางส่วนก็เป็นหนี้บัตรเครดิต ประชากรมีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน มีอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้เป็นประจำทุกเดือน
โรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน จำนวน 2 แห่ง คือ
บริษัท โชคประพันธ์ก่อสร้าง จำกัด (รับเหมาก่อสร้าง) และโรงงานเลี้ยงไก่

การประกอบอาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นหลัก อาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรมภายในอำเภอ จังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตปริมณฑล นอกจากนั้นประกอบอาชีพรับราชการและค้าขาย ตามลำดับ แยกเป็นจำนวนครัวเรือนได้ ดังนี้.-

1) เกษตรกร(ทำนา,ทำสวนผัก,ผลไม้,ไม้ดอก,เลี้ยงสัตว์)จำนวน 22 ครัวเรือน

2) รับจ้าง จำนวน 19 ครัวเรือน

3) ข้าราชการ จำนวน 5 ครัวเรือน

4) ค้าขาย จำนวน 2 ครัวเรือน

รายได้เฉลี่ย

รายได้ของหมู่บ้านมาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 53,525 บาทต่อคนต่อปี

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านที่ไม่มีผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่น ประชาชนบางส่วนในหมู่บ้าน เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ดังนี้.-

1) นายสำรวย สุวรรณเกิด ที่อยู่ 11 หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การทำไม้กวาด

2) นางสาวเพ็ญศรี ทรัพย์อบรม หมู่ที่ 1 มีความสามารถด้าน การทำน้ำพริกแกงและธูปหอม

แหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

การทำนา การปลูกกล้วยไม้ และโรงเจเปาเก็งเต็ง

2. บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 2 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน/ชุมชน

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 2 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลวัดสำโรง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีอาณาเขต ดังนี้

มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้ .-

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 1 ตำบลวัดสำโรง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ แม่น้ำท่าจีน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่1,3 ตำบลวัดสำโรง

การคมนาคม / สาธารณูปโภค

- ถนนลาดยาง 1 เส้น ระยะทาง 2 กิโลเมตร
- ห่างจากอำเภอนครชัยศรี 15 กิโลเมตร

การคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีต การสัญจรไปมาสะดวก มีเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี เป็นระยะทาง 10 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 30 นาที มีระบบสาธารณูปโภค มีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน บริการแก่ประชาชน ในหมู่บ้านมีไฟฟ้า และมีระบบประปาใช้ทุกครัวเรือน สามารถใช้การได้ดีตลอดปี

ขนาดพื้นที่ของหมู่บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด 684 ไร่ มีพื้นที่ทางการเกษตร 238 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด และไม่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน มีถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตผ่านหมู่บ้านไปมาสะดวก มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการประกอบอาชีพเพาะปลูก ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว อากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนหรือหนาวจัดจนเกินไป มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชากรในหมู่บ้าน อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนติดถนน มีการตั้งบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทาง และเป็นบ้านที่คงทนถาวร และบางส่วนอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

จำนวนประชากร/จำนวนครัวเรือน

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 2 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

มีจำนวนครัวเรือน	53 ครัวเรือน	มีประชากรรวม	238 คน
แยกเป็นประชากร	ชาย 112 คน	หญิง	126 คน
จำนวนผู้สูงอายุ	39 คน	ผู้พิการ	2 คน ผู้ด้อยโอกาส 5 คน
ผู้ยากจน	16 คน	ผู้ประสบปัญหาตาม (สย.)	14

ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีวัด แต่มีวัดสำโรง ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือของชาวตำบลวัดสำโรงทุกคน เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานวันสำคัญทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ สำหรับงานประเพณีและเทศกาลที่จัดเป็นประจำปี เช่น งานวันสงกรานต์

ส่วนมากก็จะนิยมจัดกิจกรรม บริเวณด้านหน้าวัดสำโรง เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวางเหมาะแก่การจัดกิจกรรมต่างๆ

การศึกษา

ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา แต่มีโรงเรียนวัดสำโรง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนวัดสำโรง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดตั้งแต่ระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จนถึง ประถมศึกษาตอนปลาย เป็นสถานที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่นักเรียน บุตรหลานจาก ตำบลวัดสำโรงและตำบลข้างเคียง ประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจบการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังมีศูนย์การเรียนชุมชนตำบลวัดสำโรง เป็นสถานศึกษาของนักเรียนจาก กศน.อำเภอนครชัยศรี

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 2 ตำบลวัดสำโรง มีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม คือ

1) นางมะลิ ลาภลมูล ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ

2) นางกนกลักษณ์ ลาภลมูล ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน การบริหารงานกลุ่มตุ๊กตา

3) นางอัญชลี บุญชัยศรี ที่อยู่ 42/2 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน การบริหารกลุ่มสตรีอาสาฯ

4) นายเกียรติศักดิ์ สัมฤทธิ์วงศ์ ที่อยู่ 39/1 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน ช่างไม้

5) นางอัญชลี บุญชัยศรี ที่อยู่ 42/2 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน การประกอบอาหาร

6) นายพัสกร ลาภลมูล ที่อยู่ 12 หมู่ที่ 2 มีความสามารถด้าน การบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน

การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน

การปกครองของหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย 2 ส่วนการปกครอง ส่วนที่ 1 การปกครองท้องที่ สำหรับหมู่ที่ 4 บ้านท่าช้าง มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำการปกครองของหมู่บ้าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง และมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆเป็นคณะปกครอง ส่วนที่ 2 การปกครองท้องถิ่น ปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ท่าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ผู้นำการปกครองทั้ง 2 ส่วน จะร่วมใจประสานงานกันพัฒนาหมู่บ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อยและความเดือดร้อนของประชาชน นำความเจริญให้กับหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆของหมู่บ้านอีก อาทิ ประชาคม

หมู่บ้าน/ตำบล ผู้นำองค์กรสตรีระดับหมู่บ้าน(กพสม.) ระดับตำบล (กพสต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาพัฒนาชุมชน (อช.) ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน(ผู้นำ อช.) ฯลฯ เป็นกลุ่มองค์กรที่ขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านให้เข้มแข็ง โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน/ชุมชน มาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 47,816 บาทต่อคนต่อปี อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 191 บาท แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีประชากรบางส่วนที่เป็นลูกหนี้แหล่งเงินทุน โดยกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนในระบบ เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ เช่น นายทุน แชร์ และบางส่วนก็เป็นหนี้บัตรเครดิต ประชากรมีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน มีอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้เป็นประจำทุกเดือน

การประกอบอาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นหลัก อาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรมภายในอำเภอ จังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตปริมณฑล นอกจากนั้นประกอบอาชีพค้าขาย และรับราชการ ตามลำดับ แยกเป็นจำนวนครัวเรือนได้ ดังนี้.-

1) เกษตรกร(ทำนา,ทำสวนผัก,ผลไม้,ไม้ดอก,เลี้ยงสัตว์)จำนวน 25 ครัวเรือน
2) รับจ้าง จำนวน 18 ครัวเรือน
3) ค้าขาย จำนวน 7 ครัวเรือน
4) ข้าราชการ จำนวน 3 ครัวเรือน

รายได้เฉลี่ย

รายได้ของหมู่บ้านมาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 47,816 บาทต่อคนต่อปี

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น

บ้านบางเกร็ง หมู่ที่ 2ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนบางส่วนในหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีความสนใจ และมีการร่วมกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลวัดสำโรง ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ จนสามารถจนทะเบียนจัดตั้งเป็นกลุ่มสาวิสาหกิจชุมชนได้ ดังนี้.-

1) กลุ่มตุ๊กตา ทำผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับการประดิษฐ์ตุ๊กตาผ้าสำหรับส่งออก
2) กลุ่มผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ ผลิตปุ๋ยชีวภาพทุกชนิดโดยไม่ใช้สารเคมี

แหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม ได้แก่

การทำนา แม่น้ำท่าจีน และสวนกล้วยไม้

3. บ้านวัดสำโรง หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชน

จากประวัติที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่าชาวได้สร้างโรงขึ้นมาสามหลัง (อาคารไม้สร้างแบบง่ายๆ หลังคามุงจากเป็นศาลาดิน โรงกุฏิ โรงอุโบสถ) ปู่ดำ ซึ่งเป็นเจ้าของที่จึงได้ถวายที่ตรงนี้ให้เป็นที่ตั้งวัด และชาวบ้านพร้อมใจกันไปอาราธนา พระภิกษุนุช ซึ่งอยู่วัดตรงกันข้าม คือ วัดลานตากฟ้า มาเป็นเจ้าอาวาส ปู่ดำ ซึ่งเป็นเจ้าของที่ก็ได้อุปสมบทเป็นภิกษุ และได้ช่วยพระภิกษุนุช พัฒนาสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ เช่น กุฏิสงฆ์ ศาลาดิน และอุโบสถหลังเล็กๆ พอจะใช้ในการทำสังฆกรรมได้ ชาวบ้านแถบนี้ ได้ตั้งชื่อเรียกวัดนี้ว่า “วัดสามโรง”

กาลต่อมาประมาณ10-20 ปีให้หลัง วัดสามโรง ได้เจริญขึ้นมาตามลำดับ เพราะชาวบ้านมีจิตศรัทธาเลื่อมใสต่อพระภิกษุนุชมาก และได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์ ให้การอุปสมบทกุลบุตรในแถบนี้ และชาวบ้านวัดสามโรงได้เห็นตรงกันว่า ให้เปลี่ยนชื่อวัดเสียใหม่เพื่อให้ตรงกับบริเวณพื้นที่ซึ่งมีต้นสำโรงขึ้นอยู่ในบริเวณวัดจำนวนมาก ด้วยสาเหตุดังกล่าวนี้ จึงทำให้ชื่อของวัดเปลี่ยนจาก วัดสามโรงมาเป็นวัดสำโรง และเป็นชุมชนวัดสำโรงถึงปัจจุบันนี้

ที่ตั้งหมู่บ้านวัดสำโรง

บ้านวัดสำโรง หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลวัดสำโรง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีอาณาเขต ดังนี้

มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้ .-

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แม่น้ำท่าจีน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลสัมปทวน

การคมนาคม / สาธารณูปโภค

การเดินทางเข้าชุมชน

- ถนนลาดยาง 3 เส้น ระยะทาง 2.50กิโลเมตร
- ห่างจากอำเภอนครชัยศรี 10 กิโลเมตร

การคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีต การสัญจรไปมาสะดวก มีเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี เป็นระยะทาง10 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาที นอกจากนั้น บ้านวัดสำโรง หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง และวัดสำโรง เป็นวัดที่ติดกับแม่น้ำท่าจีน ทำให้การเดินทางของประชาชนสามารถใช้เรือเดินทางข้ามฟากไปตำบลบานตากฟ้าได้อย่างสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น มีระบบสาธารณูปโภค มีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน บริการแก่ประชาชน ในหมู่บ้านมีไฟฟ้า และมีระบบประปาใช้ทุกครัวเรือน สามารถใช้การได้ดีตลอดปี

ขนาดพื้นที่ของหมู่บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด 1,045 ไร่ มีพื้นที่ทางการเกษตร 341 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด และไม่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน มีถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตผ่านหมู่บ้านไปมาสะดวก มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการประกอบอาชีพเพาะปลูก ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว อากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนหรือหนาวจัดจนเกินไป มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชากรในหมู่บ้าน อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ส่วนใหญ่จะสร้างบ้านเรือนติดถนน มีการตั้งบ้านเรือน เรียงรายสองข้างทาง และเป็นบ้านที่คงทนถาวร และบางส่วนอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

จำนวนประชากร/จำนวนครัวเรือน

บ้านวัดสำโรง หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

มีจำนวนครัวเรือน 103 ครัวเรือน มีประชากรรวม 452 คน แยกเป็น

ประชากร ชาย 210 คน หญิง 242 คน

จำนวนผู้สูงอายุ 40 คน ผู้พิการ 7 คน ผู้ด้อยโอกาส 5 คน
ผู้ยากจน 16 คน ผู้ประสบปัญหาตาม (สย.) 14
ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนในหมู่บ้านวัดสำโรง มีวัดสำโรง ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือของชาวตำบลวัดสำโรงทุกคน เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานวันสำคัญทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ สำหรับงานประเพณีและเทศกาลที่จัดเป็นประจำปี เช่น งานวันสงกรานต์ ส่วนมากก็จะนิยมจัดกิจกรรม บริเวณด้านหน้าวัดสำโรง เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวางเหมาะแก่การจัดกิจกรรมต่างๆ

การศึกษา

ในหมู่บ้านมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา คือ โรงเรียนวัดสำโรง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนวัดสำโรง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดตั้งแต่ระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จนถึง ประถมศึกษาตอนปลาย เป็นสถานที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่นักเรียน บุตรหลานจาก ตำบลวัดสำโรงและตำบลข้างเคียง ประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจบการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังมีโรงเรียนปริยัติธรรม ที่ตั้งอยู่ ณ วัดสำโรง และศูนย์การเรียนชุมชนตำบลวัดสำโรง เป็นสถานศึกษาของนักเรียนจาก กศน.อำเภอนครชัยศรี

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านวัดสำโรง หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง มีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม คือ

1) นางทองดี ศรีทองคำ ที่อยู่ 40 หมู่ที่ 3 มีความสามารถด้าน การบริหารกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาและกลุ่มออมทรัพย์

2) นายเริงฤทธิ์ ตุ้มทองคำ ที่อยู่ 5/1หมู่ที่ 3 มีความสามารถด้าน การบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน

การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน

การปกครองของหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย 2 ส่วนการปกครอง ส่วนที่ 1 การปกครองท้องที่ สำหรับหมู่ที่ 3 บ้านวัดสำโรง มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำการปกครองของหมู่บ้าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง และมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆเป็นคณะปกครอง ส่วนที่ 2 การปกครองท้องถิ่น ปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ท่าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ผู้นำการปกครองทั้ง 2 ส่วน จะร่วมใจประสานงานกันพัฒนาหมู่บ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อยและความเดือดร้อนของประชาชน นำความเจริญให้กับหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆของหมู่บ้านอีก อาทิ ประชาคมหมู่บ้าน/ตำบล ผู้นำองค์กรสตรีระดับหมู่บ้าน(กพสม.) ระดับตำบล (กพสต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาพัฒนาชุมชน (อช.) ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน(ผู้นำ อช.) ฯลฯ เป็นกลุ่มองค์กรที่ขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านให้เข้มแข็ง โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน/ชุมชน มาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 44,201 บาทต่อคนต่อปี อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 191 บาท แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีประชากรบางส่วนที่เป็นลูกหนี้แหล่งเงินทุน โดยกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนในระบบ เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ เช่น นายทุน แชร์ และบางส่วนก็เป็นหนี้บัตรเครดิต ประชากรมีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน มีอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้เป็นประจำทุกเดือน

การประกอบอาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นหลัก อาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรมภายในอำเภอ จังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตปริมณฑล นอกจากนั้นประกอบอาชีพรับราชการและค้าขาย ตามลำดับ แยกเป็นจำนวนครัวเรือนได้ ดังนี้.-

1) เกษตรกร(ทำนา,ทำสวนผัก,ผลไม้,ไม้ดอก,เลี้ยงสัตว์)จำนวน 60 ครัวเรือน

2) รับจ้าง จำนวน 25 ครัวเรือน
3) ข้าราชการ จำนวน 11 ครัวเรือน
4) ค้าขาย จำนวน 7 ครัวเรือน

รายได้เฉลี่ย

รายได้ของหมู่บ้านมาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 44,201 บาทต่อคนต่อปี

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น (OTOP)

หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนบางส่วนในหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีความสนใจ และมีการร่วมกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาตำบลวัดสำโรง ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ จนสามารถส่งผลิตภัณฑ์ลงทะเบียนเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)ในปี 2549 ดังนี้.-

1) น้ำยาล้างจาน เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช้อาหารและยา
2) น้ำยาปรับผ้านุ่ม จาน เป็นผลิตภัณฑ์ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช้อาหารและยา

แหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม รายละเอียดเพิ่มเติม

วัดสำโรง พิพิทภัณฑ์พื้นบ้าน แพปลาหน้าวัดสำโรง และสถานสงเคราะห์คนชราเฉลิมราชกุมารี

4. บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน/ชุมชน

ในสมัยโบราณที่บรรพบุรุษที่เล่าขานสืบต่อกันมา ว่า บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าดงดิบมีความอุดมสมบูรณ์ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน ภายในหมู่บ้านยังมีอ่าวน้ำขนาดใหญ่ และด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวทำให้หมู่บ้านจึงเป็นทางผ่านของสัตว์ป่าจำนวนมาก โดยเฉพาะโขลงช้างป่า ได้อาศัยดื่มกินและลงเล่นน้ำในอ่าวดังกล่าวอย่างมีความสุข นอกจากนั้น บริเวณด้านท้ายของหมู่บ้านก็มีท่าน้ำ ที่เป็นท่าเทียบเรือสำหรับการค้าขายทางน้ำ มีลักษณะเป็นทางลาด เหมาะสำหรับเป็นสถานที่ขึ้น-ลงของสัตว์ต่างๆ กิจกรรมดังกล่าวที่ชาวบ้านพบเห็นเป็นประจำจึงเล่าขานสืบต่อกันมา และเมื่อมีโอกาสได้

รวมตัวกันก่อตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านท่าช้าง” และใช้ชื่อดังกล่าวเป็นชื่อหมู่บ้านมาจนทุกวันนี้

ที่ตั้งหมู่บ้านท่าช้าง

บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลวัดสำโรง ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีอาณาเขต ดังนี้

มีอาณาเขตติดต่อกัน ดังนี้ .-

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลดอนแฝก
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 ตำบลวัดสำโรง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	แม่น้ำท่าจีน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 6 ตำบลสัมปทวน

การคมนาคม / สาธารณูปโภค

การเดินทางเข้าชุมชน

- ถนนลาดยาง	1 เส้น ระยะทาง	2.00	กิโลเมตร
- ห่างจากอำเภอนครชัยศรี		12	กิโลเมตร

การคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยางและถนนคอนกรีต การสัญจรไปมาสะดวก มีเส้นทางหลักเป็นถนนลาดยางจากหมู่บ้านถึงที่ว่าการอำเภอนครชัยศรี เป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 45 นาที มีระบบสาธารณูปโภค มีบริการตู้โทรศัพท์สาธารณะประจำหมู่บ้าน บริการแก่ประชาชน ในหมู่บ้านมีไฟฟ้า และมีระบบประปาใช้ทุกครัวเรือน สามารถใช้การได้ดีตลอดปี

ขนาดพื้นที่ของหมู่บ้าน

เป็นหมู่บ้านที่มีพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ทั้งหมด 1,454 ไร่ มีพื้นที่ทางการเกษตร 500 ไร่ มีเอกสารสิทธิ์เป็นโฉนด และไม่มีพื้นที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีพื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทำนา ทำสวน มีถนนลาดยาง และถนนคอนกรีตผ่านหมู่บ้านไปมาสะดวก มีไฟฟ้าและน้ำประปาใช้ทุกครัวเรือน มีแหล่งน้ำเพียงพอต่อการประกอบอาชีพเพาะปลูก ลักษณะภูมิอากาศของหมู่บ้าน มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว อากาศโดยทั่วไปไม่ร้อนหรือหนาวจัดจนเกินไป มีลักษณะการตั้งบ้านเรือนของประชากรในหมู่บ้าน อยู่กันอย่างกระจัดกระจาย ส่วน

ใหญ่จะสร้างบ้านเรือนติดถนน มีการตั้งบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทาง และเป็นบ้านที่คงทนถาวร และบางส่วนอาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำท่าจีน

1.3 จำนวนประชากร/จำนวนครัวเรือน

บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม
มีจำนวนครัวเรือน 109 ครัวเรือน มีประชากรรวม 623 คน แยกเป็น
ประชากร ชาย 335 คน หญิง 288 คน
จำนวนผู้สูงอายุ 58 คน ผู้พิการ 2 คน ผู้ด้อยโอกาส 5 คน
ผู้ยากจน 16 คน ผู้ประสบปัญหาตาม (สย.) 14 คน
ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551
สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ภาษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนในหมู่บ้านไม่มีวัด แต่มีวัดสำโรง ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน เป็นที่เคารพนับถือของชาวตำบลวัดสำโรงทุกคน เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวจิตใจ และจัดงานวันสำคัญทางศาสนา ทำบุญเลี้ยงพระ สำหรับงานประเพณีและเทศกาลที่จัดเป็นประจำปี เช่น งานวันสงกรานต์ ส่วนมากก็จะนิยมจัดกิจกรรม บริเวณด้านหน้าวัดสำโรง เนื่องจากมีสถานที่กว้างขวาง เหมาะแก่การจัดกิจกรรมต่างๆ

การศึกษา

ในหมู่บ้านไม่มีโรงเรียนระดับประถมศึกษา แต่มีโรงเรียนวัดสำโรง และศูนย์พัฒนาเด็กเล็กโรงเรียนวัดสำโรง ซึ่งเป็นโรงเรียนที่เปิดตั้งแต่ระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จนถึง ประถมศึกษาตอนปลาย เป็นสถานที่สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่นักเรียน บุตรหลานจาก ตำบลวัดสำโรงและตำบลข้างเคียง ประชาชนส่วนใหญ่ของหมู่บ้านจบการศึกษาภาคบังคับ นอกจากนั้นยังมีศูนย์การเรียนชุมชนตำบลวัดสำโรง เป็นสถานศึกษาของนักเรียนจาก กศน.อำเภอนครชัยศรี

ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น

บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง มีปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความรู้ความสามารถ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม คือ

1) นางทองใบ เที่ยงวงษ์ ที่อยู่ 12/3 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน การบริหารกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา

2) นายเสนาะ เที่ยงวงษ์ ที่อยู่ 12/3 หมู่ที่ 4 มีความสามารถด้าน การบริหารงานกองทุนหมู่บ้าน

3) นายประเสริฐ เขียวคูหา มีความสามารถด้าน การบริหารกลุ่มเกษตรกรทำนา

4) นายสายหยุด นิติพันธ์ มีความสามารถด้าน ช่างไม้ การปลูกสร้างบ้านเรือน

5) นางอัมพร นิติพันธ์ มีความสามารถด้าน การทำขนมไทย เช่น ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทองขนมชั้น

6) นางสาวผ่องศรี เชี่ยงจ้ง มีความสามารถด้าน การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ

การเมือง การปกครอง ของหมู่บ้าน

การปกครองของหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย 2 ส่วนการปกครอง ส่วนที่ 1 การปกครองท้องที่สำหรับหมู่ที่ 4 บ้านท่าช้าง มีผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำการปกครองของหมู่บ้าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง และมี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้านฝ่ายต่างๆเป็นคณะปกครอง ส่วนที่ 2 การปกครองท้องถิ่น ปกครองโดยองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง มีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 ท่าน ซึ่งมาจาการเลือกตั้ง เป็นตัวแทนของหมู่บ้าน ผู้นำการปกครองทั้ง 2 ส่วน จะร่วมใจประสานงานกันพัฒนาหมู่บ้าน ดูแลความสงบเรียบร้อยและความเดือดร้อนของประชาชน นำความเจริญให้กับหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีผู้นำกลุ่มองค์กรต่างๆของหมู่บ้านอีก อาทิ ประชาคมหมู่บ้าน/ตำบล ผู้นำองค์กรสตรีระดับหมู่บ้าน(กพสม.) ระดับตำบล (กพสต.) อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)อาสาพัฒนาชุมชน (อช.) ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน(ผู้นำ อช.) ฯลฯ เป็นกลุ่มองค์กรที่ขับเคลื่อนกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านให้เข้มแข็ง โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ และแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆของหมู่บ้าน/ชุมชน

สภาพทางเศรษฐกิจ

สภาพทางเศรษฐกิจของหมู่บ้าน/ชุมชน มาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 49,483 บาทต่อคนต่อปี อัตราค่าจ้างแรงงานในหมู่บ้าน 191 บาท แต่ทั้งนี้ ก็ยังมีประชากรบางส่วนที่เป็นลูกหนี้แหล่งเงินทุน โดยกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนใน

ระบบ เช่น ธนาคาร ธกส. ธนาคารออมสิน กองทุนหมู่บ้าน และมีการกู้ยืมเงินจากแหล่งเงินทุนนอกระบบ เช่น นายทุน แชร์ และบางส่วนก็เป็นหนี้บัตรเครดิต ประชากรมีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของหมู่บ้าน มี อาชีพเกษตรกรรม และอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีรายได้เป็นประจำทุกเดือน

โรงงานอุตสาหกรรมในหมู่บ้าน จำนวน 2 แห่ง

บริษัท เอกรังสีคอนสตรัคชั่น จำกัด(ผลิตวงกบ ประตูหน้าต่าง เฟอร์นิเจอร์) โรงงงานทำกุญแจ

การประกอบอาชีพ

ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม เป็นหลัก อาชีพรอง ได้แก่ รับจ้างโรงงานอุตสาหกรรมภายในอำเภอ จังหวัดและพื้นที่ใกล้เคียง ในเขตปริมณฑล นอกจากนั้นประกอบอาชีพค้าขาย และรับราชการ ตามลำดับ แยกเป็นจำนวนครัวเรือนได้ ดังนี้.-

1)เกษตรกร(ทำนา,ทำสวนผัก,ผลไม้,ไม้ดอก,เลี้ยงสัตว์)จำนวน 75 ครัวเรือน

2) รับจ้าง จำนวน 24 ครัวเรือน

3) ค้าขาย จำนวน 7 ครัวเรือน

4) ข้าราชการ จำนวน 3 ครัวเรือน

รายได้เฉลี่ย

รายได้ของหมู่บ้านมาจากการประกอบอาชีพ อาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน ผัก ผลไม้ ไม้ดอกไม้ประดับ และเลี้ยงสัตว์ เป็นรายได้หลักที่มั่นคงถาวรของหมู่บ้าน/ชุมชนซึ่งสามารถดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ประชากรของหมู่บ้านมีรายได้เฉลี่ย 49,483 บาทต่อคนต่อปี

ผลิตภัณฑ์ของชุมชนและท้องถิ่น

บ้านท่าช้าง หมู่ที่ 4 ตำบลวัดสำโรง เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนบางส่วนในหมู่บ้านเป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาเป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีความสนใจ และมีการร่วมกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษตำบลวัดสำโรง ผลิตสินค้าผลิตเป็นผลิตภัณฑ์จากการเกษตร เช่น ผัก ผลไม้ ที่มีคุณภาพปลอดสารพิษ ได้รับมาตรฐานจากสำนักงานเกษตรอำเภอนครชัยศรี

แหล่งท่องเที่ยวทรัพยากรธรรมชาติ/สิ่งแวดล้อม

การปลูกผักปลอดสารพิษ และการทำนา

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ตั้งอยู่ในวัดสำโรง ตำบลวัดสำโรง เริ่มดำเนินการโดยพระครูสิริปุญญาภิวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสำโรง เมื่อปีพ.ศ. 2542 โดยเจ้าอาวาสและชาวบ้านได้ร่วมกันบริจาคอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องมือจับสัตว์น้ำ สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านของไทยในอดีต ห้องพิพิธภัณฑ์อยู่ชั้นล่างของศาลาอเนกประสงค์ ภายในห้องแบ่งการจัดแสดงเป็นหมวดหมู่ ดังนี้

รูปภาพที่ 5 ส่วนแสดงที่ 1 ครัวโบราณ

ส่วนที่ 1 แสดงครัวโบราณ

จัดแสดงอุปกรณ์ในการหุงต้ม อันประกอบด้วย เตาดินเผา หม้อ ดินประเภทต่าง ๆ เช่น หม้อหูกระทะ หม้อต้ม กาดินเผา เป็นต้น และประกอบด้วยเครื่องใช้ในครัว เช่น ตะกร้าล้างปลา อ่างนวดแป้ง กระต่ายขูดมะพร้าว กระบวย โอ่งน้ำ เป็นต้น

รูปภาพที่ 6 ส่วนแสดงที่ 2 หัตถกรรมพื้นบ้าน

รูปภาพที่ 7 ส่วนแสดงที่ 3 อุปกรณ์ตวงข้าว

ส่วนที่ 3 แสดงอุปกรณ์ตวงข้าว

จัดแสดงอุปกรณ์ชั่ง ตวง วัด ในการตวงข้าวเปลือกแบบเก่าที่บรรพบุรุษเคยใช้ในอดีต ประกอบด้วย กระบุงปากบาน กระบุงโกย กระบุงตวง โป๊ยซัด ถังตวงข้าว (ไม้-เหล็ก) กระด้งบดข้าว ไม้บดข้าว เป็นต้น

รูปภาพที่ 8 ส่วนแสดงที่ 4 เครื่องมือการทำนา

ส่วนที่ 4 แสดงเครื่องมือการทำนา

การทำนาในอดีตใช้แรงงานจากสัตว์ คือ วัว ควาย เป็นแรงงานหลัก เครื่องมือในการทำนาที่จัดแสดงประกอบด้วย โกรกคล้องคอควายสำหรับ ลากไถ แอก คราด ไถ ไม้คานหาบข้าวไม้คานหลาว งอบ เคียวเกี่ยวข้าว เป็นต้น

รูปภาพที่ 9 ส่วนแสดงที่ 5 เครื่องมือจับสัตว์น้ำ

ส่วนที่ 5 แสดงเครื่องมือจับสัตว์น้ำ

จัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการกินอยู่อย่างไทย หาผักปลาแบบพออยู่พอกิน ประกอบด้วยเครื่องมือดักสัตว์ เช่น คันหลุบ ด้วงดักหนู แร้ว กับดักต่าง ๆ และอุปกรณ์จับสัตว์น้ำ เช่น ชนาง ลอบยืน ลอบนอน ข้อง เบ็ด อวน ฉมวก สุ่ม สวก เป็นต้น

รูปภาพที่ 10 ส่วนแสดงที่ 6 เครื่องมือเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด

ส่วนที่ 6 แสดงเครื่องมือเครื่องใช้เบ็ดเตล็ด

เครื่องใช้เบ็ดเตล็ด จัดแสดงเป็นตู้แสดง 3 ชั้น ตู้ที่ 1 ชั้นบนตั้งแสดงเชี่ยนหมาก ทองเหลือง ตะเกียงลาน กลอนประตู แว่นโรย ขนมจีน เป็นต้น ชั้นล่างจัดแสดง เครื่องมือช่างไม้ จำพวกกบผิว กบบังใบ เลื่อยอก เลื่อยลันดา อีกด้านหนึ่งจัดแสดง เครื่องทองเหลือง จำพวก ถาด ทองเหลือง หม้อทองเหลือง เป็นต้น ตู้ที่ 2 จัดแสดง ตราชั่ง ลูกคิดและของเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

กิจกรรมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 11 รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 12 รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 13 รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 14 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง
ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 15 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง
ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 16 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง
ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 17 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง
ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 18 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง
ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 19 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 20 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 21 นิทรรศการเคลื่อนที่ของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง ณ พิพิธภัณฑ์หุ่นขี้ผึ้งไทย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

รูปภาพที่ 22 การจัดกิจกรรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย
ร่วมกับสภาวัฒนธรรมตำบล-สภาวัฒนธรรมอำเภอ

รูปภาพที่ 23 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชน
ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 24 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชน
ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 25 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชน
ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 26 กิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนและเยาวชน
ของชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 27 กิจกรรมการออกกำลังกายของผู้สูงอายุในวันจันทร์ พุธ ศุกร์
บริเวณลานหน้าพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 28 การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของกลุ่มองค์กรในชุมชน
ในการจัดกิจกรรมของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

รูปภาพที่ 29 กิจกรรมการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นการละเล่นพื้นบ้าน
ในกิจกรรมงานวันสงกรานต์ เป็นประจำทุกปี

รูปภาพที่ 30 อบรมให้ความรู้แก่นักเรียนสถานศึกษาต่างๆ ที่มาเข้าค่ายลูกเสือ
ณ ค่ายลูกเสือทิวไผ่งาม ในเรื่องของวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการละเล่นเด็กไทย

ภาคผนวก ค

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

ข้อมูลทั่วไปของบ้านลานแหลม

บ้านลานแหลม ตั้งอยู่ที่ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม เดิมหมู่บ้านลานแหลม เป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านโพรงเข้ ตำบลโพรงเข้ และเมื่อมีการแบ่งเขตการปกครองใหม่จึงมาอยู่ในความปกครองของตำบลบางพระ และต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงแบ่งแยกตำบลอีกครั้งหนึ่ง หมู่บ้านบ้านลานแหลมจึงอยู่ในเขตการปกครองของตำบลวัดละมุด ชาวบ้านลานแหลมส่วนใหญ่จะมีพื้นเพเป็นชาวสุพรรณบุรี และชาวกรุงศรีอยุธยาที่ได้อพยพมาตามแม่น้ำท่าจีน แล้วมาตั้งรกรากอยู่ที่ป่าลานแหลม ซึ่งมียอดลานขึ้นสูงยอดเสี้ยนแหลมไปในอากาศมามาย ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่าหมู่บ้านลานแหลม มาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. 2510 มีถนนทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านหมู่บ้านจากอำเภอนครชัยศรี ไปอำเภอดอนตูม ถนนเข้าหมู่บ้าน ตรอก ซอย เป็นถนนลาดยางแอลฟัลส์ติก ชาวนามีการทำนาปีละ 2-3 ครั้ง เนื่องจากมีการก่อสร้างคลองชลประทาน

บ้านลานแหลม ตั้งอยู่ในตำบลวัดละมุด ห่างจากอำเภอนครชัยศรีไปทางทิศใต้ประมาณ 16 กิโลเมตร และมีพื้นที่ 1,123 ไร่

รูปภาพที่ 31 แผนที่บ้านลานแหลม

ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ และฤดูกาล

มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีคลองธรรมชาติและคลองชลประทานไหลผ่าน อันทำให้เหมาะแก่การทำเกษตร

ภูมิอากาศของหมู่บ้านลานแหลม มี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว อากาศโดยส่วนใหญ่จะเป็นอากาศร้อนและจะไม่หนาวจนเกินไป

ลักษณะของประชากร

บ้านลานแหลมมีประชากรจำนวน 223 ครัวเรือน และมีประชากรทั้งสิ้น 1,254 คน แบ่งเป็น ชาย 611 คน หญิง 643 คน

ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ลักษณะการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านลานแหลม ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ ทำนา ทำไร่ ทำสวน ปลูกพืชผัก ไม้ผล ไม้ดอก และเลี้ยงปลา

สภาพทางเศรษฐกิจ

- รายได้เฉลี่ย คนละ 44,883.39 บาท/ปี
- ครัวเรือนมีการออมร้อยละ 98.7 ของครัวเรือนทั้งหมด
- ประชาชนมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน มีเส้นทางคมนาคมในการขนส่งใช้ได้ตลอดปี

สภาพสังคม

สภาพบ้านเรือนของชาวบ้านลานแหลมมีความมั่นคงถาวร มีการจัดบ้านเรือนเป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ ครอบครัวมีความอบอุ่น

- ชาวบ้านลานแหลมมีน้ำสะอาดสำหรับดื่มและบริโภคเพียงพอตลอดปี
- เด็กและเยาวชนได้รับการศึกษาภาคบังคับทุกคน เด็กอายุ 3-5 ปีเต็ม ได้รับบริการเลี้ยงดูเตรียมความพร้อมก่อนวัยเรียน ประชาชนที่มีอายุ 15-60 ปีอ่านออกและเขียนได้
- ชาวบ้านลานแหลม ส่วนใหญ่ไม่ติดสุราไม่ติดบุหรี่ ปฏิบัติกิจทางศาสนาอย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ผู้สูงอายุและคนพิการได้รับการ ดูแลและเอาใจใส่เป็นอย่างดี

- คนในครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นในหมู่บ้าน ตำบล มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเพื่อประโยชน์ของชุมชน และเข้าร่วมทำกิจกรรมสาธารณะของหมู่บ้าน

ผลิตภัณฑ์ที่น่าสนใจ

ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา ของกลุ่มแม่บ้านหมู่ 4

ศิลปวัฒนธรรม/ภูมิปัญญา

พิพิธภัณฑ์วิธีชาวนาไทยบ้านลานแหลม ตั้งอยู่ ณ บ้านเลขที่ 9/1 หมู่ที่ 4 ตำบลวัดละมุด อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ตัวอาคารของพิพิธภัณฑ์สร้างด้วยวัสดุท้องถิ่น ปลูกเป็นเรือนไทยเรื่องผูกจำนวน 1 หลัง อาคารประกอบเป็นห้องโถง จำนวน 2 หลัง เรือนไทยโบราณ จำนวน 1 หลัง ได้จัดเก็บรวบรวม อนุรักษ์ดูแลรักษา และจัดแสดงชิ้นวัตถุศิลปวัฒนธรรมและวัฒนธรรมวิธีของชาวนาไทยในอดีตเพื่อให้ประชาชนได้ชมและศึกษาต่อไป

การคมนาคม/เดินทาง

การเดินทาง เริ่มจากถนนเพชรเกษมถึงแยกท่านา-นครชัยศรี ตรงเข้าสู่ตัวอำเภอนครชัยศรีเป็นระยะทาง 1.5 ก.ม. ถึงแยกท่านาในเลี้ยวซ้ายประมาณ 10 ก.ม. ถึงหน้าเทศบาลตำบลห้วยพลู เลี้ยวซ้ายอีกประมาณ 2 ก.ม. ถึงแยกวัดละมุด จากแยกวัดละมุดตรงไปประมาณ 5 ก.ม. จะเข้าสู่หมู่บ้านลานแหลม

รูปภาพที่ 32 ผลิตภัณฑ์ผักตกชวาของชาวบ้านลานแหลม

พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

รูปภาพที่ 33 พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

รูปภาพที่ 34 เรือนไทยเครื่องผูกโบราณ

รูปภาพที่ 35 อาจารย์เริงชัย แจ่มนิยม ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย

รูปภาพที่ 36 จัดแสดงกลุ่มเครื่องอำนวยความสะดวก

รูปภาพที่ 37 จัดแสดงเครื่องใช้สอยในครัวเรือน

รูปภาพที่ 38 จัดแสดงเครื่องใช้สอยในครัวเรือน

รูปภาพที่ 39 จัดแสดงเครื่องมือช่างไม้

รูปภาพที่ 40 จัดแสดงเครื่องมือช่างไม้

รูปภาพที่ 41 สาธิตการไถนา

รูปภาพที่ 42 สาธิตการดำนา

รูปภาพที่ 43 สาธิตการเกี่ยวข้าว

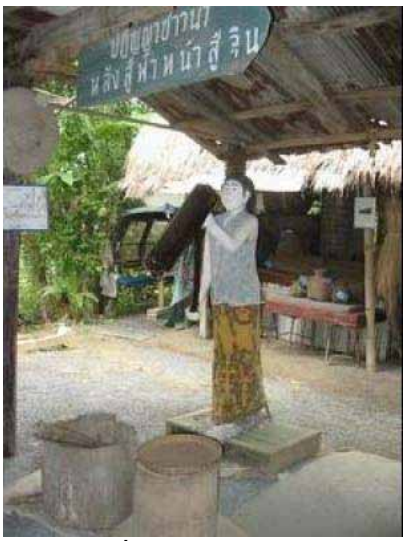

รูปภาพที่ 44 สาธิตการซ้อมข้าว

รูปภาพที่ 45 ทดลองซ้อมข้าว

รูปภาพที่ 46 ทางขึ้นชั้นบนของพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 47 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ

รูปภาพที่ 48 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ

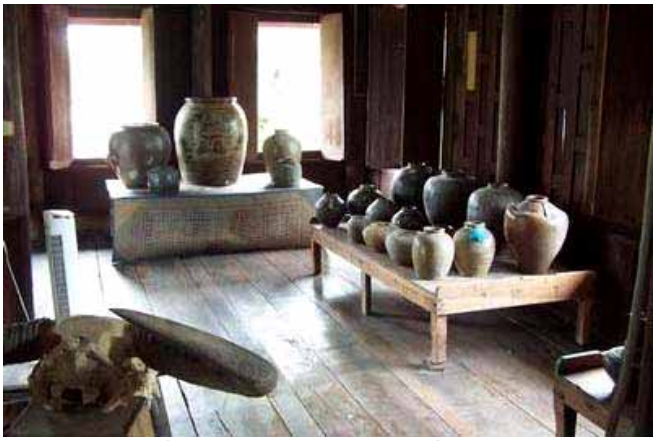

รูปภาพที่ 49 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ

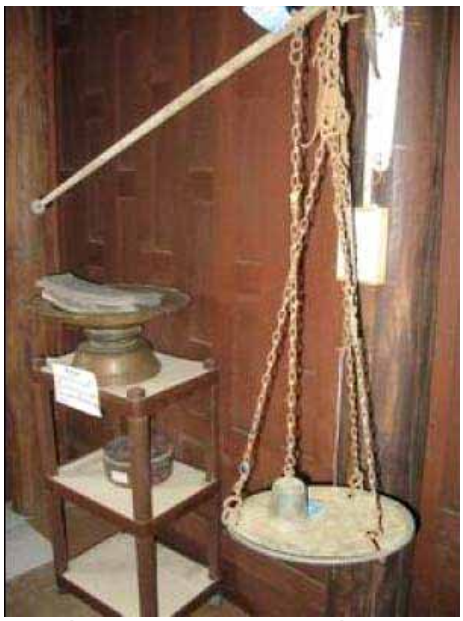

รูปภาพที่ 50 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ

รูปภาพที่ 51 จัดแสดงข้าวของเครื่องใช้โบราณ

รูปภาพที่ 52 บ้านพอเพียงตามแนวทางพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง

รูปภาพที่ 53 สาธิตการดำนา

รูปภาพที่ 54 รวงข้าวรอการเกี่ยว

รูปภาพที่ 55 สาธิตการลงแขกเกี่ยวข้าว

รูปภาพที่ 56 สาธิตการหาบข้าว

รูปภาพที่ 57 หาบข้าวมาถึงพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

รูปภาพที่ 58 สาธิตการกองข้าว

รูปภาพที่ 59 สาธิตการฝัดข้าว -นวดข้าว

รูปภาพที่ 60 สาธิตการสีข้าว

รูปภาพที่ 61 สาธิตการหุงข้าวแบบโบราณ

รูปภาพที่ 62 การจักสานผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา

รูปภาพที่ 63 สร้างงาน สร้างอาชีพจากผลิตภัณฑ์ผักตบชวา

รูปภาพที่ 64 ลูกลาน-ลูกตาล ผลิตภัณฑ์ขึ้นชื่อของบ้านลานแหลม

ภาคผนวก ง

พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ข้อมูลทั่วไปของตำบลโคกพระเจดีย์

ตำบลโคกพระเจดีย์ มีพื้นที่ 15.35 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 12,121 ไร่ ตั้งอยู่ห่างจากที่ทำการอำเภอนครชัยศรีประมาณ 15 กิโลเมตร ห่างจากจังหวัดนครปฐมประมาณ 14 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 57 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ จดตำบลบางระกำ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ทิศใต้ จดตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันออก จดตำบลท่ากระชับ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ทิศตะวันตก จดตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

ลักษณะของประชากร

ตำบลโคกพระเจดีย์มีประชากรจำนวน 1,027 ครัวเรือน และมีประชากรทั้งสิ้น 4,554 คน แบ่งเป็น ชาย 2,181 คน หญิง 2,373 คน

ข้อมูล ณ วันที่ 1 พฤษภาคม 2551

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ลักษณะการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านโคกพระเจดีย์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีพืชเศรษฐกิจ เช่น ชมพู่ มะพร้าวน้ำหอม มะม่วง ฝรั่ง ผักคะน้า ผักกุ้ยช่าย ผักกาดหอม ถั่วฝักยาว ต้นคื่นฉ่าย ผักชี ดอกกะหล่ำ บวบเหลี่ยม แตงกวา เป็นต้น

ผลิตภัณฑ์ OTOP ของชาวบ้านโคกพระเจดีย์ ได้แก่ ปลาหมักกระเทียม และข้าวเกรียบผลไม้

ข้อมูลหมู่ที่ 1 บ้านคันบึง (ท่าข้าม)

บ้านคันบึง (ท่าข้าม) สมัยก่อนนั้นเรียกว่า “ท่าข้าม” พื้นที่ตรงนี้เป็นท่าข้ามวัว ควายไปค้าขาย ไปตลาดไปอำเภอนครชัยศรีก็จะไปทางนี้ถึงจะข้ามฝากไปได้และตรงบริเวณหมู่บ้านมีบึงใหญ่ สำหรับสัญจรไปมาและใช้น้ำประกอบอาชีพและใช้เป็นท่าเรือ สำหรับข้ามไปค้าขาย จึงเรียกว่าบ้านคันบึง (ท่าข้าม) ตลอดมา

การประกอบอาชีพ

ราษฎรในหมู่บ้านคันบึงส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เพาะปลูก ทำนา เลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน และส่วนใหญ่จะนำผลผลิตที่ได้ไปขายเอง ทำให้ได้ราคาเพิ่มมากขึ้น

รายได้ของประชาชนภายในหมู่บ้าน

ราษฎรในหมู่บ้านคันบึง มีกองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่ให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพ และมีกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ ที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน และกลุ่มอาชีพสตรี ตัดเย็บเสื้อผ้า มีจักรเย็บผ้าให้ยืมใช้ในการประกอบอาชีพให้แก่สตรีที่ว่างงานได้มีอาชีพประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตามเกณฑ์ จปฐ.ปี 2551 ได้เฉลี่ยคนละ 32,960.13

อาณาเขต :

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ตำบลบางระกำ ตำบลท่ากระชับ อำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 ,หมู่ที่ 5 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 2 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี

ลักษณะภูมิประเทศ :

พื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่การเกษตรอาชีพทำสวน โดยมีบึงน้ำไหลผ่าน เรียกว่าบึงกุ่ม เหมาะสำหรับทำการเกษตร ส่วนใหญ่พื้นที่ปลูกคือ ผัก ผลไม้ เช่น ฝรั่ง ชมพู่ เป็นต้น

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน :

ลักษณะหมู่บ้าน มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มบ้างและตั้งอยู่ในที่กำกับของตนเอง ซึ่งยังเป็นชนบทให้เห็นอยู่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม เป็นหมู่บ้านที่มี
คลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรไหลผ่านภายในหมู่บ้าน

ข้อมูลหมู่ที่ 2 บ้านโคกพระ

บ้านโคกพระ เดิมชื่อตำบลบางระกำน้อยและเปลี่ยนมาเป็นตำบลโคกพระเจดีย์ และแยกหมู่บ้านออกเป็น 5 หมู่บ้านและหมู่บ้านที่ 2 มีผู้ใหญ่บ้านคนแรกชื่อ นายสวาส ศรีวงศ์เดือน โดยมีผู้เล่าว่าในสมัยโบราณมีเรือสำเภาเข้ามาค้าขายและเรือสำเภาเกิดล่มและมาจอดที่บริเวณวัด

และมีดินทับถมกันนานเข้าจึงก่อเป็นเนินสูงซึ่งเรียกว่า “โคกเจดีย์ และมีเจดีย์สร้างอยู่จึงเรียกว่า “โคกพระ”

การประกอบอาชีพ :

ราษฎรในหมู่บ้านโคกพระส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ได้แก่ เลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน และส่วนใหญ่จะนำผลผลิตที่ได้ไปขายเอง โดยเฉพาะขายในตลาดภายในจังหวัด และตลาดกรุงเทพฯ ทำให้ได้ราคามากขึ้น

รายได้ของประชาชนภายในหมู่บ้าน :

ราษฎรในหมู่บ้านโคกพระ มีกองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่ให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพ และมีกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ ที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน และกลุ่มอาชีพสตรีทำดอกไม้จันทน์ซึ่งเริ่มดำเนินการโดยพัฒนาชุมชนประสานงานกับ กศน. จัดอบรมด้านอาชีพให้สตรี และนำมาดำเนินจัดทำเป็นการรวมกันทำการประกอบอาชีพให้แก่สตรีที่ว่างงานได้มีอาชีพ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตามเกณฑ์ จปฐ.ปี 2551 ได้เฉลี่ยคนละ 31,507.02 บาทต่อปี

อาณาเขต :

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 1 ,หมู่ที่ 3 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 1 ,หมู่ที่ 5 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่ที่ 3 ,หมู่ที่ 4 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี

ลักษณะภูมิประเทศ :

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นท้องนาและทำสวน โดยมีถนนลาดยางผ่านหมู่บ้าน พื้นที่เหมาะกับการทำการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่ประชากรจะทำอาชีพทำการเกษตร

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน :

ลักษณะหมู่บ้านมีการตั้งบ้านเรือนเรียงรายสองข้างทาง และเป็นบ้านที่คงทนถาวร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม เป็นหมู่บ้านที่มีคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรไหลผ่าน ภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยาง 5 สายและถนนคอนกรีต 4 สาย ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ดีทุกฤดูกาล

ข้อมูลหมู่ที่ 3 บ้านวงพาท

เดิมบ้านวงพาทมีคนเล่าว่าในสมัยก่อนมีคลองชื่อคลองวงพาท ไหลพาดผ่านรอบ ๆ หมู่บ้าน และไหลเป็นวงคล้ายกับปี่พาทย์ และหมู่บ้านจะอยู่ในวงและมีน้ำล้อมรอบ จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่าหมู่บ้านวงพาท ต่อมาได้มีชื่อเรียกเพี้ยนไปเป็นวงพาท จนถึงปัจจุบันซึ่งชาวบ้านใช้คลองน้ำเป็นที่ทำการเกษตรและขนส่งค้าขายต่างๆ จึงได้เรียกว่าบ้านวงพาทเป็นต้นมา

รายได้ของประชาชนภายในหมู่บ้าน :

ราษฎรในหมู่บ้านวงพาท มีกอบทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่ให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพ และมีกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ ที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนโดยคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำ ให้ยืมใช้ในการประกอบอาชีพให้แก่สตรีที่ว่างงานได้มีอาชีพ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2551 ได้เฉลี่ยคนละ 32,760.57 บาท ต่อปี

อาณาเขต :

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลบางระกำ อำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ,หมู่ที่ 4 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมือง

ลักษณะภูมิประเทศ :

พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตรเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะกับการเกษตรเพราะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีคลองไหลผ่านล้อมรอบหมู่บ้านประชาชนใช้สำหรับทำการเกษตรและเลี้ยงสัตว์ได้ตลอดปี

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน :

ลักษณะหมู่บ้าน มีการตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่ม บ้างและตั้งอยู่ในที่กำกับของตนเองซึ่งยังเป็นชนบทให้เห็นอยู่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรม เป็นหมู่บ้านที่มีคลองส่งน้ำเพื่อการเกษตรไหลผ่านภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยาง 3 สายและถนนคอนกรีต 5 สาย ใช้เป็นเส้นทางคมนาคมได้ดีทุกฤดูกาล

ข้อมูลหมู่ที่ 4 บ้านดอนมะขามเทศ

กล่าวกันว่าสมัยโบราณรุ่นคุณปู่คุณย่า หมู่บ้านนี้จะมีสภาพเป็นที่ดอน และแห้งแล้ง มีต้นไม้ ชนิดเดียวที่สามารถเจริญเติบโตได้ดี และมีมากมาย คือ ต้นมะขามเทศ จึงเสมือนแหล่งอาหารของคนรุ่นนี้ได้ดี เนื่องจากสมัยนั้น ยังไม่มีร้านค้า การคมนาคมก็ยังไม่มี ใช้วิธีเดินเท้าเท่านั้น ซึ่งจะมาใช้เรือก็ในช่วงหน้าน้ำ เมื่อมีการขุดลอกคลอง จึงหันมาทำนาเป็นอาชีพหลัก การเดินทางก็อาศัยเรือมากขึ้น ซึ่งต่อมาก็เริ่มมีการพัฒนาเข้ามามากขึ้น แต่ในปัจจุบันก็ยังมีความขรุระ เมื่อถึงฤดูฝนการสัญจรไปมาในการขนส่งพืชผลและการเดินทางไปโรงเรียนของเด็กๆ ยังลำบากมากและเนื่องจากว่าที่ดินแห่งนี้เป็นที่ดอนสูงน้ำท่วมไม่ถึง ประกอบกับสมัยก่อนที่ต้นมะขามเทศขึ้นเป็นจำนวนมากจึงได้ชื่อว่า “บ้านดอนมะขามเทศ” และประกอบกับมีคลองวงพาทไหลผ่านมากมายจึงเรียกว่า “บ้านดอนมะขามเทศ (หลายวงพาท) “ เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบันนี้

การประกอบอาชีพ

ราษฎรในหมู่บ้านดอนมะขามเทศส่วนใหญ่ จะประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เพราะปลูก ทำนา เลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน และส่วนใหญ่จะนำผลผลิตที่ได้ไปขายเอง ทำให้ได้ราคาเพิ่มมากขึ้น

รายได้ของประชาชนภายในหมู่บ้าน :

ราษฎรในหมู่บ้านดอนมะขามเทศ มีกองทุนหมู่บ้าน เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่ให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพและมีกลุ่มเกษตร และสหกรณ์ที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนให้ยืมใช้ในการประกอบอาชีพ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2551 ได้เฉลี่ยคนละ 32,432.98 บาท ต่อปี

อาณาเขต :

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ หมู่ที่ 3 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้	ติดต่อกับ ตำบลคลองจินดา ตำบลตลาดจินดา อำเภอสามพราน
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ตำบลดอนยายหอม อำเภอเมืองนครปฐม

ลักษณะภูมิประเทศ :

บ้านดอนมะขามเทศ มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีคลองหลายสายไหลผ่าน พื้นที่เหมาะกับการทำการเกษตร เช่น ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ และมีผลผลิตทางการเกษตร ได้แก่ ผักผลไม้ พืช ผลไม้ที่นิยมปลูกส่วนใหญ่ได้แก่ ฝรั่ง ชมพู่ มะม่วง ผักได้แก่ ผักคะน้า กวางตุ้ง ผักชี เป็นต้น ด้านการเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงไว้กินและขายคือปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน :

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวดอนมะขามเทศจะตั้งอยู่กระจายไปตามพื้นที่ของแต่ละบ้าน แต่ก็มีการรวมตัวกันทำกิจกรรมบ้างในบางโอกาส ลักษณะจะเป็นส่วนตัวมากขึ้น เป็นลักษณะเหมือนชนบทกึ่งเมืองเพิ่มมากขึ้น

ข้อมูลหมู่ที่ 5 บ้านปากรางโพรงเข้

บ้านปากรางโพรงเข้ (วังน้ำขาว) เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในตำบลโคกพระเจดีย์ ในสมัยก่อนประมาณ 100 ปีมาแล้ว ได้มีคนกลุ่มแรกที่อพยพมาตั้ง ถิ่นฐานมาจากบางแก้วและบ้านเก่า อาชีพหลักในสมัยนั้น คือการทำนา เพราะมีคลองบึงและรางน้ำไหลผ่านมากมาย ในสมัยนั้นมีจระเข้ชุกชุม ซึ่งมีจระเข้อาศัยอยู่บริเวณปากรำราง เป็นโพรงซึ่งมีจระเข้อาศัยอยู่ชุกชุมมาก จึงตั้งชื่อว่า “ปากรางโพรงเข้” ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

การประกอบอาชีพ :

ราษฎรในหมู่บ้านปากรางโพรงเข้ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทางด้านการเกษตร เพาะปลูกทำนา เลี้ยงปลา เช่น ปลานิล ปลาตะเพียน และส่วนใหญ่จะนำผลผลิตที่ได้ไปขายเอง พืชผักผลไม้ที่นิยมปลูกได้แก่ มะม่วง ฝรั่ง ชมพู่ และผักต่างๆ มีบางส่วนที่มีพ่อค้าคนกลางเข้ามารับซื้อผลผลิตเพื่อนำไปขายยังตลาดในกรุงเทพฯ.

รายได้ของประชาชนภายในหมู่บ้าน :

ราษฎรในหมู่บ้านปากรางโพรงเข้ มีกองทุนหมู่บ้านเป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในชุมชนที่ให้สมาชิกได้กู้ยืมไปประกอบอาชีพ และมีกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ ที่เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียน และกลุ่มอาชีพสตรี มีเงินทุนหมุนเวียนกลุ่มอาชีพปลูกพืชผักผลไม้ ให้ยืมใช้ในการประกอบอาชีพให้แก่สตรีที่ว่างงานได้มีอาชีพ ประชาชนมีรายได้เฉลี่ยตามเกณฑ์ จปฐ. ปี 2551 ได้เฉลี่ยคนละ 29,808.43 บาท ต่อปี

อาณาเขต :

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 1 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี
ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน
ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลท่ากระชับ อำเภอนครชัยศรี
และตำบลคลองใหม่ อำเภอสามพราน
ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี

ลักษณะภูมิประเทศ :

บ้านปากรางโพรงเข้ มีพื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำ ลำคลองและรางน้ำไหลผ่าน เหมาะกับการทำอาชีพเกษตรกรรม คือการทำสวนและเลี้ยงสัตว์

ลักษณะการตั้งบ้านเรือน :

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชาวปากรางโพรงเข้จะอยู่กันเป็นกลุ่มมากและกระจัดกระจาย การตั้งบ้านเรือนตามพื้นที่อาศัยและที่ทำกินของตนเองบ้าง- แต่ยังเป็นลักษณะที่เป็นชนบทยังมีให้เห็น

รูปภาพที่ 65 พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

รูปภาพที่ 66 อาคารประกอบด้วยไม้เนื้อแข็ง 2 ชั้น หลังคาทรงปั้นหยา

รูปภาพที่ 67 อาจารย์สถาพร จำรัสพงษ์ ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์

ประวัติความเป็นมาของพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

นครปฐม เป็นเมืองโบราณที่มีความสำคัญมากนับตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา ซึ่งอยู่ในสมัยทวารวดีจนถึงปัจจุบันดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและหลักฐานเอกสารจำนวนมาก หลักฐานทางโบราณคดีที่ยืนยันความสำคัญ และความเก่าแก่ของเมืองนี้ พบทั้งภายในบริเวณ

เมืองนครปฐมโบราณและบริเวณรอบๆ เมืองโบราณ เช่น เจดีย์วัดพระประโทณ จุลประโทณ โบราณสถานและโบราณวัตถุบริเวณวัดพระปฐมเจดีย์ วัดพระเมรุ หินสลักรูปธรรมจักร ตลอดจนภาชนะดินเผาที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของคนในสมัยนั้น เป็นต้น

เมืองนครปฐม มีลำน้ำเก่าสำคัญสองสายที่ไหลผ่านเมือง คือ ลุ่มน้ำบางแก้ว – บางแขม ซึ่งมีพื้นที่อยู่ระหว่างแม่น้ำแม่กลองและแม่น้ำนครชัยศรี นักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานแสดงถึงการมีอยู่ของเมืองโบราณนครปฐม โดยสำรวจแหล่งโบราณคดีต่างๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำบางแก้ว – บางแขม จำนวนกว่า 54 แหล่ง เช่น ตำบลเพนียด ตำบลพระประโทณ ตำบลบางระกำ และตำบลโคกพระเจดีย์ เป็นต้น โดยพบร่องรอยกิจกรรมของมนุษย์ ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ตั้งหลักแหล่งตามลำน้ำ เช่นเดียวกับแหล่งโบราณคดีบ้านดอนตาเพชร จังหวัดกาญจนบุรี แหล่งโบราณคดีบ้านโคกพลับ จังหวัดราชบุรี แหล่งโบราณคดีบ้านทะเลบก จังหวัดนครปฐม เจริญสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งลำน้ำบางแก้ว –บางแขม เป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญในสมัยโบราณที่เชื่อมโยงการติดต่อระหว่างชุมชนโบราณต่างๆ เช่น เมืองโบราณนครปฐม เมืองโบราณกำแพงแสน และเมืองโบราณอู่ทอง เป็นต้น

ตำบลโคกพระเจดีย์ ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ลำน้ำบางแก้ว-บางแขมไหลผ่านปรากฏมีเนินขนาดใหญ่มีผู้เล่าว่า เดิมเคยเป็นวัดร้างมาก่อน เมื่อประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น เรียกตำบลบางระกำน้อย ต่อมาจึงได้สร้างวัดขึ้น โดยให้ชื่อว่า วัดโคกพระเจดีย์ แล้วจึงเปลี่ยนชื่อตำบลว่าโคกพระเจดีย์ ตามชื่อวัด พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่ม ประกอบด้วยคลองส่งน้ำหลายสายมีปริมาณน้ำสมบูรณ์ตลอดปี ทำให้ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์(เอกเผ่าพิทยา) ตั้งอยู่ที่ธรณีสงฆ์วัดโคกพระเจดีย์ เลขที่ 5/4 หมู่ 2 ตำบลโคกพระเจดีย์ อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

เริ่มก่อตั้งโรงเรียนเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2476 ด้วยความดำริห์ของหลวงธานินท์ปฐมรัฐ นายอำเภอนครชัยศรี และนายบุญเจือ สัตยพันธ์ ศึกษาธิการอำเภอนครชัยศรี ขั้นแรกทำการสอนทดลองก่อนปรากฏว่าได้ผลดีตลอดมา เป็นกึ่งโรงเรียนประชาบาล

วันที่ 5 กันยายน 2477 ชื่อว่าโรงเรียนประชาบาลตำบลบางระกำน้อย(วัดโคกพระเจดีย์) ได้รับอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ในเขตตำบลบางระกำน้อย และได้เปลี่ยนเป็นตำบลโคกพระเจดีย์ เมื่อเดือนกันยายน 2490

สถานที่จัดการเรียนการสอนเดิมใช้ศาลาวัดชั้นเดียวมีนักเรียนประมาณ 200 คนเศษ ต่อมาได้มีพระยาพิพิธอำนาจหลวงธานินท์ปฐมรัฐ ขุนอภิรักษ์จรรยา หลวงศรีภาษาเทวิน และขุนปัญจพรรคบูลย์ ดำริสร้างเป็นอาคารเรียนโดยเรี่ยไรจากผู้มีจิตศรัทธากับเงินของจังหวัดและเงินของกระทรวง ผู้มีจิตศรัทธาแรงกล้าในการปลูกสร้างอาคารเรียนหลังนี้ คือ ปู่หรั่ง ย่าห้อย เอก

เผ่าพันธุ์ ได้บริจาคครั้งแรก 1,300 บาท ครั้งหลังเพิ่มเติมอีก 500 บาท รวมเป็นเงิน 1,800 บาท รวมค่าก่อสร้างทั้งสิ้น 4,775 บาท เมื่อวันที่ 6 มีนาคม 2479 ทางราชการจึงได้นำเอานามสกุลของท่านทั้งสองตั้งชื่ออาคาร “เอกเผ่าพิทยา” และได้ตั้งชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ (เอกเผ่าพิทยา)

ในปี พ.ศ. 2545 ชุมชนโคกพระเจดีย์ ร่วมกับ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์ จัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขึ้นที่โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลโคกพระเจดีย์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนรุ่นหลัง แต่เนื่องจากงบประมาณและระยะเวลาอันจำกัด จึงทำให้โครงการนี้ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ซึ่งการจัดโครงการในครั้งนี้ ชุมชนได้มีการร่วมมือกันจัดทำพิพิธภัณฑ์และรวบรวมข้าวของเครื่องใช้ในวิถีชีวิตเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน พร้อมกับจัดทำทะเบียน และได้จัดแสดงวัตถุบางส่วนแล้ว ทั้งนี้ชุมชนยังต้องการความช่วยเหลือทั้งด้านเงินทุนและด้านวิชาการต่างๆ เช่น ด้านภาษา วรรณกรรมมุขปาฐะ สังคมศาสตร์ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ภูมิศาสตร์ และศิลปะ เป็นต้น มาช่วยรวบรวม ตรวจสอบและค้นคว้าเพิ่มเติมองค์ความรู้ด้านต่างๆ ที่ยังขาดหายไปให้สมบูรณ์

ประกอบกับแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาขององค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐมในปี พ.ศ. 2549 – 2553 ในส่วนของยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวนั้น มีโครงการที่จะพัฒนาบึงกุ่ม – บึงบางช้าง บริเวณตำบลโคกพระเจดีย์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำ ซึ่งหากมีการพัฒนาพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตำบลโคกพระเจดีย์ให้เสร็จสมบูรณ์แล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนโคกพระเจดีย์ในการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในอนาคต

ในปี พ.ศ. 2551 มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดทำ โครงการวัฒนธรรมสายใยชุมชน : พิพิธภัณฑ์แหล่งเรียนรู้ ตำบลโคกพระเจดีย์ มุ่งให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางยึดหลักพึ่งตนเอง พัฒนาชุมชนให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เน้นการมีส่วนร่วมในการคิดการลงมือทำและการร่วมกันรับประโยชน์ นำความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ความเชื่อถือตามหลักศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาสร้างคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งจะสนองตอบนโยบายด้านสังคมของรัฐบาลที่มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาแหล่งวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ โบราณสถานให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งรายได้ของประชาชน ส่งเสริมบทบาทเยาวชนและพัฒนาวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

อย่างไรก็ตามโครงการนี้ เป็นโครงการที่ต้องอาศัยการบูรณาการความรู้จากสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์เป็นรูปธรรมตามความต้องการของชุมชน ดังนั้นจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการผู้มีความชำนาญในด้านต่างๆ ร่วมกับพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐม

เจดีย์ และชุมชนโคกพระเจดีย์ ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งตนเอง โดยมุ่งเน้นใช้มิติทางวัฒนธรรมเป็นกลไกเสริมสร้างความเข็มแข็งของครอบครัวและชุมชน และเชื่อมโยงเป็นระบบเครือข่าย ระดมทรัพยากร การบริหารจัดการทุกภาคส่วนของสังคม

ดังนั้น โครงการดังกล่าวถือเป็นการตอบสนองนโยบายของรัฐได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการสร้างแหล่งเรียนรู้และพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้โครงการดังกล่าวถือเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐบาล ภาคประชาชน และนักวิชาการ

การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ ด้านวิถีชีวิต และภูมิปัญญา

ห้องจัดแสดงที่ 1

รูปภาพที่ 68 มุมจัดแสดงเอกสารการค้นคว้า

เอกสารค้นคว้า และข้อมูล ICT จัดแสดงข้อมูลเกี่ยวกับ วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นตำบลโคกพระเจดีย์ การทำนา พิธีการทำขวัญข้าว การทำประมงพื้นบ้าน การทำพวงมะโหด แพทย์แผนโบราณ ช่างฝีมือ ภูมิประเทศของชุมชน ชาติพันธุ์

รูปภาพที่ 69 ทำเนียบครูภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทำเนียบครูภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดแสดงเกี่ยวกับประวัติของผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ ของคนในชุมชนโคกพระเจดีย์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นการถ่ายทอดความรู้ของคนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น

รูปภาพที่ 70 หุ่นจำลองวิถีชีวิต

หุ่นจำลองวิถีชีวิตชาวบ้านจัดแสดงวิถีชีวิตของคนในชุมชนโคกพระเจดีย์ การทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักตามแบบโบราณ เน้นแรงงานคน และแรงงานสัตว์ รวมถึงเครื่องมือเครื่องใช้ตามแบบวิถีชาวบ้าน

รูปภาพที่ 71 การทำประมงจากอดีตถึงปัจจุบัน

จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ และอุปกรณ์การทำประมง ตามแบบวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

รูปภาพที่ 72 หุ่นจำลองประเพณีชุมชน

หุ่นจำลองแสดงเกี่ยวขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ทีสืบต่อกันมาแต่โบราณ

รูปภาพที่ 73 หุ่นจำลองประเพณีลอยกระทง

หุ่นจำลองประเพณีพื้นบ้านแสดงถึงการสืบทอดเทศการลอยกระทง ซึ่งทำสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน

รูปภาพที่ 74 แผนที่ชุมชน

แผนที่โบราณแสดงให้เห็นภูมิประเทศ ขอบเขต และที่ตั้งของสถานที่สำคัญในชุมชนโคกพระเจดีย์

รูปภาพที่ 75 แผนที่จังหวัดนครปฐม

แผนที่แสดงภูมิประเทศ แม่น้ำ และที่ตั้งของสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดนครปฐม และพื้นที่ใกล้เคียง

รูปภาพที่ 76 แผ่นภาพการทำพวงมะโหด

ช่างฝีมือ พวงมะโหด จัดแสดงขั้นตอนและวิธีการในการทำพวงมะโหด เพื่อใช้ในเทศกาลและงานบุญต่างๆ ตามแบบวิถีชีวิตชาวบ้าน

ห้องที่ 2 ห้องวิถีชีวิตความเป็นอยู่ชาวโคกพระเจดีย์

รูปภาพที่ 77 มุมครัวโบราณ

รูปภาพที่ 78 มุมการละเล่นเด็ก

รูปภาพที่ 79 การบวชนาค

รูปภาพที่ 80 มุมร้านขายกาแฟโบราณ

รูปภาพที่ 81 แพทย์แผนโบราณ หมอชาวบ้าน

ห้องที่ 3 ห้องวิถีชีวิตชาวนา

รูปภาพที่ 82 จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ประจำวัน

รูปภาพที่ 83 จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้โบราณ

รูปภาพที่ 84 จัดแสดงเครื่องมือทำนา

รูปภาพที่ 85 จัดแสดงนาฬิกาลูกตุ้ม

รูปภาพที่ 86 จัดแสดงเครื่องจักรยนต์

รูปภาพที่ 87 การลงทะเบียนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 88 การลงทะเบียนเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 89 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต

รูปภาพที่ 90 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต

รูปภาพที่ 91 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต

รูปภาพที่ 92 เข้าชมพิพิธภัณฑ์และการสาธิต

รูปภาพที่ 93 อนุรักษ์เรือโบราณ

รูปภาพที่ 94 คอมพิวเตอร์สำหรับสืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิคส์

รูปภาพที่ 95 การจัดบอร์ดนิทรรศการตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

รูปภาพที่ 96 กิจกรรมการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 97 กิจกรรมการเรียนการสอนในพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 98 ส่งเสริมการอนุรักษ์ดนตรีลูกทุ่งไทย

รูปภาพที่ 99 ฝึกหัดการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์จากกาบมะพร้าว

รูปภาพที่ 100 ผลงานประดิษฐ์ของนักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์

รูปภาพที่ 101 ดอกไม้จากก้านกล้วย

รูปภาพที่ 102 ผลิตภัณฑ์จักสานจากผักตบชวา

รูปภาพที่ 103 กระทงประยุกต์จากวัสดุเหลือใช้

รูปภาพที่ 104 ด้านในกระทงประยุกต์จากวัสดุเหลือใช้

ภาคผนวก จ

ตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตัวอย่างแบบบันทึกการสังเกต

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. .....

เวลา .....

ผู้ถูกสังเกต .....

เรื่องที่สังเกต .....

สถานที่สังเกต .....

(ผลการสังเกต)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตัวอย่างแบบบันทึกการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง

สัมภาษณ์ครั้งที่ .....

วันที่ ..... เดือน ..... พ.ศ. .....

เวลา .....

ผู้ถูกสังเกต .....

เรื่องที่สังเกต .....

สถานที่สังเกต .....

ก. .....

.....

.....

.....

ข. .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

หมายเหตุ ก หมายถึง ผู้วิจัย

ข หมายถึง ผู้ถูกสัมภาษณ์

แนวทางการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)

บทบาทพิพิธภัณฑ์ กับการพัฒนาชุมชน

1. การสนทนาสร้างความคุ้นเคย

เริ่มการสนทนา

แนะนำตัว บอกวัตถุประสงค์ของการสนทนา

1. ต้องการศึกษาเกี่ยวกับ 1) ภูมิหลังความเป็นมาของชุมชน... บทบาทของพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน 2) แนวทางการพัฒนา 4 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านสังคม ด้านศาสนา และวัฒนธรรม และด้านเศรษฐกิจ เป็นอย่างไร

2. ขอให้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ เพราะไม่มีผลลบกับผู้สนทนาแต่อย่างใด ขออนุญาตเริ่มการสนทนา ขออนุญาตบันทึกเทป เพราะอาจจดไม่ทัน แต่เทปนี้จะไม่นำไปเผยแพร่ที่ไหน นอกจากผู้ศึกษานำมาเปิดฟังเพื่อสรุปความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ให้ถูกต้องเท่านั้น

2. เรื่องราวทั่วไปเกี่ยวกับชุมชน

ขอให้ช่วยเล่าประวัติ ความเป็นมาของชุมชนนี้ว่าเป็นอย่างไรในสมัยก่อน และปัจจุบันเป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นวิถีและสภาพโดยทั่วไป

3. เรื่องราวของผู้ให้ข้อมูล

ขอให้เล่าประวัติคร่าว ๆ เกี่ยวกับตัวผู้ให้ข้อมูลว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับพิพิธภัณฑ์อย่างไรบ้าง

4. บทบาทของพิพิธภัณฑ์ฯ ในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างไร (ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน)

4.1 บทบาทด้านการศึกษา

4.2 บทบาทด้านสังคม

4.3 บทบาทด้านศาสนา และวัฒนธรรม

4.4 บทบาทด้านเศรษฐกิจ

4.5 บทบาทอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ภาคผนวก ฉ

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลประกอบการวิจัย

ข้อมูลจากการสังเกตการณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

1.	พระเกตุ พุ่มประจำ	พระภิกษุวัดสำโรง
2.	นายถนอม ช่วยคำ	ครูโรงเรียนวัดสำโรง
3.	นายพลภัทร เรียนรอบกิจ	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง
4.	นายสมศักดิ์ มโนชัยภักดี	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง
5.	นายมาโนช ลาภผล	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง
6.	นายพัสกร ลาภลมูล	กำนันตำบลวัดสำโรง
7.	นายวิรัตน์ สุวรรณเกิด	สมาชิกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฯ
8.	นางหงส์ไพลวัลย์ ขจรบุญ	สมาชิกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฯ
9.	นายเริงฤทธิ์ ตุ้มทองคำ	ประธานสภาตำบลวัดสำโรง
10.	นางสิดาพร อยู่เย็น	อสม.ตำบลวัดสำโรง
11.	นายอนุชาติ ยอดศรีทอง	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3
12.	นายเอก สุขาบูรณ์	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4
13.	นางสาวทองดี ศรีทองคำ	ประธานกลุ่มแม่บ้านตำบลวัดสำโรง
14.	นายประเสริฐ เขียวคูหา	อาชีพทำนา
15.	นายสมบัติ รอดจากภัย	อาชีพทำนา
16.	นายสังเวียน พรมสูงวงศ์	อาชีพทำนา
17.	นายสุชาติ เขียวอิ่ม	อาชีพทำนา
18.	นายบุญทิ้ง เปลี่ยนเที่ยงธรรม	อาชีพรับจ้าง
19.	นายพยุง อยู่เย็น	อาชีพรับจ้าง
20.	นางสาวส้มแก้ว สุขสงวน	อาชีพแม่บ้าน
21.	นายถิรวัฒน์ จันทร์สว่าง	นักเรียนโรงเรียนภัทรญาณวิทยา
22.	ด.ญ.กลอย ตะดุมพันธ์	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

1.	พระอธิการเอนก คุณวณโณ	เจ้าอาวาสวัดลานแหลม
2.	พระครูใบฎีกาเสวก โชติธมโม	รักษาการเจ้าอาวาสวัดละมุด

3.	พระครูสมุห์จรัญ สุวโส	พระภิกษุวัดใหม่สุคนธาราม
4.	นางนิชาภา สอนทรัพย์	ครูโรงเรียนบ้านลานแหลม
5.	นางยาดา สาธิตสิริกุล	ครูโรงเรียนบ้านลานแหลม
6.	นายคำรน ชูชะเอม	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด
7.	นายบรรทูล สนน้อย	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด
8.	นายเอกชัย เอกสัมพันธ์ทิพย์	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด
9.	นายยอด คำพึ่งพร	ประธานสภาตำบลวัดละมุด
10.	นายลำไย ศรนุวัตร	สมาชิกนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฯ
11.	นายเลิศเชาว์ ศรีเฟือง	สารวัตรกำนัน
12.	นายบำรุง พุ่มเรืองศรี	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน
13.	นายณรงค์ เนียมเมือง	อาชีพทำนา
14.	น.ส.บุษบา ใหญ่เสมา	อาชีพทำนา
15.	นายทวี วิเชียรณรัตน์	อาชีพรับจ้าง
16.	นายบุญให้ สืนวลขำ	อาชีพรับจ้าง
17.	นายพิเชษฐ์ เครือโชติ	อาชีพรับจ้าง
18.	นายวีระ จันทร์รุ่งแสง	อาชีพรับจ้าง

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

1.	พระครูประภัศร์กิตติคุณ	เจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์
2.	พระวิชัย โกวิโท	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโคกพระเจดีย์
3.	พระกิตตินันท์ วลลโภ	พระภิกษุวัดสำโรง
4.	นางนฤมล จำรัสพงษ์	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
5.	นายล้วน สะสมทรัพย์	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
6.	นายสุพจน์ พุกพบสุข	รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล
7.	นายประชา ฟุ้งขจร	ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
8.	นายจตุรงค์ ปรีชาสุข	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
9.	นางสาวยุพา ภู่ระกำ	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
10.	นายทองใบ ทองทับทิม	ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร
11.	นางสาวอารีย์ เปี่ยมมีสมบูรณ์	นักวิชาการศึกษา

12. นายเฉลิม ภู่เกิด	อาชีพเกษตรกร
13. นายชิ้น มีสาวงศ์	อาชีพเกษตรกร
14. นายณรงค์ จันทรังษี	อาชีพเกษตรกร
15. นายนที อัจฉริยวนิช	อาชีพเกษตรกร
16. นายโพธิ์ สุจจิตร์จูล	อาชีพเกษตรกร
17. นายวินัย จัดวงศ์	อาชีพเกษตรกร
18. นางสร้อยฟ้า ชิวปรีชา	อาชีพเกษตรกร
19. นายสำอาง อังกาบ	อาชีพเกษตรกร
20. นายสมศักดิ์ นาควงศ์วาลย์	อาชีพค้าขาย
21. ด.ญ.กาญจนา ชาญปรีชา	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
22. ด.ช.คมสันต์ จัดคล้าย	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
23. ด.ญ.จรรยา ทับทิมทอง	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
24. ด.ญ.จุฑามาส ชาติชาญชัย	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
25. ด.ญ.โฉมศรี จำปาศรี	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
26. ด.ช.ชัยวัฒน์ ฤกษ์สะอาด	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
27. ด.ญ.ชุติรัตน์ ม่วงคุ้ม	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
28. ด.ช.ณัฐวุฒิ ชิวปรีชา	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
29. ด.ญ.ตาล คำเสาร์	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
30. ด.ช.ปฐมชัย รับความสุข	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
31. ด.ญ.ปัทมา ยางเสน	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
32. ด.ช.พิเชษ คงมีสุข	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
33. ด.ญ.แพรวไพรินทร์ เสาร์มนตรี	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
34. ด.ญ.วณิดา จงประเสริฐ	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
35. ด.ญ.วรรณา จันทรังศรี	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
36. ด.ญ.สภารัตน์ แซ่ซิ้ม	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
37. ด.ช.สิทธิพล จันทราศรี	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
38. ด.ญ.สุธาดา อยู่ในวงค์	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
39. ด.ญ.สุภาวดี วันทาแก้ว	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
40. ด.ญ.สุนันทา แซ่ลิ้ม	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
41. ด.ญ.สุนิตา เอี่ยมจินดา	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์

42. ด.ช.สุริยนต์ สุขสำราญ	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
43. ด.ญ.อภินันทน์ เนื่องหรรษา	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
44. ด.ช.เอกชัย แสงสุริยวงค์	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

1. พระครูสิริปุญญาภิวัฒน์	เจ้าอาวาสวัดสำโรง
2. พระทวี อกวโส	พระภิกษุวัดสำโรง
3. นายโสภัณฑ์ แก้วสุจริต	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง
4. นางทัศนีย์ แก้วใส่คู	ครูโรงเรียนวัดสำโรง
5. นางยุพา เพ็งเล็ง	ครูโรงเรียนวัดสำโรง
6. นางยุพา ริ้วไสว	ครูโรงเรียนวัดสำโรง
7. นางสาวลำเจียก ขจรบุญ	ครูโรงเรียนวัดสำโรง
8. นายสำรวย สุวรรณเกิด	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1
9. นายประดิษฐ์ ริ้วไสว	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4
10. นายชนาธิป แก้วใส่คู	ประธานชมรมฟื้นฟูของเก่าเล่นว่าวไทย
11. นายธนกฤต ตุ้มทองคำ	อาชีพทำนา
12. นายวิจิตร ฤทธิ์คำรพ	อาชีพทำนา
13. นายบุญสม สุขสงวน	อาชีพทำนา
14. นายสุรศักดิ์ เหล็กกล้า	อาชีพทำสวน
15. นางหวล ยอดศรีทอง	อาชีพทำสวน
16. นายประยูร อยู่เย็น	อาชีพรับจ้าง
17. นางกนกลักษณ์ ลาภลมูล	อาชีพแม่บ้าน
18. นางอัญชลี บุญชัยศรี	อาชีพแม่บ้าน
19. ด.ญ.กมลวรรณ ทับทิมทอง	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
20. ด.ญ.กาญจนา แสนยามาส	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
21. ด.ญ.จรัสศรี รูปเลขา	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
22. ด.ญ.ดาริกา สาธุวรรณ์	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง

23. ด.ญ.ทาริกา เจียนจันทร์วงศ์	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
24. ด.ญ.ธัญวรัตน์ ทรัพย์เพิ่ม	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
25. ด.ญ.มริษฎา เนียมทอง	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง
26. ด.ญ.สุธาวดี พารัตน์	นักเรียนโรงเรียนวัดสำโรง

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

1. พระครูวินัยธรโกศล อภิปุณโณ	เจ้าอาวาสวัดใหม่สุคนธาราม
2. นายศักดิ์สิทธิ์ เกษมวัฒนา	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านลานแหลม
3. นายวุฒิชัย นาคละมัย	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด
4. นายเอกชัย เอกสัมพันธ์ทิพย์	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด
5. นางจำเนียร ฉ่ำชื่นวงศ์	กำนันตำบลวัดละมุด
6. นางนิตยา ใหญ่สีมา	ผู้ใหญ่บ้าน
7. นายพร แจ่มนิยม	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
8. นายเริงชัย แจ่มนิยม	ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวิถีชีวิตชาวนาไทย
9. นางพะยอม แจ่มนิยม	กลุ่มสตรีอาสาพัฒนาบ้านลานแหลม
10. นายมังกร สุขสีใส	อาชีพทำนา
11. นายเจริญ วงศ์ศรีเมือง	อาชีพรับจ้าง
12. นายผลัด ศรนุวัตร	อาชีพรับจ้าง
13. นางบุญเรือน ฉ่ำชื่นวงศ์	อาชีพแม่บ้าน

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

1. นายสถาพร จำรัสพงษ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
2. นายกมล เกิดความสุข	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
3. นางธารินี เอกเผ่าพันธุ์	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
4. นางพจนา นพคุณ	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
5. นางเพ็ญศรี แต่งรุ่ง	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
6. นางสำเนียง ปานอารีย์	ครูโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์
7. นายวิเชต จำปาทอง	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์

8. นางติยาภรณ์ อ่อนมั่นคง	ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์
9. นายวันชัย ชิวปรีชา	กำนันตำบลโคกพระเจดีย์
10. นายจรวย สุจิตร์จูล	ผู้ใหญ่บ้าน
11. นายจำลอง ฟุ้งขจร	สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
12. นายวิเชียร เชื้อแถว	อาชีพทำสวน
13. ด.ญ.ชุตินันท์ ม่วงคุ้ม	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
14. ด.ญ.ทิพาภรณ์ ชาญปรีชา	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
15. ด.ญ.ธัญชนก ลือรุ่งฤทธิ์	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
16. ด.ญ.ปริยาภัทร อู่อรุณ	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
17. ด.ญ.พรพิมล ม่วงโพธิ์	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์
18. ด.ญ.รุ่งรัตน์ นันทรุ่งเรือง	นักเรียนโรงเรียนโคกพระเจดีย์

รูปภาพที่ 105 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับบุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล

รูปภาพที่ 106 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับเจ้าหน้าที่ในองค์การบริหารส่วนตำบล

รูปภาพที่ 107 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับบุคลากรในพิพิธภัณฑ์

รูปภาพที่ 108 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับนักเรียน

รูปภาพที่ 109 การเก็บข้อมูลภาคสนามกับปราชญ์ชาวบ้าน

ภาคผนวก ช

หนังสือขอเก็บข้อมูลจากบัณฑิตวิทยาลัย

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0347

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดสำโรง

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0347

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0347

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทยบ้านลานแหลม

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0347

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดห้วยตะโก

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0343

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

17 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดสำโรง

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงาน สมาชิก อบต. และข้อมูลพื้นฐานของตำบล ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงานและสมาชิก อบต.ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0342

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกพระเจดีย์

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงาน สมาชิก อบต. และข้อมูลพื้นฐานของตำบล ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงานและสมาชิก อบต.ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0341

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลวัดละมุด

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงาน สมาชิก อบต. และข้อมูลพื้นฐานของตำบล ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งข้าราชการ เจ้าหน้าที่ พนักงานและสมาชิก อบต.ทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0340

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสำโรง

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งครูและนักเรียนทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0338

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านลานแหลม

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งครูและนักเรียนทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0339

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดละมุด

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร ครู และนักเรียน ในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งครูและนักเรียนทราบ เพื่อขอความร่วมมือในเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 5161

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

29 กันยายน 2549

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดโคกพระเจดีย์

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และผู้ที่มาเยี่ยมชมในหน่วยงานของท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดแจ้งเจ้าหน้าที่ และผู้ที่มาเยี่ยมชมทราบ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลให้แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0346

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายวิษณุ เอมประณีตร์

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0348

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นายจำลอง ฟุ้งขจร

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 0344

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

19 มกราคม 2550

เรื่อง ขอสัมภาษณ์

เรียน นางสาวอุษา ง้วนเพียรภาค

ด้วย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ นักศึกษาระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "บทบาทพิพิธภัณฑ์กับการพัฒนาชุมชน : พหุกรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม" มีความประสงค์จะขอสัมภาษณ์ท่าน เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดให้สัมภาษณ์แก่นักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดให้ความอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริชัย ชินะตังกูร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย
โทร. 0-3424-3435 , 0-3421-8788

ประวัติผู้วิจัย

รูปภาพที่ 110 ผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ

ที่อยู่ปัจจุบัน 21 หมู่ 3 วัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2548	สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2548	ศึกษาต่อระดับปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประวัติการทำงาน

พ.ศ. 2539 - ปัจจุบัน	ครูสอนพระปริยัติธรรมวัดสำโรง
พ.ศ. 2539 - ปัจจุบัน	เลขานุการเจ้าคณะอำเภอนครชัยศรี
พ.ศ. 2542 - ปัจจุบัน	คณะกรรมการที่ปรึกษาชมรมเพื่อนพิพิธภัณฑ์แห่งนครปฐม
พ.ศ. 2548 - ปัจจุบัน	พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน